Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2022

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
–	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het cijfer is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
2021–2022	2021 tot en met 2022
20212022	Het gemiddelde over de jaren 2021 tot en met 2022
2021/'22	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2021 en eindigend in 2022
2019/'20–2021/'22	Oogstjaar, enz., 2019/'20 tot en met 2021/'22

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.
Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Ontwerp, opmaak en realisatie: CCN Creatie, i.s.m. Textcetera, Den Haag

Inlichtingen
Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2022.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Leeswijzer

De Samenvatting biedt een beknopt overzicht van de ontwikkelingen bij de welvaartsthema's 'hier en nu', 'later' en 'elders' en laat zien hoe Nederland presteert op het gebied van de 17 Sustainable Development Goals (SDG's).

In het overkoepelende hoofdstuk 1, Brede-welvaarttrends, worden de indicatoren bij de welvaartsthema's 'hier en nu', 'later' en 'elders' in samenhang met verdeling en schokbestendigheid van brede welvaart en met de SDG's beschreven. Dit kernhoofdstuk gaat ook kort in op de relatie met uitkomsten uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen over het gebruik van de - in Nederland schaarse - ruimte en de samenhang tussen circulaire economie en de SDG's. Dit deel vormt dan ook de basis van de Monitor Brede Welvaart & de SDG's 2022.
De andere hoofdstukken bieden de lezer verdieping.

Hoofdstuk 2 gaat in op de achtergrond van de Monitor Brede Welvaart & de SDG's en hoe we brede welvaart en duurzame ontwikkeling meten.
Brede welvaart 'hier en nu' is niet gelijk verdeeld over de bevolkingsgroepen en de regio's binnen Nederland. Zie voor meer detail hoofdstuk 3 Verdeling van brede welvaart en de Regionale monitor brede welvaart.

Hoofdstuk 4, Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) in de Nederlandse context, gaat dieper in op afzonderlijke thema's binnen de brede welvaart, gegroepeerd naar de 17 duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN.

Hoofdstuk 5, ten slotte, gaat verder in op de vraag hoe schokbestendig de onderliggende systemen van onze brede welvaart zijn, nu en in de toekomst.
De uitkomsten van de Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2022 kunnen niet zonder meer vergeleken worden met de cijfers uit voorgaande edities. Bijvoorbeeld omdat voorlopige cijfers vervangen zijn door definitieve, andere bronnen zijn gebruikt, of tijdreeksen zijn gereviseerd.

De afsluitdatum van de gegevensverwerking was 24 maart 2022.
Op de website van het CBS is alle onderliggende informatie toegankelijk gemaakt, inclusief een technische toelichting bij de Monitor Brede Welvaart & de SDG's, en tabellen met de gebruikte data.

Inhoud

Leeswijzer 3
Samenvatting 6

1. Brede-welvaarttrends 22

Brede welvaart 'hier en nu' 24
Brede welvaart 'later' 41
Brede welvaart 'elders' 50

2. Achtergrond 55

Internationale aanbevelingen 55
Definitie van brede welvaart 55
Het meten van brede welvaart en de SDG's 58

3. Verdeling van de brede welvaart 62

Inleiding 62
Selectie van indicatoren en bevolkingsgroepen 62
Samenvattend beeld 64
Indicatoren 69
Stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten 90

4. Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) in de Nederlandse context 99

Inleiding 99

SDG 1 Geen armoede 103
SDG 2 Geen honger 106
SDG 3 Goede gezondheid welzijn 109
SDG 4 Kwaliteitsonderwijs 113
SDG 5 Gendergelijkheid 115
SDG 6 Schoon water en sanitair 119
SDG 7 Betaalbare en duurzame energie 122
SDG 8 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren 125
SDG 8 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd 128
SDG 9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit 132
SDG 9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid 135
SDG 9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie 137
SDG 10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid 139
SDG 10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid 143
SDG 11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen 145
SDG 11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving 149
SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie 151
SDG 13 Klimaatactie 154
SDG 14 Leven in het water 157
SDG 15 Leven op het land 159

SDG 16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede **162**
SDG 16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties **165**
SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken **167**

5. Schokbestendigheid 169

Wat is een schok? **170**
Wat is schokbestendigheid? **170**
Thema's **170**
Interpretatie **171**
Resultaten **172**

Afkortingen **178**

Samenvatting

Inleiding

In 2021 was de coronacrisis nog volop actueel, met grote gevolgen voor de volksgezondheid en de zorgsector. In 2020 en 2021 overleden bijna 40 duizend mensen aan COVID-19. Werden eerst vooral maatregelen getroffen om verspreiding van het virus tegen te gaan om zo de gezondheidszorg niet over te belasten, naarmate de pandemie voortduurde kwam er meer en meer oog voor de economische impact van de maatregelen. Met een groei van vijf procent herstelde de Nederlandse economie in 2021 opmerkelijk snel van de coronarecessie. Ondanks meerdere lockdowns was de omvang van het bbp per saldo één procent groter dan in het pre-coronajaar 2019.

De pandemie belast de bevolking nog altijd: de trend voor psychische gezondheid daalde al, en in 2021 liep het deel van de Nederlanders dat als psychisch gezond wordt gezien met 3,2 procentpunt verder terug tot 84,9 procent. Maatregelen als de lockdowns en avondklok beperkten het aantal contacten tussen mensen en verhoogden de risico's op kansenongelijkheid, eenzaamheid en psychische problemen. Vooral in de laatste maanden van 2021 was er meer aandacht voor sociaal-maatschappelijke ontwrichting als gevolg van de maatregelen. Steeds nadrukkelijker klonk de roep om te komen tot een bewust afwegingskader, met ook meer oog voor de langere termijn. Op de langere termijn staat de samenleving ook voor andere fundamentele keuzes waarin de brede welvaart centraal staat. De maatschappelijke uitdagingen zijn nauw met elkaar verbonden: klimaat en energie, stikstof en natuurbehoud, woningbouw, armoedebestrijding en sociale inclusie, innovatie en concurrentiekracht. Voor veel van deze onderwerpen zijn ambitieuze doelen geformuleerd, vaak binnen de agenda van de Sustainable Development Goals (SDG's) die door de Verenigde Naties (VN) is vastgesteld voor de periode 2015–2030. Ook in Nederland geldt deze agenda als een van de belangrijkste beleidskaders.

Ieder jaar, op Verantwoordingsdag, publiceert het CBS op verzoek van het Kabinet de Monitor Brede Welvaart & de SDG's. Deze monitor laat niet alleen zien hoe het met de brede welvaart en de kwaliteit van leven 'hier en nu' is gesteld en hoe deze welvaart is verdeeld over bevolkingsgroepen, maar kijkt ook naar de effecten van dit welvaartsstreven op volgende generaties ('later') en mensen in andere landen ('elders'). Bij de meting van de brede welvaart volgt het CBS de aanbevelingen en het raamwerk van het CES-meetsysteem van de UNECE.

Brede welvaart 'hier en nu'

De huidige brede welvaart in Nederland wordt beschreven aan de hand van acht thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu.

De brede welvaart 'hier en nu' heeft zich in de trendperiode (2014–2021) overwegend positief ontwikkeld. Dit is te zien in het wiel met de brede-welvaarttrends (BWT). De binnenste ring van de BWT geeft informatie over de trend in 2014–2021. De buitenste ring geeft de verandering in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar weer. Het bbp per hoofd van de bevolking dient in de wielen als referentievariabele.

Uitleg wielen brede-welvaarttrends

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de langjarige trend (middellangetermijntrend gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2014–2021). De buitenste ring geeft de gemiddelde verandering in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar aan. Ga met de muis in de figuur op een indicator staan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn data opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
De indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
De indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
De indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Brede-welvaarttrends (BWT): hier en nu

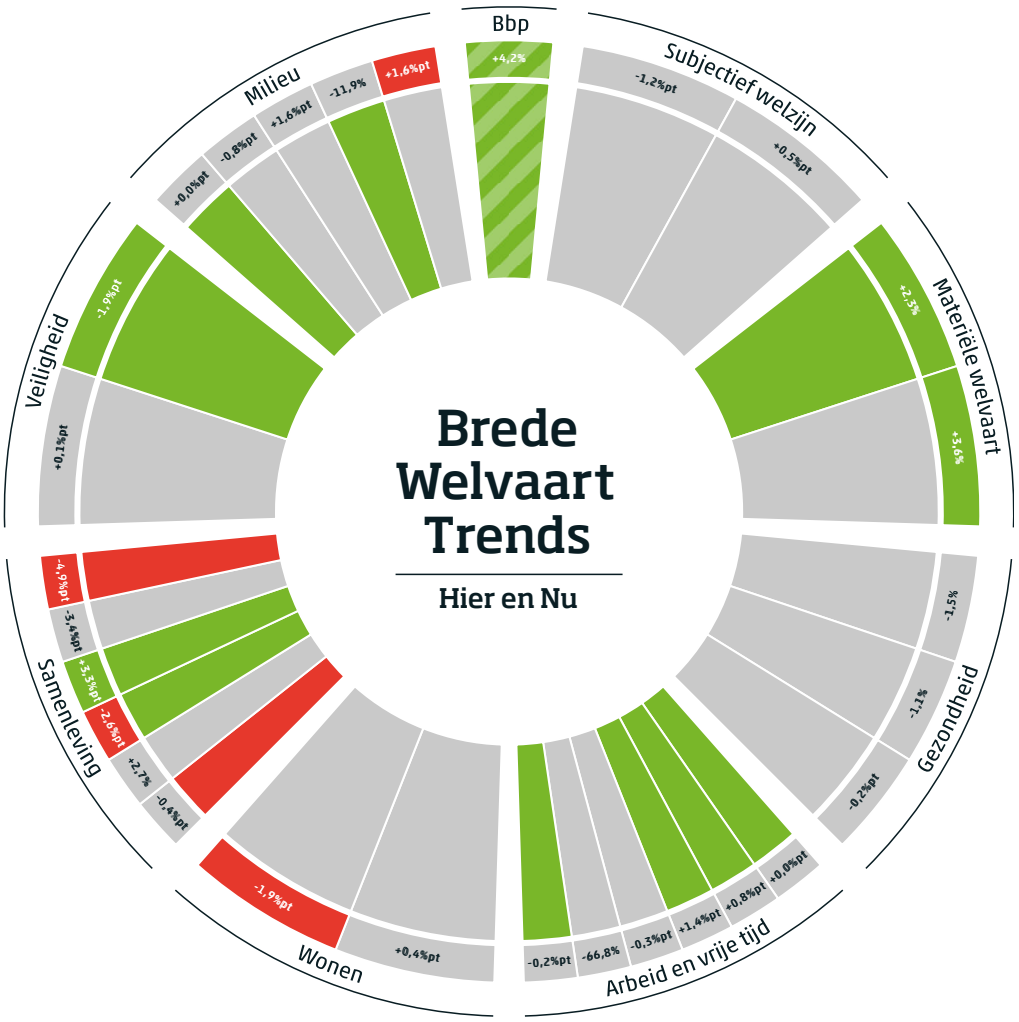

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Neder - land in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

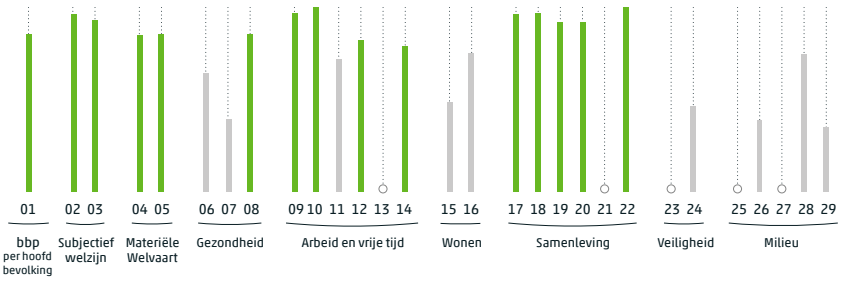

01 Bruto binnenlands product / 02 Tevredenheid met het leven / 03 Ervaren regie over het eigen leven / 04 Mediaan besteedbaar inkomen / 05 Individuele consumptie / 06 Gezonde levensverwachting mannen / 07 Gezonde levensverwachting vrouwen / 08 Overgewicht / 09 Langdurige werkloosheid / 10 Nettoarbeidsparticipatie / 11 Hoogopgeleide bevolking / 12 Tevredenheid met vrije tijd / 13 Tijdverlies door files en vertraging / 14 Tevredenheid met werk (werknemers) / 15 Kwaliteit van woningen / 16 Tevredenheid met woning / 17 Contact met familie, vrienden of buren / 18 Inspraak en verantwoordingsplicht / 19 Vertrouwen in instituties / 20 Vertrouwen in mensen / 21 Ontwikkeling normen en waarden / 22 Vrijwilligerswerk / 23 Vaak onveilig voelen in de buurt / 24 Slachtofferschap van misdaad / 25 Beheerde landnatuur in NNN / 26 Kwaliteit van zwemwater binnenwateren / 27 Stikstofdepositie en landnatuur / 28 Stedelijke blootstelling aan fijnstof (PM) / 29 Milieuproblemen

Trends en posities

- Tien van de 28 indicatoren in dit wiel ontwikkelen zich in de richting van een toename van de brede welvaart (groen vakje in de binnenste ring). Bij zes van deze tien indicatoren behoort Nederland ook nog eens tot de koplopers binnen de EU-27: mediaan besteedbaar inkomen, langdurige werkloosheid, nettoarbeidsparticipatie, tevredenheid met werk (werknemers), vertrouwen in instituties en vertrouwen in mensen. (Zie de staafjes onderin de figuur).
- Bij twee indicatoren in het wiel neemt de welvaart af (trend kleurt rood): contact met familie, vrienden of buren en vrijwilligerswerk. Nederland heeft hier wel een zeer hoge positie in vergelijking met de andere EU-landen.
- Bij de thema's subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, veiligheid en milieu stijgt de welvaart (groen), of blijven de trends neutraal (grijs).
- Bij het thema samenleving is het beeld gemengd: twee trends wijzen op een achteruitgang van de brede welvaart.
- Bij vijf indicatoren is de trend omgeslagen. De voorheen rode trend bij overgewicht en bij inspraak en verantwoordingsplicht is omgeslagen in een trend die neutraal is (grijs). De tevredenheid van werknemers met hun werk heeft nu een stijgende trend. Dit zijn verbeteringen. Bij de ontwikkeling van normen en waarden en bij het zich vaak onveilig voelen in de eigen buurt was de trend positief, maar is inmiddels neutraal. Over normen en waarden is overigens tijdens de coronaperiode niet geënquêteerd, waardoor er geen nieuwe data aan de reeks konden worden toegevoegd.

Meest recente ontwikkeling

- Het mediane inkomen, de consumptie van huishoudens en het vertrouwen in mensen groeiden relatief sterk ten opzichte van een jaar eerder, en het percentage mensen dat slachtoffer was van misdaad daalde. Dit alles vergroot de brede welvaart.
- Daartegenover staan een significante toename van het deel van de bevolking dat milieuproblemen ervaart en dalingen bij de tevredenheid met de woning, het vertrouwen in instituties, en deelname aan vrijwilligerswerk ten opzichte van een jaar eerder. Hier is sprake van afnemende brede welvaart.

Brede welvaart 'later'

De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk 'hier en nu' maken, hebben consequenties voor de volgende generaties ('later'). Om de kwaliteit van leven op peil te houden, zijn immers allerlei hulpbronnen ('kapitaal') nodig. Brede welvaart 'later' gaat over de hulpbronnen waarover volgende generaties kunnen beschikken om minimaal dezelfde welvaart te kunnen hebben als de huidige generatie. De hoeveelheden economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal moeten minstens constant blijven over de lange termijn als we willen kunnen spreken van duurzaamheid.

Het wiel met de brede-welvaarttrends 'later' laat duidelijk zien dat de toekomstige welvaart meer onder druk staat dan de huidige welvaart.

Brede-welvaarttrends (BWT): later

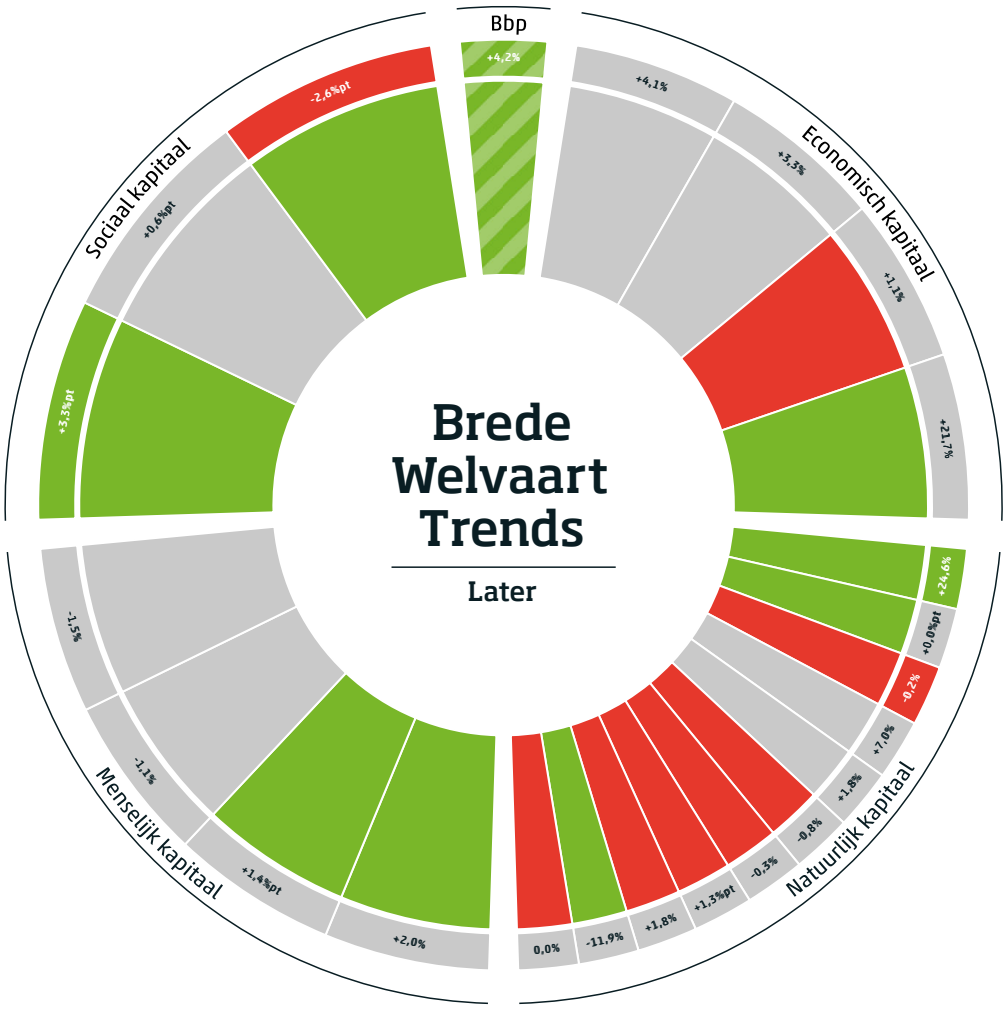

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

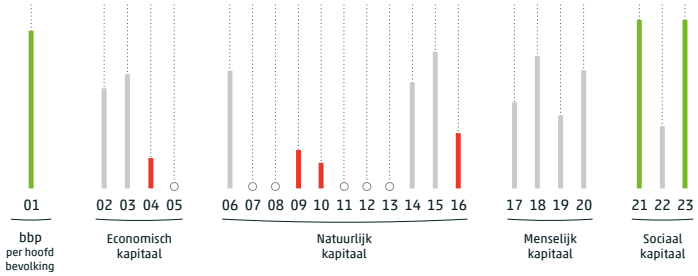

01 Bruto binnenlands product / 02 Fysieke kapitaalgoederenvoorraad / 03 Kenniskapitaalgoederenvoorraad / 04 Gemiddelde schuld per huishouden / 05 Mediaan vermogen van huishoudens / 06 Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit / 07 Beheerde landnatuur in NNN / 08 Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw / 09 Fosforoverschot / 10 Stikstofoverschot / 11 Fauna van het land / 12 Fauna van zoetwater en moeras / 13 Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit / 14 Onttrekking grondwater / 15 Stedelijke blootstelling aan fijnstof ($PM_{2.5}$) / 16 Cumulatieve CO_2-emissies / 17 Gewerkte uren / 18 Hoogopgeleide bevolking / 19 Gezonde levensverwachting vrouwen / 20 Gezonde levensverwachting mannen / 21 Vertrouwen in mensen / 22 Discriminatiegevoelens / 23 Vertrouwen in instituties

Trends en posities

- Bij zeven van de 22 indicatoren in het 'later'-wiel geeft de trend een welvaartsdaling aan: gemiddelde schuld per huishouden, groen-blauwe ruimte, fauna van het land, fauna van zoetwater en moeras, oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit, onttrekking grondwater, en cumulatieve CO_2-emissies. Ter vergelijking: voor 'hier en nu' is dit bij twee van de in totaal 28 indicatoren het geval.
- Vooral bij het natuurlijk kapitaal is sprake van achteruitgang: daar kleuren zes van de elf trends rood.
- Bij het menselijk kapitaal en het sociaal kapitaal hebben de indicatoren ofwel een trend die wijst op toename van de brede welvaart ofwel een neutrale trend.
- Bij het economisch kapitaal is het beeld gemengd.
- In de vergelijking met andere EU-landen heeft Nederland overwegend posities in de middengroep of achterhoede. Bij fosfor- en stikstofoverschotten, cumulatieve CO2-emissies en de gemiddelde schuld per huishouden staat Nederland onderin de EU-ranglijst.
- Vergeleken met de periode 2013–2020 zijn er in 2014–2021 geen trendomslagen bij de kapitalen in het 'later'-wiel.

Meest recente ontwikkelingen

- Het opgesteld vermogen voor hernieuwbare elektriciteit neemt sterk toe ten opzichte van het voorgaande jaar.
- Het vertrouwen in mensen groeit sterk.
- Het vertrouwen in instituties is van 2020 op 2021 gedaald, na een sterke stijging in 2020 (6,4 procentpunt).

Brede welvaart 'elders'

De keuzes die 'hier en nu' gemaakt worden om onze welvaart op peil te houden of te vergroten hebben niet alleen gevolgen voor komende generaties in Nederland ('later'), maar ook voor mensen in andere landen ('elders'). In het wiel met de brede-welvaarttrends 'elders' staan de stromen van inkomens en hulpbronnen tussen Nederland en het buitenland centraal.

Brede-welvaarttrends (BWT): elders

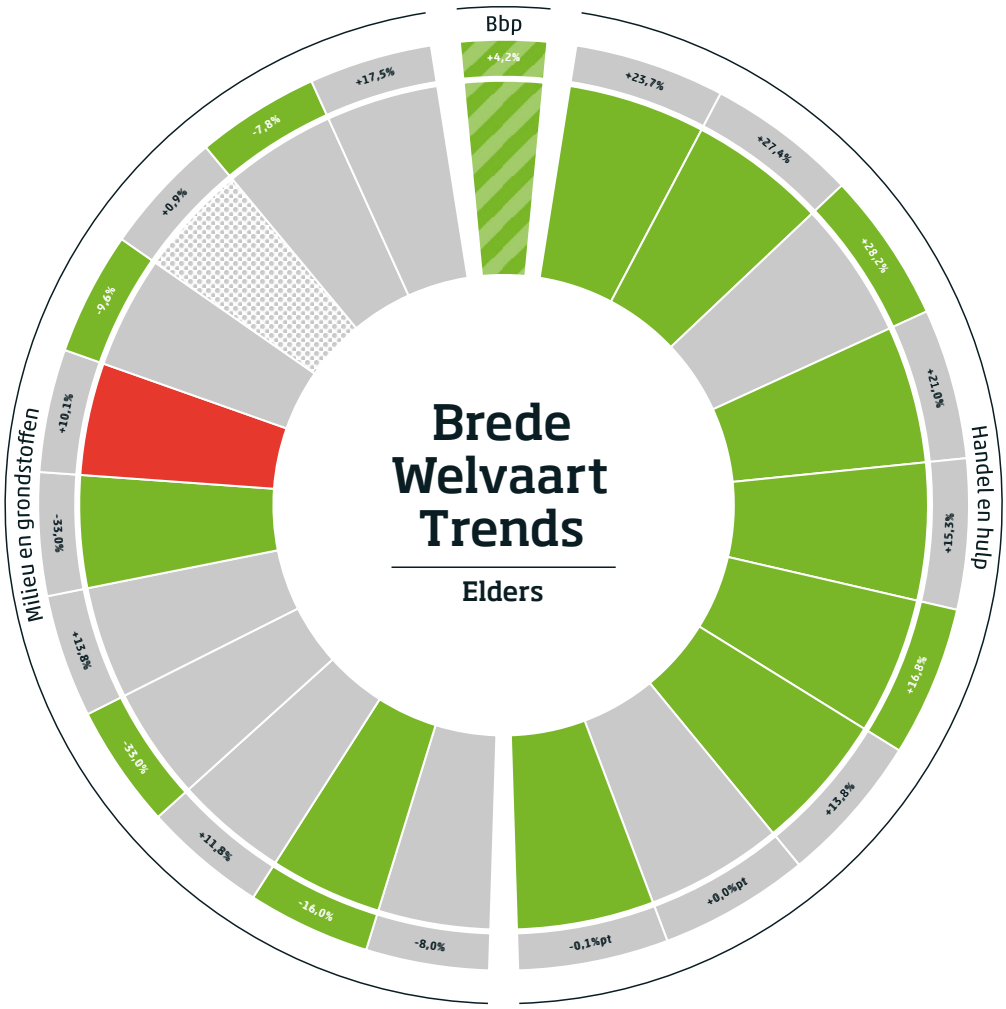

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

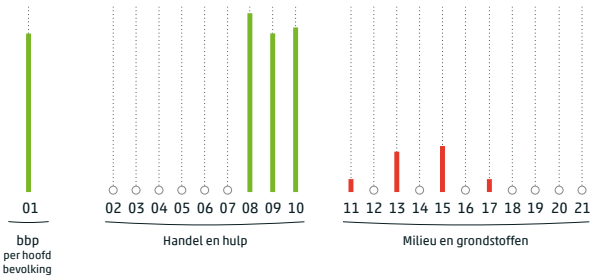

01 Bruto binnenlands product / 02 Invoer van goederen totaal / 03 Invoer van goederen uit Europa / 04 Invoer van goederen uit Afrika / 05 Invoer van goederen uit Amerika / 06 Invoer van goederen uit Azië / 07 Invoer van goederen uit Oceanië / 08 Totale invoer uit LDC's / 09 Ontwikkelingshulp / 10 Overdrachten / 11 Invoer fossiele energiedragers / 12 Invoer fossiele energiedragers uit LDC's / 13 Invoer metalen / 14 Invoer metalen uit LDC's / 15 Invoer niet-metaal mineralen / 16 Invoer niet-metaal mineralen uit LDC's / 17 Invoer biomassa / 18 Invoer biomassa uit LDC's / 19 Landvoetafdruk / 20 Grondstoffenvoetafdruk / 21 Broeikasgasvoetafdruk

Trends en posities

- Bij negen van de twintig indicatoren in dit wiel beweegt de trend in de richting van een stijgende brede welvaart: de overdrachten van gelden door niet-ingezetenen naar hun land van herkomst, de waarde van de invoer van goederen totaal en meer specifiek uit de continenten Europa, Amerika, Azië en Oceanië, de hoeveelheid invoer uit de allerarmste landen (LDC's) en meer specifiek de hoeveelheid fossiele energiedragers en niet-metaal-mineralen uit deze landen.
- Bij negen indicatoren is de trend neutraal.
- Slechts één indicator in het 'elders'-wiel – de invoer van biomassa – laat een welvaartsdaling zien. Voor de landvoetafdruk zijn er niet genoeg data om een trend te bepalen.
- Sommige trends zijn omgeslagen in vergelijking met de trendperiode van de vorige monitor (2013–2020). Bij de waarde van de totale invoer van goederen en van de invoer van goederen uit Europa in het bijzonder, is de trend omgeslagen van neutraal naar stijgend. Deze omslagen zijn gunstig: vanuit de optiek van brede welvaart vergroot dit de welvaart van de handelspartners. Bij de ingevoerde hoeveelheid metalen uit LDC's is de voorheen stijgende trend nu neutraal. Ook dit is een omslag ten goede: de voorraden grondstoffen in de allerarmste landen worden minder hard uitgeput. Hiertegenover staat een verslechtering: bij de totale hoeveelheid ingevoerde niet-metaal-mineralen is de voorheen dalende trend nu neutraal.

Meest recente ontwikkelingen

- Opvallende veranderingen in het meest recente jaar ten opzichte van het jaar ervoor zijn er voor de waarde van de invoer uit Afrika en uit Oceanië. Deze verhogen de welvaart van de handelspartners. De sterke daling van de uit de allerarmste landen ingevoerde hoeveelheden fossiele energiedragers, metalen en biomassa wordt eveneens als welvaart verhogend gezien: De hoeveelheden natuurlijke hulpbronnen worden minder uitgeput.

Verdeling van de brede welvaart

De brede welvaart 'hier en nu' is niet gelijk verdeeld over de bevolking. De visualisatie toont het aantal indicatoren waar groepen een significant hogere (groen bolletje) of significant lagere (rood bolletje) welvaart hebben dan het landelijke gemiddelde (afgebeeld als grijs). Mannen en vrouwen worden met elkaar vergeleken in plaats van met het gemiddelde van de bevolking.

Verdeling van brede welvaart in meest recente jaar en relatieve ontwikkeling sinds 2019

De bolletjes geven per indicatoren aan waar bevolkingsgroepen een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart hebben dan het landelijke gemiddelde (grijs). De ruitjes geven aan of het cijfer van een bevolkingsgroep zich sinds 2019 bij een indicator gunstiger (groen) of ongunstiger (rood) heeft ontwikkeld dan het nationale gemiddelde.

Meest recente jaar
Relatieve ontwikkeling sinds 2019
Geslacht
Mannen
Vrouwen
Leeftijd
Jonger dan 25
25 tot 35
35 tot 45
45 tot 55
55 tot 65
65 tot 75
75 en ouder
Onderwijsniveau
Laag
Middelbaar
Hoog
Migratieachtergrond
Nederlands
Westers
Niet-westers

Vooral naar migratieachtergrond en onderwijsniveau zijn er veel verschillen. Laagopgeleiden en mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, hebben een lagere brede welvaart en hoogopgeleiden en mensen zonder migratieachtergrond juist een hogere. In de Monitor Brede Welvaart & de SDG's 2022 wordt nog gebruik gemaakt van de oude indeling in migratieachtergrond (Nederland, westerse migratieachtergrond, niet-westerse migratieachtergrond). Het CBS heeft in februari 2022 een nieuwe indeling naar herkomst geïntroduceerd.[1] Deze nieuwe indeling wordt de komende tijd geleidelijk verwerkt in de CBS-statistieken en publicaties. Zodra de bronstatistieken zijn overgeschakeld zal de nieuwe indeling ook in de monitor worden gebruikt.

Op individueel niveau is te zien dat gunstige en ongunstige uitkomsten zich soms stapelen bij dezelfde personen. Ongunstige uitkomsten stapelen zich vaak op bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, bij laagopgeleiden en bij 65–74-jarigen; stapeling van positieve uitkomsten is er het vaakst bij mensen met een hoog onderwijsniveau en bij mensen in de leeftijd van 45–64 jaar.

Ten opzichte van 2019 is de verdeling van de brede welvaart in grote lijnen niet veranderd. Wel zijn jongere leeftijdsgroepen, de 75-plussers en hoogopgeleiden er relatief iets op achteruitgegaan.

Percentage van iedere bevolkingsgroep dat aan de bovenkant, in het midden of aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart zit, 2021

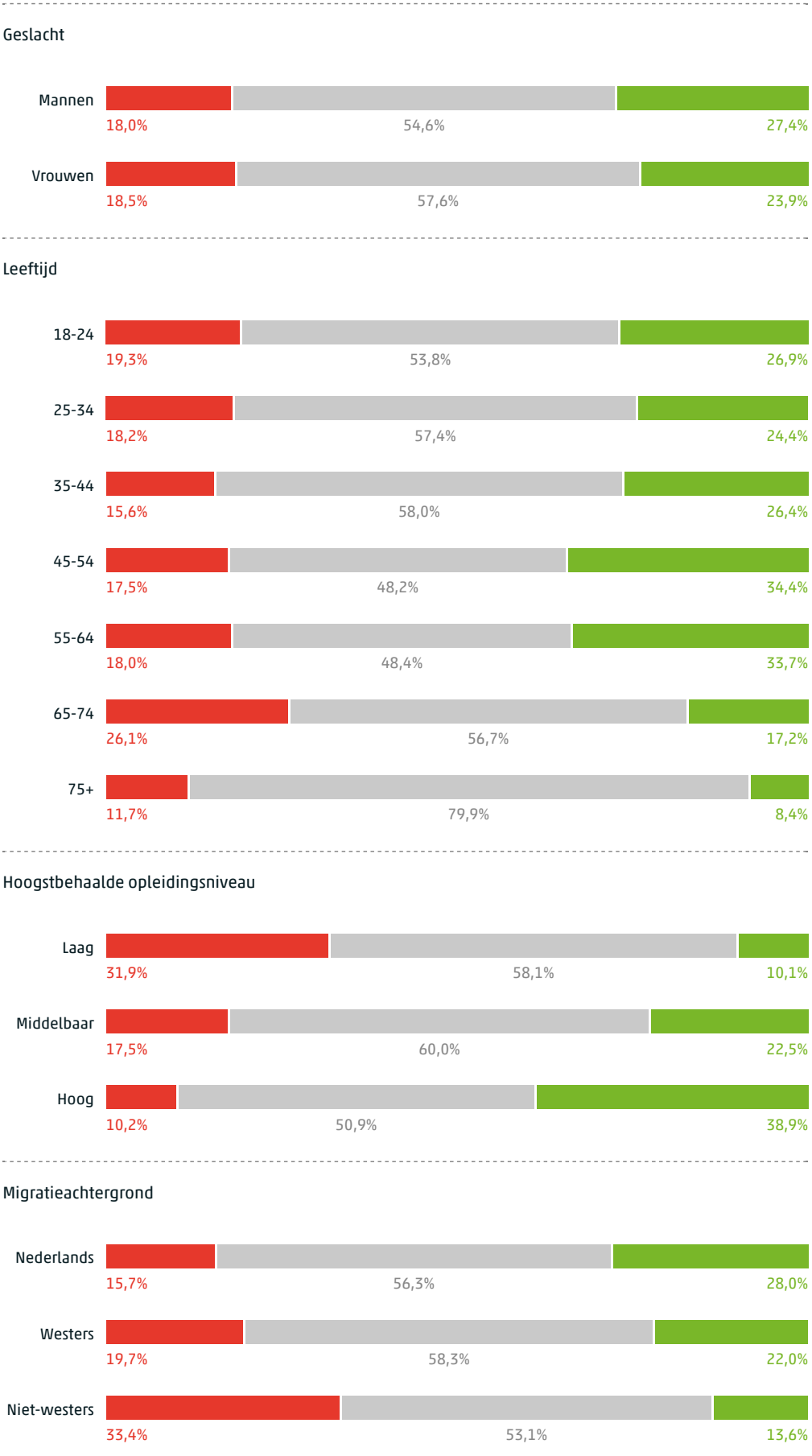

De Sustainable Development Goals (SDG's)

De voortgang van Nederland ten aanzien van brede welvaart en SDG's wordt in deze monitor gemeten aan de hand van 280 verschillende indicatoren. Voor alle 17 SDG's wordt per indicator gekeken of er sprake is van een trend in de richting van het doel, een neutrale trend of een beweging van het doel af. Ook wordt de positie van Nederland vergeleken met die van de andere EU-landen.

Trends

De samenvattende figuur is gebaseerd op de indicatoren waarvoor een middellangetermijntrend (2014–2021) berekend kon worden. De figuur toont welk percentage van de indicatoren zich in de richting van het doel beweegt (groen), welk deel een neutrale trend heeft (grijs), en welk deel van het doel af beweegt (rood).

Trends in Nederland van de 17 SDG^{plus}-doelstellingen

Deze figuur toont per doelstelling het aandeel in het totale aantal gemeten indicatoren.

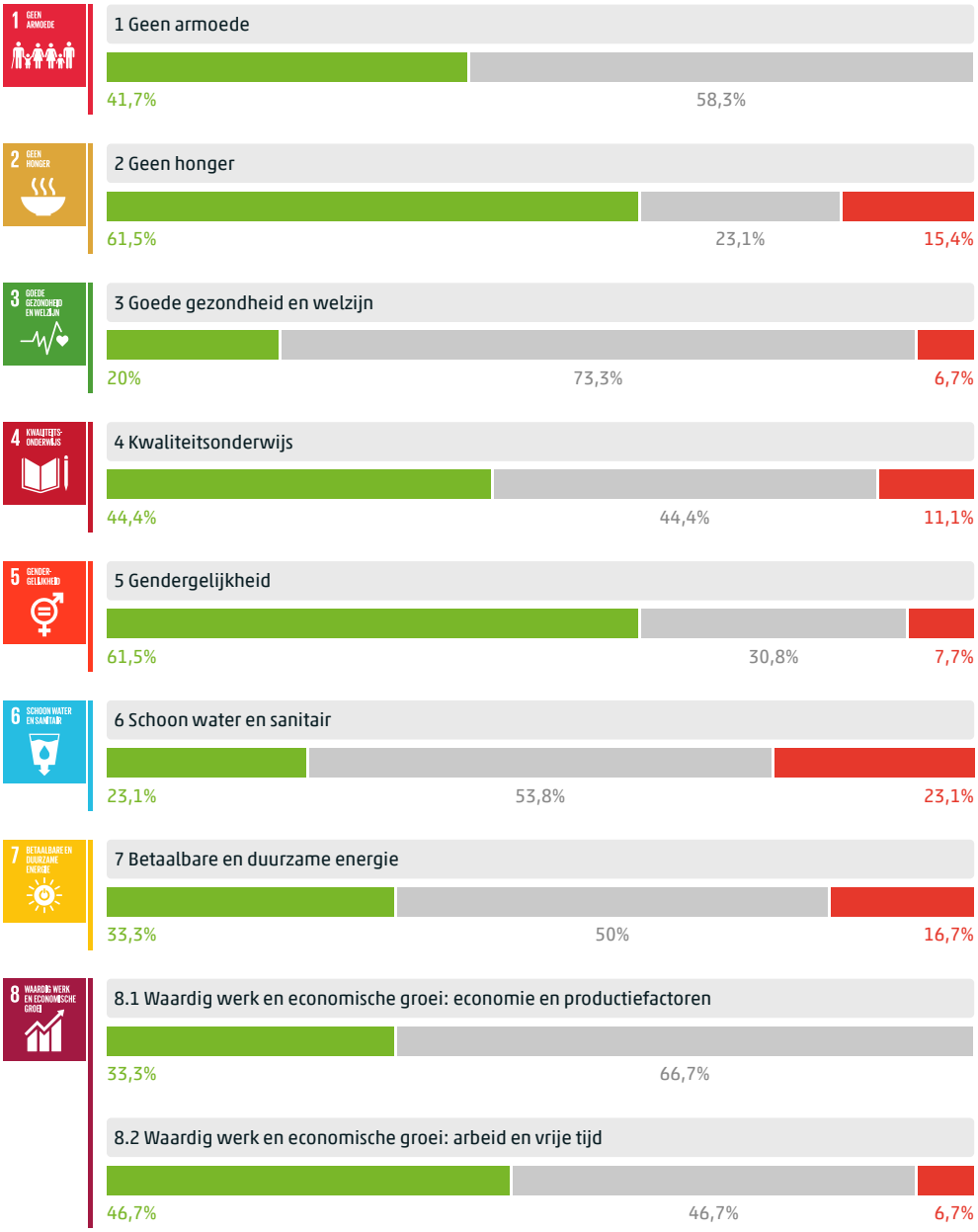

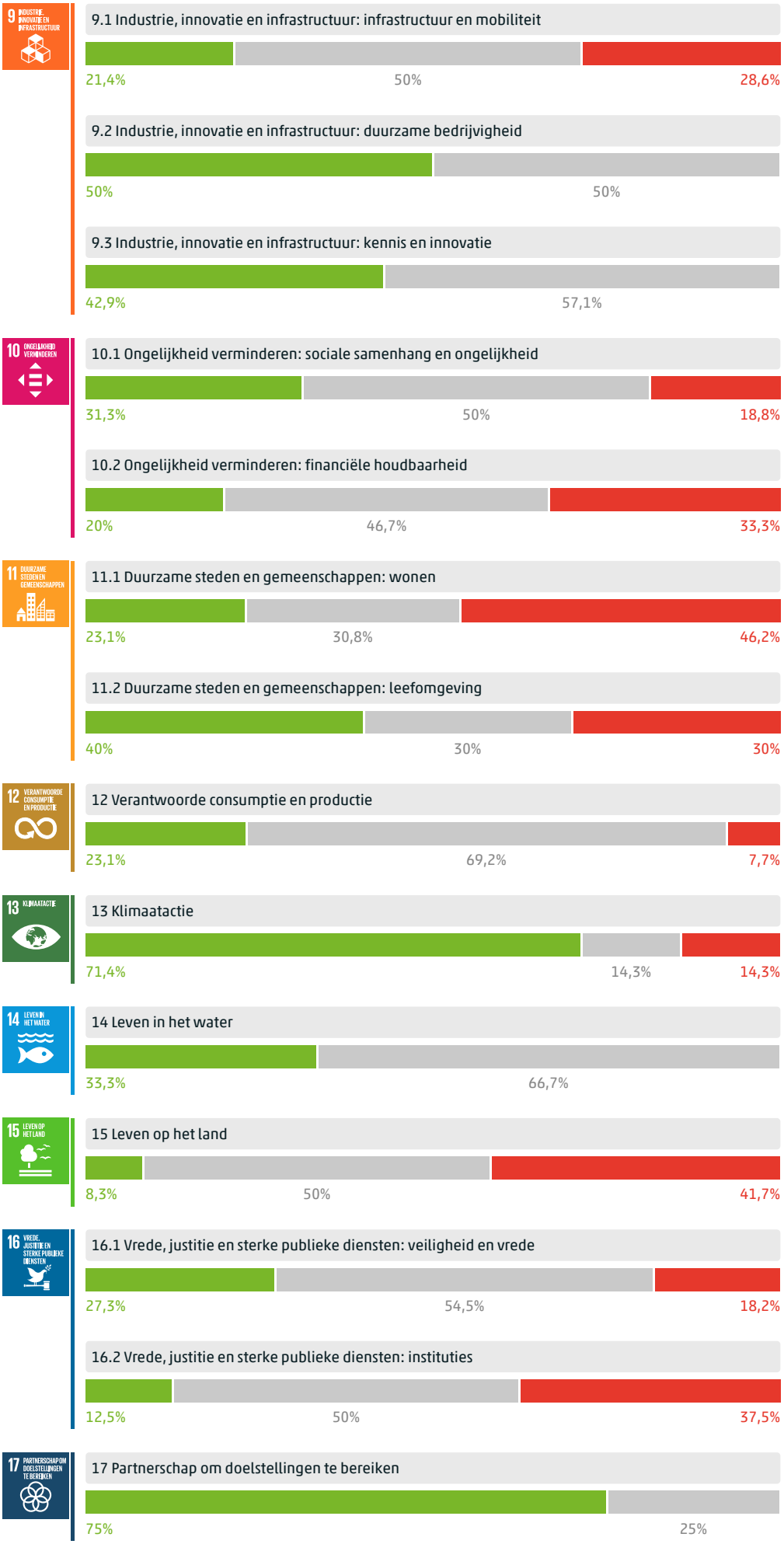
9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit
21,4%
50%
28,6%
9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid
50%
50%
9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie
42,9%
57,1%
10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid
31,3%
50%
18,8%
10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid
20%
46,7%
33,3%
11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen
23,1%
30,8%
46,2%
11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving
40%
30%
30%
12 Verantwoorde consumptie en productie
23,1%
69,2%
7,7%
13 Klimaatactie
71,4%
14,3%
14,3%
14 Leven in het water
33,3%
66,7%
15 Leven op het land
8,3%
50%
41,7%
16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede
27,3%
54,5%
18,2%
16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties
12,5%
50%
37,5%
17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken
75%
25%

– Het valt op dat relatief veel indicatoren zich bewegen in de richting van het doel, vooral bij SDG 1 (Geen armoede), SDG 2 (Geen honger), SDG 4 (Kwaliteitsonderwijs), SDG 5 (Gendergelijkheid) en SDG 13 (Klimaatactie).
– Bij SDG 9.1 (Industrie, innovatie en infrastructuur: mobiliteit), SDG 10 (Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid), SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen: wonen, en ook leefomgeving), SDG 15 (Leven op het land) en SDG 16 (Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties) zien we juist relatief veel indicatoren die zich verder van het doel verwijderen.

Posities

Het is niet mogelijk voor alle indicatoren in de monitor een internationale vergelijking te maken. Uit de indicatoren waarbij dit wel kan, is per SDG de gemiddelde positie van Nederland binnen de EU-27 bepaald.

Positie van Nederland binnen de EU per SDG^{plus}-doelstelling

Deze figuur toont per doelstelling het gemiddelde over de gemeten indicatoren.

9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

12 Verantwoorde consumptie en productie

13 Klimaatactie

14 Leven in het water

15 Leven op het land

16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

– Vergeleken met andere landen in de EU heeft Nederland bij de volgende vijf SDG's een positie in de voorhoede: SDG 1 (Geen armoede), SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid, SDG 10 (Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid), SDG 16 (Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties) en SDG 17 (Partnerschap om doelstellingen te bereiken).
– Voor SDG 14 (Leven in het water) zijn er maar weinig indicatoren beschikbaar en is de positie moeilijk te bepalen.
– Bij SDG 13 (Klimaatactie) heeft Nederland inmiddels een positie in de middengroep. In voorgaande jaren bevond Nederland zich bij deze SDG in de achterhoede.

[1] Meer informatie over de nieuwe indeling hier te vinden: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst

1. Brede-welvaarttrends

Ook in 2021 beheerste het coronavirus ons leven, met allereerst grote gevolgen voor de volksgezondheid en de zorgsector. Bij 12 procent van de sterfgevallen in 2020 en bij 11 procent in 2021 was COVID-19 de doodsoorzaak. Al met al overleden in Nederland vanaf het begin van de pandemie in maart 2020 tot en met december 2021 bijna 40 duizend mensen aan COVID-19. In eerste instantie nam de overheid maatregelen om verspreiding van het virus tegen te gaan zodat de gezondheidszorg niet overbelast zou raken. Naarmate de pandemie voortduurde, kwam er meer oog voor de economische effecten van de maatregelen. Delen van het bedrijfsleven hadden het zwaar; denk aan de horeca, de kappers en de cultuursector. Maar waar non-food winkels het moeilijk hadden, zag de detailhandel in voedingsmiddelen de omzet juist fors toenemen. Bij fysieke winkels en webwinkels groeide vooral de omzet uit online-activiteiten.

De maatregelen om het virus te remmen beperkten het aantal contacten tussen mensen: mensen die nog konden werken werkten thuis, kinderen en studenten kregen onderwijs online, winkelen of uitgaan was er niet meer bij. Daardoor steeg het risico op toenemende kansenongelijkheid, eenzaamheid en psychische problemen. In de laatste maanden van 2021 kwam er meer aandacht voor sociaal-maatschappelijke ontwrichting als gevolg van de lockdownmaatregelen. Steeds nadrukkelijker klonk de roep om te komen tot een bewust afwegingskader, met ook meer oog voor de langere termijn. Een voorbeeld is het gezamenlijk advies van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving aan het Kabinet[1]: stuur bij de bestrijding van de pandemie niet meer alleen op de medische gevolgen van corona maar luister beter naar burgers en weeg hun belangen meer mee.

Ook op de langere termijn staat de Nederlandse samenleving voor fundamentele keuzes waarin brede welvaart centraal staat. Deze keuzes worden met name in de SDG-agenda beschreven: fundamentele principes zoals het uitgangspunt van 'leave no one behind', de aandacht voor onze voetafdruk elders in de wereld en de vijf p's (people, planet, peace, prosperity & partnerships) zijn allemaal zeer relevant voor onze kwaliteit van leven en de toekomstbestendigheid daarvan.

Koppeling van de SDG's aan enkele overkoepelende brede-welvaartthema's

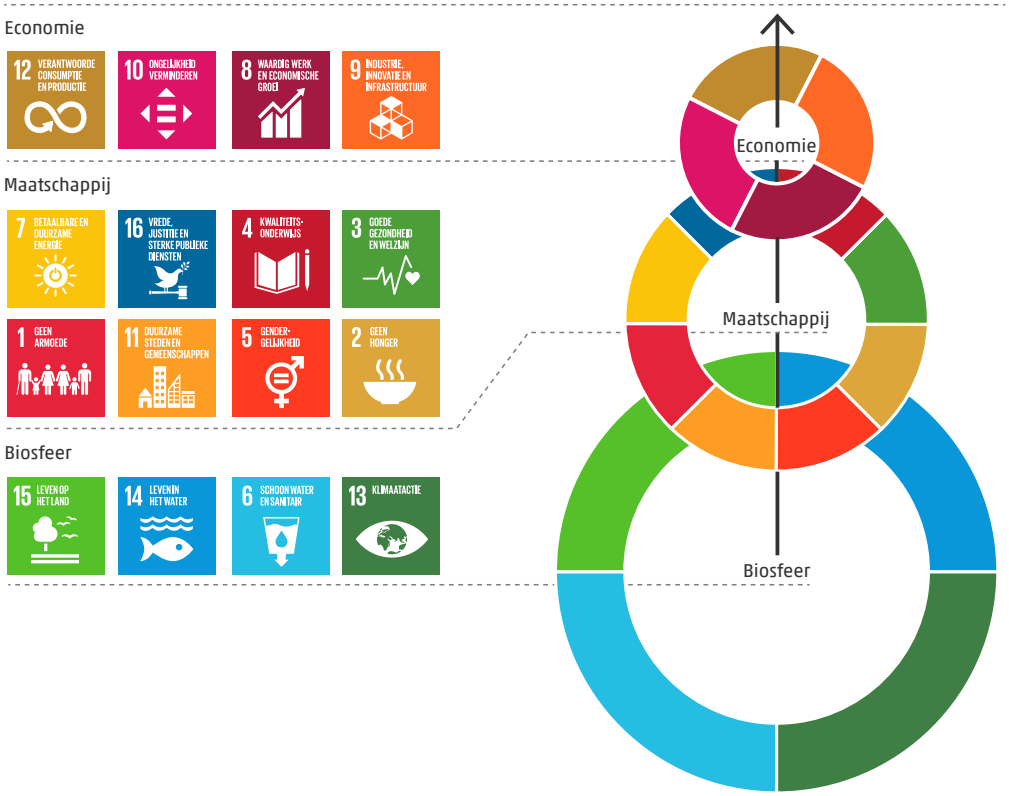

De figuur laat kort en bondig zien voor welke opgave de samenleving staat. Allereerst is een goed functionerende economie nodig voor het dekken van de belangrijkste materiële behoeften zoals voedsel, kleding en een dak boven het hoofd. Maar de economische ontwikkeling heeft in veel gevallen de sociaal-maatschappelijke en de ecologische welvaart en duurzaamheid aangetast. De belangrijke opdracht van de SDG-agenda is dan ook om economische ontwikkeling in de maatschappij – het mag niet leiden tot scheefgroei of sociale uitsluiting – en in de biosfeer – het mag niet over vitale ecologische grenzen heen gaan – in te bedden. Alleen zo kan economische ontwikkeling voor duurzame materiële welvaart en waardig werk zorgen, en daarmee een goede kwaliteit van leven in brede zin mogelijk maken. Het gaat uitdrukkelijk om het opbouwen van brede welvaart waarvan alle maatschappelijke groepen kunnen profiteren, en waarbij planetaire grenzen worden gerespecteerd – er is immers maar één aarde. Van vitaal belang hierbij is SDG 17, gericht op internationale partnerschappen om mondiale samenwerking op ieder van de overige 16 SDG's te stimuleren.

De SDG's vormden destijds een belangrijke leidraad voor de verdere invulling van de monitoring van brede welvaart in Nederland door het CBS. De SDG-indicatoren zijn in de monitor volledig geïntegreerd in de beschrijving van brede welvaart. Zo worden alle gemeten indicatoren meer in hun onderlinge samenhang gepresenteerd, en wordt de SDG-agenda – voor Nederland een belangrijk beleidskader – uitdrukkelijk in de analyse van de brede welvaart betrokken. De SDG's zijn in 2015 in VN-verband overeengekomen en de SDG-agenda wordt sindsdien door 193 landen uitgevoerd. We zijn inmiddels op de helft van de termijn waarbinnen de doelen gehaald moeten zijn (2030).

De Monitor Brede Welvaart & de SDG's biedt met de brede-welvaarttrends 'hier en nu', 'later' en 'elders' een kwantitatieve basis om te bekijken waar we als samenleving staan, en voor welke keuzes we staan op het gebied van brede welvaart.

Brede welvaart 'hier en nu'

Brede welvaart 'hier en nu' wordt beschreven aan de hand van acht thema's. Voor ieder thema geeft een dashboard de ontwikkeling van de middellangetermijntrend (2014–2021) en de positie van Nederland in de EU. We bespreken vooral de indicatoren in het dashboard met een groene (vergroting van de brede welvaart) of rode (afname van de brede welvaart) pijl, en plaatsen de ontwikkelingen in de bredere context van indicatoren uit de SDG-agenda.

Kleurcodes en noten bij de dashboards in de Monitor Brede Welvaart

De monitor gebruikt kleuren om de resultaten van verschillende indicatoren vergelijkbaar te maken. Voor iedere indicator wordt gekeken naar (de richting van) de middellangetermijntrend in Nederland (2014–2021) en naar de positie van Nederland in de EU-27 in het meest recente jaar met voldoende observaties.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
De indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
De indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
De indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Bij het bepalen van de kleurcodes is alleen gekeken naar de eerste-orde-effecten. Zo is een stijging van de individuele consumptie in de eerste orde goed voor de consument. In de tweede orde kan hogere consumptie echter gepaard gaan met bijvoorbeeld milieuvervuiling, overgewicht, waterverbruik of CO_2-uitstoot in andere landen.

De kleurcode geeft het signaal er iets aan de hand is met het fenomeen dat de indicator beschrijft. Wanneer Nederland voor een indicator bijvoorbeeld een trend heeft die zich beweegt in de richting van een daling van de brede welvaart en binnen Europa een positie in het laagste kwartiel heeft, dan wordt dit in de monitor als een 'rode' trend en een 'rode' positie aangegeven. Voor een volledig groene indicator geldt: daar gaat blijkbaar iets goed.

De kleuraanduidingen hebben slechts een signaalfunctie en zijn nadrukkelijk geen normatieve duidingen. De monitor geeft aan hoe Nederland er voorstaat op uiteenlopende aspecten van brede welvaart, en toont hierbij de afruilen waar we als samenleving voor staan. Het is aan politiek en beleid om afwegingen te maken en beleidsconclusies te trekken. Voor sommige indicatoren zijn speciaal voor de monitor voorlopige ramingen gemaakt voor 2021; deze kunnen op een later moment nog worden bijgesteld.

Betekenis van noten in de dashboards:

A. Het CBS heeft voor de Monitor Brede Welvaart een jaarcijfer voor het meest recente jaar geraamd om het politieke debat te faciliteren. Dit is een voorlopige eerste berekening.
B. Bij deze indicator zijn binnen de periode 2014–2021 niet genoeg data beschikbaar om een trend te kunnen berekenen.
C. De datakwaliteit is onvoldoende voor een trendbepaling.
D. Eerste voorlopige uitkomsten uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen (NKR).

Brede welvaart 'hier en nu'

Subjectief welzijn

83,6% van de Nederlanders geeft het leven een 7 of hoger in 2021

2e van 23 in EU in 2018

Tevredenheid met het leven

48,0% ervaart in hoge mate eigen regie (score tenminste 4 van 5) in 2019

3e van 27 in EU in 2017

Ervaren regie over het eigen leven

Materiële welvaart

€ 28 600 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2020) in 2020 ↑

5e van 26 in EU in 2020

Mediaan besteedbaar inkomen

€ 25 754 per inwoner (prijzen 2015) in 2021

5e van 27 in EU in 2020

Individuele consumptie

Gezondheid

65,4 jaren bij geboorte in 2021

11e van 27 in EU in 2019

Gezonde levensverwachting mannen A)

65,1 jaren bij geboorte in 2021

18e van 27 in EU in 2019

Gezonde levensverwachting vrouwen A)

50,8% van de bevolking van 20+ heeft overgewicht in 2021

5e van 27 in EU in 2019

Overgewicht

Arbeid en vrije tijd

1,0% van de beroepsbevolking was een jaar of langer werkloos in 2021 ↓

2e van 27 in EU in 2020

Langdurige werkloosheid

70,4% van de bevolking van 15-74 jaar in 2021 ↑

1e van 27 in EU in 2020

Nettoarbeidsparticipatie

35,5% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2021 ↑

9e van 27 in EU in 2020

Hoogopgeleide bevolking

76,1% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2021

6e van 27 in EU in 2018

Tevredenheid met vrije tijd

1,36 voertuigverliesuren per inwoner in 2020

Tijdverlies door files en vertraging

79,0% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2021 ↑

7e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met werk (werknemers)

Wonen

85,5% van de inwoners heeft een woning zonder grote gebreken in 2021

15e van 26 in EU in 2020

Kwaliteit van woningen

85,6% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2021

8e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met woning

Samenleving

70,8% van bevolking van 15+ gemiddeld minstens 1 keer per week contact in 2021 ↓

2e van 23 in EU in 2018

Contact met familie, vrienden of buren

1,53 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

2e van 27 in EU in 2020

Inspraak en verantwoordingsplicht

66,9% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2021 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

66,3% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen in 2021 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in mensen

43,3% van de bevolking van 18+ vindt ze vooruitgegaan of gelijk gebleven in 2019

Ontwikkeling normen en waarden

38,9% van bevolking van 15+ verrichtte georganiseerd vrijwilligerswerk in 2021 ↓

1e van 27 in EU in 2015

Vrijwilligerswerk

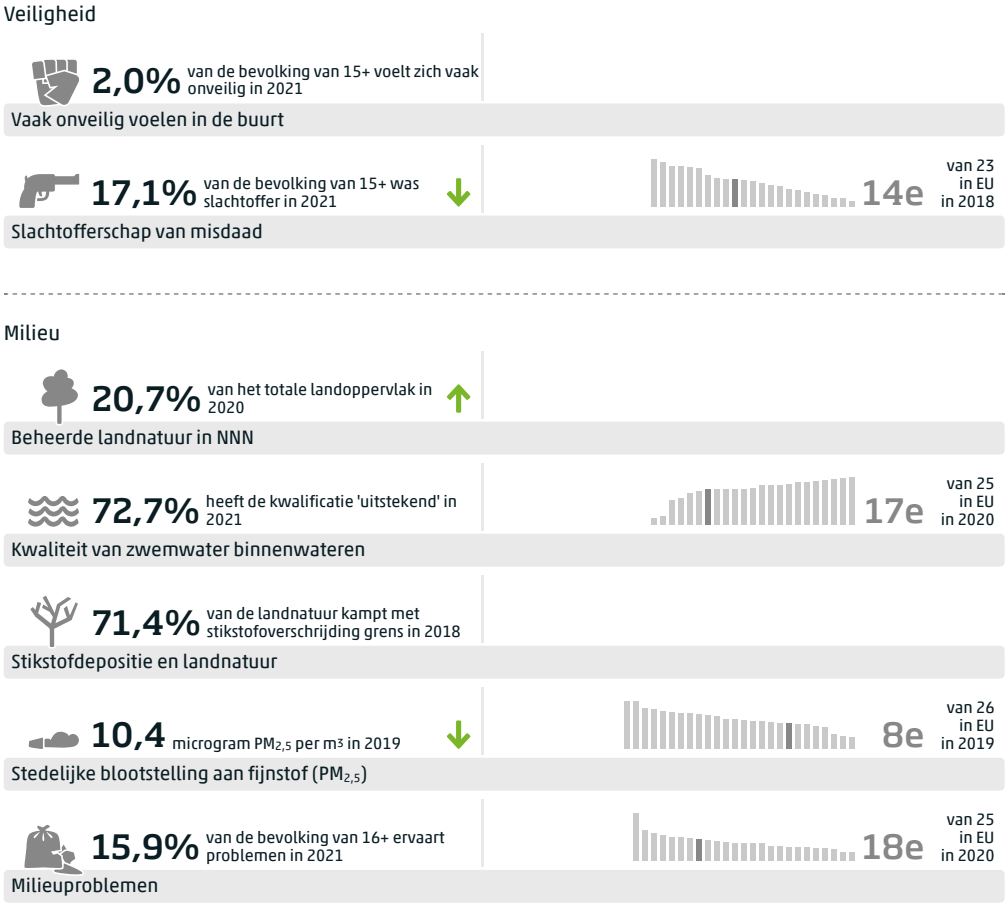

Subjectief welzijn: na 2019 minder tevreden met het leven, tevredenheid wel hoog binnen EU

In 2021 gaf 83,6 procent van de bevolking het leven een rapportcijfer van 7 of hoger, het laagste sinds het CBS deze meting startte in 1997. In 2020 was dit nog 84,8 procent. De tevredenheid was daarmee in de beide 'coronajaren' duidelijk minder groot dan in 2019 (87,3 procent), al stijgt of daalt de trend niet significant. De tevredenheid met het leven verschilt wel tussen groepen in de bevolking. In een meer onzekere wereld, met verdere globalisering, grootschalig gebruik van technologie en voortgaande flexibilisering van de economie, kunnen mensen het gevoel krijgen geen controle meer te hebben over hun leven. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft bijna de helft van de bevolking het gevoel veel regie over hun eigen leven te hebben. Nederland heeft bij beide indicatoren voor subjectief welzijn een hoge positie binnen de EU.

Materiële welvaart: voorspoedige ontwikkeling bbp, koopkracht huishoudens blijft wat achter

Vanaf 1995 heeft de economie zich in de meeste jaren krachtig ontwikkeld, wel is de koopkracht van de huishoudens in deze periode achtergebleven bij de stijging van het bbp per hoofd van de bevolking.[2] De index van het bbp per hoofd lag alleen tijdens de zware economische krimp van 2020 even onder de index van de koopkracht. Per saldo was het volume van het bbp per capita net voor het uitbreken van de coronacrisis 44 procent groter dan in 1995 en steeg de koopkracht van huishoudens in deze periode met 38 procent.

De economie verkeerde in 2020 dus in zwaar weer: het volume van het bbp per hoofd van de bevolking daalde met 4,3 procent en de individuele consumptie per inwoner kromp met 5,5 procent. 2021 was een jaar van economisch herstel. Uit de eerste raming van de economische groei in 2021 (de raming die voor deze monitor gebruikt is), blijkt dat een groei van 4,2 procent de krimp van het bbp per inwoner vrijwel goedmaakte: het volume lag nog maar 0,3 procent onder het niveau van 2019. Het volume van de individuele consumptie per inwoner lag in 2021 volgens een eerste raming nog 2,1 procent onder het niveau van 2019. Huishoudens besteedden vooral minder aan recreatie en cultuur, bij de horeca, en aan vervoer en communicatie dan voor de corona-uitbraak. Zowel bij individuele consumptie als bij mediaan besteedbaar inkomen van huishoudens behoort Nederland bij de kopgroep van de EU.

Met de motor achter de economie gaat het goed, zo blijkt uit indicatoren op het gebied van kapitaal en productiviteit in de dashboards van SDG 8 (Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren) en SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid). De trends in deze twee dashboards wijzen op toenemende of stabiele welvaart.

Een belangrijke opgave waar de samenleving voor staat is de maatschappelijke inbedding van de economische groei. Vanuit het perspectief van brede welvaart en de SDG-agenda mag economische ontwikkeling namelijk niet leiden tot scheefgroei, kansenongelijkheid of sociale uitsluiting. Nauw verwant met het thema materiële welvaart 'hier en nu' en het 'leave no one behind'-principe uit de SDG-agenda zijn dan ook de doelen van SDG 1 (Geen armoede) en SDG 10 (Ongelijkheid verminderen). Het dashboard van SDG 1 laat zien dat, behalve het mediaan besteedbaar inkomen, ook het gemiddeld besteedbaar inkomen en het mediaan vermogen van huishoudens een stijgende trend hebben. Het percentage van de bevolking dat zich zorgen maakt over de financiële toekomst neemt trendmatig af, al betreft dit nog altijd 22,5 procent. Deze ontwikkelingen duiden op een toename van de brede welvaart. De almaar stijgende waarde van koopwoningen is een belangrijke motor achter de vermogensgroei. Daarbij past wel de kanttekening dat niet iedere vorm van vermogen direct door de huishoudens is aan te spreken in moeilijke tijden.

Een andere positieve ontwikkeling bij SDG 1 is de afnemende trend bij het armoederisico van minderjarigen (het percentage minderjarigen dat deel uitmaakt van een gezin met een inkomen onder de lage-inkomensgrens). Het dashboard van SDG 10 (Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid) laat zien dat de langjarige trend bij inkomensongelijkheid en bij relatieve armoede in Nederland over de afgelopen trendperiode (2014–2021) stabiel is. Bij de inkomensratio tussen de hoogste en laagste 20 procent en de Gini-coëfficiënt inkomensongelijkheid zakte Nederland wel naar de 11e plaats op de EU-ranglijst.
De inkomensongelijkheid werd recentelijk groter doordat directeuren-grootaandeelhouders profiteerden van gunstige fiscale maatregelen.[3] Gunstig vanuit het perspectief van brede welvaart zijn bij SDG 10 de dalende trends bij de kwetsbare groep huishoudens met zowel een laag inkomen als weinig vermogen (5,4 procent van de huishoudens in 2020), en bij het armoederisico van zzp-ers (5,9 procent van de zzp-ers in 2020). De trendmatige ontwikkeling kan vanuit een welvaartsperspectief positief zijn, maar dit laat onverlet dat het absolute niveau problematisch kan zijn.

Maatschappelijke ongelijkheid wordt natuurlijk door meer bepaald dan alleen de verdeling van inkomen en vermogen. Aspecten van maatschappelijke ongelijkheid en verdeling zijn daarom, behalve bij het thema materiële welvaart, ook relevant bij het thema Samenleving onder brede welvaart 'hier en nu'.

Gezondheid: grote meerderheid voelt zich goed; psychisch welbevinden neemt af

De gezonde levensverwachting van zowel mannen als vrouwen vertoont een stabiele trend. Bij overgewicht is dit inmiddels ook het geval. Daar is de voorheen stijgende trend nu neutraal. Het overgewicht valt in Nederland mee vergeleken met andere EU-landen, getuige de relatief hoge positie op de Europese ranglijst.

De cijfers voor SDG 3 (Goede gezondheid en welzijn) laten zien dat Nederland een gezondere leefstijl heeft dan veel andere EU-landen. Nederland heeft een vijfde plek met het relatief lage percentage rokers en een vierde positie vanwege het relatief bescheiden alcoholgebruik in 2019. Het percentage rokers is niet alleen laag vergeleken met andere EU-landen, het daalt ook trendmatig.

Nederlanders vinden doorgaans dat ze gezond zijn. Van 2019 op 2020 nam het percentage van de bevolking dat de eigen gezondheid als 'goed' of 'zeer goed' omschreef met 2,8 procentpunt toe, naar 81,5 procent. In 2021 nam dit weer wat af, maar het percentage bleef hoog (80,5 procent). Een deel van de bevolking (4,3 procent) kampt als gevolg van gezondheidsproblemen met ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren, maar dat aandeel is vergeleken met andere EU-landen relatief laag. Niet alleen de fysieke, ook de psychische gesteldheid is belangrijk voor brede welvaart. De psychisch gezonde bevolking loopt al langere tijd terug (rode trend). In het tweede coronajaar, 2021, zette de daling versterkt door. Het deel van de bevolking dat gezien wordt als psychisch gezond daalde naar 84,9 procent, dat is 3,2 procentpunt minder dan in 2020.

De kwaliteit van het zorgstelsel wordt onder meer afgemeten aan het aantal gewerkte uren in de zorg per inwoner. Dit waren er in 2021 gemiddeld 104,9 en de trend is stijgend (groen). Bij de vaccinatiegraad voor mazelen is de trend omgeslagen van dalend naar neutraal. Dit is op zich gunstig vanuit het oogpunt van brede welvaart, maar Nederland zit in de EU wel in de staartgroep met zijn lage BMR-vaccinatiegraad van 93,6 procent bij kinderen van twee jaar. De gemiddelde verpleegduur van klinische opnamen bleef in 2020, het eerste coronajaar, beperkt tot 5,3 dagen; dit is de kortste van de EU. In 2020 was in ongeveer een derde van de gevallen de wachttijd voor specialistische zorg langer dan de Treeknorm (de maatschappelijk aanvaardbare wachttijd voor het leveren van spoedeisende hulp).

Arbeid en vrije tijd: meer mensen werken; psychische vermoeidheid door werk neemt toe

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (de nettoarbeidsparticipatie) steeg in 2021 naar 70,4 procent. De toename volgt op een lichte afname in 2020, maar de trend blijft stijgend. De werkloosheid is historisch laag: 4,2 procent in 2021. Na een aanvankelijke stijging aan het begin van de coronacrisis, is de werkloosheid vanaf oktober 2020 vrijwel onafgebroken gedaald. De langdurige werkloosheid – het percentage van de beroepsbevolking langer dan één jaar werkloos – was in 2021 1,0 procent. Ook hier is de trend dalend. Binnen de EU steekt Nederland met deze cijfers gunstig af.

Naast de beschikbaarheid van werk zijn ook de ervaren balans tussen arbeid en vrije tijd en de tevredenheid met verschillende aspecten van werk belangrijke pijlers onder brede welvaart 'hier en nu'. De tevredenheid met het werk is in Nederland groot: vier van de vijf werknemers waren in 2021 zeer tevreden. Ook vergeleken met werknemers in andere EU-landen zijn Nederlandse werknemers content. Het dashboard van SDG 8 (Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd) bevat meer indicatoren over de perceptie van werknemers. Hier valt

op dat 9,1 procent van de werknemers vindt dat werk en privé niet in balans zijn. Volgens een meting uit 2016 is dit percentage nergens in de EU zo laag. De zorgen bij werknemers over het behoud van hun baan nemen gestaag af, mede onder invloed van de huidige krapte op de arbeidsmarkt en de lage werkloosheid. De enige ongunstige middellangetermijntrend bij SDG 8 betreft psychische vermoeidheid door werk. Het percentage van de werknemers dat psychisch vermoeid is door werk steeg van 14,4 in 2014 (het eerste jaar van de meting) naar 17,3 in 2021.

Informatie over tijdsbesteding is ook belangrijk voor brede welvaart 'hier en nu': er is immers een afruil tussen economische activiteit (werk) en vrije tijd. De tevredenheid met de vrije tijd is in het eerste coronajaar aanzienlijk toegenomen: van 74,2 procent in 2019 naar 76,4 procent in 2020. In 2021 zakte het weer iets, naar 76,1 procent. De contactbeperkende maatregelen tijdens de pandemie remden de mobiliteit sterk af en het tijdverlies door files – wat mensen vervelend vinden – daalde volgens het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM) in 2020 met 67 procent. De tevredenheid met de woon-werkreistijd nam tijdens de coronapandemie aanzienlijk toe. Grote groepen mensen werkten thuis, en voor anderen was het veel minder druk op de weg en in het openbaar vervoer. In vergelijking met andere EU-landen gebruiken weinig mensen in Nederland openbaar vervoer in verhouding tot de auto. Meer indicatoren over bereikbaarheid zijn opgenomen in het dashboard bij SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur: mobiliteit).

Goed onderwijs is cruciaal voor de brede welvaart, zowel in economische (als component van menselijk kapitaal) als in maatschappelijke zin (goed onderwijs maakt dat mensen in hun leven en in de samenleving beter hun weg kunnen vinden). Nederlanders zijn relatief hooggeschoold. Het aandeel van de hoogopgeleide bevolking is toegenomen van 29,3 procent van de bevolking van 15–74 jaar in 2014, het begin van de trendperiode, tot 35,5 procent in 2021. We meten de bijdrage van onderwijs aan de brede welvaart hier weliswaar als de relatieve omvang van de hoogopgeleide bevolking, maar dat betekent niet dat andere vormen van opleiding, zoals beroepsopleidingen en vakmanschap, niet van belang zijn. Wel is duidelijk dat hoogopgeleide mensen over het algemeen een hogere welvaart bereiken op veel maatschappelijke terreinen, zie ook het hoofdstuk over de verdeling van de brede welvaart. Het dashboard van SDG 4 (Kwaliteitsonderwijs) laat in aanvulling hierop zien dat de deelname aan voorschoolse educatie in Nederland hoog is (97,2 procent), dat het percentage voortijdige schoolverlaters daalt, en dat een op de vijf Nederlanders van 25–64 jaar onderwijs volgde in de vier weken voorafgaand aan de enquête. In de EU zit Nederland hiermee in de kopgroep. Opvallend is verder de verbetering van de tevredenheid met de opleidingskansen: 84,8 procent van de bevolking was tevreden met de opleidingskansen, 2,1 procentpunt meer dan in 2020. Mogelijk speelt de krapte op de arbeidsmarkt hierbij ook een rol en bieden werkgevers hun personeel ruimere mogelijkheden tot scholing.

Wonen: meeste mensen tevreden met woning; huren en huizenprijzen blijven stijgen

Ruim 85 procent van de inwoners heeft een woning zonder grote gebreken, en 85,6 procent is (zeer) tevreden over hun woning. De trends zijn neutraal en Nederland heeft een middenpositie in de EU. De tevredenheid met de woning was in 2021 wel minder dan in 2020 (–1,9 procentpunt).

De woningvoorraad nam in 2021 met 0,9 procent toe tot ruim acht miljoen woningen. Het aantal beschikbare woningen per duizend inwoners kwam uit op 457, en heeft een stijgende trend. Dit wijst op een toename van de brede welvaart. Toch is de woningmarkt gespannen, want de beschikbare woningvoorraad voorziet niet in de totale behoefte. De cijfers voor SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen: wonen) laten zien dat een toenemend deel van de

bevolking te klein behuisd is, ook al is dit probleem vergeleken met andere EU-landen niet heel groot, getuige de derde positie van Nederland op de EU-ranglijst. De ratio tussen de mediane verkoopprijs en de mediane vraagprijs van koopwoningen stijgt trendmatig en kwam in 2021 voor het eerst boven de 1 uit (1,06). Dit is een duidelijke indicatie van de huidige krapte op de woningmarkt: huizen worden verkocht voor meer dan de vraagprijs. Het aantal verkochte koopwoningen daalde in 2021 naar ruim 226 duizend, 4 procent minder dan een jaar eerder.

Ook andere indicatoren over de betaalbaarheid van woningen duiden op afnemende brede welvaart: de werkelijke woninghuur en de prijsindex uitgaven voor aanschaf en bezit van koopwoningen stijgen trendmatig. Koophuizen worden steeds duurder. De prijsindex van bestaande koopwoningen bereikte in 2021 het hoogste niveau sinds de start van de meting in 1995: een koophuis was gemiddeld 15,2 procent duurder dan een jaar eerder en daarmee was de prijsstijging bijna twee keer zo groot als in 2020. Ter vergelijking: in 2021 was het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens 2,6 procent hoger dan een jaar eerder. Hieraan droegen vooral gestegen cao-lonen voor werknemers en de groei van het aantal banen en werkenden bij.

Tegenover bovenstaande verslechteringen van de betaalbaarheid, staan gunstige ontwikkelingen bij de totale woonquote (de uitgaven aan huur- en koopwoningen als percentage van het besteedbaar inkomen) en de ervaren woonlasten. De woonquote daalt trendmatig, maar is naar Europese maatstaven wel hoog. De ontwikkeling van de ervaren woonlasten heeft eveneens een dalende trend. Deze kosten worden kennelijk in mindere mate beschouwd als problematisch. Nederland is hier zelfs koploper in de EU.

Voor wat betreft de kwaliteit van de woonomgeving laten de cijfers voor SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving) zien dat Nederlanders vergeleken met inwoners van andere EU-landen veel geluidsoverlast van buren en verkeer ervaren. De leefruimte wordt kleiner. Ook de 83 voor de stad kenmerkende inheemse broedvogelsoorten hebben het moeilijk. Toch ontwikkelen ook veel indicatoren in dit dashboard zich in de richting van meer brede welvaart: veel trends kleuren groen.

Samenleving: hoog en stijgend vertrouwen; minder sociale contacten

Bij dit thema valt op dat Nederland bij veel indicatoren in de kopgroep van de EU staat.
De trends geven daarentegen een gemengder beeld. Het dashboard geeft allereerst informatie over hoe we meedoen in de samenleving. Zowel bij het contact met familie, vrienden en buren als de omvang van het vrijwilligerswerk, is voor de periode 2014–2021 sprake van een dalende, rode, trend. Er is een spanningsveld tussen werk en zaken waaraan de 'vrije' tijd besteed wordt. In 2020 gaf 7,6 procent van de werknemers aan familie- of gezinsactiviteiten te missen of te verwaarlozen door werk, en/of werkzaamheden te missen of verwaarlozen door familie- en gezinsverantwoordelijkheden (SDG 8 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd). Dit was opvallend minder dan in de jaren voorafgaand aan de coronapandemie. In 2021 steeg het percentage weer, naar 9,1, maar het bleef lager dan voor de uitbraak van corona (9,7 procent in 2019).

Het idee heerst dat grotere sociale participatie leidt tot meer vertrouwen van mensen in elkaar en in belangrijke instituties, waaronder de overheid. Zowel bij het vertrouwen van mensen in elkaar als bij het vertrouwen dat ze in instituties hebben, stijgt de langjarige trend.
Het vertrouwen in instituties kende in het eerste coronajaar, 2020, een aanzienlijke toename (6,4 procentpunt). In 2021 nam het weer met 2,6 procent punt af, maar al met al was het met 66,9 procent nog duidelijk hoger dan in 2019. Het vertrouwen van mensen in elkaar nam in beide coronajaren flink toe en lag in 2021 4,5 procentpunt hoger dan in 2019.

Brede welvaart en de SDG-agenda hebben veel oog voor het voorkomen van scheefgroei, sociale uitsluiting en kansenongelijkheid. Een aanzienlijk deel van de bevolking voelt zich financieel kwetsbaar: bijna een kwart maakt zich veel zorgen over de financiële toekomst (22,5 procent in 2021); hoewel de trend dalend is. Een derde van de werknemers heeft een tijdelijk arbeidscontract óf een contract voor een flexibel aantal uren per week; zij zijn flexwerker. Nederland staat met dit hoge aandeel in de Europese achterhoede.
De werkloosheid is momenteel overigens historisch laag, een steeds kleiner deel van de werknemers maakt zich dan ook zorgen over het behoud van zijn of haar baan.

Het totaalbeeld gaat niet op voor alle groepen. Verdeling van brede welvaart naar bevolkingsgroepen laat zien welke groepen boven of onder het landelijk gemiddelde uitkomen. Wat verschillen naar geslacht betreft, laat SDG 5 (Gendergelijkheid) verder zien dat veel indicatoren een gunstige trend vertonen: de brede welvaart neemt over een breed front toe. De beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen worden kleiner, het aandeel hoogopgeleide vrouwen stijgt, net als de arbeidsparticipatie van vrouwen en het percentage vrouwen dat economisch zelfstandig is. In het hoger onderwijs is meer dan de helft van de studenten vrouw (52,4 in 2020). Maar er zijn nog altijd grote verschillen in de positie van mannen en vrouwen. Het verschil wordt kleiner – onder meer omdat vrouwelijke werknemers steeds hoger opgeleid zijn – maar het uurloon van vrouwen was ook in 2021 nog 13,2 procent lager dan dat van mannen. Dit is voor een deel toe te schrijven aan verschillen in leeftijd, deeltijdwerken, beroepsniveau en leidinggeven. Kijken we naar economisch zelfstandigheid – een nettojaarinkomen uit arbeid en/of eigen onderneming van ten minste 70 procent van het wettelijke nettominimumloon – dan was 64,3 procent van de vrouwen economisch zelfstandig in 2020, vergeleken met 80,2 procent van de mannen. De nettoarbeidsparticipatie neemt zowel bij de mannen als bij vrouwen toe, maar deze lag in 2021 bij mannen nog bijna 8 procentpunt hoger dan bij vrouwen. Ook zijn vrouwen nog ver weg van evenredige vertegenwoordiging: zo bezetten zij in 2020 een kwart van de managementfuncties en een derde van de parlementaire zetels.

Milieu: meer natuur; meer milieuoverlast

Om te meten hoe mensen de milieukwaliteit 'hier en nu' beleven, kijken we naar de beschikbare hoeveelheid en kwaliteit van natuur en groen-blauwe ruimte, en naar de kwaliteit van lucht, water en bodem in het algemeen.

Het beeld dat naar voren komt uit de vijf indicatoren is tamelijk positief. De hoeveelheid landnatuur beheerd in het Natuur Netwerk Nederland (NNN) neemt trendmatig toe, in lijn met de afspraak van de provincies om eind 2027 80 duizend hectare nieuwe natuur ingericht te hebben. In totaal is 44 duizend hectare nieuwe landnatuur ingericht. Voor minder dan de helft van de resterende 36 duizend hectare zijn echter de processen voor verwerving en inrichting gestart.

Uitstoot van fijnstof en stikstofdepositie leggen een druk op de natuur en zijn van invloed op ons welbevinden. De hoeveelheden fijnste fijnstof in steden dalen verder, ook bij deze indicator kleurt de trend groen. De zwemwaterkwaliteit van binnenwateren is goed: bijna driekwart heeft de kwalificatie 'uitstekend'. Een op de zes Nederlanders ervaart problemen met vuil en verontreiniging of andere milieuproblemen in de naaste omgeving. De trend is neutraal, maar met 15,9 was het percentage dat overlast ondervond in 2021 wel duidelijk hoger dan de 14,3 procent in 2020. Ruim 71 procent van de landnatuur kampte in 2018 met overschrijding van de stikstofgrens. Ook hier is de trend neutraal, maar dit hoge percentage is wel een punt van zorg. RIVM en WUR brengen naar verwachting medio 2022 nieuwe cijfers uit over stikstofdepositie in natuurgebieden.

Bij dit toch vrij positieve beeld over de trends bij thema milieu in het 'hier en nu' past de kanttekening dat het beeld vanuit het 'later' perspectief van brede welvaart minder florissant is. Met name de diverse biodiversiteitsindicatoren in het dashboard van SDG 15 (Leven op het land) en het thema Natuurlijk kapitaal bij brede welvaart 'later' wijzen nadrukkelijk op een afname van de brede welvaart.

Meest opvallende recente jaarlijkse mutaties en trendomslagen bij de brede welvaart 'hier en nu'

Thema en indicator	Mutatie t.o.v. jaar eerder	Richting	Trendomslag	Richting
BREDE WELVAART HIER EN NU				
MATERIËLE WELVAART				
Mediaan besteedbaar inkomen	2,3%	stijging brede welvaart		
Werkelijke individuele consumptie	3,6%	stijging brede welvaart		
GEZONDHEID				
Overgewicht			● → ●	verbetering
ARBEID EN VRIJE TIJD				
Tevredenheid met werk (werknemers)			● → ●	verbetering
WONEN				
Tevredenheid met de woning	–1,9%pt	daling brede welvaart		
SAMENLEVING				
Inspraak en verantwoordingsplicht			● → ●	verbetering
Vertrouwen in instituties	–2,6%pt	daling brede welvaart		
Vertrouwen in mensen	+3,3%pt	stijging brede welvaart		
Ontwikkeling normen en waarden			● → ●	verslechtering
Vrijwilligerswerk	–4,9%pt	daling brede welvaart		
VEILIGHEID				
Vaak onveilig voelen in de buurt			● → ●	verslechtering
Slachtofferschap van misdaad	–1,9%pt	stijging brede welvaart		
MILIEU				
Milieuproblemen	+1,6%pt	daling brede welvaart		

Bron: CBS

Verdeling van de brede welvaart 'hier en nu' over bevolkingsgroepen

De brede welvaart 'hier en nu' ontwikkelt zich vrij positief in Nederland. De trends zijn over het algemeen stabiel of laten zelfs een stijgende welvaart zien, en Nederland neemt voor veel van de indicatoren een hoge positie op de EU-ranglijst in. Achter deze algemene, nationale cijfers kunnen echter belangrijke verschillen schuilgaan.

Om daar inzicht in te krijgen is gekeken naar de verdeling van de welvaart over verschillende bevolkingsgroepen. Uit die analyse blijkt dat de brede welvaart in Nederland niet gelijk verdeeld is: vooral naar migratieachtergrond en onderwijsniveau zijn er veel verschillen. Laagopgeleiden en mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, hebben een lagere brede welvaart; hoogopgeleiden en mensen zonder migratieachtergrond juist een hogere.

Op individueel niveau is te zien dat gunstige en ongunstige uitkomsten in dit opzicht zich soms stapelen bij dezelfde personen. Ongunstige uitkomsten stapelen zich daarbij vaak op bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, bij laagopgeleiden en bij 65–74-jarigen. Positieve uitkomsten stapelen zich het vaakst op bij mensen met een hoog onderwijsniveau en bij mensen in de leeftijd van 45–64 jaar.

Ten opzichte van 2019 is de verdeling van de brede welvaart in grote lijnen niet veranderd. Wel zijn jongere leeftijdsgroepen, maar ook de 75-plussers en hoogopgeleiden er relatief iets op achteruitgegaan.

Indicatoren: situatie in 2021

Op basis van 13 geselecteerde indicatoren zien we dat brede welvaart sterk samenhangt met migratieachtergrond en onderwijsniveau, en in mindere mate met verschillen naar leeftijd en geslacht.

- **Geslacht**: de brede welvaart verschilt maar bij enkele indicatoren naar geslacht. Bij de meeste indicatoren is er geen verschil tussen mannen en vrouwen. Bij drie indicatoren is de situatie bij mannen gunstiger dan bij vrouwen, bij één indicator is dat andersom.
- **Leeftijd**: ten opzichte van het gemiddelde doen leeftijdsgroepen van 45–74 jaar het relatief vaak goed. Bij de jongere leeftijdsgroepen tot 35 jaar zijn er juist relatief veel ongunstige uitkomsten.
- **Onderwijsniveau**: er zijn grote verschillen naar onderwijsniveau. Bij laag en middelbaar opgeleiden zien we maar weinig positieve uitkomsten. Laagopgeleiden hebben juist vaak (negen keer) een ongunstige uitkomst. Hoogopgeleiden komen bij tien van de dertien indicatoren bovengemiddeld uit.
- **Migratieachtergrond**: de grootste verschillen in brede welvaart zijn zichtbaar als we kijken naar verschillende herkomstgroepen. De groep met een niet-westerse migratieachtergrond ligt op alle dertien indicatoren onder het gemiddelde. Ook bij de groep met een westerse migratieachtergrond is het beeld minder goed, met acht indicatoren beneden het gemiddelde en geen enkele bovengemiddeld. De groep zonder migratieachtergrond heeft daarentegen twaalf keer een positieve score op een indicator.

Indicatoren: veranderingen tussen 2019 en 2021

Voor de gehele bevolking zijn er ontwikkelingen voor de 13 indicatoren ten opzichte van 2019. Voor elke indicator is voor elke bevolkingsgroep gekeken of de ontwikkeling van die groep gunstiger of ongunstiger was dan de gemiddelde ontwikkeling voor de gehele bevolking. Meestal was dit niet het geval, maar enkele keren was er wel spraken van afwijkende ontwikkelingen:

- **Geslacht**: voor mannen en vrouwen waren er geen afwijkende ontwikkelingen
- **Leeftijd**: bij de leeftijdsgroepen tot 35 jaar was de ontwikkeling een aantal keren relatief ongunstig. Bij de leeftijdsgroepen van 35–74 jaar waren zowel enkele relatief gunstige als enkele relatief ongunstige ontwikkelingen. Bij de groep vanaf 75 jaar hadden relatief ongunstige ontwikkelingen (drie) de overhand, er was één gunstige ontwikkeling.
- **Onderwijsniveau**: voor elk van de onderwijsniveaus was het aantal relatief gunstige en relatief ongunstige ontwikkelingen, naast alle keren dat er geen sprake was van afwijkende ontwikkelingen, ongeveer in evenwicht.
- **Migratieachtergrond**: bij de groep met een niet-westerse migratieachtergrond waren er twee relatief ongunstige ontwikkelingen tegen geen enkele relatief positieve ontwikkeling. De positie van deze groep, die qua brede welvaart toch al slecht was, is dus nog verder achteruitgegaan sinds 2019.

Indicatoren: overzicht

Onderstaand figuur geeft in één beeld een overzicht van de verdeling van de brede welvaart in 2021 (2020 voor inkomen en vermogen) en de relatieve ontwikkelingen sinds 2019. De bolletjes geven per indicator aan waar een bevolkingsgroep een significant een hogere (groen) of lagere (rood) welvaart heeft dan het landelijk gemiddelde. Een grijs bolletje betekent dat er geen afwijking is ten opzichte van het gemiddelde. De ruitjes geven aan of het cijfer van een bevolkingsgroep zich sinds 2019 bij een indicator gunstiger (groen) of ongunstiger (rood) heeft ontwikkeld dan het nationale gemiddelde.

Verdeling van brede welvaart in meest recente jaar en relatieve ontwikkeling sinds 2019

De bolletjes geven per indicatoren aan waar bevolkingsgroepen een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart hebben dan het landelijke gemiddelde (grijs). De ruitjes geven aan of het cijfer van een bevolkingsgroep zich sinds 2019 bij een indicator gunstiger (groen) of ongunstiger (rood) heeft ontwikkeld dan het nationale gemiddelde.

Onderwijsniveau

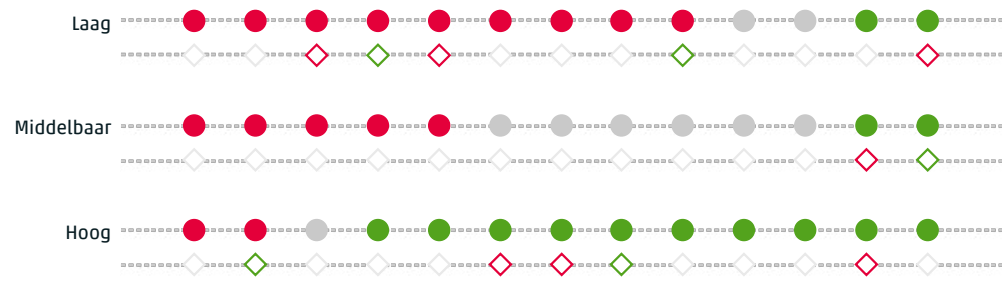

Migratieachtergrond

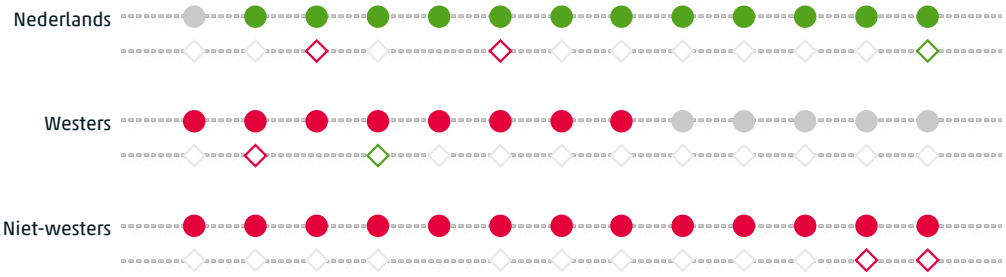

Stapeling: situatie in 2021

In de analyse over stapeling is op individueel niveau gekeken hoe gunstige en ongunstige uitkomsten, vanuit het oogpunt van brede welvaart, zich opstapelen bij dezelfde personen en wat de kenmerken van die personen zijn. Daarbij is gekeken naar negen indicatoren.

Percentage van iedere bevolkingsgroep dat aan de bovenkant, in het midden of aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart zit, 2021

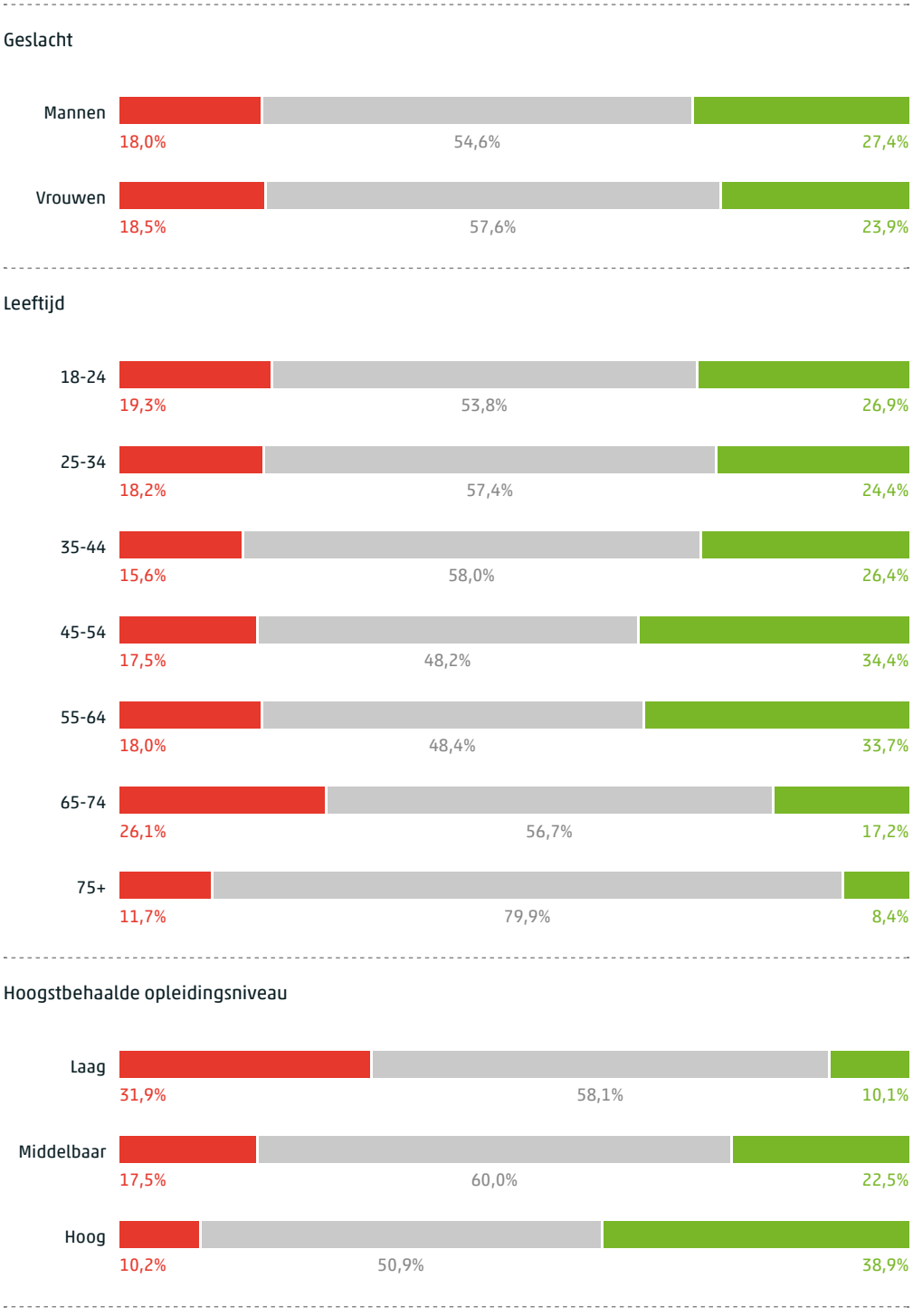

Migratieachtergrond

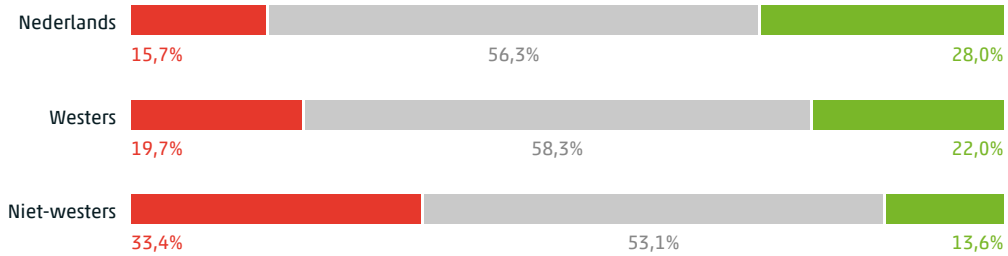

De bovenkant van de verdeling – de mensen die bij zeven of meer indicatoren een gunstige brede welvaart hebben – bestaat uit 25,7 procent van de volwassen bevolking. De onderkant – drie of meer ongunstige uitkomsten – omvat 18,2 procent van de bevolking. Bij de deelpopulaties zien we de volgende verschillen:

- **Geslacht**: tussen mannen en vrouwen is er een beperkt verschil in stapeling van gunstige uitkomsten. Mannen zitten daarbij iets vaker aan de bovenkant van de verdeling.
- **Leeftijd**: mensen in de leeftijd van 45–64 jaar zitten relatief vaak aan de bovenkant van de verdeling. Bij 65-plussers is dat juist veel minder vaak het geval. Een stapeling van ongunstige uitkomsten komt relatief vaak voor bij 65–74-jarigen
- **Onderwijsniveau**: hier zijn grote verschillen zichtbaar. Stapeling van ongunstige uitkomsten komt veel voor bij laagopgeleiden: 31,9 procent. Stapeling van gunstige uitkomsten komt juist veel voor bij hoogopgeleiden: 38,9 procent.
- Ook naar **migratieachtergrond** zijn er verschillen, waarbij stapeling van ongunstige uitkomsten relatief veel (33,4 procent) voorkomt bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond en stapeling van gunstige uitkomsten het meest te zien is bij mensen zonder migratieachtergrond.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen deels met elkaar samen. Als we rekening houden met deze onderlinge samenhang blijkt onderwijsniveau het meest van belang voor het aantal indicatoren waarop mensen een gunstige of ongunstige uitkomst hebben. Daarna volgen migratieachtergrond en leeftijd. Migratieachtergrond hangt daarbij iets sterker samen met het aantal ongunstige indicatoren en leeftijd met het aantal gunstige indicatoren. Geslacht is het minst van belang.

Stapeling: ontwikkelingen ten opzichte van 2019

In vergelijking met 2019 is de omvang van de groep aan de bovenkant van de verdeling iets toegenomen en de omvang van de groep aan de onderkant juist iets afgenomen. Kijken we naar de diverse bevolkingsgroepen, dan valt op dat het aandeel jongeren (tot 45 jaar) in de bovenkant van de verdeling is afgenomen. Bij de 45–74-jarigen is dit aandeel juist relatief sterk toegenomen. Naar onderwijsniveau is een relatief ongunstige ontwikkeling te zien bij de hoogopgeleiden, waarbij opgemerkt kan worden dat er in deze groep een goede uitgangpositie was en er ondanks de ongunstige ontwikkeling een stapeling van gunstige uitkomsten ook in 2021 nog relatief veel voorkomt. Naar migratieachtergrond valt op dat er in 2021 een groter deel van de groep met een niet-westerse migratieachtergrond is verschoven naar het midden van de verdeling. Uit deze groep behoren in 2021 beduidend minder mensen tot de bovenkant of de onderkant van de verdeling.

Schokbestendigheid en brede welvaart 'hier en nu'

De laatste jaren is de samenleving geconfronteerd met een aantal hevige schokken, zoals de coronapandemie en de oorlog in Oekraïne. Daarom is bijzondere aandacht besteed aan de vraag in hoeverre er kwetsbare groepen in Nederland zijn die extra gevoelig zouden kunnen zijn voor dergelijke schokken. Hoe staat het met de schokbestendigheid van de brede welvaart 'hier en nu'?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, gebruiken we indicatoren voor het levensonderhoud van huishoudens en de omvang van kwetsbare groepen. Het thema 'levensonderhoud van huishoudens' meet in hoeverre huishoudens gemiddeld genomen de middelen hebben om een eventuele schok op te vangen. Hiervoor nemen we het mediaan vermogen, het spaargeld bij banken in Nederland, de mate waarin mensen regie ervaren over het eigen leven, de ervaring van de eigen gezondheid en de brutoarbeidsparticipatie. In het thema 'omvang van kwetsbare groepen' kijken we specifiek naar bepaalde kwetsbare groepen die in het geval van een schok als eerste de gevolgen ondervinden. Deze groepen zijn laagopgeleiden, werklozen, zzp-ers met armoederisico, mensen met een laag inkomen en gering vermogen, en mensen met langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen.

Het beeld is positief: de trends over de periode 2014–2021 van acht van de tien gemeten indicatoren laten een stijging van de brede welvaart zien. De andere twee indicatoren (ervaren regie over het eigen leven en de ervaren gezondheid) wijzen op een stabiele brede welvaart. Dit wijst op een verbetering van de mogelijkheid dat huishoudens bij een eventuele schok in hun levensonderhoud kunnen blijven voorzien. Bovendien staat Nederland bij vijf van de zes indicatoren waarvoor internationaal kan worden vergeleken hoog op de EU-ranglijst. Alleen bij de omvang van de laagopgeleide bevolking is dit niet het geval.

Ook in het meest recente jaar is de schokbestendigheid van de brede welvaart 'hier en nu' verbeterd. Tussen 2020 en 2021 steeg het spaargeld van huishoudens bij Nederlandse banken met 3,4 procent en de laagopgeleide bevolking daalde met 0,9 procentpunt. Tussen 2019 en 2020 daalde het armoederisico van zzp-ers met 0,6 procentpunten (naar 5,9 procent) en het aandeel van mensen met ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen met 0,4 procentpunten (naar 4,3 procent). In de laatste cijfers zijn mogelijke gevolgen van de coronacrisis nog niet zichtbaar. De omvang van kwetsbare groepen neemt weliswaar af, zowel trendmatig als in het meest recente jaar, maar is niet onbeduidend.
Voor meer informatie zie hoofdstuk 5 over Schokbestendigheid.

Regionale verdeling van brede welvaart 'hier en nu'

Ten slotte kunnen we kijken hoe de brede welvaart 'hier en nu' zich regionaal heeft ontwikkeld. De regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS geeft aan de hand van 42 indicatoren een breed en divers beeld van de brede welvaart in gemeenten en regio's.

De grootste verschillen in brede welvaart zijn te zien tussen de grote steden en het platteland. De grote steden staan bij veel indicatoren onderaan de ranglijst van de regionale brede welvaart. Stedelingen hebben gemiddeld genomen een minder goede gezondheid, een lager besteedbaar inkomen, een minder veilige en schone leefomgeving en ze ervaren minder sociale cohesie. Daar staan voordelen tegenover zoals een hoger opleidingsniveau, kortere afstand tot voorzieningen en minder overgewicht.

Indicatoren bovenaan de ranglijst brede welvaart*

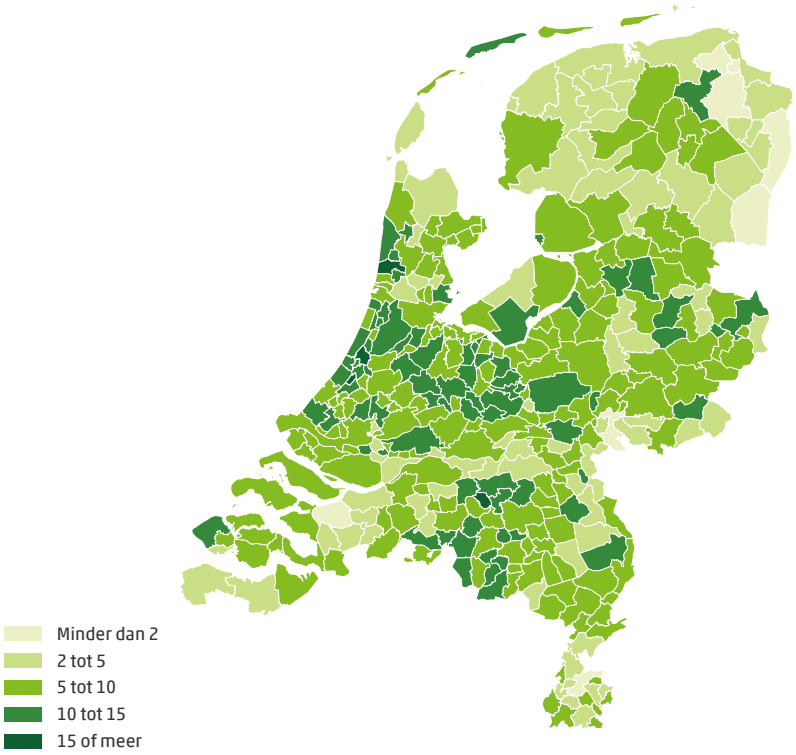

Bron: CBS, regionale Monitor Brede Welvaart 2021

* Gemeentelijke indeling wijkt af van die in 2022 vanwege het gebruik van data voor eerdere jaren.

Indicatoren onderaan de ranglijst brede welvaart*

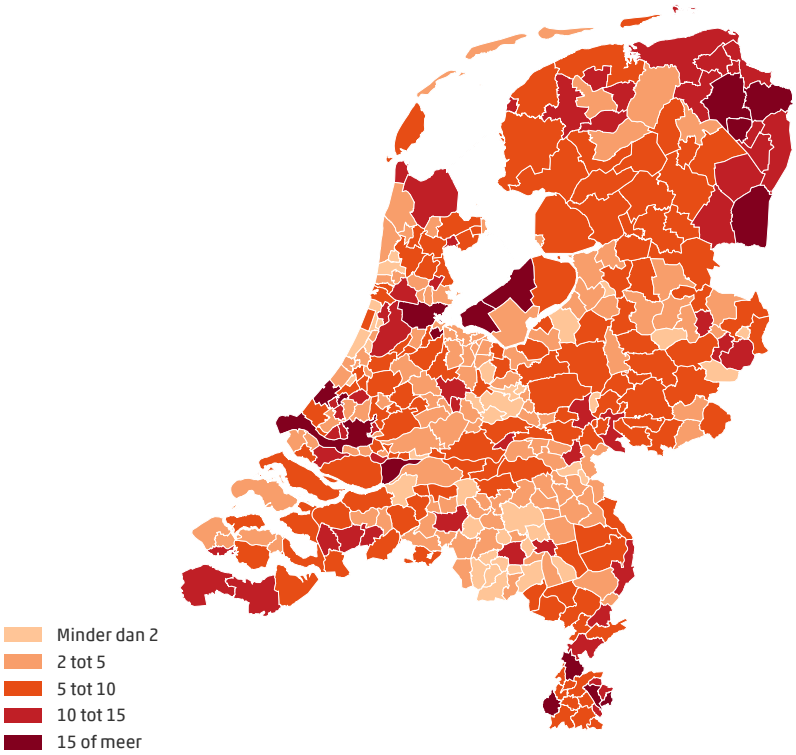

Bron: CBS, regionale Monitor Brede Welvaart 2021

* Gemeentelijke indeling wijkt af van die in 2022 vanwege het gebruik van data voor eerdere jaren.

Brede welvaart 'later'

Houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn

Eén van de vragen die in deze monitor centraal staat, is hoe houdbaar de huidige brede welvaart is op de langere termijn. De voortdurende claim op uitputbare grond- en hulpstoffen legt druk op de beschikbaarheid van kapitalen voor toekomstige generaties. Voor ieder van de vier kapitalen uit het 'later' dashboard (economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal), wordt nu in detail gekeken naar de trendmatige ontwikkeling van de brede welvaart (2014–2021) en de positie van Nederland binnen de EU-27. We bespreken vooral de indicatoren in het dashboard met een groene (vergroting van de brede welvaart) of rode (afname van de brede welvaart) pijl, en plaatsen de ontwikkelingen in de bredere context van indicatoren uit de SDG-agenda.

Brede welvaart 'later'

Economisch kapitaal

€ 152 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020		7e	van 12 in EU in 2020
Fysieke kapitaalgoederenvoorraad			
€ 11,10 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020		6e	van 12 in EU in 2020
Kenniskapitaalgoederenvoorraad			
€ 102 452 per huishouden (lopende prijzen) in 2020	↑	22e	van 24 in EU in 2020
Gemiddelde schuld per huishouden			
€ 64 600 per huishouden (prijzen 2020) in 2020	↑		
Mediaan vermogen van huishoudens			

Natuurlijk kapitaal

1 255,5 megawatt elektrisch vermogen per miljoen inwoners in 2021	↑	11e	van 27 in EU in 2020
Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit			
20,7% van het totale landoppervlak in 2020	↑		
Beheerde landnatuur in NNN			
907,3 m² groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2020	↓		
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [D]			
5 kilogram fosfor per hectare cultuurgrond in 2021		13e	van 14 in EU in 2019
Fosforoverschot [A]			
172 kilogram stikstof per hectare cultuurgrond in 2021		14e	van 14 in EU in 2019
Stikstofoverschot [A]			
82 index (trend 1990=100) in 2020	↓		
Fauna van het land			

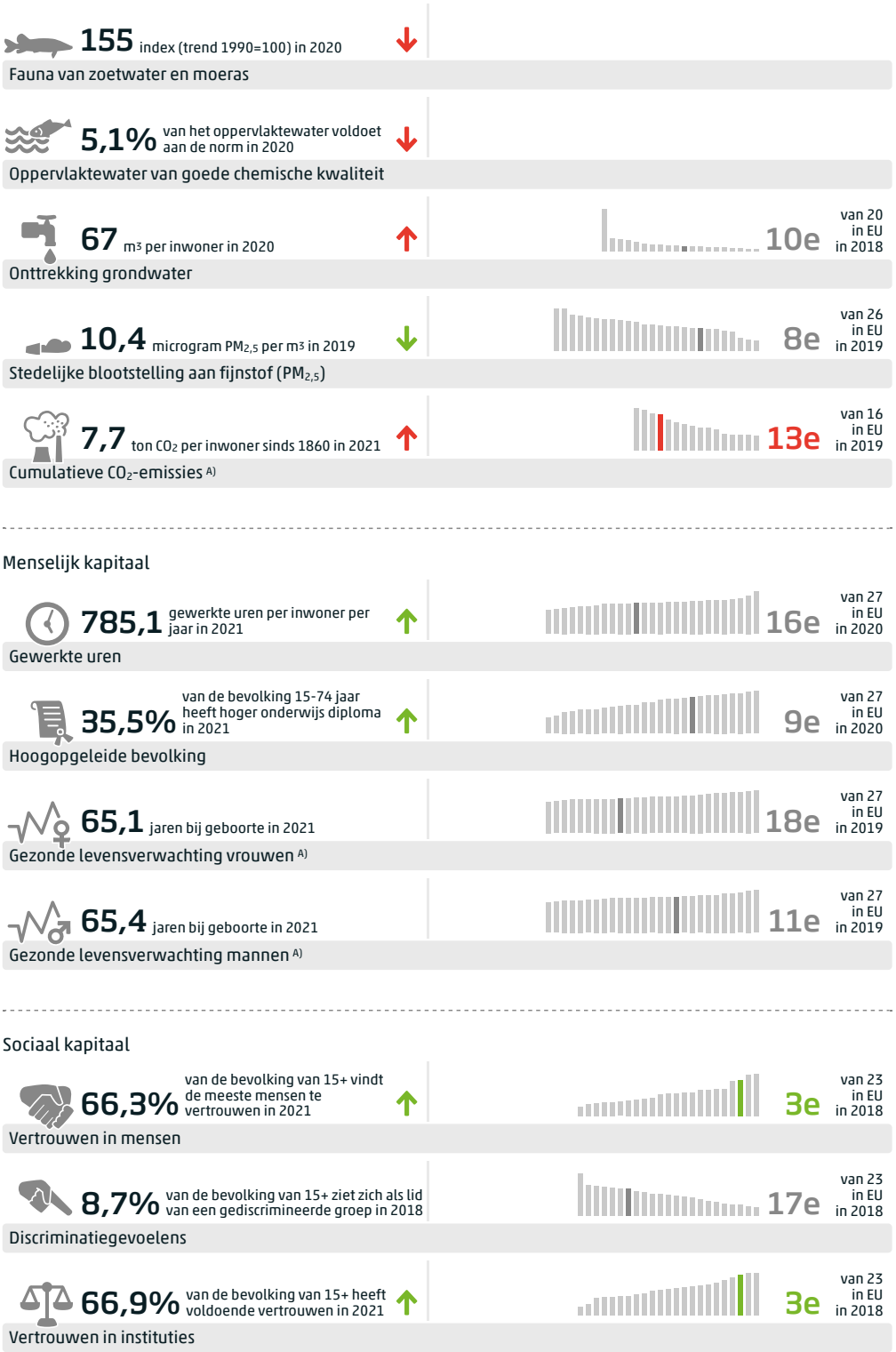

Economisch kapitaal: fysiek en kenniskapitaal stabiel; hoge schuldenlast bij huishoudens

Economisch kapitaal omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. De indicatoren voor de fysieke en de kennis-kapitaalgoederenvoorraad hebben allebei een neutrale trend, en Nederland neemt binnen de EU een middenpositie in.

De cijfers voor SDG 8 (Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren) en SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid) laten zien dat Nederlandse producenten steeds efficiënter omgaan met grondstoffen. Binnen de EU is Nederland zelfs een koploper als het gaat om grondstoffenproductiviteit. Ook de arbeidsproductiviteit (bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur) is in Nederland met zijn hoogontwikkelde kenniseconomie groot vergeleken met andere EU-landen. De bruto-investeringen in vaste activa als percentage van het bbp en het aantal gewerkte uren per inwoner per jaar hebben een stijgende trend. Wel is het aandeel van de bruto-investeringen in materiële activa naar Europese maatstaven laag. SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie) laat zien dat Nederland voor een groot aantal innovatie-indicatoren een hoge en gunstige positie op de EU-ranglijst inneemt.

SDG 10 (Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid) bevat meer indicatoren met betrekking tot economisch kapitaal. Schuld wordt daarbij gezien als negatief economisch kapitaal. Hiertegenover staat vermogen. De overheidsfinanciën stonden er relatief goed voor toen COVID-19 uitbrak. De schuld was na een piek in 2014 (67,9 procent) gereduceerd tot 48,5 procent aan het einde van 2019. In de 'coronajaren' 2020 en 2021 bedroeg de schuld achtereenvolgens 54,3 en 52,1 procent van het bbp, nog altijd ruim onder de formele Europese grens van maximaal 60 procent van het bbp. De Europese Commissie heeft de begrotingsregels overigens tijdelijk opgeschort vanwege de pandemie.

Het kabinet staat voor grote maatschappelijke vraagstukken die de brede welvaart 'later' raken. Aan de ambities in het coalitieakkoord rond klimaatactie, stikstofcrisis, woningmarkt, gezondheidszorg en veiligheid, kansenongelijkheid en discriminatie, onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt, armoede en schulden, en het investeren in toekomstige welvaart via onderwijs, innovatie en vestigingsklimaat voor bedrijven, hangt een prijskaartje. Deze uitgaven vormen niet alleen een kostenpost, het zijn ook wezenlijke investeringen in de brede welvaart van de huidige en latere generaties.

Voor wat betreft de huishoudens kan worden opgemerkt dat Nederlandse huishoudens in 2020 gemiddeld ruim 102 duizend euro aan schuld hadden. De trend is stijgend en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22^{e} van 24 gemeten landen in 2020). Ook de gemiddelde hypotheekschuld van huishoudens heeft een stijgende trend. Tegenover de schulden staan financiële bezittingen van huishoudens als chartaal geld en deposito's, en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning. Het mediaan vermogen van huishoudens stijgt trendmatig, vooral doordat koopwoningen in waarde bleven stijgen. Niet iedere vorm van vermogen is overigens direct door de huishoudens aan te spreken in moeilijke tijden.

Twee demografische indicatoren hebben vanuit het oogpunt van financiële houdbaarheid een rode trend: de ratio van het aantal 65-plussers ten opzichte van de bevolking van 20–64 jaar stijgt, terwijl de ratio van het aantal 0–19-jarigen ten opzichte van de bevolking van 20–64 jaar daalt. Het aantal pensioengerechtigden is gestegen naar 60 per 100 actieve deelnemers in pensioenfondsen. De actuele dekkingsgraad van deze fondsen verbeterde in 2021 sterk en kwam uit op 114,3, tegen 100,3 procent eind 2020. Het te verwachten pensioen uit werk (geschat met het mediane bruto pensioeninkomen van personen van 65–74 jaar) was in 2020 51 procent van het inkomen uit werk (benaderd door het mediane bruto-inkomen uit werk van 50–59-jarigen). Het gaat daarbij alleen om pensioen opgebouwd tijdens het werkzame leven, dus exclusief overheidspensioenvoorzieningen (de eerste pijler). De trend is stabiel.

Natuurlijk kapitaal: hernieuwbare energie stijgt; zorgelijke staat natuur en ecosystemen

Energieverbruik en klimaatverandering

Het in Nederland opgestelde vermogen voor hernieuwbare elektriciteit is in de periode 2014–2021 toegenomen van 231 naar 1 256 megawatt per miljoen inwoners. Vooral de laatste jaren was de stijging fors. Uit SDG 7 blijkt dat het totale energieverbruik, omgerekend in kg olie-equivalenten per inwoner, naar Europese maatstaven hoog is (23^{e} van de EU-27 in 2020). De energie wordt wel efficiënter gebruikt, getuige de dalende trend bij de energie-intensiteit van de economie. De investeringen in hernieuwbare energie en besparingen nemen toe. Het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik stijgt door, al neemt Nederland binnen de EU nog steeds een positie in de achterhoede in.

Minerale reserves behoren eveneens tot het natuurlijk kapitaal. Omdat de huidige energievoorziening nog altijd grotendeels afhankelijk is van de verbranding van fossiele brandstoffen, moeten we voldoende reserves hebben. SDG 7 laat zien dat de Nederlandse voorraden aardolie en aardgas teruglopen en dat de afhankelijkheid van energie-import groter wordt. Dit levert twee rode trends op: dit wordt gezien als een verslechtering van de uitgangspositie voor latere generaties.

Ook wat klimaatactie betreft kleurt het natuurlijk kapitaal in het 'later' dashboard rood. De cumulatieve CO_2-emissies, een indicatie van het Nederlandse aandeel in de wereldwijde historische CO_2-uitstoot, stijgen door. De hoeveelheid opgebouwde CO_2-emissies stijgt gestaag, omdat per inwoner nu meer wordt uitgestoten dan in het verleden. In aanvulling hierop laat SDG 13 wel zien dat de broeikasgasuitstoot per inwoner recent is afgenomen, tot 9,6 ton in 2021. Deze trenddaling is positief vanuit oogpunt van brede welvaart, maar vergeleken met andere EU-landen is de uitstoot nog altijd hoog (23^{e} positie van 27 landen in 2019).

In Nederland geldt sinds 2015 de Urgenda-doelstelling: in 2020 minimaal 25 procent minder uitstoot van broeikasgassen dan in 1990. De Urgenda-doelstelling is in 2020 nipt gehaald, mede dankzij een lager steenkoolverbruik in de elektriciteitssector en minder mobiliteit vanwege de coronacrisis. In 2021 was de afname echter weer kleiner: hogere emissies zorgden voor een afname van 23,9 procent ten opzichte van 1990, zo blijkt uit de eerste berekeningen van het CBS en de RIVM/Emissieregistratie.
De Urgenda-doelstelling is gebaseerd op IPCC-cijfers. Het CBS berekent de uitstoot echter ook volgens andere richtlijnen: als emissies door de Nederlandse economie (conform de Milieurekeningen) en als broeikasgasvoetafdruk. De broeikasgasuitstoot door alle Nederlandse economische activiteiten volgens de Milieurekeningen kwam in 2021 volgens een eerste berekening circa 22 procent hoger uit dan de IPCC-uitstoot. Dit komt onder andere doordat in deze emissieberekening, in tegenstelling tot het IPCC-cijfer, het verbranden van biomassa en de uitstoot door de Nederlandse lucht- en zeevaart volledig worden meegeteld.

Kwaliteit van bodem, water en lucht

Wat de kwaliteit van bodem, water en lucht betreft, laat het 'later' dashboard een weinig rooskleurig beeld zien. Hoewel de stedelijke blootstelling aan het fijnste fijnstof ($PM_{2,5}$) afneemt, zijn andere ontwikkelingen ronduit ongunstig. De beschikbaarheid en kwaliteit van water staan onder druk. Het percentage oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit heeft een dalende trend en er wordt steeds meer grondwater onttrokken. Bij zowel het fosfor- als het stikstofoverschot behoort Nederland tot de Europese achterhoede.

SDG 6 (Schoon water en sanitair) laat in aanvulling op deze natuurlijk-kapitaalindicatoren zien dat de waterproductiviteit, een maatstaf voor efficiëntie van het watergebruik door het bedrijfsleven, nog steeds toeneemt. Uit het dashboard bij SDG 12 (Verantwoorde consumptie en productie) blijkt dat ook de grondstoffenproductiviteit (euro's bbp per kilo materiaalverbruik) nog stijgt. Met deze indicator staat Nederland in de Europese voorhoede. Met het percentage recycling van gemeentelijk afval behoort Nederland eveneens tot de koplopers in de EU. Bij recycling van bedrijfsafval is de trend omgeslagen van stabiel naar dalend (rood).

SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen leefomgeving) richt zich op het verduurzamen van de lokale leefomgeving. De emissies van verzurende stoffen (zwaveloxiden, stikstofoxiden en ammonia) dalen. Net als de blootstelling aan het fijnste fijnstof, staat de trend bij deze indicator voor luchtkwaliteit op groen.

Nederland heeft zich gecommitteerd aan het behalen van de internationale SDG's, maar streeft op nationaal niveau ook naar het volledig circulair maken van de economie in 2050. Door kringlopen te dichten kunnen we immers zowel de hoeveelheden afval als de emissies van vervuilende stoffen beperken. De vraag is hoe het ambitieuze doel van een geheel circulaire economie in 2050 bereikt kan worden. Uit een eerder CBS-rapport kwam al naar voren dat circulaire economie vele doelen uit de SDG-agenda raakt en dat er veel ministeries bij betrokken zijn.[4] Dit maakt het op voorhand lastig op circulaire economie te sturen.

In het recente rapport over circulaire economie en de SDG's heeft het CBS in het kader van het werk aan de Monitor Brede Welvaart & de SDG's onderzocht wat de relatie is tussen circulaire economie en de SDG's, en hoe deze agenda's elkaar beïnvloeden.[5] Dit heeft geleid tot een beter beeld van de onderdelen van circulaire economie die een directe dan wel indirecte bijdrage leveren aan beleidsdoelen uit de SDG-agenda (zie ook de figuur hieronder).[6] Daarnaast is onderzocht hoe circulaire economie aan de hand van de SDG's gemonitord kan worden.

Relatie tussen CE en de SDG doelen (overgenomen uit artikel van Schroeder et al. 2018)

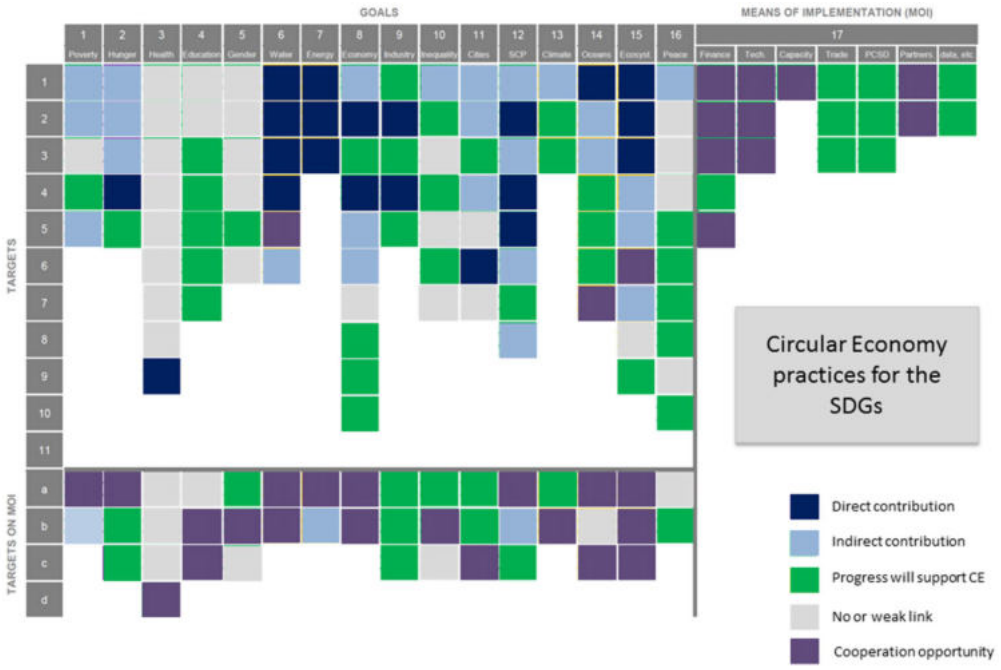

Het rapport toont welke SDG-indicatoren direct gerelateerd zijn aan circulaire economie, en hoe Nederland zich daarop ontwikkelt. Verder biedt het zicht op afruilen en synergieën: de onderdelen van de SDG-agenda en circulaire economie staan immers niet los van elkaar. Een voorbeeld van een afruil is de watervoorziening. Vanuit circulaire economie wordt ingezet op waterbesparend gedrag, waarbij het verhogen van de prijs een prikkel geeft om dit te stimuleren. Bij de SDG-agenda staat juist de toegankelijkheid van de watervoorziening voorop, en moet de prijs dusdanig laag zijn dat die toegang voor iedereen is gewaarborgd.

Het komt ook voor dat circulaire economie en de SDG's naar hetzelfde doel streven, maar dat er afruilen ontstaan door hoe ze dat willen bereiken. Bij het streven naar meer gebruik van hernieuwbare grondstoffen wordt bijvoorbeeld vanuit circulaire economie sterk ingezet op gebruik van biomassa. Dit leidt vanuit de SDG-agenda tot zorg, want grootschalige inzet van biomassa door productiebossen kan gepaard gaan met aantasting van ecosystemen en bijbehorende ecosysteemdiensten, en met biodiversiteitsverlies. Vanuit de SDG-agenda is het belangrijk dat duurzame energieopwekking gestimuleerd wordt. Ook hier is een keerzijde: zonder op grote schaal biomassa te gebruiken stijgt de vraag naar kritieke materialen. Ook dat levert milieudruk op en heeft impact op de leveringszekerheid van energie.

De productiefactor land speelt een cruciale rol, zowel bij circulaire economie als bij SDG's. Hierbij kan worden gedacht aan: productiebossen voor biomassa, grond voor kringlooplandbouw en ruimte voor woningen. In Nederland is ruimte schaars. Als land gebruikt wordt voor één doel dan is het niet altijd meer beschikbaar is voor andere. Dit pleit er eens temeer voor de doelen van de SDG's en van circulaire economie niet afzonderlijk te benaderen. Het benutten van synergieën kan eraan bijdragen dat de beschikbare ruimte in Nederland optimaal benut wordt.

Staat van natuur en ecosystemen

De staat van natuur en ecosystemen baart zorgen. Bij Natuurlijk kapitaal 'later' wordt deze stand afgemeten aan de stand van fauna van het land en van fauna van zoet water en moeras. Beide biodiversiteitsindicatoren hebben een dalende trend. Ook andere biodiversiteitsindicatoren, te weten vogels in de stad in SDG 11 (Duurzame steden en leefgemeenschappen: leefomgeving) en rode-lijst en boerenlandvogels uit SDG 15 (Leven op het land), dalen trendmatig. De trends kleuren rood.

Een lichtpuntje is wellicht de trendomslag van 'niet significant dalend of stijgend' naar stijgend bij de score op de Clean Water Index in SDG 14 (Leven in het water). Daarbij zij aangetekend dat Nederland hier in 2021 met een 19^{e} positie van 22 landen wel in de achterhoede van de EU verkeerde. Naar Europese maatstaven is ook het percentage natuur en bosgebieden in Nederland bescheiden. Het areaal beheerde natuur in het Natuur Netwerk Nederland (NNN) groeit gestaag. Het areaal 'groen-blauwe' ruimte, exclusief reguliere landbouw, is op zich ook licht toegenomen. In het kader van de monitor wordt deze indicator echter berekend per inwoner, en zo bezien is er een afname. Deze indicator heeft dan ook een dalende (rode) trend.

Ruimte staat in Nederland steeds meer onder druk. Naast de al in gebruik zijnde ruimte voor wonen en bedrijvigheid, waaronder de voedselvoorziening, wordt ruimte geclaimd om te voldoen aan diverse taakstellingen. Er ligt een bouwopgave, maar ook voor klimaatadaptatie en opwekking van hernieuwbare energie is ruimte nodig. Ook groeit de behoefte aan ruimte voor groen en recreatie. Nederland moet bovendien voldoen aan nationale en internationale afspraken over de bescherming van natuur en biodiversiteit in bijvoorbeeld Natura2000 gebieden en over uitbreiding van het Natuur Netwerk Nederland (NNN). Deze belangen dreigen steeds meer met elkaar in botsing te komen.
Het Adviescollege Stikstofproblematiek gaf in de titel van het eindadvies over een structurele

aanpak van stikstof op lange termijn al mee: “Niet alles kan overal”. Het eindadvies stelde dat ingrijpende maatregelen nodig zijn om de natuur genoeg te laten herstellen en aan de Europese regels voor natuurbescherming te voldoen.[7]

In het rapport Natuurlijk kapitaal en brede welvaart in Nederland - leefomgeving in verandering legt het CBS op basis van de Natuurlijk kapitaalrekeningen relaties tussen brede welvaart en het gebruik van de ruimte in Nederland.[8] Het huidige fysieke ruimtegebruik en de veranderingen van de laatste jaren zijn in kaart gebracht, net als aanbod en gebruik van enkele ecosysteemdiensten die bijdragen aan brede welvaart. Ten slotte kijkt het rapport welke claims vanuit de gestelde doelen en beleidsvoornemens op het gebied van natuur en bouw op de schaarse ruimte gelegd worden. Die analyse moet gezien worden als een vingeroefening om een idee te krijgen van de orde van grootte van de ruimtelijke claims. Naast woningen en natuur zijn er uiteraard andere zaken waar meer ruimte voor nodig is: klimaat mitigerende maatregelen, infrastructuur en de energietransitie. Het ruimtebeslag van al deze toekomstclaims is nog moeilijk te kwantificeren.

Het rapport laat zien waar en hoeveel landbouwgrond is omgezet naar andere ecosysteemtypen, en vice versa. In Nederland is tussen 2013 en 2020 iets meer dan 1,3 procent van de agrarische ecosysteemtypen overgegaan naar een ander ecosysteemtype: hoofdzakelijk gebied voor wonen en werken, en in mindere mate natuur. Deze omzettingen zijn relevant in de context van de ambitieuze beleidsagenda’s op het vlak van woningbouw, de ontwikkeling van natuur, hernieuwbare energie en klimaatmitigatie. In het rapport Grote opgaven in een beperkte ruimte schetst het Planbureau voor de Leefomgeving de complexiteit van de verschillende opgaven op alle beleidsniveaus.[9] Ook de onzekerheden rondom de daadwerkelijk benodigde ruimte voor de diverse opgaven worden hierin toegelicht.

Ook het CBS-rapport kijkt naar de potentiële omvang van de benodigde ruimte voor bestaande beleidsvoornemens rond de bouwopgave en de voorgenomen uitbreiding van het NNN.
Een vraag is of het huidige tempo van veranderingen voldoende is om de ambitieuze beleidsdoelen voor woningbouw (2030) en de ontwikkeling van natuurgebieden (2027) te realiseren. Het doel voor het NNN is 80 duizend hectare extra natuurgebied aan te leggen tussen 2011 en 2027. In de periode 2011–2021 is er gemiddeld 44 duizend hectare natuurgebied bijgekomen, dus tot 2027 resteert nog 36 duizend hectare. Pas voor 40 procent van deze nieuwe natuurgebieden is echter duidelijk waar ze zullen worden aangelegd.
De Bossenstrategie streeft naar de uitbreiding van het areaal bos, deels binnen het NNN, maar ook los daarvan nog naar inrichting van 19 000 hectare. Nederland wil bovendien nog bijna een miljoen woningen bouwen. Dit kan deels in bestaande kernen, maar uitbreiding in groene gebieden lijkt onvermijdelijk. De ordegrootte van de ruimteclaim voor woningbouw is geschat door per provincie te kijken naar de bouwopgave en de gemiddelde omvang van het bebouwde areaal in 2015 (laatst beschikbare jaar). Deze eerste inschatting resulteert samen met de geplande uitbreiding van het NNN en de benodigde extra ruimte voor de Bossenstrategie in een potentiële ruimteclaim van bijna 760 vierkante kilometer, met daarin een grote ruimtelijke spreiding. Deze ruimteclaim is ruim tweeënhalf maal zo groot als de in de Natuurlijk Kapitaalrekeningen waargenomen omzetting van agrarische ecosystemen tussen 2013 en 2020. Andere ruimteclaims, zoals voor hernieuwbare energie en klimaatmitigatie, komen daar nog bij.

Menselijk kapitaal: meer gewerkte uren, stabiele gezondheid en hoger opleidingsniveau

Menselijk kapitaal heeft niet alleen een economische, maar ook een sociaal-maatschappelijke betekenis: de verdeling van de brede welvaart onder verschillende groepen wordt bijvoorbeeld

sterk bepaald door het onderwijsniveau. Het thema menselijk kapitaal in het 'later' dashboard kijkt naar hoe de mens vanuit een economisch oogpunt kan bijdragen aan de welvaart. Het menselijk kapitaal heeft daarbij drie componenten, waaronder de omvang van de geleverde arbeid. Het aantal uren dat een inwoner gemiddeld in een jaar werkt stijgt; dit wijst op een toenemende brede welvaart. Naast hoeveel uren mensen werken, kijken we ook naar hun opleidingsniveau, vaardigheden en gezondheid. We zien dan dat ruim een derde van de bevolking van 15–74 jaar hoger onderwijs heeft afgerond en dat dit aandeel toeneemt. Een jongen geboren in 2021 zal gemiddeld 65,4 jaren in goede gezondheid leven, een meisje net wat minder lang (65,1 jaar). Componenten van kwantiteit en de kwaliteit van arbeid zijn niet alleen relevant voor brede welvaart 'later', maar ook voor de huidige brede welvaart. Menselijk kapitaal omvat dan ook een aantal aspecten die al aan bod kwamen bij brede welvaart 'hier en nu'. Verder zijn er raakvlakken met SDG's 3 (Goede gezondheid en welzijn), 4 (Kwaliteitsonderwijs) en 8 (Waardig werk en economische groei).

Sociaal kapitaal: groot vertrouwen in medeburgers en instituties

Het sociaal kapitaal weerspiegelt de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving: meedoen in de maatschappij en contacten met andere mensen. We meten dit door te vragen hoeveel vertrouwen mensen hebben in andere mensen en in belangrijke instituties zoals de overheid. Sociaal kapitaal is ook een belangrijke component van het thema samenleving van brede welvaart 'hier en nu'. Daar zagen we een zekere spanning tussen werk en vrije tijd.

Voor zowel contact met familie, vrienden en buren als de omvang van het vrijwilligerswerk daalt de trend in de periode 2014–2021. Minder contact met anderen en minder vrijwilligerswerk zijn op langere termijn ongunstig voor de hechtheid van de samenleving en de betrokkenheid van mensen. Nederland neemt hier overigens wel een hoge positie in op de EU-ranglijsten.

Ondanks de daling in sociale contacten neemt het vertrouwen van mensen in elkaar toe. Ook het vertrouwen van burgers in instituties (Tweede Kamer, politie en rechters) laat een stijgende trend zien. Na een sterke stijging in 2020 volgde wel een afname in 2021, maar per saldo was het vertrouwen in instituties in 2021 nog altijd 3,8 procentpunt groter dan in 2019. Het sociaal kapitaal is dan ook toegenomen en Nederland scoort hoog op de EU-ranglijst voor deze indicatoren.

De literatuur over sociaal kapitaal benadrukt verder dat naast het vertrouwen van mensen onderling ook het vertrouwen tussen verschillende groepen in de samenleving belangrijk is. De monitor meet dit aan de hand van de indicator over discriminatiegevoelens. Deze beschrijft in hoeverre mensen vinden dat ze bij een groep horen die zegt niet volledig in de maatschappij mee te kunnen doen of niet helemaal te worden geaccepteerd. In 2018 rekende 8,7 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder zich tot een gediscrimineerde groep. De trend is stabiel.

Meest opvallende recente jaarlijkse mutaties en trendomslagen bij de brede welvaart 'later'

Thema en indicator	Mutatie t.o.v. jaar eerder	Richting
BREDE WELVAART LATER		
NATUURLIJK KAPITAAL		
Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit	24,6%	stijging brede welvaart
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw	–0,2%	daling brede welvaart
SOCIAAL KAPITAAL		
Vertrouwen in mensen	+3,3%pt	stijging brede welvaart
Vertrouwen in instituties	–2,6%pt	daling brede welvaart

Bron: CBS

Schokbestendigheid en brede welvaart 'later'

Onze brede welvaart 'later' hangt niet alleen af van de hulpbronnen die wij aan volgende generaties nalaten. De samenleving moet ook bestand zijn tegen eventuele externe schokken die de maatschappij kunnen ontwrichten. Het uitbreken van de coronacrisis in 2020 heeft ons eens temeer bewust gemaakt van de kwetsbaarheid van onze manier van leven en de houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn.

Zijn de grote systemen die onze brede welvaart mogelijk maken – biosfeer, samenleving, economie – robuust genoeg om grote (externe) schokken op te vangen? In dit verband kijken we ook naar de slagkracht van de overheid, een bijzonder belangrijk aspect bij een schok die grote delen van de bevolking treft en de grote systemen bedreigt.

Bij zes van de 13 indicatoren in het dashboard schokbestendigheid gerelateerd aan brede welvaart 'later' stijgt de welvaart trendmatig; vijf indicatoren hebben een stabiele trend. De dalende trend van de beschikbare groen-blauwe ruimte per inwoner, maar ook het hoge percentage van de landnatuur die kampt met overschrijding van de stikstofgrens, laten zien dat de robuustheid van de biosfeer onder druk staat. De robuustheid van de samenleving is relatief groot en stijgt trendmatig. Hoewel het vertrouwen in mensen in 2021 steeg met 3,3 procentpunt, nam het vertrouwen in instituties in hetzelfde jaar af met 2,6 procentpunt. Deze sterke daling is niet heel vreemd, gezien de grote stijging er in het jaar daarvoor (6,4 procentpunt). De slagkracht van de overheid is relatief groot. De schuld van de overheid daalde in 2020–2021 met 2,2 procentpunten naar 52,1 procent van het bbp, wat gunstig is vanuit het perspectief van schokbestendigheid. De dalende trend bij het vertrouwen in de rechtstaat in de periode 2014–2021 laat een verslechtering van de schokbestendigheid zien.

Deze editie van de monitor meet voor het eerst de schokbestendigheid van specifieke systemen die voor de brede welvaart als geheel of voor bepaalde SDG's van kritiek belang zijn. Kritieke systemen zijn systemen waarvan de uitval kan leiden tot de uitval van andere systemen (systeemfalen), die essentieel zijn voor het functioneren van de drie grote systemen (biosfeer, samenleving, economie), of die een essentiële maatschappelijke functie vervullen die die niet mag falen. Systemen waarvan de uitval kan leiden tot de uitval van andere systemen zijn energievoorziening, telecom, en informatie-infrastructuren. Daarvan is de energievoorziening het meest kwetsbaar: de afhankelijkheid van energie-invoer stijgt trendmatig en is vergeleken met andere EU-landen hoog. Het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik neemt trendmatig toe, maar Nederland staat onderin de EU-ranglijst (23e van de 27 EU-landen in 2020). Moedwillige acties veroorzaakten in 2020 bij 12 procent van de bedrijven ICT-veiligheidsincidenten. Bij bedrijven die werkzaam zijn in de informatie- en communicatiesector was dit nog meer, daar werd 16 procent getroffen door veiligheidsincidenten bij het ontwikkelen en beheren van systemen, netwerken, databanken en websites, of het onderhouden van computers en programmatuur.

Essentieel voor de schokbestendigheid van biosfeer, samenleving en economie zijn ecosystemen, sociale relaties, en bedrijfsleven. Deze drie grote systemen zijn over het geheel genomen robuust. Sociale cohesie in de woonbuurt (een indicator voor sociale relaties in iemands nabije omgeving) en vertrouwen in mensen (een meer algemene indicator) stijgen trendmatig. Het vertrouwen in mensen is ook in 2021 toegenomen. Ook de robuustheid van het bedrijfsleven neemt toe: de mediane solvabiliteit van bedrijven – het percentage van het vermogen dat uit eigen vermogen bestaat – was in 2020 51 procent, en steeg trendmatig in de periode 2014–2021.

Systemen die een essentiële maatschappelijke functie vervullen zijn de financiële sector, de overheid, de zorg, het onderwijs, transport en de drinkwatervoorziening. In de financiële sector

en de overheid neemt de schokbestendigheid toe. De Common Equity Tier 1 ratio (CET1) – een kernindicator voor de robuustheid van de financiële sector – laat een trendmatige verbetering zien; hier staat Nederland in de middengroep van de EU-ranglijst. Het vertrouwen in instituties is relatief hoog en neemt trendmatig toe, hoewel het in 2021 met 2,6 procentpunten afnam naar 66,9 procent. Deze afname volgde echter op een aanzienlijke toename van het vertrouwen in 2020 (6,4 procent). Ook de effectiviteit van overheidsbestuur is hoog in vergelijking met andere EU-landen. De schokbestendigheid van de zorg staat daarentegen onder druk.
De vacaturegraad (het aantal vacatures per duizend banen) neemt trendmatig toe en Nederland stond in 2020 21e van de 25 landen op de EU-ranglijst. Bij een eventuele schok kan het moeilijk zijn om extra zorgpersoneel te vinden.

Voor meer informatie over schokbestendigheid zie hoofdstuk 5.

Brede welvaart 'elders'

Bij brede welvaart 'elders' beschrijven we welk effect het Nederlandse welvaartsstreven heeft op de rest van de wereld, en in het bijzondere op de allerarmste ontwikkelingslanden (de 46 door de VN aangewezen least developed countries of LDC's). Voor een relatief kleine en open economie als Nederland is handel met het buitenland heel belangrijk. Binnen de brede welvaart ´elders´ worden twee thema's onderscheiden: 'handel en hulp' en 'milieu en grondstoffen'. Het eerste thema beschrijft de (doorgaans positieve) effecten van de internationale handel van Nederland op de welvaart van handelspartners; het tweede thema gaat in op de (overwegend negatieve) effecten vanuit het oogpunt van het milieu.

Brede welvaart 'elders'

Handel en hulp

€ 30 066 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
Invoer van goederen totaal

€ 18 654 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
Invoer van goederen uit Europa

€ 766 per inwoner (lopende prijzen) in 2021
Invoer van goederen uit Afrika

€ 3 563 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
Invoer van goederen uit Amerika

€ 6 760 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
Invoer van goederen uit Azië

€ 153 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
Invoer van goederen uit Oceanië

€ 189 per inwoner (lopende prijzen) in 2021 ↑
2e van 27 in EU in 2020
Totale invoer uit LDC's

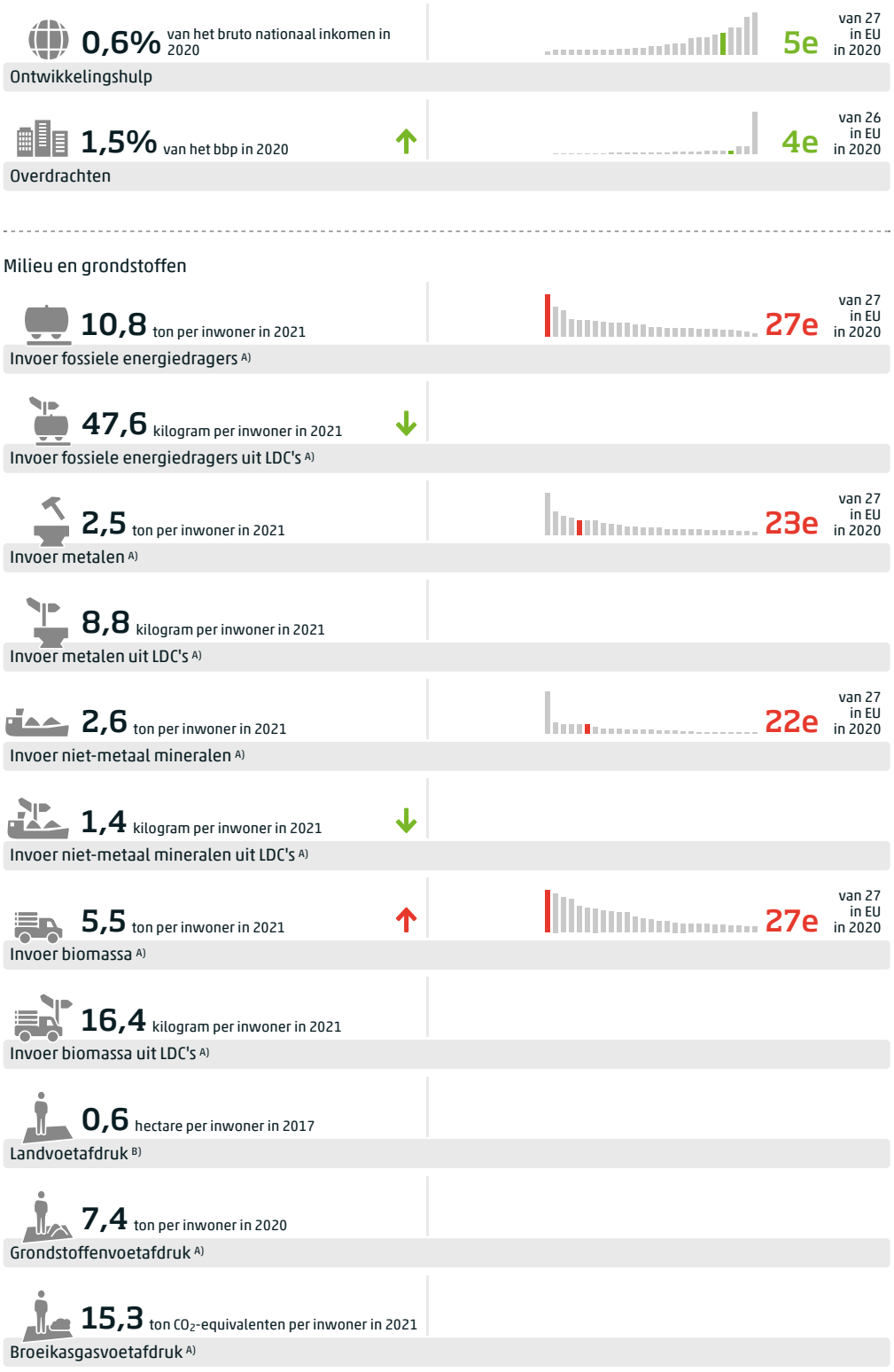

Nederland is als handelsland sterk verbonden met het buitenland. De waarde van de goederenuitvoer komt overeen met bijna zestig procent van het bbp, de invoerwaarde met de helft van het bbp. Nederland stond daarmee in 2020 binnen de EU op een zesde respectievelijk negende plek. Uitgevoerde goederen gaan vooral naar andere EU-landen, met name Duitsland, België en Frankrijk. De invoer is minder gericht op de EU: naast Duitsland en België zijn ook China en de VS belangrijke handelspartners.

Handel en hulp: meer handel en hoge uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking

Dit dashboard kijkt naar hoe Nederland een positieve bijdrage kan leveren aan de brede welvaart van andere landen. Hierbij is er in navolging van Our Common Future, het Brundtland-rapport[10], speciaal aandacht voor inkomensstromen tussen Nederland en de LDC's.

Bij de totale waarde van de invoer van goederen per hoofd van de bevolking is de middellangetermijntrend omgeslagen van stabiel naar stijgend: de trend kleurt groen, want hier wordt meer handel gezien als gunstig voor brede welvaart van de handelspartners. De invoer van goederen uit Europa, Amerika, Azië en Oceanië groeit, bij de invoer uit Afrikaanse landen is de trend stabiel. De waarde van de invoer per inwoner uit de LDC's heeft ook een stijgende trend. Binnen de EU is Nederland na België de grootste importeur van goederen uit de allerarmste landen, veel van deze goederen komen de EU binnen via de grote zeehavens in deze landen.

Migranten in Nederland sturen meer geld naar hun land van herkomst, de trend stijgt: 0,9 procent van het bbp in 2014 vergeleken met 1,5 procent in 2020. Dit zijn lonen en salarissen van niet-ingezetenen van Nederland, die deels besteed worden in of ten goede komen aan het land van herkomst. Dit draagt bij aan de bestaansmogelijkheden in andere landen en wordt als positief gezien voor de brede welvaart 'elders'. Het percentage van het bruto nationaal inkomen (bni) dat naar ontwikkelingshulp gaat is stabiel: in 2020 bedroeg het 0,6. In 1970 kwamen VN-leden overeen jaarlijks 0,7 procent van het bni aan ontwikkelingssamenwerking te besteden (de OESO-norm). Dit percentage wordt slechts door vier EU-landen gehaald (Zweden, Luxemburg, Duitsland en Denemarken), Nederland heeft met een vijfde plaats wel een hoge positie binnen de EU.

Milieu en grondstoffen: relatief veel natuurlijke hulpbronnen uit buitenland

Elk jaar berekent de organisatie Global Footprint Network Earth de impact van de mensheid op de aarde. 'Overshoot Day' is de datum waarop de aarde nog kan herstellen van de hoeveelheid gebruikte hernieuwbare grondstoffen. Ruim vijftig jaar geleden lukte het voor het laatst te leven binnen deze planetaire grenzen: Overshoot Day viel in 1970 op 29 december. Sindsdien valt de datum steeds eerder in het jaar, in 2021 was het op 29 juli. Deze berekeningen laten zien dat we decennialang op te grote voet leven. Als iedere wereldburger dezelfde leefstijl zou hebben als Nederlanders zou de datum bovendien nog veel eerder vallen. Deze voortdurende overuitputting van grond- en hulpstoffen is niet houdbaar; zo schuiven we grote – en mogelijk onherstelbare – problemen door naar latere generaties.

De voetafdrukindicatoren maken deel uit van het thema 'milieu en grondstoffen' in het 'elders' dashboard, dat nagaat hoeveel druk Nederland legt op het milieu of de grondstofvoorraden van andere landen. In tegenstelling tot het thema 'handel en hulp' is hier minder handel gunstiger voor de ontwikkeling van brede welvaart.

Het dashboard bevat verder indicatoren over de ingevoerde hoeveelheden grond- en hulpstoffen. Met hun zeehavens zijn Nederland en België grote importeurs. Deze goederen zijn overigens niet uitsluitend voor de binnenlandse markt bestemd, ze worden ook doorgevoerd of weer geëxporteerd. Om deze reden wordt de invoer soms vanuit milieuperspectief als minder belastend ervaren, terwijl Nederland ook aan deze economische activiteiten verdient, en ook deze activiteiten gepaard gaan met milieudruk in Nederland.

Eén indicator geeft een rode trend te zien, te weten de ingevoerde hoeveelheid biomassa.

Bij één indicator is er een verslechtering van de trend vanuit het perspectief van brede welvaart: bij de invoer van niet-metaalmineralen (uit de hele wereld) is de middellangetermijntrend over 2014–2021 in plaats van dalend – en dus groen – stabiel geworden. Voor de invoer uit de LDC's is deze trend nog wel dalend. Dit wordt in dit deel van het 'elders' dashboard als welvaartverhogend beschouwd in de landen van herkomst, omdat het de voorraden natuurlijke grondstoffen minder uitput. Er treedt ook een verbetering op bij de invoer van metalen uit de LDC's (trendomslag van stijgend naar neutraal).

Het 'elders'-dashboard wordt afgesloten met enkele voetafdrukindicatoren. Voor deze monitor heeft het CBS de grondstoffenvoetafdruk geactualiseerd: deze kwam in 2020 uit op 7,4 ton per inwoner, en toont een stabiele trend. Ook de broeikasgasvoetafdruk is geactualiseerd. Deze was in 2021 15,3 ton CO_2-equivalenten per inwoner, vergeleken met 16,2 ton in 2019 en 13,0 ton in 2020. De meest recente landvoetafdruk van het Planbureau voor de Leefomgeving (2017) geeft al het land weer dat nodig is om in de Nederlandse consumptiebehoefte te voorzien; hier zijn onvoldoende data om een trend te berekenen.

Meest opvallende recente jaarlijkse mutaties en trendomslagen bij de brede welvaart 'elders'

Thema en indicator	Mutatie t.o.v. jaar eerder	Richting	Trendomslag	Richting
BREDE WELVAART ELDERS				
HANDEL EN HULP				
Invoer van goederen totaal			● → ●	verbetering
Invoer van goederen uit Europa			● → ●	verbetering
Invoer van goederen uit Afrika	28,2%	stijging brede welvaart		
Invoer van goederen uit Oceanië	16,8%	stijging brede welvaart		
MILIEU EN GRONDSTOFFEN				
Invoer fossiele energiedragers uit LDC's	–16,0%	stijging brede welvaart		
Invoer metalen uit LDC's	–33,0%	stijging brede welvaart	● → ●	verbetering
Invoer niet-metaal mineralen			● → ●	verslechtering
Invoer biomassa uit LDC's	–9,6%	stijging brede welvaart		
Grondstoffenvoetafdruk	–7,8%	stijging brede welvaart		

Bron: CBS

Schokbestendigheid en brede welvaart 'elders'

Afhankelijkheden van de rest van de wereld zijn een kwetsbaarheid voor de brede welvaart van Nederland. Voor de energievoorziening is Nederland inmiddels grotendeels afhankelijk van het buitenland. Daarnaast bevatten onmisbare producten als computers en telefoons zeldzame en kostbare metalen, net als zonnepanelen en elektrische auto's. De vraag naar deze schaarse grondstoffen is groot. De brede welvaart van Nederland wordt kwetsbaar wanneer Nederland niet zelf over de benodigde grondstoffen beschikt en leveringszekerheid bijvoorbeeld door geopolitieke spanningen niet gegarandeerd is.

Het thema 'grensoverschrijdende afhankelijkheden' in het dashboard schokbestendigheid omvat de indicatoren afhankelijkheid van energie-invoer, economische afhankelijkheid van de export en de broeikasgasvoetafdruk. Nederland wordt steeds afhankelijker van de invoer van energie uit andere landen (de middellangetermijntrend is rood). Bijna 70 procent van onze energie wordt inmiddels geïmporteerd, het hoogste aandeel sinds de start van de meting in 1995. Dit maakt Nederland kwetsbaar bij geopolitieke spanningen.

1 https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/01/27/briefadvies-corona-sociaal-en-cultureel-planbureau-en-raad-voor-volksgezondheid--samenleving
2 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2021/41/inkomen-verdeeld-trends-1977-2019
3 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/48/parade-van-pen-de-inkomensverdeling-in-2020
4 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
5 https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2022/circulaire-economie-en-de-sustainable-development-goals
6 Figuur overgenomen uit Schroeder, P., K. Anggraeni en U . Weber, 2018, The Relevance of Circular Economy Practices to the Sustainable Development Goals, Journal of Industrial Ecology 23(1), 77–95.
7 https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/06/08/niet-alles-kan-overal
8 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/20/natuurlijk-kapitaal-en-brede-welvaart-in-nederland
9 https://www.pbl.nl/publicaties/grote-opgaven-in-een-beperkte-ruimte
10 https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf

2. Achtergrond

Het CBS publiceert de Monitor Brede Welvaart jaarlijks op verzoek van de Tweede Kamer. Al vanaf de tweede editie van de monitor in 2019 werden de Sustainable Development Goals (SDG's) in de publicatie opgenomen. Brede welvaart en de SDG's hebben veel gemeen en vullen elkaar aan: waar de eerste een algemene intentie uitspreekt, vertaalt de SDG-agenda deze in concrete doelstellingen voor 2030. De monitor is bedoeld om politiek en maatschappij inzicht geven in de ontwikkeling van brede welvaart in Nederland, en te laten zien hoe Nederland het doet met betrekking tot de SDG's.

Aan de basis van de monitor staat een gestructureerde set indicatoren die de trend op de middellange termijn en de positie van Nederland binnen de Europese Unie weergeven. Zo kunnen we zien of op de beschreven terreinen de brede welvaart stijgt of daalt, en of we dichter bij de SDG-doelen komen.

Internationale aanbevelingen

De monitor is op aanbeveling van de Tijdelijke Kamercommissie Brede Welvaart opgesteld conform de Conference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development.[1] Het CES-meetsysteem is gebaseerd op het rapport van Stiglitz, Sen en Fitoussi.[2] Welvaartsmetingen op basis van deze aanbevelingen dienen ter ondersteuning van beleid en politiek, zonder hier echter richting aan te geven.

In het CES-meetsysteem wordt de brede welvaart 'hier en nu' onderscheiden van die 'later' en 'elders'. De thema's die bij 'hier en nu' worden gemeten zijn bepaald op basis van nationale en internationale literatuur en enquêtes over wat burgers belangrijk vinden voor hun kwaliteit van leven. Daarbij is ook belangrijk hoe het welvaartstreven hier en nu zijn weerslag heeft op de brede welvaart van toekomstige generaties ('later') en van mensen elders in de wereld ('elders').

In de monitor zijn de SDG's in dit CES-meetsysteem geïntegreerd. De SDG's zijn in 2015 opgesteld door de VN en door 193 landen ondertekend.[3] Deze doelen sluiten goed aan bij het streven naar brede welvaart: onderliggende uitgangspunten van de SDG-agenda als 'leave no one behind', de aandacht voor onze voetafdruk en de vijf P's (people, planet, peace, prosperity & partnership) zijn zeer relevant voor onze kwaliteit van leven en de toekomstbestendigheid daarvan.

Definitie van brede welvaart

De in de monitor gehanteerde definitie van brede welvaart sluit aan bij gangbare internationale definities en luidt:

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven hier en nu en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of van mensen elders in de wereld.

Vanuit deze drie dimensies van brede welvaart zijn in deze monitor drie dashboards ontwikkeld:
- brede welvaart 'hier en nu';
- brede welvaart 'later';
- brede welvaart 'elders'.

Brede welvaart 'hier en nu'

Brede welvaart 'hier en nu' betreft de persoonlijke kenmerken van mensen en de kwaliteit van de omgeving waarin zij leven; meer in het algemeen hun materiële welvaart en welzijn, en hun beleving daarvan. Omdat welvaart een breed begrip is, benaderen we het via acht thema's.

- **Subjectief welzijn**. In bespiegelingen over de brede welvaart staat welzijn centraal. Subjectief welzijn is hier gedefinieerd als de waardering voor het eigen leven. Om dit te meten kijken we hoe tevreden mensen zijn met hun leven en in welke mate zij regie ervaren over hun leven.
- **Materiële welvaart**. De materiële welvaart is het inkomen dat mensen te besteden hebben en de goederen en diensten die zij daarmee kunnen kopen en waarmee zij zelf invulling en kleur kunnen geven aan hun leven.
- **Gezondheid**. Gezondheid – zowel de daadwerkelijke als de ervaren gezondheid – is sterk bepalend voor de kwaliteit van leven. Een (chronische) ziekte beperkt onder meer iemands mogelijkheden om actief en volwaardig deel te nemen aan de samenleving.
  De levenskwaliteit wordt ook in belangrijke mate bepaald door (gezonde) voeding. Eén van de grootste problemen op dat vlak is momenteel overgewicht.
- **Arbeid en vrije tijd**. Welvaart hangt voor veel mensen sterk af van het hebben van passend en betaald werk. Daar staat tegenover dat ook vrije tijd grote invloed heeft op de levenskwaliteit die mensen ervaren. Werk en vrije tijd moeten dan ook in balans zijn. Hiervoor zijn vele factoren van belang. Een goede opleiding is bijvoorbeeld belangrijk om een gunstige uitgangspositie op de arbeidsmarkt te hebben.
- **Wonen**. Een goed en betaalbaar dak boven het hoofd is één van de eerste levensbehoeften. Nederlanders geven een groot deel van hun inkomen uit aan hun huisvesting.
- **Samenleving**. Een samenleving waaraan iedereen kan deelnemen en waarin mensen kunnen vertrouwen op elkaar en op instituties als de overheid en het rechtssysteem vormt ook een onderdeel van brede welvaart. Andere belangrijke welvaartsaspecten zijn de omvang en kwaliteit van sociale contacten en daarmee hoeveel en hoe vaak mensen meedoen in het maatschappelijk leven.
- **Veiligheid**. Misdaad en ervaren (on)veiligheid grijpen direct in op de kwaliteit van leven. Zowel feitelijk risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.
- **Milieu**. Schone lucht, schoon drink- en oppervlaktewater, schone grond en voldoende (gezonde) natuur en biodiversiteit zijn belangrijke algemene levensbehoeften. Hoge fijnstofconcentraties in de lucht kunnen tot ernstige gezondheidsklachten leiden, zoals astma en COPD. In een dichtbevolkt land als Nederland is het ook belangrijk dat bepaalde gebieden er primair zijn voor de natuur, zodat flora en fauna zich daar kunnen handhaven en zich goed kunnen ontwikkelen.

Brede welvaart 'later'

Brede welvaart 'later' betreft de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om eenzelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk 'hier en nu' maken, hebben consequenties voor de volgende generaties in Nederland. Om de kwaliteit van leven op peil te houden zijn allerlei hulpbronnen nodig. Deze worden hier aangeduid als 'kapitaal'. Vier soorten kapitaal worden daarbij onderscheiden: economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal. De hoeveelheid kapitaal per inwoner moet op zijn minst gelijk blijven, willen volgende generaties eenzelfde niveau van welvaart kunnen bereiken.

De vier soorten kapitaal voor de brede welvaart 'later' zijn:

- **Economisch kapitaal**. Dit omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. Naast fysieke kapitaalgoederen, heeft de Nederlandse economie het kenniskapitaal nodig om te functioneren, onder andere gevoed door investeringen in onderzoek en ontwikkeling. Schuld wordt gezien als negatief economisch kapitaal.
- **Natuurlijk kapitaal**. Dit betreft niet alleen grondstoffenvoorraden (voor Nederland vooral fossiele energiedragers zoals aardolie en aardgas), maar ook de kwaliteit van natuur en milieu. Hieronder vallen biodiversiteit (gemeten aan de hand van fauna van het land en van zoetwater en moeras, maatstaven voor soortenrijkdom), de algemene kwaliteit van de atmosfeer (samenhangend met CO_2-emissies) en de lokale kwaliteit van bodem, water en lucht. Ook de capaciteit aan hernieuwbare energie wordt gezien als natuurlijk kapitaal, omdat hiermee zowel de intering op fossiele energiebronnen als de uitstoot van broeikasgassen kan worden tegengegaan. Natuurlijk kapitaal vormt een eerste levensvoorwaarde.
- **Menselijk kapitaal**. Hierbij staat de factor arbeid centraal. Het omvat het aantal uren dat mensen werken en de kwaliteit van het arbeidspotentieel afgemeten aan gezondheid en opleidingsniveau. Dit zijn tevens aspecten die de productiviteit van arbeid mede bepalen.
- **Sociaal kapitaal**. Dit geeft de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving weer. Het wordt gemeten als de omvang van het vertrouwen dat burgers hebben in elkaar en in de belangrijkste instituties. Naast het vertrouwen van alle burgers kijken we ook naar het vertrouwen tussen verschillende groepen onderling, aan de hand van een indicator over discriminatiegevoelens: in hoeverre vinden mensen dat ze tot een groep behoren die ervaart dat deze niet volledig aan het maatschappelijk proces kan deelnemen of in zijn hoedanigheid niet volledig wordt geaccepteerd?

Brede welvaart 'elders'

Brede welvaart 'elders' betreft de effecten van de keuzes die Nederlanders maken op banen, inkomens, (niet-hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in andere landen. Veel afwegingen die Nederlanders maken, hebben consequenties voor mensen in andere landen. Goederen en diensten die in andere landen zijn geproduceerd en in Nederland ingevoerd, leveren weliswaar elders banen en inkomens op, maar ze leggen ook een druk op de (niet-hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in die landen. In navolging van het rapport van de Commissie Brundtland[4] besteedt de monitor bijzondere aandacht aan de armste landen in de wereld. Deze groep wordt hier vertegenwoordigd door de 46 armste landen volgens criteria van de VN, de 'least developed countries' (LDC's).

De twee hoofdthema's met betrekking tot de brede welvaart 'elders' zijn:

- **Handel en hulp**. De handel die Nederland met andere landen drijft, kan de welvaart in die landen vergroten. Bij de invoer worden de continenten van herkomst Europa, Amerika, Azië, Afrika en Oceanië apart onderscheiden. Ontwikkelingshulp die Nederland geeft aan ontwikkelingslanden kan de brede welvaart in die landen vergroten. Hetzelfde geldt voor geld dat migranten overmaken aan familieleden in hun land van herkomst. Overigens leiden deze overdrachten niet noodzakelijkerwijs tot een grotere welvaart: dit geld wordt besteed aan zaken die niet per definitie ten goede komen aan de welvaart van de hele samenleving.
- **Milieu en grondstoffen**. Niet-hernieuwbare hulpbronnen worden ingevoerd en gebruikt om goederen en diensten te produceren. Dit leidt tot uitputting van deze hulpbronnen in het buitenland, wat vooral een grote impact heeft op de (latere) welvaart in de armste landen. De productie van goederen en diensten die uit andere landen worden ingevoerd kan daar ter plaatse gepaard gaan met bijvoorbeeld CO_2-emissies, die dan direct gerelateerd zijn aan de Nederlandse consumptie en dus medebepalend zijn voor onze broeikasgasvoetafdruk.

Het meten van brede welvaart en de SDG's

Hoofdlijnen

In deze monitor wordt een gestructureerde set van indicatoren gepresenteerd, gerangschikt naar de boven genoemde dimensies 'hier en nu', 'later' en 'elders' en onderliggende thema's. Samen geven deze indicatoren het beeld van de stand en de ontwikkeling van de brede welvaart.

Het combineren van het CES-raamwerk om brede welvaart te meten en de monitoring van de SDG's heeft grote voordelen. Beide agenda's streven inhoudelijk en beleidsmatig hetzelfde na: een duurzame(re) wereld en de weg daarnaartoe. Waar de benadering van brede welvaart een algemene intentie uitspreekt (een brede welvaart die inclusief en duurzaam is 'hier en nu', 'later' en 'elders'), vertaalt de SDG-agenda deze in concrete doelstellingen die in 2030 behaald moeten zijn. Dit laatste geeft beleidsmakers meer concrete handvatten.

Koppeling van het brede-welvaartsraamwerk en de SDG's heeft ook geholpen om de SDG-agenda meer concreet te kunnen vertalen naar de Nederlandse context. Met de brede-welvaartsindicatoren is het mogelijk om belangrijke onderliggende principes van de SDG-agenda, die moeilijk meetbaar zijn, toch inzichtelijk te maken. Verder helpt de integratie van de beide meetsystemen ook om de voortgang op de verschillende beleidsterreinen beter in kaart te brengen, dankzij de concrete doelen van de SDG's.

Ten slotte geven de brede-welvaartsindicatoren die zijn ontleend aan het 'hier en nu'-dashboard een duidelijk beeld of individuen of groepen kunnen profiteren van welvaartsontwikkelingen of juist achterblijven. Deze concrete uitwerking in hoofdstuk 3 helpt om het 'leave no one behind'-principe uit de SDG-agenda invulling te geven.

Standen en posities versus trends

In de dashboards van de brede-welvaarttrends en die van SDG's wordt voor elke indicator de meest recente stand weergegeven. Deze is aangevuld met de berekende middellangetermijntrend over de periode 2014–2021. De buitenste ring van de 'wielen' bij de brede-welvaarttrends bevat bovendien de jaarmutatie van het meest recente verslagjaar. In deze editie is dat waar mogelijk 2021. Ook is aangegeven welke positie Nederland inneemt binnen de EU-27. De kleuren geven aan of de trend positief (groen), neutraal (grijs) of negatief (rood) is. Voor de positie in de EU geven de kleuren aan of die hoog (groen), midden (grijs) of laag (rood) is.

N.B. De monitor presenteert trends over de middellange termijn (laatste acht jaar), terwijl andere CBS-publicaties soms kortere of langere trendperiodes beslaan. Hierdoor kan het geschetste beeld in de monitor soms afwijken van wat het CBS elders beschrijft. Daarnaast is het goed te beseffen wat stijgende of dalende trends vanuit een welvaartsperspectief betekenen. Voor het bepalen van trend en positie wordt bij de indicatoren in de dashboards uitgegaan van het primaire of eerste-orde-effect op de brede welvaart.

De dashboards geven niet alleen met pijlen de richting van de trends aan (naar boven = stijgend; naar beneden = dalend), maar ook met kleuren (groen = stijgende brede welvaart; rood = dalende brede welvaart). Het kan dus voorkomen dat een pijl naar beneden (bijvoorbeeld een dalend aantal misdaadslachtoffers) een groene kleur krijgt, aangezien een daling van slachtoffers wordt gezien als een verbetering van de brede welvaart.

Soms gaan positieve ontwikkelingen op het ene terrein gepaard met negatieve op het andere: zo kan het stimuleren van economische groei leiden tot een hogere uitstoot van schadelijke stoffen. Andersom kunnen maatregelen gericht op een reductie van de broeikasgasuitstoot leiden tot een lagere economische groei. De monitor doet in dergelijke gevallen nadrukkelijk geen uitspraken over welke ontwikkelingen wenselijk zijn. Het CBS heeft verkend welke synergieën en afruilen er kunnen zijn tussen de verschillende duurzaamheidsdoelen en zet dit onderzoek voort.

De selectie van indicatoren

De indicatoren bij de brede-welvaartthema's zijn geselecteerd aan de hand het CES-meetsysteem. Zo is er een duidelijke en traceerbare link met dit internationale raamwerk. Iedere indicator in de monitor is relevant binnen een thema uit meetsysteem. Hoofdstuk 1 (Brede-welvaarttrends) presenteert de ontwikkelingen en standen van deze indicatoren. Het betreft gemiddelden of totalen voor heel Nederland.

Aansluitend geeft hoofdstuk 3 voor indicatoren uit het dashboard voor de brede welvaart 'hier en nu' de verdeling over bevolkingsgroepen. Waar het niet mogelijk was om indicatoren over de gekozen groepen uit te splitsen, is een alternatieve indicator geselecteerd of is het betreffende thema niet opgenomen.

De indicatoren in hoofdstuk 4 laten de ontwikkelingen zien voor de 17 SDG's tegen de achtergrond van relevant Nederlands beleid. Naast de SDG-monitoring in de Monitor Brede Welvaart publiceerde het CBS in 2021 op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken de reflectienota Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland.[5] In deze tussenstand, vijf jaar na de nationale SDG-implementatie en tien jaar voordat de targets behaald moeten zijn, zijn uitkomsten aangevuld met beleid dat de departementen voeren om de targets in 2030 te behalen.

Hoofdstuk 4 maakt geen onderscheid tussen 'hier en nu', 'later' en 'elders', omdat de SDG-agenda dit ook niet doet. De indicatoren in hoofdstuk 4 zijn per SDG en per beleidsthema gerangschikt. Hierbij zijn de volgende categorieën indicatoren opgenomen:

- Een selectie uit de internationaal afgestemde indicatorenset van de SDG's, namelijk die indicatoren die voor de Nederlandse context relevant zijn. Hierbij wordt voortgebouwd op eerder werk van het CBS op het gebied van de SDG's.[6] Ook in de huidige editie zijn niet alle voor Nederland relevante SDG-indicatoren opgenomen. Voor een aantal indicatoren moet aanvullend onderzoek worden gedaan omdat de datakwaliteit niet voldoende is om te worden gebruikt in de monitor. Zo is de beschikbare informatie niet altijd voldoende actueel. Daarnaast ontbreken soms consistente tijdreeksen, die nodig zijn om na te gaan of indicatoren een significant stijgende of dalende trend vertonen. Daarbij valt ook op dat de SDG-agenda een grote nadruk legt op 'hier en nu'-indicatoren, terwijl weinig indicatoren iets zeggen over het gebruik van hulpbronnen. Verder zijn er relatief veel 'inputindicatoren' in de SDG-lijst, maar zijn indicatoren die iets zeggen over de uitkomsten sporadischer aanwezig.
- Vrijwel alle indicatoren die in hoofdstuk 1 de staat van de brede welvaart beschrijven en die aan het CES-raamwerk zijn ontleend. Deze dekken sommige beleidsthema's beter dan andere. Deze CES-indicatoren zijn toegevoegd om de balans in de indicatorenset te waarborgen.
- Aanvullende indicatoren die de systematiek in de SDG-dashboards ondersteunen, namelijk middelen die worden ingezet, de mogelijkheden die deze creëren, het gebruik dat van mogelijkheden wordt gemaakt, de uitkomsten die aan dat gebruik zijn gerelateerd en de beleving van burgers.

Kwaliteit en tijdigheid van de data

Datakwaliteit is een belangrijk criterium bij het selecteren van indicatoren. Passen de data bij het thema? Komen ze van een betrouwbare bron? Zijn ze compleet? Zijn ze consistent door de tijd? Het is ook belangrijke dat de indicator voor de andere EU-landen beschikbaar is: de positie van Nederland op de EU-ranglijst voor de verschillende welvaartsthema's is een belangrijk onderdeel van de monitor.

Indicatoren die ook voor uiteenlopende demografische groepen beschikbaar zijn (zoals jongeren en ouderen, mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden) verdienen de voorkeur. Daarmee kunnen we namelijk ook verdelingsaspecten van brede welvaart beschrijven (zie hoofdstuk 3). Met de komst van de regionale Monitor Brede welvaart weegt ook de mogelijkheid tot geografische uitsplitsing mee bij het bepalen van de datakwaliteit.

Aan de selectie van indicatoren is veel aandacht besteed, met name de tijdige beschikbaarheid ervan. Soms zijn goede indicatoren wel beschikbaar, maar is het meest recente cijfer te oud om relevant te zijn voor een Kamerdebat. Het CBS heeft forse inspanningen verricht om de tijdigheid van de indicatoren te verbeteren, en ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk informatie voor het meest recente verslagjaar (in deze editie: 2021) beschikbaar is. Cijfers voor 2021 in de dashboards met noot (A) betreffen een eerste indicatie die is opgenomen om het politieke debat te faciliteren. Deze snelle cijfers, vaak speciaal voor de monitor gemaakt, worden mogelijk later bijgesteld.

In een klein aantal gevallen zijn er voor een indicator te weinig datapunten in de periode 2014–2021 om een trend te kunnen berekenen. Als er minder dan drie datapunten zijn, is in de dashboards noot (B) geplaatst: in die gevallen gaat het niet om een stabiele of neutrale trend, maar om het ontbreken van een trendbepaling.

Omdat standaardmethoden voor de berekening van ontwikkelingen en jaarmutaties worden toegepast op alle indicatoren, is het mogelijk dat er verschillen zijn met andere CBS-publicaties.

Voor deze monitor is de gegevensverzameling afgesloten op 24 maart 2022. Dit betekent dat in de tijd tussen deze datum en de publicatie van de monitor op 18 mei 2022 (Verantwoordingsdag) voor een aantal indicatoren nieuwe cijfers beschikbaar zijn gekomen die niet meer verwerkt konden worden.

Dataset: tijdreeksen en regionale verdelingen

Het CBS stelt bij de monitor lange tijdreeksen van de indicatoren beschikbaar in aanvullende Excel-tabellen op de website. Deze tabellen bevatten – waar mogelijk – tijdreeksen vanaf 1995. In de visualisaties in de samenvatting, de 'wielen', kan interactief de positie van Nederland door de tijd gevolgd worden. Niet alle in deze publicatie opgenomen data zijn van het CBS afkomstig. De Excel-tabellen bevatten meer informatie over de gebruikte indicatoren. In deze metadata zijn ook steeds de bronnen vermeld.

Het kabinet investeert in de periode 2018–2022 in de Regio Envelop, waarmee Regio Deals worden ondersteund. Deze Regio Deals gaan grote maatschappelijke uitdagingen aan en dienen alle bij te dragen aan de ontwikkeling van de brede welvaart. Om dit te kunnen beoordelen, wil het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de brede welvaartsontwikkeling op regionaal niveau kunnen volgen. Hiervoor heeft het CBS een monitor ontwikkeld waarin de basisinformatie in samenhang wordt gepresenteerd op een manier die aansluit bij de Monitor Brede Welvaart & de SDG's. In december 2021 is, in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, een tweede regionale Monitor uitgebracht. Hierin wordt een beeld geschetst van de brede welvaart 'hier en nu' en 'later' in gemeenten, provincies en COROP-gebieden. Tezamen geven de indicatoren een breder beeld van regionale samenleving dan alleen de economische aspecten.

1 UNECE, 2014, Conference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development. United Nations, New York/Genève.

2 Stiglitz, J. E., A. Sen en J.-P. Fitoussi, 2009, Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Parijs.

3 VN, 2015, UN, 2015, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development; Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2014 (A/Res/70/1). New York: United Nations

4 WCED, 1987, Our Common Future. World Commission on Environment and development, Oxford.

5 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--

6 CBS, 2016, Meten van SDG's: een eerste beeld voor Nederland; CBS, 2018, Duurzame ontwikkelingsdoelen: de stand voor Nederland. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

3. Verdeling van brede welvaart

Hier wordt informatie over de verdeling van brede welvaart uit het kernhoofdstuk Brede-welvaarttrends verder uitgediept. De brede welvaart is in Nederland niet gelijk verdeeld over verschillende bevolkingsgroepen. Vooral naar migratieachtergrond en onderwijsniveau zijn er veel verschillen. Laagopgeleiden en mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, hebben een lagere brede welvaart en hoogopgeleiden en mensen zonder migratieachtergrond juist een hogere.
Op individueel niveau is te zien dat gunstige en ongunstige uitkomsten, vanuit het oogpunt van brede welvaart, zich soms stapelen bij dezelfde personen. Ongunstige uitkomsten stapelen zich daarbij vaak op bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, bij laagopgeleiden en bij 65- tot 75-jarigen. Positieve uitkomsten stapelen zich het vaakst op bij mensen met een hoog onderwijsniveau en bij mensen in de leeftijd van 45 tot 65 jaar.
Ten opzichte van 2019 is de verdeling van de brede welvaart in grote lijnen niet veranderd. Wel zijn jongere leeftijdsgroepen, de 75-plussers en hoogopgeleiden er relatief iets op achteruitgegaan.

Inleiding

In hoofdstuk 1 wordt een beeld geschetst van de brede welvaart in Nederland als geheel. Omdat dat beeld grotendeels gebaseerd is op totalen en gemiddelden van de Nederlandse bevolking is niet zichtbaar welke groepen een relatief hogere of lagere brede welvaart hebben. Daarom wordt hier ingegaan op de verdeling van de brede welvaart over bevolkingsgroepen. Dat gebeurt in een twee delen:

- De paragraaf Indicatoren beschrijft voor 13 indicatoren, verdeeld over acht thema's, hoe de verdeling over groepen is per indicator van brede welvaart: eerst de situatie in 2021 en vervolgens bij welke groepen de indicator zich sinds 2019 relatief gunstig of juist ongunstig heeft ontwikkeld.
- De paragraaf Stapeling kijkt of gunstig of ongunstige uitkomsten bij brede-welvaarts-indicatoren zich stapelen bij dezelfde individuen, en zo ja: in welke groepen die stapeling het meest voorkomt. Ook hier kijken we eerst naar de situatie in 2021 en vervolgens naar veranderingen ten opzichte van 2019.

Selectie van indicatoren en bevolkingsgroepen

Dit hoofdstuk beschrijft de verdeling van de brede welvaart 'hier en nu' over bevolkingsgroepen, zoveel mogelijk met data voor 2021. De gebruikte indicatoren staan in de tabel hieronder. De keuze van indicatoren is zoveel mogelijk gebaseerd op de indicatoren uit het 'Hier en nu'-dashboard van de monitor: de acht thema's die daar worden gebruikt zijn ook hier terug te vinden. Zie ook de Technische toelichting.

Indicatoren voor verdeling van brede welvaart

Thema 'hier en nu'	Indicator voor verdeling
Welzijn	Tevredenheid met het leven
Materiële welvaart	Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen*
	Vermogen*
Gezondheid	Ervaren gezondheid
Arbeid en vrije tijd	Nettoarbeidsparticipatie
	Tevredenheid met werk
	Tevredenheid met vrije tijd
Wonen	Tevredenheid met de woning
Samenleving	Vrijwilligerswerk
	Vertrouwen in mensen
	Vertrouwen in instituties
Veiligheid	Slachtofferschap van criminaliteit
Milieu	Last van milieuproblemen in woonomgeving

* Cijfers over 2020, omdat er geen cijfers over 2021 beschikbaar zijn

Bevolkingsgroepen worden in dit hoofdstuk onderscheiden op basis van persoonskenmerken die gangbaar zijn in de literatuur: geslacht, leeftijd, onderwijsniveau (laag, middelbaar en hoog[1]) en migratieachtergrond[2] (Nederlands, westers, niet-westers). Uiteraard zijn dit niet de enige kenmerken die bepalend kunnen zijn voor brede welvaart.

Kleurcodes en analyses

De monitor gebruikt kleuren om de uitkomsten van verschillende indicatoren te vergelijken. Hier wordt voor 13 indicatoren gekeken of bevolkingsgroepen afwijken van het landelijk gemiddelde en of er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen.

Voor indicatoren gebaseerd op enquêtes is gekeken of de afwijking statistisch significant is ($p<0,05$). De indicatoren voor materiële welvaart (inkomen en vermogen) zijn gebaseerd op integrale gegevens: daar is een afwijking van het gemiddelde van meer dan 5 procent gebruikt als criterium.

De betekenis van de kleuren is:

GROEN

De betreffende bevolkingsgroep is op dit terrein welvarender dan gemiddeld.

GRIJS

De betreffende bevolkingsgroep wijkt op dit terrein niet betekenisvol af van het gemiddelde.

ROOD

De betreffende bevolkingsgroep is op dit terrein minder welvarend dan gemiddeld.

De kleuren hebben slechts een signaalfunctie en houden nadrukkelijk geen normatieve duiding in. De monitor geef aan hoe verschillende bevolkingsgroepen in Nederland er op de verschillende aspecten van brede welvaart feitelijk voorstaan, en of hun welvaart afwijkt van het gemiddelde. Het is aan politiek en beleid om op basis van deze informatie te komen tot afwegingen en beleidsconclusies.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond kunnen samenhangen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie kan hier rekening mee worden gehouden. Daarom zijn voor de 13 Indicatoren ook gestandaardiseerde cijfers bepaald. Als statistisch significante verschillen op basis van die gestandaardiseerde cijfers anders zijn dan die op basis van de oorspronkelijke analyse wordt dit vermeld in de tekst.

Bij elke indicator kijken we ook naar groepen die zich sinds 2019 relatief gunstig of ongunstig hebben ontwikkeld. Daarbij wordt de ontwikkeling van een groep afgezet tegen de ontwikkeling van het totaalcijfer, en worden statistisch significante[3] verschillen vermeld in de tekst.

De analyse van de stapeling van gunstige c.q. ongunstige uitkomsten kijkt op individueel niveau of deze stapeling plaatsvindt. Dat doen we aan de hand van negen indicatoren verdeeld over zes thema's. Per persoon wordt het aantal gunstige en ongunstige uitkomsten voor die indicatoren bepaald. De groep mensen die bij zeven of meer indicatoren een gunstige brede welvaartsuitkomst heeft, wordt de bovenkant van de verdeling genoemd. De groep mensen met minimaal drie ongunstige uitkomsten is dan de onderkant van de verdeling. Vervolgens kijken we bij welke groepen – naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond – er veel of weinig stapeling van gunstige of ongunstige uitkomsten voorkomt.

Samenvattend beeld

De analyses over de verdeling van de brede welvaart leveren voor 13 indicatoren inzicht op over de situatie in 2021 (voor materiële welvaart 2020) en de ontwikkeling sinds 2019 voor bevolkingsgroepen naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond. Daarnaast ontstaat een beeld van of en hoe gunstige en ongunstige uitkomsten stapelen bij individuen en wat de kenmerken van die individuen zijn.

Indicatoren: situatie in 2021

Op basis van de 13 geselecteerde indicatoren zien we dat brede welvaart sterk samenhangt met migratieachtergrond en onderwijsniveau, maar zien we ook kleinere verschillen naar leeftijd en geslacht.

- **Geslacht.** Bij de meeste indicatoren is er geen verschil tussen mannen en vrouwen. Bij drie indicatoren is de situatie bij mannen gunstiger dan bij vrouwen, bij één indicator is dat andersom.
- **Leeftijd.** Ten opzichte van het gemiddelde doen leeftijdsgroepen van 45 tot 75 jaar het relatief vaak goed. Bij de jongere leeftijdsgroepen tot 35 jaar zijn er juist relatief veel ongunstige uitkomsten.
- **Onderwijsniveau.** Er zijn grote verschillen naar onderwijsniveau. Bij laag en middelbaar opgeleiden zien we maar weinig positieve uitkomsten. Laagopgeleiden hebben juist vaak (negen keer) een ongunstige uitkomst. Hoogopgeleiden komen bij 10 van de 13 indicatoren bovengemiddeld uit.
- **Migratieachtergrond.** De grootste verschillen in brede welvaart zijn zichtbaar als we kijken naar verschillende herkomstgroepen. De groep met een niet-westerse migratieachtergrond ligt op alle 13 indicatoren onder het gemiddelde. Ook bij de groep met een westerse migratieachtergrond is het beeld minder goed, met acht indicatoren beneden gemiddeld en

geen enkele bovengemiddeld. De groep zonder migratieachtergrond heeft daarentegen 12 keer een positieve score op een indicator.

Als de cijfers voor de indicatoren worden gestandaardiseerd, om rekening te houden met de onderlinge samenhang tussen geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond, blijven de bovenstaande conclusies grotendeels in stand. Er treden wel enkele verschuivingen op. Zo wordt het beeld voor de leeftijdsgroep 15 (of 18) tot 25 jaar wat positiever. Het beeld voor de laagopgeleiden wordt juist (nog) wat negatiever. Naar geslacht en migratieachtergrond verandert het beeld op basis van gestandaardiseerde cijfers niet of nauwelijks. De standaardisatie kon worden uitgevoerd voor 12 van de 13 indicatoren. Bij de indicator over vermogen bleek dit niet mogelijk.

Indicatoren: veranderingen tussen 2019 en 2021

Als we kijken naar de gehele bevolking zijn de 13 indicatoren veranderd sinds 2019. Bij elke indicator is voor elke bevolkingsgroep gekeken of de ontwikkeling van die groep gunstiger of ongunstiger was dan de gemiddelde ontwikkeling voor de gehele bevolking. Meestal was dit niet het geval, maar een enkele keer was wel een afwijkende ontwikkeling te zien:

- **Geslacht.** Voor mannen en vrouwen waren er geen afwijkende ontwikkelingen
- **Leeftijd.** Bij de leeftijdsgroepen tot 35 jaar was de ontwikkeling een aantal keer relatief ongunstig. Bij de leeftijdsgroepen van 35 tot 75 jaar waren zowel enkele relatief gunstige als ongunstige ontwikkelingen. Bij de groep vanaf 75 jaar hadden relatief ongunstige ontwikkelingen de overhand.
- **Onderwijsniveau.** Voor elk onderwijsniveau was het aantal relatief gunstige en relatief ongunstige ontwikkelingen, naast alle gevallen van geen afwijkende ontwikkelingen, ongeveer in evenwicht.
- **Migratieachtergrond.** Bij de groep met een niet-westerse migratieachtergrond waren er twee relatief ongunstige ontwikkelingen tegen geen enkele relatief positieve ontwikkelingen. De positie van deze groep, die qua brede welvaart toch al slecht was, is dus nog verder achteruitgegaan sinds 2019.

Ook al is er geen significant relatief gunstige/ongunstige ontwikkeling kan een cijfer sinds 2019 veranderd zijn. Dat geldt zowel voor de totaalcijfers als de cijfers per groep. De precieze cijfers, per onderzoeksjaar, per indicator en per bevolkingsgroep zijn te vinden in de Datatabel Verdeling.

Indicatoren: overzicht

De figuur hieronder geeft in één beeld een overzicht van de verdeling van de brede welvaart in 2021 (2020 voor inkomen en vermogen) en de relatieve ontwikkelingen sinds 2019.
De bolletjes geven per indicator aan waar een bevolkingsgroep een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart heeft dan het landelijk gemiddelde. Een grijs bolletje betekent dat er geen verschil met het gemiddelde. De ruitjes geven aan of het cijfer van een bevolkingsgroep zich sinds 2019 bij een indicator gunstiger (groen) of ongunstiger (rood) heeft ontwikkeld dan het nationale gemiddelde.

Verdeling van brede welvaart in meest recente jaar en relatieve ontwikkeling sinds 2019

De bolletjes geven per indicatoren aan waar bevolkingsgroepen een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart hebben dan het landelijke gemiddelde (grijs). De ruitjes geven aan of het cijfer van een bevolkingsgroep zich sinds 2019 bij een indicator gunstiger (groen) of ongunstiger (rood) heeft ontwikkeld dan het nationale gemiddelde.

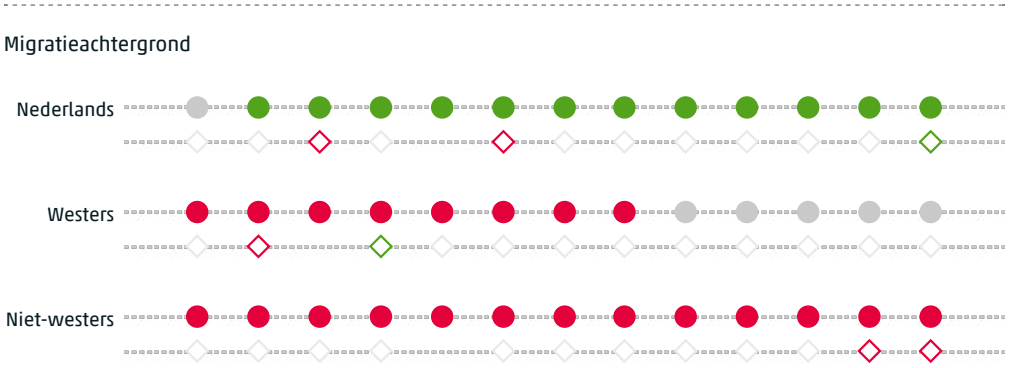

Stapeling: situatie in 2021

De stapelingsanalyse kijkt op individueel niveau hoe gunstige en ongunstige uitkomsten, gezien vanuit brede welvaart, zich opstapelen bij dezelfde personen en wat de kenmerken van die personen zijn. Daarbij komen negen indicatoren aan bod.

De bovenkant van de verdeling – de groep die bij zeven of meer indicatoren een gunstige brede welvaart heeft – bestaat uit 25,7 procent van de volwassen bevolking. De onderkant – drie of meer ongunstige uitkomsten – omvat 18,2 procent van de bevolking. Bij de deelpopulaties zien we de volgende verschillen:

- **Geslacht.** Tussen mannen en vrouwen is er een beperkt verschil in stapeling van gunstige uitkomsten. Mannen zitten daarbij iets vaker aan de bovenkant van de verdeling.
- **Leeftijd.** Mensen in de leeftijd 45 tot 65 jaar zitten relatief vaak aan de bovenkant van de verdeling. Bij 65-plussers is dat juist veel minder vaak het geval. Een stapeling van ongunstige uitkomsten komt relatief vaak voor bij 65 tot 75-jarigen
- **Onderwijsniveau.** Hier zijn grote verschillen zichtbaar. Stapeling van ongunstige uitkomsten komt veel voor bij laagopgeleiden: 31,9 procent. Stapeling van gunstige uitkomsten kom juist veel voor bij hoogopgeleiden: 38,9 procent.
- **Migratieachtergrond.** Ook hier zijn er verschillen, waarbij stapeling van ongunstige uitkomsten relatief veel (33,4 procent) voorkomt bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond en stapeling van gunstige uitkomsten het meest te zien is bij mensen zonder migratieachtergrond.

Als we rekening houden met de onderlinge samenhang tussen geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond blijkt onderwijsniveau het meest relevant voor het aantal indicatoren waarop mensen een gunstige of ongunstige uitkomst hebben. Daarna volgen migratieachtergrond en leeftijd. Migratieachtergrond hangt daarbij iets sterker samen met het aantal ongunstige indicatoren en leeftijd met het aantal gunstige indicatoren. Geslacht is het minst van belang.

Percentage van iedere bevolkingsgroep dat aan de bovenkant, in het midden of aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart zit, 2021

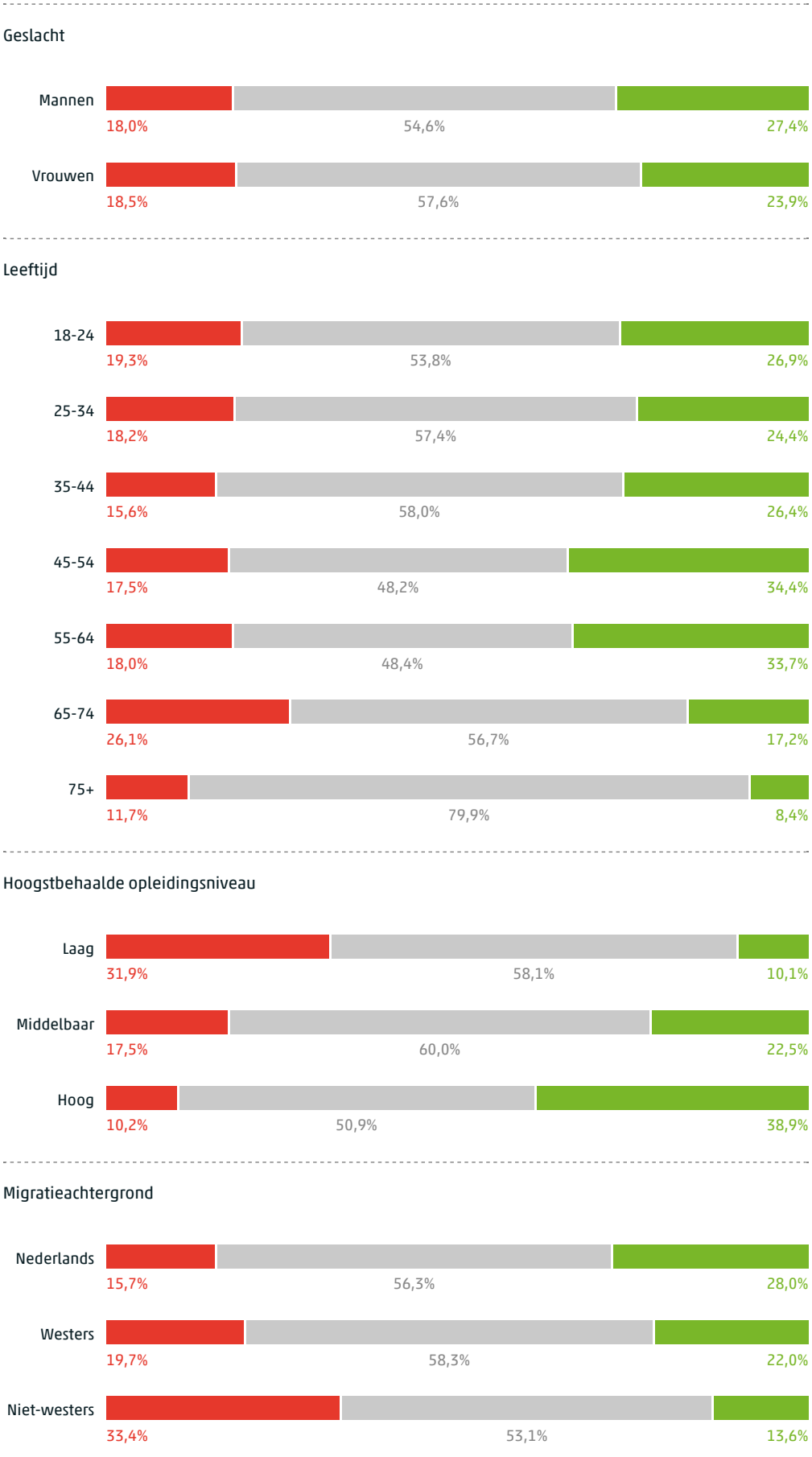

Stapeling: ontwikkelingen ten opzichte van 2019

In vergelijking met 2019 is de groep aan de bovenkant van de verdeling iets groter geworden en de groep aan de onderkant juist iets kleiner. Kijken we naar de diverse bevolkingsgroepen dan valt op dat het aandeel jongeren (tot 45 jaar) bovenin de verdeling is afgenomen. Bij de 45- tot 75-jarigen is dit aandeel juist relatief sterk toegenomen. Bij onderwijsniveau is een relatief ongunstige ontwikkeling te zien bij de hoogopgeleiden, maar omdat deze groep een goede uitgangpositie had, komt een stapeling van gunstige uitkomsten ook in 2021 toch nog relatief veel voor. Naar migratieachtergrond valt op dat er in 2021 een groter deel van de groep met een niet-westerse migratieachtergrond is verschoven naar het midden van de verdeling. Uit deze groep behoren in 2021 beduidend minder mensen tot zowel de bovenkant als de onderkant van de verdeling.

Indicatoren

Welzijn

Subjectief welzijn – het welbevinden van de bevolking – is een belangrijk aspect van brede welvaart omdat het sterk verweven is met de kwaliteit van leven.[4] Informatie over het welbevinden van mensen geeft inzicht in hoe zij hun eigen leven waarderen, los van objectieve maatstaven zoals inkomen of positie op de arbeidsmarkt.

In de periode 2013–2019 was gemiddeld 88 procent van de personen van 18 jaar of ouder gelukkig en 85 procent tevreden met het leven.[5] Het aandeel dat ongelukkig of ontevreden is met het leven was gemiddeld 3 procent. Voor meer informatie over het welzijn van de Nederlandse bevolking is te vinden op StatLine.[6]

Tevredenheid met het leven

Situatie in 2021

In 2021 zei 83,6 procent van de volwassenen tevreden te zijn met zijn of haar leven, 13,0 procent was niet tevreden en niet ontevreden en een relatief kleine groep van 3,3 procent zei ontevreden met het leven te zijn.[7]

- De jongste groep is minder vaak tevreden met het leven dan de Nederlandse bevolking als geheel. Daarentegen zijn 55- tot 75-jarigen vaker dan gemiddeld tevreden met het leven.
- Laagopgeleiden zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden met het leven, hoogopgeleiden juist bovengemiddeld vaak.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn bovengemiddeld vaak tevreden over het leven, mensen met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak dan gemiddeld.

Geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over de tevredenheid met het leven blijven de bovenstaande bevindingen grotendeels in stand, echter:

- Als we de 25- tot 35-jarigen corrigeren voor de ongelijke samenstelling naar geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond ten opzichte van de andere leeftijdsgroepen, dan blijken ze minder dan gemiddeld tevreden te zijn met het leven. Het verschil in de niet gestandaardiseerde cijfers hangt dus samen met de specifieke samenstelling van de groep 25- tot 35-jarigen naar bovengenoemde kenmerken.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het aandeel mensen dat tevreden is met het leven is in 2021 3,7 procentpunt lager dan in 2019. Vergeleken met die verandering voor de gehele bevolking heeft de volgende groep zich anders ontwikkeld:

– 18- tot 25-jarigen: deze groep ontwikkelde zich sinds 2019 relatief ongunstig. In 2021 was het aandeel tevredenen met het leven in deze groep ruim 9 procentpunt lager dan in 2019.

Hoeveel mensen zijn tevreden met het leven?

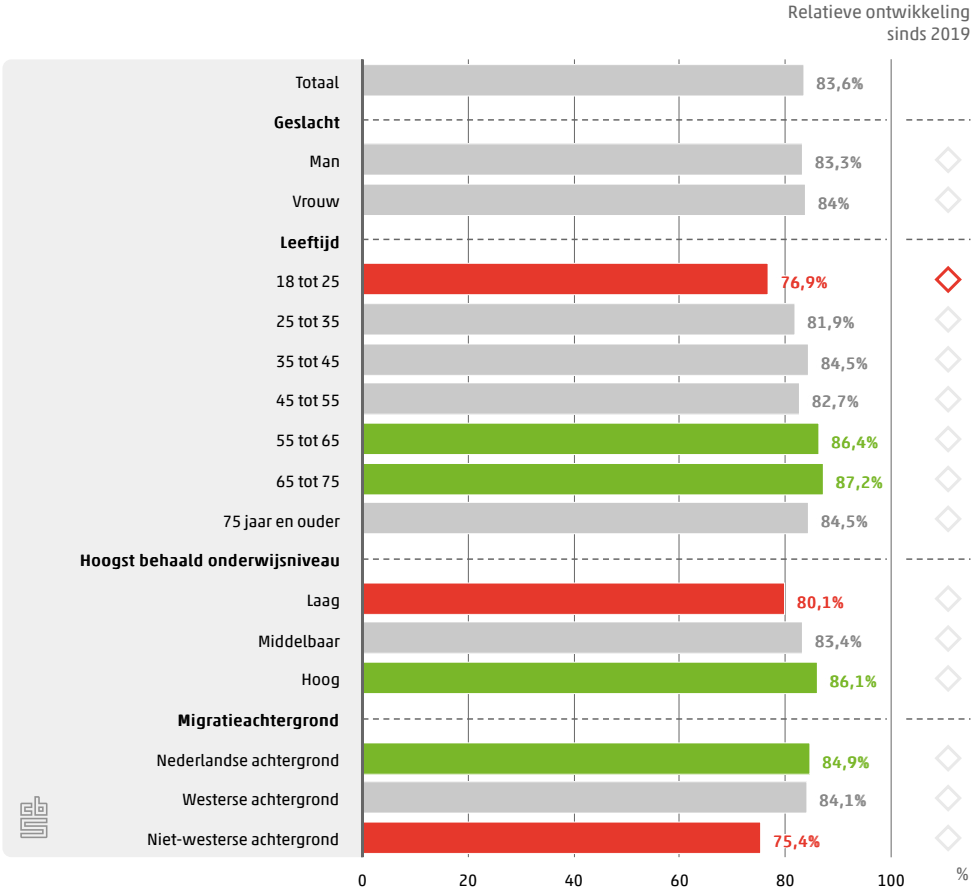

Materiële welvaart

Iemands financiële situatie is van belang voor meerdere aspecten van zijn of haar leven. Een hoger welvaartsniveau biedt meer kansen en keuzemogelijkheden, bijvoorbeeld op het terrein van wonen, sociale activiteiten en gezondheid. Daarnaast zorgt een goede financiële positie voor meer zekerheid. Het mediane gestandaardiseerd besteedbaar inkomen en het mediane vermogen worden hier als indicatoren voor de materiële welvaart gebruikt.[8] Het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen is een goede maat om welvaartsniveaus van huishoudens onderling te kunnen vergelijken omdat het gecorrigeerd is voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.

Maar materiële welvaart is meer dan alleen het inkomen. Het wordt ook bepaald door de bestedingen van het huishouden en het al dan niet kunnen beschikken over vermogensbuffers. Het samenspel van transacties in inkomen, bestedingen en vermogen is bepalend voor de

(materiële) welvaartspositie van personen en huishoudens. Met het besteedbaar inkomen betalen huishoudens hun uitgaven. Wordt het inkomen niet helemaal uitgegeven dan kunnen huishoudens sparen en hun vermogen vergroten; kunnen ze niet alles bekostigen uit hun inkomen, dan moeten ze ontsparen en wordt hun vermogen kleiner.
De CBS-rapporten over armoede en uitsluiting[9] en materiële welvaart[10] geven meer gedetailleerde informatie over de financiële situatie van huishoudens in Nederland.

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

Situatie in 2020

In 2020 bedroeg het mediane inkomen van huishoudens in Nederland 28,6 duizend euro. Het gemiddelde inkomen was hoger: 32,4 duizend euro. Het rekenkundig gemiddelde ligt hoger dan de mediaan doordat inkomens aan de bovenkant van de inkomensladder het gemiddelde naar boven trekken. Om de invloed van die hoge inkomens te beperken, wordt hierna steeds het mediane inkomen beschreven.

- Hoe hoog het inkomen van een huishouden is, is mede afhankelijk van hoe oud de hoofdkostwinner is. Jongere huishoudens hebben over het algemeen minder te besteden: de volwassenen in deze huishoudens staan nog aan het begin van hun carrière. Het mediane inkomen in de groep tot 25 jaar ligt duidelijk onder het gemiddelde. Vervolgens loopt het mediane inkomen op met de leeftijd. Huishoudens met een 35- tot 65-jarige hoofdkostwinner hebben meer dan gemiddeld te besteden. Als mensen met pensioen gaan neemt het inkomen weer wat af: 75-plus-huishoudens hebben minder dan gemiddeld te besteden.
- Onderwijsniveau laat ook een duidelijke relatie zien met de hoogte van het inkomen. Hoe hoger opgeleid de hoofdkostwinner is, hoe hoger het mediane inkomen.
- Het mediane inkomen van huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner is relatief laag, en hoofdkostwinners met een westerse migratieachtergrond hebben ook minder dan gemiddeld ter beschikking. Huishoudens met een Nederlandse achtergrond hebben het meest te besteden.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in elk van de leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het mediane inkomen blijven bovenstaande bevindingen grotendeels in stand, echter: als wordt gecorrigeerd voor de ongelijke samenstelling naar leeftijd, geslacht en onderwijsniveau, komt het mediane inkomen van de groep met een Nederlandse achtergrond fors boven het gemiddelde uit. Bij de groep met een westerse migratieachtergrond wijkt het dan niet langer substantieel af van het gemiddelde.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het mediane inkomen was voor de bevolking van 2020 2,5 procent hoger dan voor de bevolking van 2019.[11] Bij geen enkele groep (naar leeftijd, opleidingsniveau of migratieachtergrond) was de ontwikkeling van de mediaan van 2019 op 2020 substantieel anders dan die van de gehele bevolking.

Hoe hoog is het mediane inkomen van huishoudens?

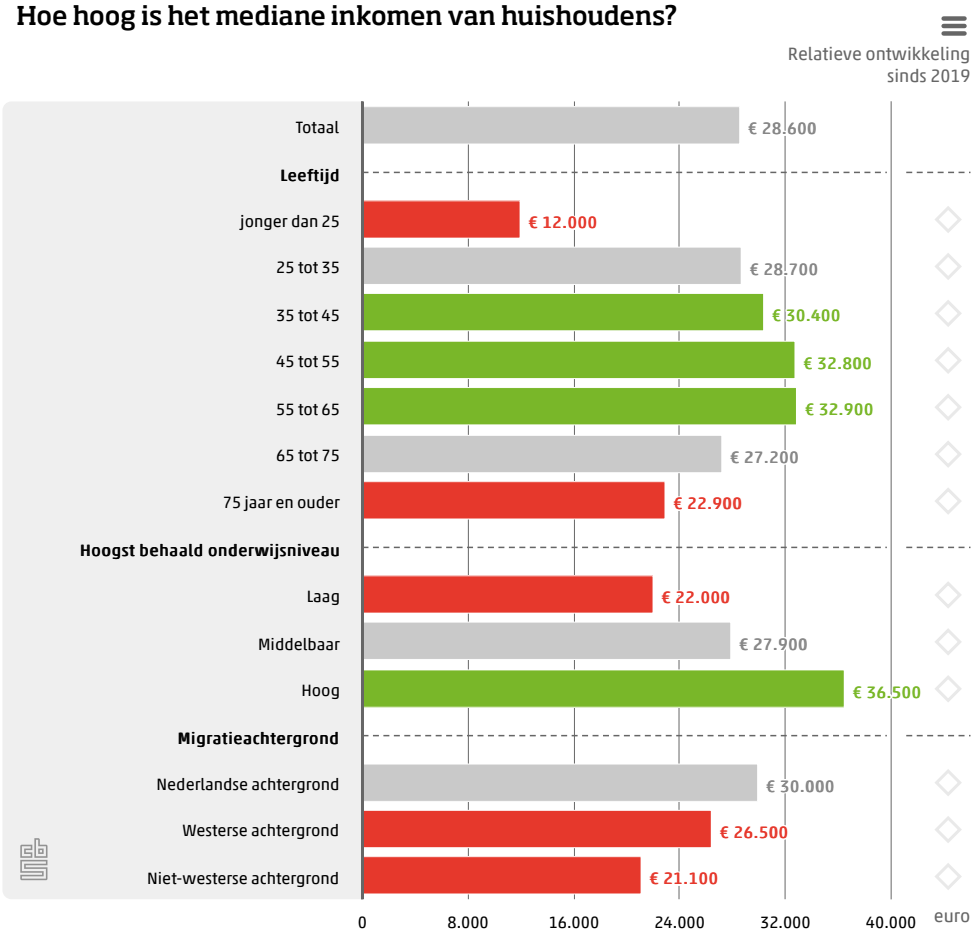

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden.[12] Op 1 januari 2020 kwam het gezamenlijke vermogen van de 7,9 miljoen Nederlandse huishoudens uit op 1 830 miljard euro: tegenover 2 696 miljard euro aan gezamenlijke bezittingen stond 866 miljard aan gezamenlijke schulden. Het doorsneevermogen van Nederlandse huishoudens bedroeg 64,6 duizend euro, 11,6 duizend euro meer dan een jaar eerder[13] vooral door de almaar stijgende huizenprijzen. Prijsstijgingen en -dalingen van woningen hebben grote invloed op het vermogen van huishoudens. Bijna zes op de tien huishoudens hadden in 2020 een eigen woning, en deze vormde met 57 procent van de bezittingen het grootste vermogensbestanddeel. Daarna volgen bank- en spaartegoeden en aanmerkelijk belang in vennootschappen. De hypotheekschuld is de grootste schuldenpost. Het vermogen is sinds 2019 weer boven het niveau van 2008, het jaar waarin de financiële crisis uitbrak.

Situatie in 2020

– Hoe ouder, hoe hoger het vermogen. Jonge mensen aan het begin van hun arbeidscarrière verdienen relatief weinig, kunnen weinig geld opzijzetten en nemen vaak een flinke schuldenlast op zich als zij een huis kopen. Met gezinsuitbreiding komen extra kosten en wordt het moeilijker om vermogen op te bouwen. De jongste huishoudens hadden begin 2020 dan ook geen vermogen opgebouwd. Naarmate de hoofkostwinner ouder wordt, wordt de financiële positie ook merkbaar beter. Meer werkervaring en beter betaalde functies verhogen het arbeidsinkomen, en ook nalatenschappen dragen in de levensloop bij

aan een verdere vermogensopbouw. Tegelijkertijd wordt vaak een steeds groter deel van de hypotheek afgelost. Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd vallen de oudere huishoudens weliswaar terug in inkomen, maar zij zijn wel vaak woningbezitter en hebben ook relatief vaak nagenoeg hun hypotheek afgelost. De groep van 75 jaar en ouder was minder vermogend dan de voorgaande leeftijdsgroep: de aanvullende pensioenen zijn een stuk lager dan bij de 65 tot 75-jarigen en het woningbezit is ook lager.
- In 2020 hadden huishoudens met een laagopgeleide hoofdkostwinner gemiddeld relatief weinig vermogen en huishoudens met een hoogopgeleide hoofdkostwinner juist veel.
- Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner een Nederlandse achtergrond heeft, hadden in doorsnee een bovengemiddeld vermogen. In huishoudens met een hoofdkostwinner met een migratieachtergrond is dat aanzienlijk lager.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Standaardisatie van de cijfers over het mediane vermogen bleek niet goed mogelijk. Daarom worden hier geen uitspraken gedaan over de vraag of de hierboven beschreven bevindingen na standaardisatie in stand blijven.

Het doorsneevermogen loopt ook op met het stijgen van het besteedbaar inkomen: van 0,7 duizend euro in de eerste inkomensdecielgroep naar 342,5 duizend euro in de tiende en hoogste inkomensgroep. Van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens was 4 procent in handen van de laagste-inkomensgroep, terwijl de hoogste inkomensgroep over 36 procent beschikte.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het mediane vermogen was – gemiddeld voor de bevolking – 22 procent hoger in 2020 dan in 2019.
Vergeleken met die verandering in het cijfer voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

- Het mediane vermogen van de huishoudens met een hoofdkostwinner van 35 tot 45 jaar ontwikkelde zich relatief gunstig, met een stijging van 36 procent. Huishoudens met hoofdkostwinners ouder dan 45 jaar zagen hun mediane vermogen juist minder dan gemiddeld toenemen. Overigens was ook bij deze oudere huishoudens wel overal sprake van een toename.
- Zowel bij huishoudens met een laag- als met een hoogopgeleide kostwinner nam het mediane vermogen minder dan gemiddeld toe.
- Bij huishoudens met een hoofdkostwinner zonder migratieachtergrond en huishoudens met een kostwinner met westerse migratieachtergrond nam het mediane vermogen minder dan gemiddeld toe.

Hoe hoog is het mediane vermogen van huishoudens?

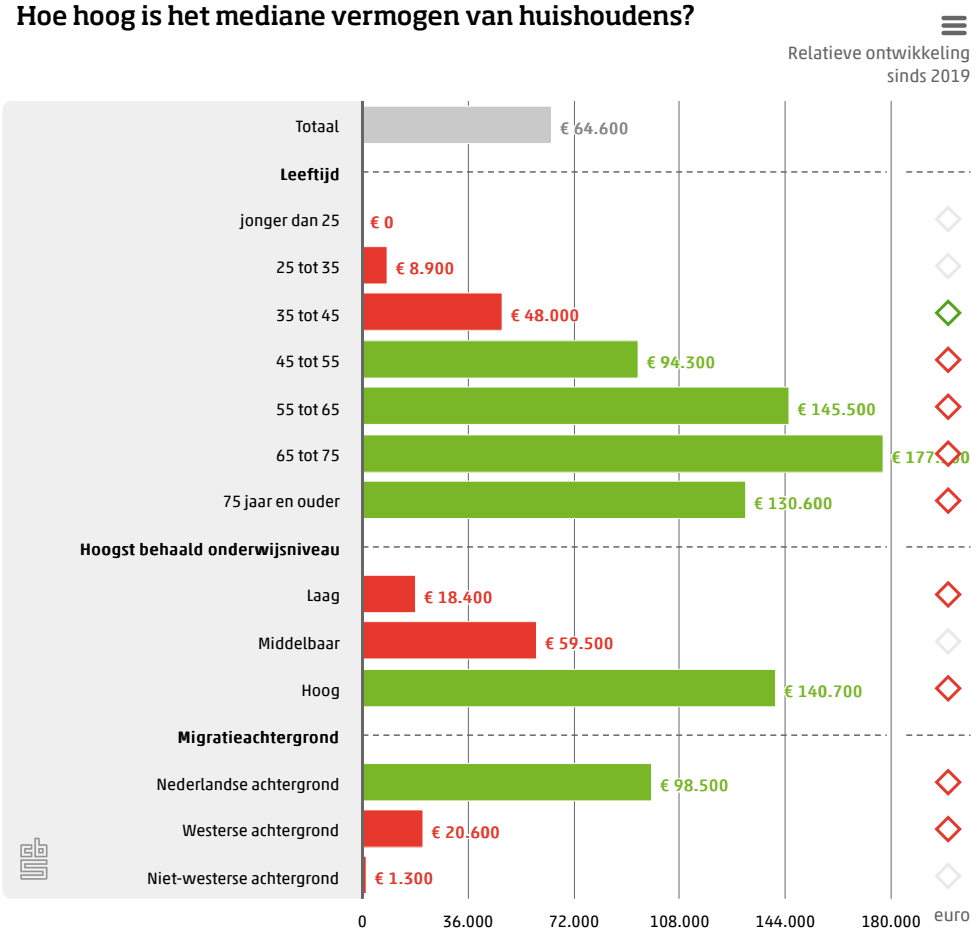

Gezondheid

Het welzijn van mensen hangt sterk samen met hun gezondheid: een slechte gezondheid gaat vaak samen met een lager welzijn en kan zorgen voor problemen op het gebied van bijvoorbeeld werk, sociaal leven en wonen.[14] Hier wordt het oordeel over de eigen gezondheid – de ervaren gezondheid – als indicator voor gezondheid gebruikt. Meer informatie over de gezondheid van de Nederlandse bevolking is te vinden op StatLine.[15]

Ervaren gezondheid

Situatie in 2021

Hoe mensen over hun eigen gezondheid denken is een goede indicator voor de algemene gezondheidstoestand. Concreet gaat het om het percentage dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed beoordeelt. In 2021 vond 80,5 procent van de Nederlandse bevolking de eigen gezondheid goed of zeer goed.

- Relatief meer mannen dan vrouwen hebben een (zeer) goede ervaren gezondheid. Er zijn ook meer vrouwen dan mannen met langdurige aandoeningen, lichamelijke beperkingen en belemmeringen door pijn.[16]
- Het percentage mensen dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart neemt af met het ouder worden. Tot en met de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar oordelen mensen vaker dan gemiddeld positief; mensen in de leeftijdsgroepen vanaf 45 jaar juist minder vaak. Ouderen hebben ook vaker gezondheidsklachten zoals langdurige aandoeningen, lichamelijke beperkingen en belemmeringen door pijn.[17]

– Hoogopgeleiden[18] rapporteren vaker dan gemiddeld een (zeer) goede gezondheid. Laagopgeleiden komen ruim onder het gemiddelde uit.
– Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker dan gemiddeld positief over de eigen gezondheid. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn dat juist minder vaak.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Mensen met een lager onderwijsniveau zijn bijvoorbeeld gemiddeld ouder dan hoogopgeleiden. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers is het verschil in ervaren gezondheid tussen hoog- en laagopgeleiden kleiner. Maar ook op basis van gestandaardiseerde cijfers blijft de ervaren gezondheid van laagopgeleiden relatief laag en die van hoogopgeleiden relatief hoog. Ook de andere hierboven beschreven statistisch significante verschillen tussen groepen blijven na standaardisatie bestaan.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

In 2021 was het aandeel mensen dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed beschrijft 1,8 procentpunt hoger dan in 2019. Vergeleken met die ontwikkeling voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

– Bij personen van 15 tot 35 jaar was de ontwikkeling ongunstiger. In deze groepen daalde het percentage met een als (zeer) goed ervaren gezondheid zelfs. Bij ouderen vanaf 75 ontwikkelde de ervaren gezondheid zich juist relatief goed, een toename van bijna 8 procentpunt.[19]
– De ervaren gezondheid van laagopgeleiden ontwikkelde zich relatief gunstig, met een toename van 4,5 procentpunt. Bij hoogopgeleiden was de ontwikkeling relatief ongunstig: een daling van 1 procentpunt.

Hoeveel mensen vinden hun gezondheid (zeer) goed?

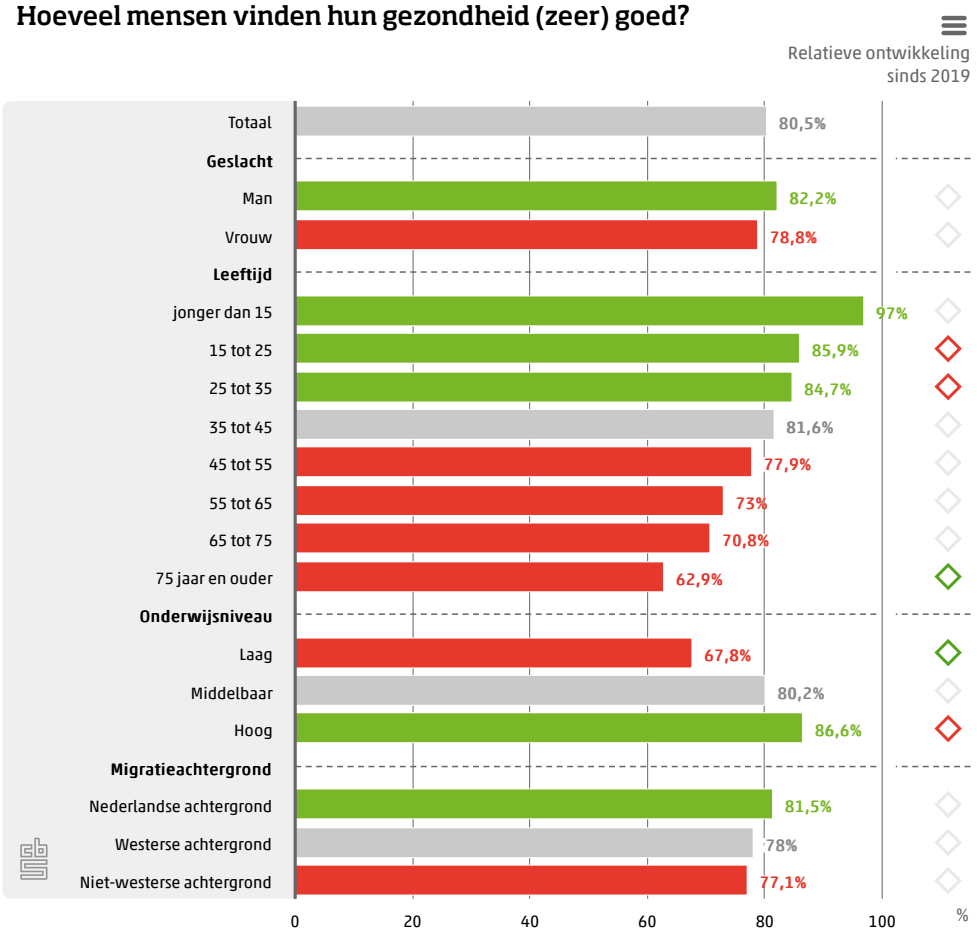

Arbeid en vrije tijd

Werk is belangrijk voor mensen, omdat ze hiermee inkomen verdienen en deelnemen aan de samenleving. Naast het hebben van betaald werk zijn ook arbeidsomstandigheden en de balans tussen werk en vrije tijd van belang. Bij dit thema komen de nettoarbeidsparticipatie en de tevredenheid met het werk aan bod, alsmede de tevredenheid met over de hoeveelheid vrije tijd. Het CBS-rapport over de arbeidsmarkt bevat meer informatie over de arbeidsmarktsituatie van de Nederlandse bevolking[20] en SDG 8.2.

Nettoarbeidsparticipatie

De nettoarbeidsparticipatie is het aandeel van de werkzame beroepsbevolking – mensen die betaald werk hebben – in de bevolking. De gegevens over nettoarbeidsparticipatie hebben betrekking op de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Situatie in 2021

In 2021 had 70,4 procent van de bevolking van 15 tot 75 jaar betaald werk. Hierbij gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur, dus inclusief deeltijdbanen.

- In 2021 was de nettoarbeidsparticipatie van mannen hoger dan die van vrouwen.
- De nettoarbeidsparticipatie was het hoogst onder 25- tot 55-jarigen. Onder jongeren van 15 tot 25 jaar en 55- tot 65-jarigen was het lager, maar nog altijd bovengemiddeld. Van de 65- tot 75-jarigen is het grootste deel gepensioneerd.
- Onder hoog- en middelbaar opgeleiden was de nettoarbeidsparticipatie hoger dan gemiddeld. Laagopgeleiden hadden een lager dan gemiddelde participatie.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond hadden vergeleken met het gemiddelde een hogere nettoarbeidsparticipatie. Bij personen met een migratieachtergrond lag de nettoarbeidsparticipatie onder het gemiddelde. Dit gold sterker voor de mensen met een niet- westerse migratieachtergrond dan voor mensen met een westerse migratieachtergrond.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers blijven dezelfde groepen in dezelfde richting verschillen van het landelijk gemiddelde.

Veranderingen tussen 2019 en 2021[21]

Ondanks een afname aan het begin van de coronacrisis, steeg de nettoarbeidsparticipatie tussen 2019 en 2021 van 70,0 naar 70,4 procent. Vergeleken met die ontwikkeling voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

- Bij jongeren van 15 tot 25 jaar was de ontwikkeling relatief ongunstig: de nettoarbeidsparticipatie was in 2021 iets lager dan in 2019.
- Onder hoogopgeleiden nam de arbeidsparticipatie in deze periode relatief sterk toe. Daarentegen was de arbeidsparticipatie van laag-[22] en middelbaar opgeleiden in 2021 nog lager dan in 2019.

Hoeveel mensen hebben betaald werk?

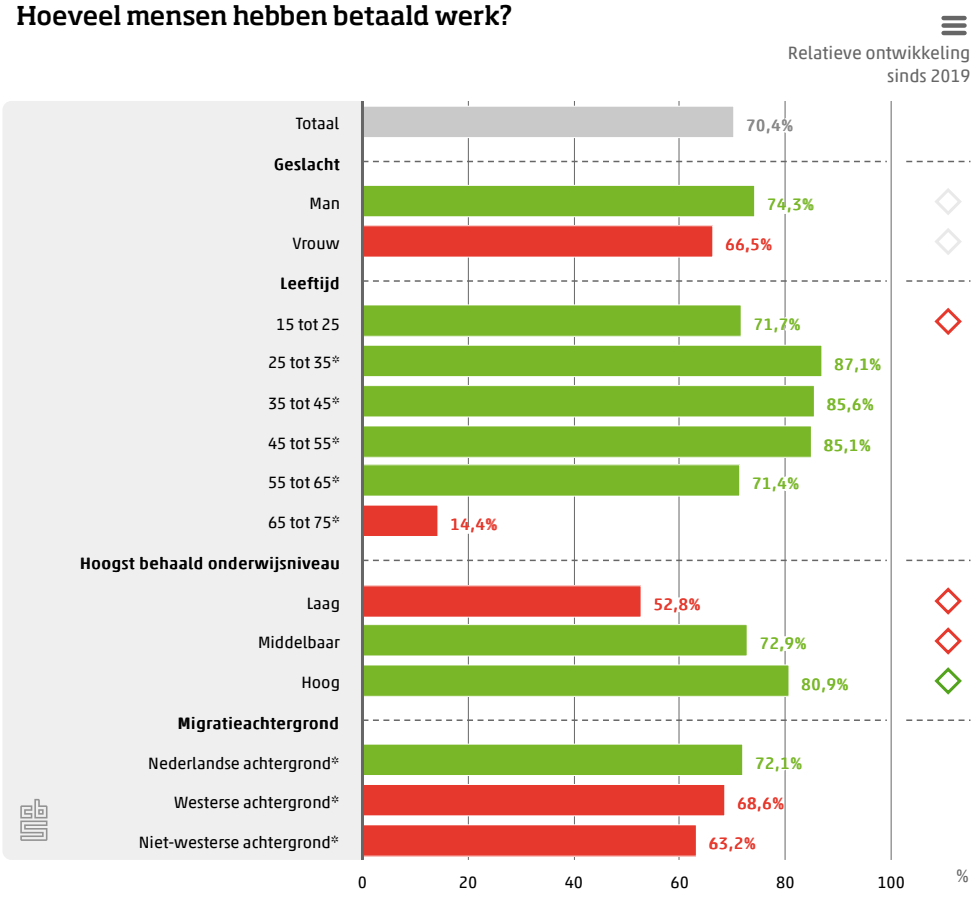

* relatieve ontwikkeling niet te bepalen als gevolg van herontwerp brononderzoek

Tevredenheid met werk

Situatie in 2021

In 2021 was 79,0 procent van alle werknemers[23] van 15 tot 75 jaar tevreden met hun werk. Dit blijkt uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) van CBS en TNO.

- Werknemers van 25 tot 35 jaar waren wat minder vaak dan gemiddeld tevreden met hun werk. Werknemers van 45 tot 55 jaar, 55 tot 65 jaar en met name die van 65 tot 75 jaar waren juist vaker dan gemiddeld tevreden.
- Hoogopgeleide werknemers waren bovengemiddeld tevreden met hun werk. Laag- en middelbaar opgeleide werknemers zaten juist onder het gemiddelde.
- Werknemers met een Nederlandse achtergrond waren vaker dan gemiddeld tevreden met hun werk. Bij werknemers met een westerse en niet-westerse migratieachtergrond was dat juist minder dan gemiddeld het geval.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk alle in leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden. Op basis van de gestandaardiseerde cijfers blijven de hierboven beschreven conclusies over verschillen tussen groepen allemaal in stand.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

In het algemeen waren meer werknemers tevredenheid met hun werk in 2021 (79,0 procent) dan in 2019 (77,9 procent). Vergeleken met die ontwikkeling in het cijfer voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

- De werktevredenheid van werknemers tussen de 25 en 35 jaar deze nam in deze periode iets af. Bij 55- tot 65-jarige en 65- tot 75-jarige werknemers nam de tevredenheid met het werk tussen 2019 en 2021 juist sterker toe dan gemiddeld.
- De toename in de werktevredenheid was eveneens relatief sterk bij mensen met een westerse migratieachtergrond. Daarentegen was deze bij personen met een Nederlandse achtergrond juist wat minder sterk dan gemiddeld.

Hoeveel mensen zijn tevreden met het werk?

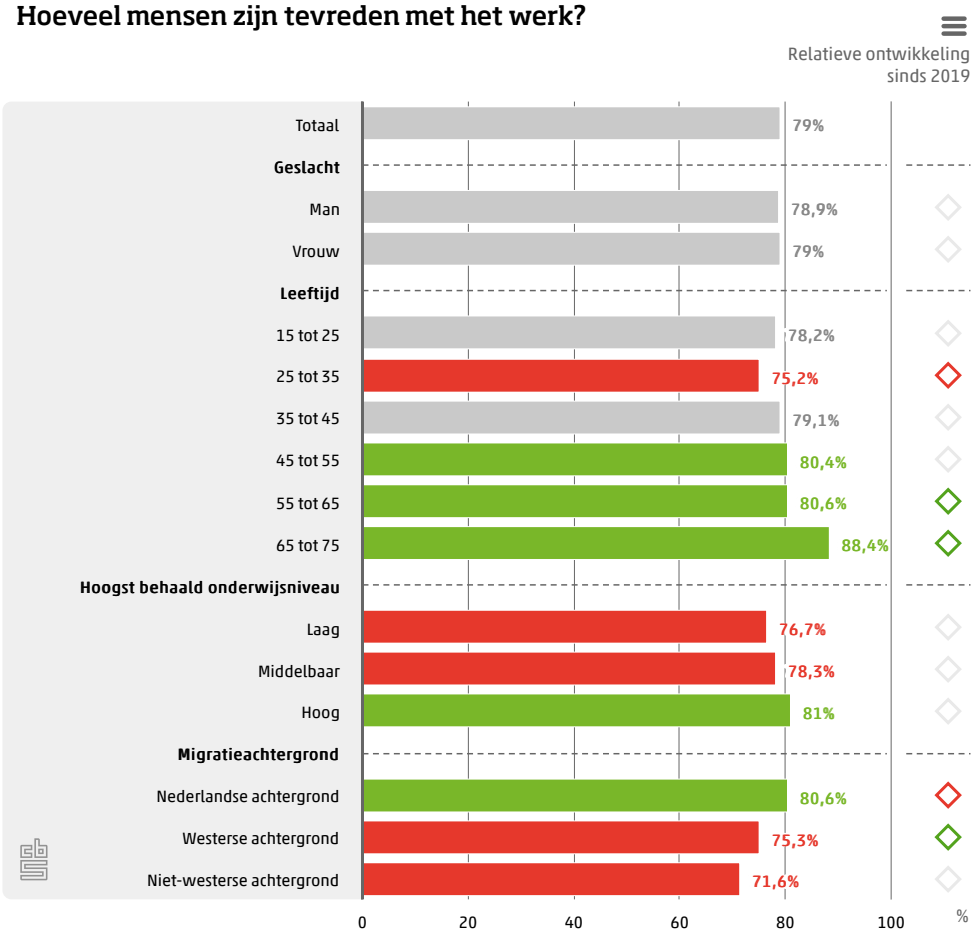

Tevredenheid met vrije tijd

Situatie in 2021

In 2021 was 76,1 procent van de volwassenen in Nederland tevreden met hoeveel vrije tijd ze hadden, 7,3 procent was hier ontevreden mee en 16,6 procent was tevreden noch ontevreden.

- Mensen van verschillende leeftijden oordelen verschillend over hun vrije tijd. Mensen van 18 tot 55 jaar zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden met hun vrije tijd, terwijl 65-plussers juist vaker dan gemiddeld tevreden zijn, met name de 65- tot 75-jarigen.
- Laagopgeleiden zijn vaker dan gemiddeld tevreden met de hoeveelheid vrije tijd, hoogopgeleiden minder vaak. Dit verschil hangt samen met verschillen in leeftijd en arbeidsduur: hoogopgeleiden zijn gemiddeld jonger en werken meer uren.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn meer dan gemiddeld content met de beschikbare vrije tijd, mensen met een niet-westerse migratieachtergrond minder dan gemiddeld.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers kan hiermee rekening gehouden worden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over de tevredenheid met de vrije tijd blijven de hierboven beschreven bevindingen voor leeftijdsgroepen en groepen met verschillende migratieachtergrond in stand, echter:

- Als voor de groepen laag- en hoogopgeleiden gecorrigeerd wordt voor de ongelijke samenstelling naar geslacht, leeftijd en migratieachtergrond, blijkt de tevredenheid met de vrije tijd niet langer af te wijken van het gemiddelde. Bij hoogopgeleiden speelt mee dat er onder hen relatief veel jongeren zijn, die relatief ontevreden zijn met de hoeveelheid vrije tijd. Onder laagopgeleiden zijn juist relatief veel ouderen, die relatief tevreden zijn met de hoeveelheid vrije tijd. De verschillen in de tevredenheid met de vrije tijd blijken sterker samen te hangen met leeftijd dan met opleidingsniveau.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft tevreden te zijn met de hoeveelheid vrije tijd is 2021 1,9 procentpunt hoger dan in 2019. Vergeleken met die verandering voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

- 45- tot 55-jarigen: in deze groep ontwikkelde de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd zich sinds 2019 relatief gunstig, met een toename van ruim 5 procentpunt.
- Personen van 75 jaar of ouder: in deze groep ontwikkelde de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd zich sinds 2019 ongunstig, met een daling van bijna 3 procentpunt.

Hoeveel mensen zijn tevreden met de hoeveelheid vrije tijd?

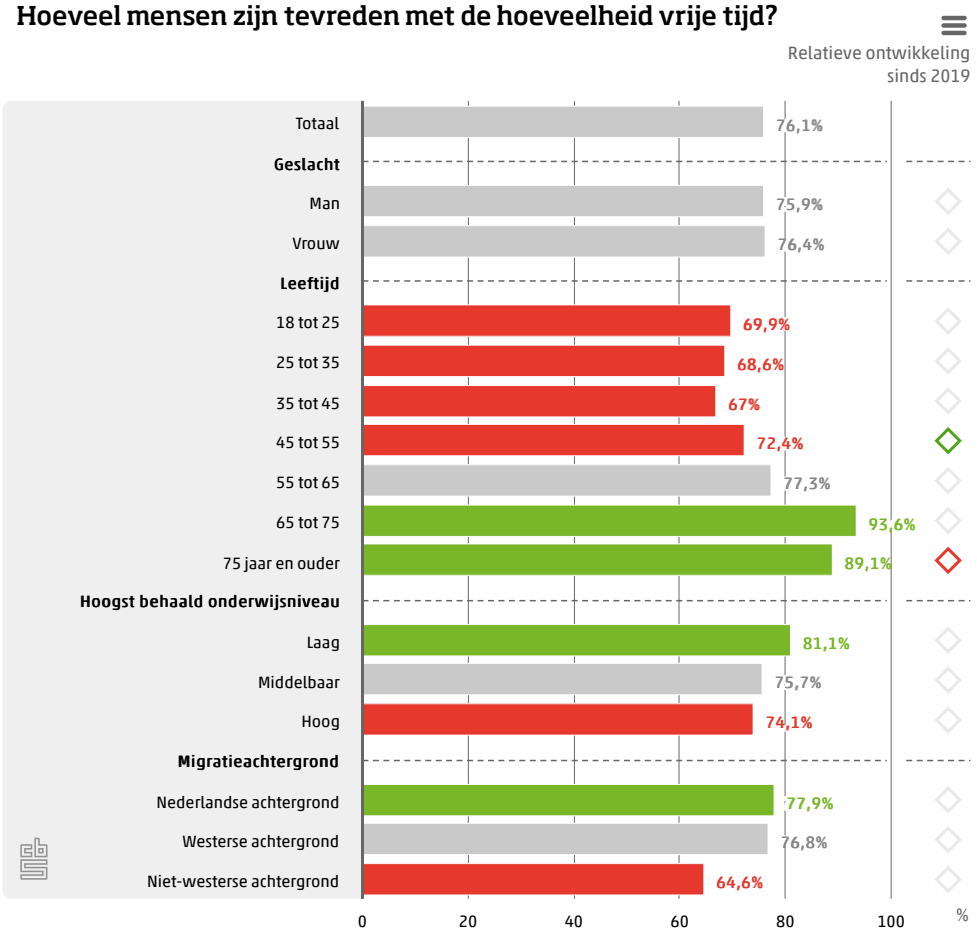

Wonen

Hoe mensen wonen is belangrijk voor hun kwaliteit van leven. Het gaat dan bijvoorbeeld om sociale cohesie in de buurt, buurtvoorzieningen en ook kenmerken van de woning zelf. Omdat tevredenheid hierover positief samenhangt met welzijn kijken we hier naar hoe tevreden mensen zijn met hun woning.[24]

Tevredenheid met de woning

Situatie in 2021

In 2021 was 85,6 procent van de volwassenen tevreden met hun woning, 9,1 procent was niet tevreden en niet ontevreden en de overige 5,3 procent was ontevreden. Huurders zijn minder vaak tevreden dan woningeigenaren.[25]

- Volwassenen tot 45 jaar zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden met hun woning, met het laagste aandeel onder de 25- tot 35-jarigen. Mensen vanaf 55 jaar zijn juist vaker dan gemiddeld content met hun woning.
- Personen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker dan gemiddeld tevreden met hun woning. Mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor

de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over de tevredenheid met de woning, blijven de bovenstaande bevindingen in stand, echter:

– Als voor de groepen laag- en hoogopgeleiden gecorrigeerd wordt voor de ongelijke samenstelling naar geslacht, leeftijd en migratieachtergrond dan blijken deze groepen wel af te wijken van het gemiddelde: laagopgeleiden zijn dan minder vaak dan gemiddeld tevreden met de woning; hoogopgeleiden juist vaker. In de ongecorrigeerde cijfers wijken deze groepen niet af van het gemiddelde omdat lager opgeleiden gemiddeld ouder zijn en hoger opgeleiden juist jonger.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft tevreden te zijn met de woning was in 2021 1,9 procentpunt lager dan in 2019. Geen enkele bevolkingsgroep week substantieel af van die ontwikkeling van het totaalcijfer.

Hoeveel mensen zijn tevreden met de woning?

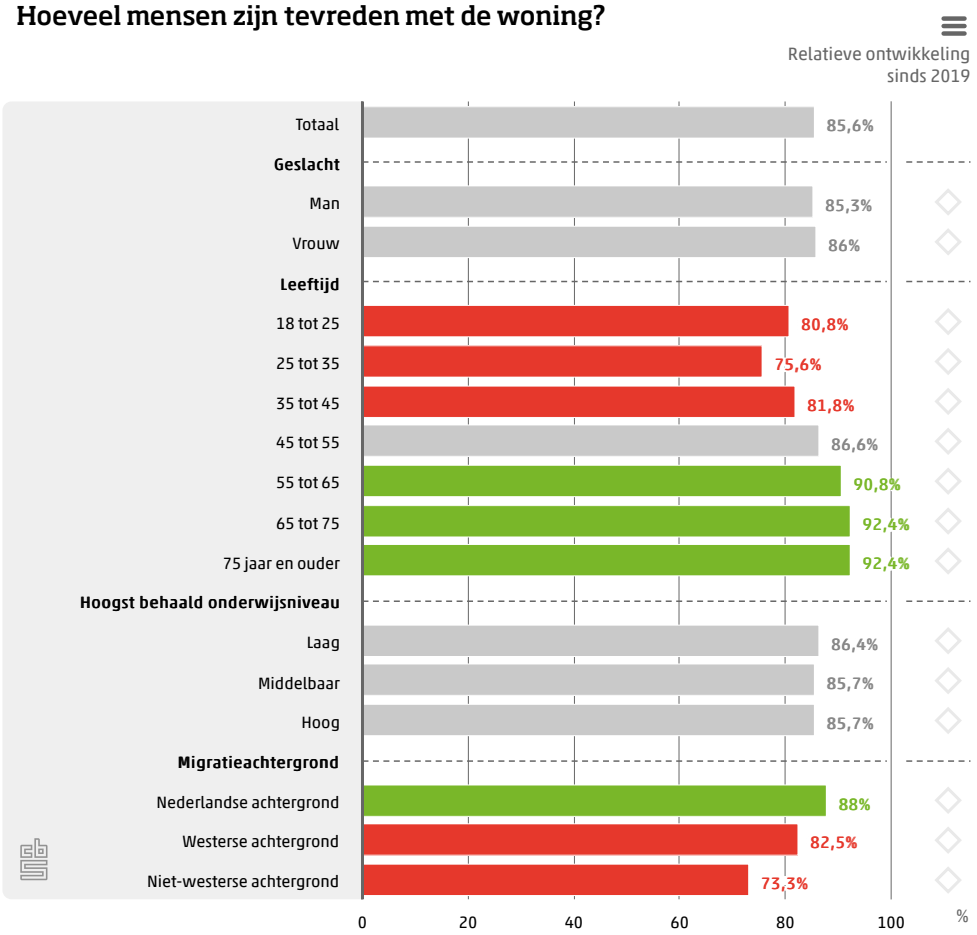

Samenleving

Het thema samenleving omvat indicatoren op het gebied van participatie en vertrouwen, beide pijlers van sociale cohesie. Vertrouwen is van belang voor mensen afzonderlijk, maar ook voor de samenleving als geheel. Voor het individu draagt vertrouwen bij aan een hoger welbevinden: het is prettiger om omgeven te worden door mensen en instellingen die men vertrouwt.[26] Binnen de samenleving betekent vertrouwen vaak dat mensen meer geneigd zijn samen te werken en anderen te helpen.[27]

Vrijwilligerswerk

Situatie in 2021

In 2021 zei 38,9 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder in het voorafgaande jaar tenminste één keer vrijwilligerswerk voor een organisatie of vereniging te hebben gedaan. Net als in eerdere jaren wordt het meeste vrijwilligerswerk gedaan bij sportverenigingen, scholen, in de verzorging, bij jeugdverenigingen en de kerk.[28]

- Mensen van 25 tot 35 jaar en 75-plussers doen minder vrijwilligerswerk dan gemiddeld. Mensen van 35 tot 55 jaar en van 65 tot 75 jaar doen dit juist meer dan gemiddeld.
- Hoogopgeleiden doen vaker dan gemiddeld vrijwilligerswerk; laagopgeleiden juist minder dan gemiddeld.
- Personen met een Nederlandse achtergrond doen vaker dan gemiddeld vrijwilligerswerk terwijl mensen met een migratieachtergrond dit minder dan gemiddeld doen.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het doen van vrijwilligerswerk blijven bovenstaande bevindingen grotendeels in stand, echter:

- Als voor de groep van 15- tot 25-jarigen wordt gecorrigeerd voor de ongelijke samenstelling naar geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond ten opzichte van de andere leeftijdsgroepen, dan blijkt deze groep meer dan gemiddeld vrijwilligerswerk te doen. Dit verschil is niet zichtbaar in de ongecorrigeerde cijfers doordat in de groep van 15 tot 25 jaar relatief veel mensen zitten met een laag onderwijsniveau (omdat ze nog geen opleiding hebben afgerond) en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond. In deze groepen doen relatief weinig mensen vrijwilligerswerk.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft vrijwilligerswerk te hebben gedaan is in 2021 7,8 procentpunt lager dan in 2019. Deze daling kan (deels) het gevolg zijn van corona en de daaraan gerelateerde beperkende maatregelen. Vergeleken met die verandering in het cijfers voor de gehele bevolking ontwikkelde geen enkele groep zich substantieel anders.

Hoeveel mensen doen vrijwilligerswerk?

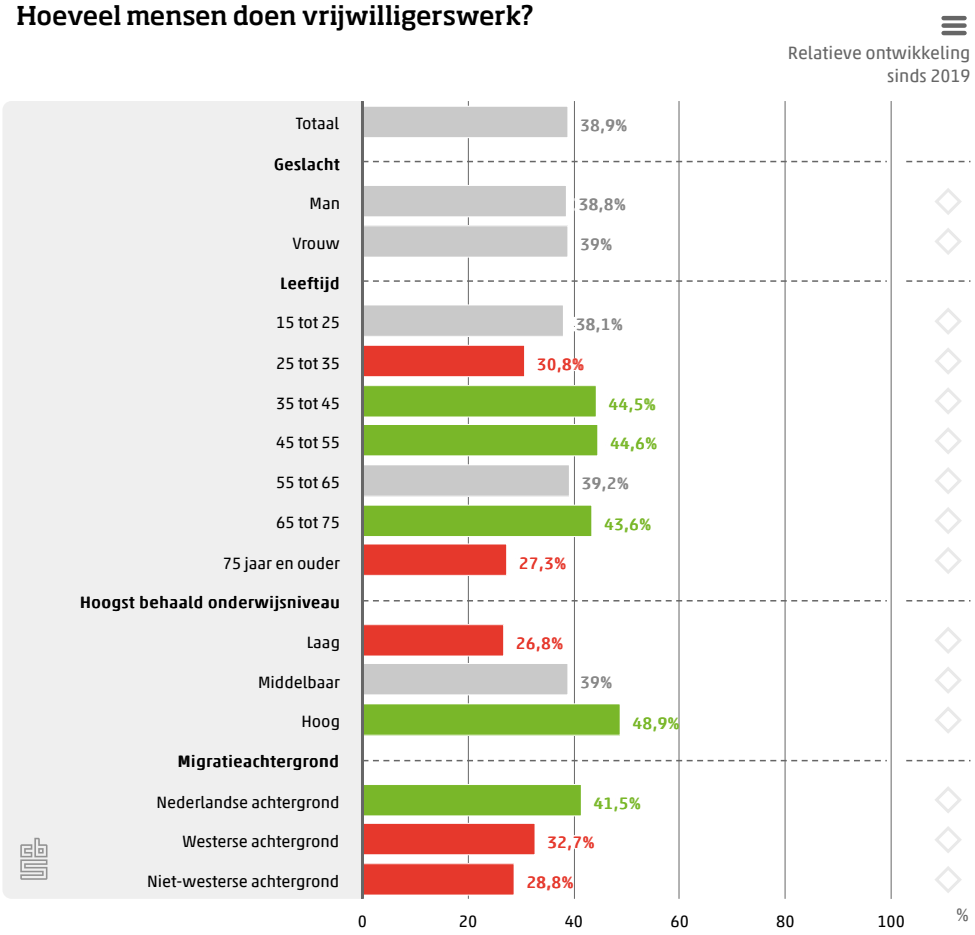

Vertrouwen in mensen

Situatie in 2021

Van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder had in 2021 ongeveer twee derde vertrouwen in de medemens, de rest vond dat je in de omgang met anderen niet voorzichtig genoeg kan zijn.

- Mannen hebben vaker vertrouwen in anderen dan vrouwen.
- Van de verschillende leeftijdsgroepen hebben de 75-plussers minder dan gemiddeld vertrouwen in andere mensen. Mensen in de leeftijd van 25 tot 45 jaar hebben juist vaker vertrouwen in anderen dan gemiddeld.
- Hoogopgeleiden hebben bovengemiddeld vaak vertrouwen in de medemens. Middelbaar opgeleiden en vooral laagopgeleiden hebben dit vertrouwen juist minder dan gemiddeld.
- Personen met een Nederlandse achtergrond hebben relatief vaak vertrouwen in anderen. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben dit vertrouwen juist minder vaak.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het vertrouwen in andere mensen verandert het hierboven beschreven beeld voor de volgende groepen:

– Als gecorrigeerd wordt voor de ongelijke samenstelling naar geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond in elk van de leeftijdsgroepen, dan blijkt dat 15- tot 25-jarigen vaker dan gemiddeld vertrouwen in andere mensen hebben. Dit verschil is niet zichtbaar in de ongecorrigeerde cijfers doordat in de groep van 15 tot 25 jaar relatief veel mensen zitten met een laag onderwijsniveau (omdat ze nog geen opleiding hebben afgerond) en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond. In deze groepen is het vertrouwen in anderen relatief laag. De leeftijdsgroepen van 25 tot 45 jaar blijken op basis van gecorrigeerde cijfers juist niet meer bovengemiddeld vaak te vertrouwen in andere mensen. Daar speelt mee dat er in deze leeftijdsgroep relatief veel hoogopgeleiden zijn, een groep waarbinnen er veel vertrouwen is in anderen.
– Als voor mensen met een westerse migratieachtergrond rekening gehouden wordt met de samenstelling naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, hebben zij – net als mensen met een niet-westerse migratie achtergrond – minder vaak dan gemiddeld vertrouwen in andere mensen. Dit verschil is niet zichtbaar in de ongecorrigeerde cijfers doordat in de groep mensen met een westerse migratieachtergrond relatief veel 35- tot 45-jarigen en hoogopgeleiden zitten, groepen waarin een bovengemiddeld percentage mensen vertrouwen heeft in de ander.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft vertrouwen te hebben in andere mensen is in 2021 4,5 procentpunt hoger dan in 2019.
Vergeleken met die verandering voor de gehele bevolking ontwikkelde geen enkele groep zich substantieel anders.

Hoeveel mensen hebben vertrouwen in anderen?

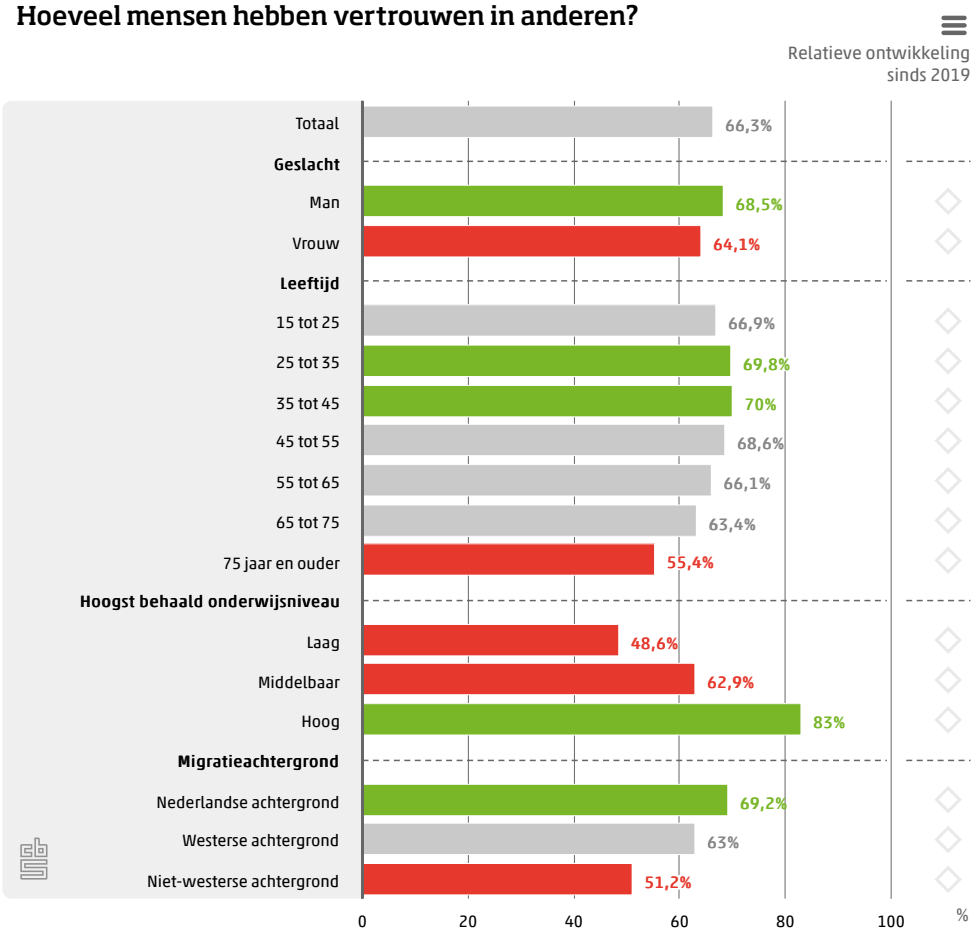

Vertrouwen in instituties

Situatie in 2021

Hier meten we hoeveel mensen vertrouwen hebben in de politie, rechters en de Tweede Kamer. Gemiddeld had 66,9 procent van de 15-plussers in 2021 vertrouwen in deze drie instituties. Dit is niet het percentage dat in alle drie instituties vertrouwen heeft, maar het gemiddelde over de drie instituties. Het vertrouwen in de politie en in rechters was met 79 procent het hoogste. Het vertrouwen in de Tweede Kamer was met 42 procent duidelijk lager. Meer informatie over institutioneel vertrouwen is te vinden op StatLine.[29]

- Oudere mensen hebben minder vertrouwen in instituties dan jongeren: in de leeftijdsgroepen vanaf 55 jaar lag het vertrouwen in instituties onder het gemiddelde. 15- tot 25-jarigen en 45- tot 55-jarigen hadden juist meer dan gemiddeld vertrouwen in instituties.
- Hoogopgeleiden hebben bovengemiddeld vaak vertrouwen in instituties. Middelbaar opgeleiden en laagopgeleiden hebben hier minder vaak vertrouwen in.
- Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben minder dan gemiddeld vertrouwen in instituties. Mensen zonder migratieachtergrond hebben dat vertrouwen juist meer dan gemiddeld.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het vertrouwen in instituties veranderen de verbanden met leeftijd als volgt:

- Als gecorrigeerd wordt voor de niet-gelijke samenstelling in geslacht, onderwijsniveau en cijfers lager uitkomt.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat vertrouwen heeft in instituties is in 2021 3,8 procentpunt hoger dan in 2019. Vergeleken met die verandering in het cijfer voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

- 25- tot 35-jarigen en 35- tot 45-jarigen: deze groepen ontwikkelden zich minder gunstig. Bij hen veranderde het vertrouwen in instituties nauwelijks, terwijl het vertrouwen in instituties gemiddeld toenam.
- 45 tot 55-jarigen: bij deze groep ontwikkelde het vertrouwen in instituties zich juist relatief gunstig, met een toename van bijna 8 procentpunt.
- Laagopgeleiden: deze groep kende een relatief gunstige ontwikkeling; het vertrouwen nam toe met bijna 7 procentpunt.
- Hoogopgeleiden: deze groep had met een vertrouwenstoename van 1 procentpunt een relatief minder grote toename dan landelijk gemiddeld.

Hoeveel mensen hebben vertrouwen in instituties?

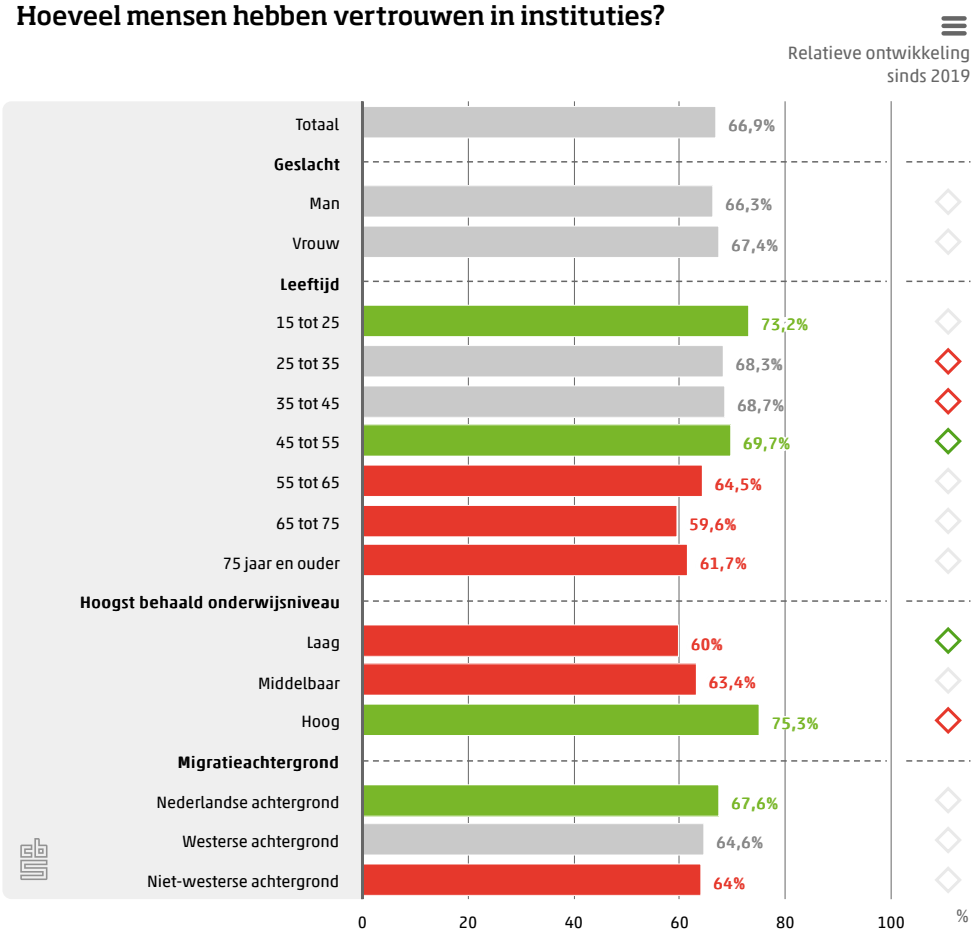

Veiligheid

Veiligheid en veiligheidsgevoelens spelen een rol in het kader van brede welvaart. Slachtoffers van criminaliteit kunnen – naast lichamelijke – ook financiële of emotionele schade oplopen die de kwaliteit van leven negatief beïnvloedt.[30] Voor meer informatie over slachtofferschap, de gevolgen daarvan en veiligheidsbeleving van de Nederlandse bevolking, zie de Veiligheidsmonitor van het CBS.[31]

Slachtofferschap van criminaliteit

Situatie in 2021

In 2021 zei 17,1 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder slachtoffer te zijn geweest van criminaliteit in de twaalf voorafgaande maanden. Daarbij gaat het om gewelds-, vermogens-, en vandalismedelicten. Vermogensdelicten waren hiervan het meest voorkomend (9,0 procent); vernielingen (6,0 procent) en geweld (5,2 procent) kwamen minder vaak voor. Bij de indicator slachtofferschap van criminaliteit gaat het niet om cybercriminaliteit.

- Mannen zijn iets vaker slachtoffer van criminaliteit dan vrouwen.
- Het percentage slachtoffers van criminaliteit neemt af naarmate de leeftijd toeneemt. Het percentage mensen in de leeftijdsgroepen tot 55 jaar dat slachtoffer is geweest is hoger dan gemiddeld, terwijl dit in de leeftijdsgroepen vanaf 55 jaar lager is. In de leeftijdsgroepen 15 tot 25 jaar en 25 tot 35 jaar worden de meeste slachtoffers gerapporteerd, bij de 75-plussers de minste.

– Het percentage slachtoffers van criminaliteit is hoger dan gemiddeld onder hoopopgeleiden en lager onder middelbaar en laagopgeleiden.
– Mensen met een Nederlandse achtergrond geven minder vaak dan gemiddeld aan slachtoffer van criminaliteit te zijn geweest. Mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, zijn relatief vaak slachtoffer.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het slachtofferschap van criminaliteit blijven de bovenstaande bevindingen in stand.
Wel blijkt het hoge percentage slachtoffers onder mensen met een niet-westerse migratieachtergrond na standaardisatie wat lager. Deze groep bevat relatief veel jongeren en jongeren zijn vaker slachtoffer. Maar ook op basis van de gestandaardiseerde cijfers zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond nog bovengemiddeld vaak slachtoffer van criminaliteit.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft slachtoffer te zijn geweest van criminaliteit is in 2021 3,7 procentpunt lager dan in 2019.[32] Vergeleken met die verandering in het cijfer voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

– Het percentage 75-plussers dat slachtoffer was daalde minder: met 2,5 procentpunt. Daar moet echter bij vermeld worden dat het slachtofferschap binnen deze groep al relatief laag was.
– Onderwijsniveau: afname in het slachtofferschap was bij laagopgeleiden relatief minder: 1,2 procentpunt. Bij middelbaar en hoogopgeleiden was de ontwikkeling juist relatief gunstig met dalingen van 4,7 en 5,7 procentpunt.
– Niet-westerse migratieachtergrond: bij deze groep, die in 2019 ook al relatief vaak slachtoffer was van criminaliteit, was de daling in het slachtofferschap met 1,6 procentpunt relatief gering.

Hoeveel mensen zijn slachtoffer van criminaliteit?

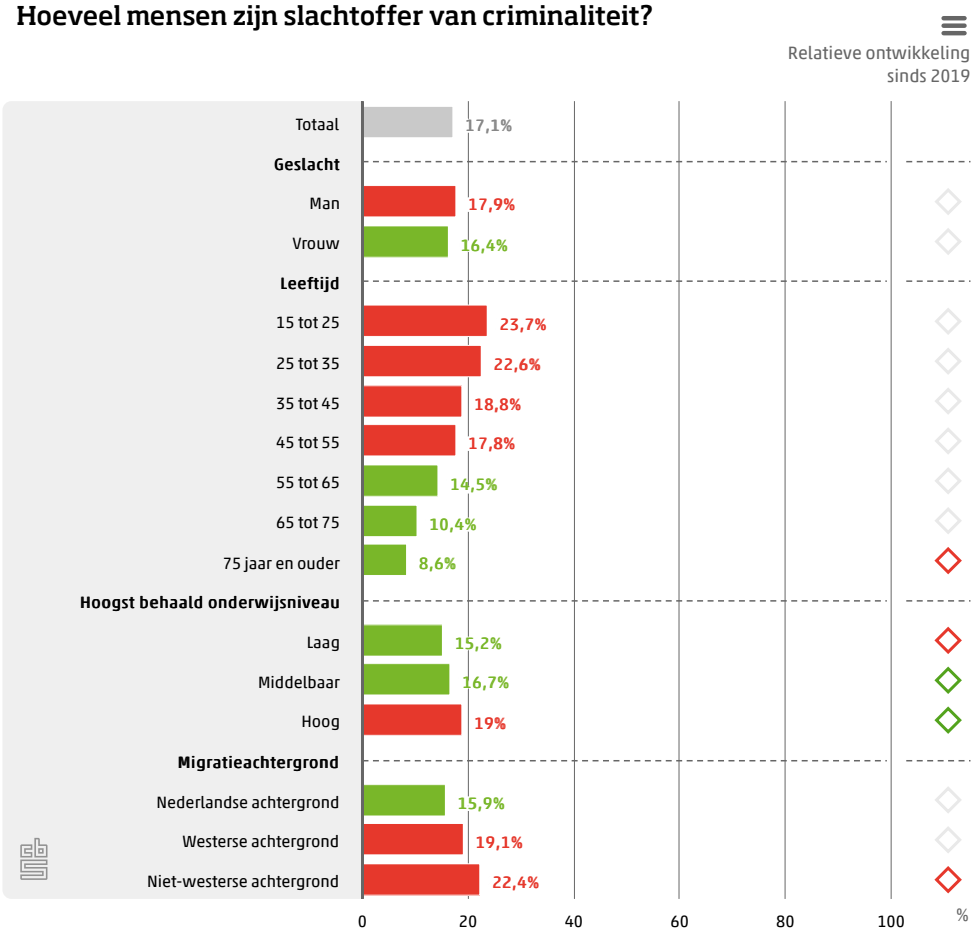

Milieu

Milieuvervuiling in de omgeving kan gezondheidsproblemen veroorzaken en een negatief effect hebben op de kwaliteit van leven.[33] In 2017 gaf ruim de helft van de volwassenen in Nederland aan dat zij lucht, bodem en water sterk vervuild vinden. Ook zei 85 procent zich zorgen te maken over het milieu; meer dan de helft hiervan zei zich zorgen te maken over het milieu in de eigen omgeving.[34] De indicator die we hier gebruiken is het ervaren van last van vervuiling in de woonomgeving.

Last van milieuproblemen in woonomgeving

Situatie in 2021

In 2021[35] gaf 15,9 procent van de Nederlandse bevolking aan last te hebben van vervuiling in de woonomgeving. Daarbij gaat het specifiek om vervuiling of andere milieuproblemen, zoals rook, stof, stank of vervuild water.

- Jongeren tot 15 jaar geven minder vaak dan gemiddeld aan dat ze last hebben van milieuvervuiling, evenals 75-plussers. Mensen in de leeftijd van 55 tot 75 jaar hebben hier juist vaker last van dan gemiddeld.
- Mensen met een middelbaar onderwijsniveau[36] geven vaker dan gemiddeld aan last te hebben van vervuiling. Mensen met een hoog onderwijsniveau geven dit juist minder vaak dan gemiddeld aan.

– Mensen met een Nederlandse achtergrond rapporteren minder dan gemiddeld last te hebben van milieuvervuiling in de woonomgeving. Mensen met migratieachtergrond (westers of niet-westers) ervaren juist relatief vaak vervuiling.

De kenmerken geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en migratieachtergrond hangen samen. Het percentage hoogopgeleiden is bijvoorbeeld niet gelijk in alle leeftijdsgroepen. Door standaardisatie van de cijfers wordt hiermee rekening gehouden: er wordt gecorrigeerd voor de ongelijkheid in het voorkomen van bovenstaande kenmerken. Op basis van gestandaardiseerde cijfers over het last hebben van milieuproblemen in de woonomgeving blijven bovenstaande bevindingen grotendeels in stand, echter:

– Bij de groep van 15 tot 25-jarigen treedt een kleine verschuiving op waardoor deze groep op basis van gestandaardiseerde cijfers net minder dan gemiddeld last heeft van milieuvervuiling in de woonomgeving.
– Bij de groep hoogopgeleiden is er ook een kleine verandering als rekening gehouden wordt met de samenstelling naar geslacht, leeftijd en migratieachtergrond, waardoor die groep op basis van gestandaardiseerde cijfers niet langer afwijkt van het gemiddelde.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Het totale aandeel mensen dat aangeeft last te hebben van vervuiling in de woonomgeving is in 2021 0,9 procentpunt hoger dan in 2019. Vergeleken met die verandering voor de gehele bevolking hebben de volgende groepen zich afwijkend ontwikkeld:

– 15 tot 25-jarigen: deze groep ontwikkelde zich sinds 2019 relatief ongunstig met een toename van de gerapporteerde milieuhinder van 2,6 procentpunt.
– Mensen zonder migratieachtergrond: deze groep ontwikkelde zich sinds 2019 relatief gunstig met een kleiner dan gemiddelde toename van de ervaren milieuhinder van 0,6 procentpunt.
– Mensen met een niet-westers migratieachtergrond: deze groep ontwikkelde zich sinds 2019 relatief ongunstig: last van milieuproblemen in de woonomgeving werd 2,8 procentpunt vaker gemeld.

Hoeveel mensen hebben vaak last van milieuvervuiling in hun woonomgeving?

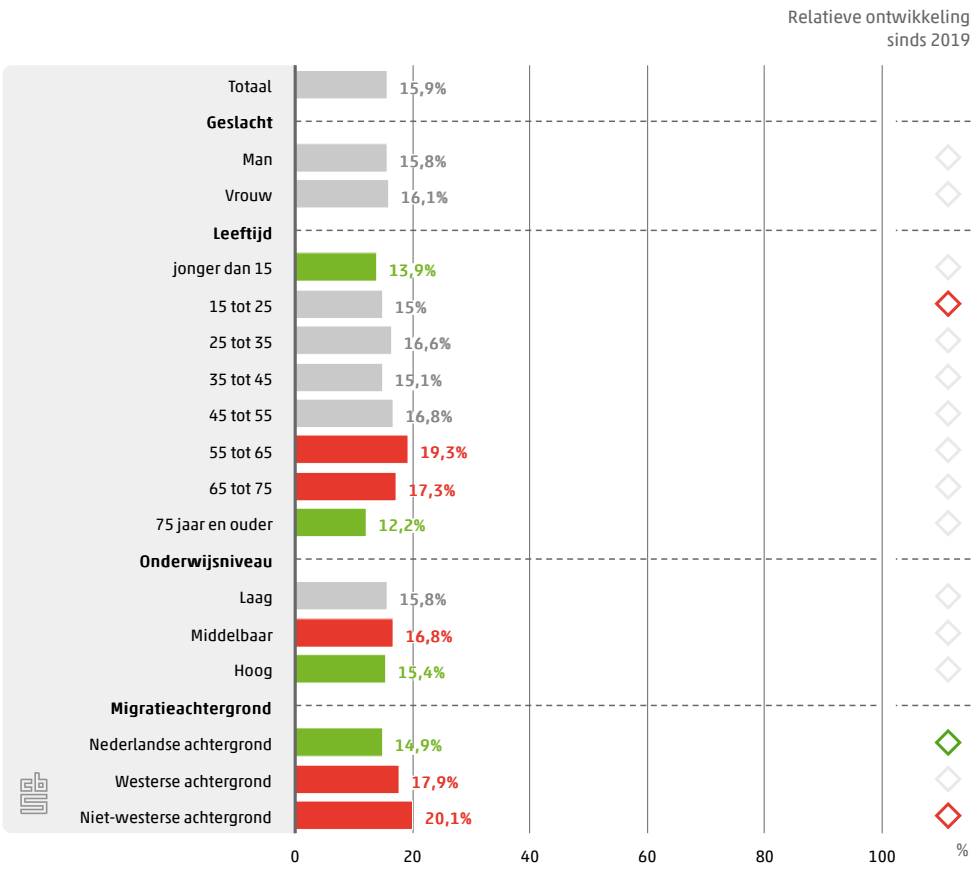

Stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten

In voorgaande paragrafen hebben we gekeken we hoe de brede welvaart 'hier en nu' van verschillende bevolkingsgroepen op afzonderlijke indicatoren afwijkt van die voor de totale bevolking. Als een bevolkingsgroep op een indicator gemiddeld lager dan de totale bevolking scoort, betekent dat echter niet dat alle mensen in deze groep laag scoren op deze indicator. Gemiddeld is bijvoorbeeld 84 procent van de mensen tevreden met het leven, terwijl dit onder laagopgeleiden 80 procent is. Hoewel dit lager is dan gemiddeld, zijn ook de meeste laagopgeleiden tevreden.

Daarnaast is het zo dat niet alle mensen die lager dan gemiddeld scoren op een van die indicatoren dat ook doen op andere indicatoren waar hun groep gemiddeld lager scoort dan het totaal. Het is echter wel mogelijk dat gunstige of ongunstige uitkomsten van afzonderlijke indicatoren vaker voorkomen bij dezelfde mensen. Dit roept de vraag op of gunstige en ongunstige uitkomsten evenwichtig gespreid zijn over alle personen in een bevolkingsgroep, of dat telkens dezelfde mensen boven- en benedengemiddeld scoren. In dat laatste geval is sprake van een stapeling – of cumulatie – van gunstige of ongunstige uitkomsten. Die stapeling van (on)gunstige uitkomsten brengen we in beeld door een selectie van indicatoren voor de brede welvaart 'hier en nu' tezamen te bekijken. Als (on)gunstige uitkomsten zich opstapelen bij bepaalde groepen, kijken we in welke mate deze stapeling voorkomt en wat de kenmerken zijn van de personen bij wie dit voorkomt.

De gegevens over hoeveel gunstige en ongunstige uitkomsten zich stapelen op individueel niveau zijn gebaseerd op het CBS-onderzoek Sociale samenhang & Welzijn, met hieraan gekoppeld cijfers uit de Integrale Inkomens- en Vermogensstatistiek. Per persoon is bepaald hoe hij of zij 'scoort' op diverse indicatoren van brede welvaart. De indicatoren die daarbij geselecteerd zijn, vallen onder de acht thema's van brede welvaart 'hier en nu'.

Het uitgangspunt is om voor elk van de acht thema's tenminste één indicator mee te nemen. In de praktijk is dat gelukt voor zes van de acht thema's, waarbij voor de thema's 'materiële welvaart' en 'samenleving' in overleg met inhoudelijke experts twee indicatoren zijn meegenomen. Het thema 'arbeid en vrije tijd' betreft twee onderwerpen en wordt ook met twee indicatoren beschreven. In totaal zijn er dan negen indicatoren, die staan weergegeven in onderstaande tabel waarin ook staat aangegeven wanneer een uitkomst als gunstig of als ongunstig wordt gezien. De indicatorenset is niet helemaal vergelijkbaar met de beschrijving van stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten in eerdere edities van deze monitor. Wel zijn, voor vergelijkingsdoeleinden, enkele analyses herhaald voor het referentiejaar 2019. Uitgebreidere informatie is te vinden in de Technische toelichting.

Indicatoren voor stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten

Thema	Indicator	Ongunstig	Midden	Gunstig	
Subjectief welzijn	Tevredenheid met het leven	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10	
Materiële welvaart	Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen	Laagste 20%-groep	Middelste 3 20%-groepen	Hoogste 20%-groep	
		Vermogen van huishouden	Laagste 20%-groep	Middelste 3 20%-groepen	Hoogste 20%-groep
Gezondheid	Ervaren gezondheid	Minder dan goed	-	Goed of zeer goed	
Arbeid en vrije tijd	Arbeidsparticipatie	Heeft geen betaald werk, jonger dan 75 jaar	Heeft geen betaald werk, 75 jaar en ouder	Heeft betaald werk	
		Tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10
Wonen	Tevredenheid met de woning	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10	
Samenleving	Vertrouwen in mensen	Heeft geen vertrouwen	-	Heeft wel vertrouwen	
		Vertrouwen in instituties (politie, rechters, Tweede Kamer)	Vertrouwen in geen van de drie instituties	Vertrouwen in een of twee instituties	Vertrouwen in alle drie instituties

Situatie in 2021

Gemiddeld hadden mensen in 2021 op 5,3 van de negen indicatoren een gunstige en op 1,4 indicatoren een ongunstige uitkomst. De groep mensen die bij zeven of meer indicatoren een gunstige brede-welvaartsuitkomst heeft, wordt hier de bovenkant van de verdeling genoemd. Deze groep beslaat 25,7 procent van de bevolking. De groep mensen met minimaal drie ongunstige uitkomsten wordt hier de onderkant van de verdeling genoemd; 18,2 procent van de bevolking behoort tot deze groep. De rest van de mensen (56,1 procent) vormt het midden van de verdeling.

Door aanpassingen in de indicatorenset en de afbakening van de boven- en onderkant van de verdeling zijn cumulatiecijfers uit eerdere edities van deze monitor niet een op een vergelijkbaar met de cijfers uit deze editie. Als de nieuwe selectie en afbakening toegepast wordt op de data van 2019, blijkt dat de groep mensen voor wie gunstige uitkomsten samenkomen iets groter is geworden (nu 25,7 procent tegen 24,7 procent in 2019). De groep mensen bij wie de ongunstige uitkomsten zich opstapelen is kleiner geworden (nu 18,2 procent tegen 20,1 procent in 2019).

We hebben eerder gezien dat zowel het onderwijsniveau als de migratieachtergrond van mensen sterk samenhangt met het hebben van een boven- of benedengemiddelde welvaart. De verschillen tussen leeftijdsgroepen zijn kleiner, en ook de verschillen tussen mannen en vrouwen blijken relatief klein. Hieronder wordt voor dezelfde bevolkingsgroepen beschreven in hoeverre er sprake is van cumulatie van (on)gunstige uitkomsten bij individuele personen binnen die groepen.

Percentage van iedere bevolkingsgroep dat aan de bovenkant, in het midden of aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart zit, 2021

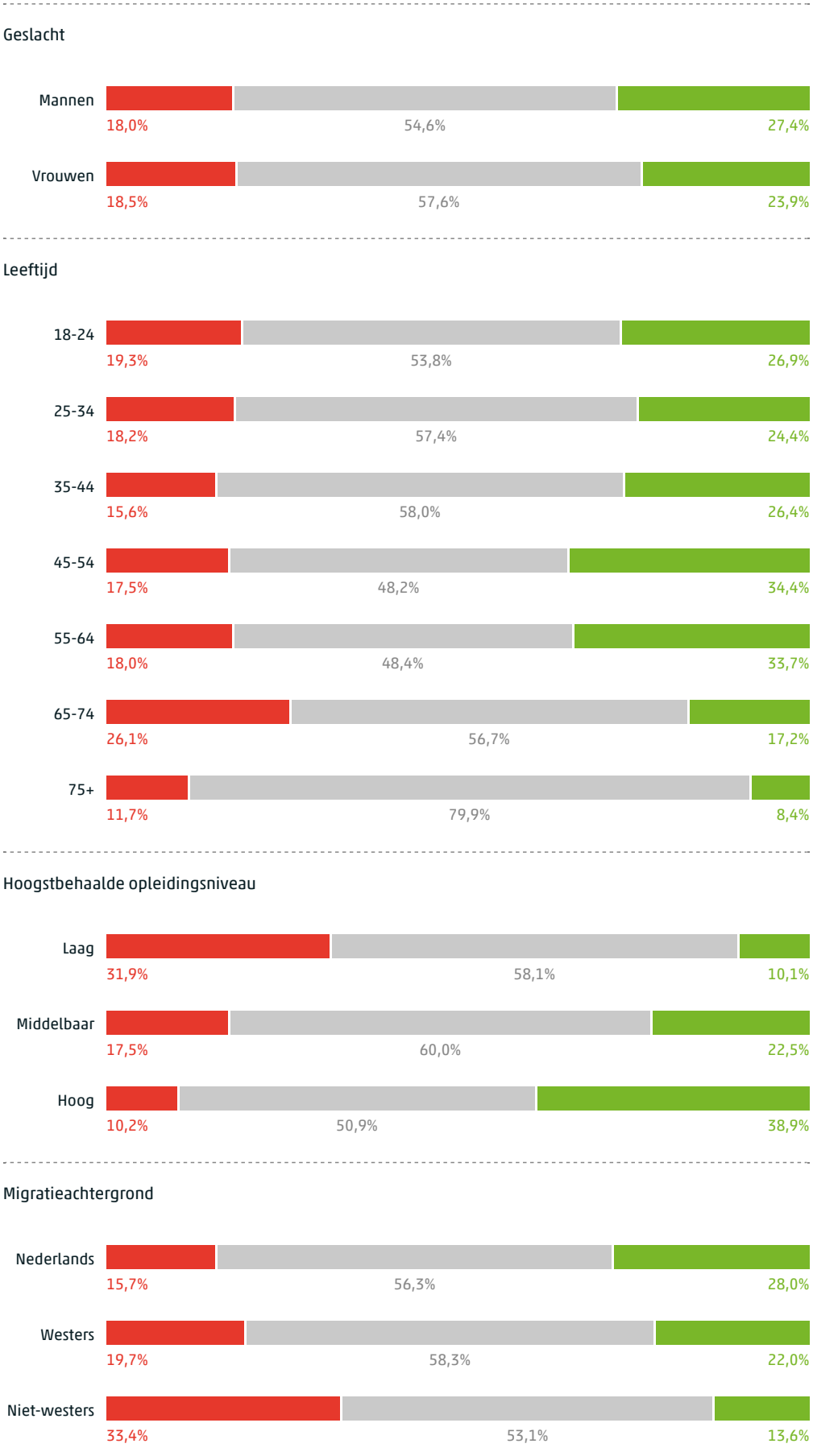

– **Onderwijsniveau.** Bij de stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten blijken de verschillen tussen onderwijsniveaus groot. Van de hoogopgeleiden behoort 39 procent tot de bovenkant van de verdeling met een hoge brede welvaart, tegenover 23 procent van de middelbaar opgeleiden en 10 procent van de laagopgeleiden. Laagopgeleiden zitten vaker aan de onderkant van de verdeling; dat geldt voor 32 procent. Onder middelbaar en hoogopgeleiden liggen die aandelen met respectievelijk 17 en 10 procent beduidend lager. De stapeling van gunstige uitkomsten concentreert zich dus sterk bij hoogopgeleiden, terwijl de stapeling van ongunstige uitkomsten vooral voorkomt bij laagopgeleiden. Dit beeld komt overeen met eerdere jaren. Laagopgeleiden scoren met name relatief vaak ongunstig op vertrouwen in anderen, gezondheid en het hebben van betaald werk.

– **Migratieachtergrond.** Kijken we naar de stapeling van gunstige en ongunstige uitkomsten bij mensen van verschillende achtergronden, dan zien we een meer genuanceerd beeld dan uit de eerdere beschrijving naar voren komt. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zitten weliswaar relatief vaak onderin (33 procent) en minder vaak bovenin de verdeling (14 procent), maar de verschillen met mensen met een Nederlandse en met een westerse achtergrond zijn kleiner dan op basis van de afzonderlijke indicatoren. De stapeling van ongunstige uitkomsten komt onder mensen met een niet-westerse migratieachtergrond met name voor bij de eerste generatie en minder bij de tweede. Met name op vermogen, vertrouwen in anderen en inkomen scoort de niet-westerse groep relatief vaak ongunstig.

– **Leeftijd.** Mensen in de leeftijd van 45 tot 65 jaar zitten relatief vaak aan de bovenkant van de verdeling: bij iets meer dan een derde van hen komen gunstige uitkomsten samen. Dat is boven het gemiddelde van 26 procent. Bij 65-plussers is dat juist veel minder vaak het geval: voor 17 procent van de 65- tot 75-jarigen en 8 procent van de 75-plussers stapelen gunstige uitkomsten zich. In laatstgenoemde groep stapelen ongunstige uitkomsten zich echter ook minder vaak dan gemiddeld: 12 procent tegenover gemiddeld 18 procent. Dit betekent dat relatief veel 75-plussers in de middengroep zitten: 80 procent van hen heeft minder dan drie ongunstige uitkomsten, maar ook minder dan zeven gunstige uitkomsten. Een stapeling van ongunstige uitkomsten is wel te zien bij 65 tot 75-jarigen, bij wie dit voor 26 procent het geval is (tegen 18 procent gemiddeld). Mensen van 65 jaar en ouder hebben logischerwijs minder vaak betaald werk, maar scoren ook relatief vaak ongunstig op gezondheid. Daar staat tegenover dat zij minder vaak ongunstig scoren op vermogen.

– **Geslacht.** Mannen zitten iets vaker bovenin de verdeling (27 procent) dan vrouwen (24 procent). Onderin komt bij mannen en vrouwen met 18 procent de stapeling van ongunstige uitkomsten vrijwel even vaak voor. Dit betekent dat vrouwen iets vaker dan mannen in de middengroep zitten, waarin geen stapeling van gunstige of ongunstige uitkomsten het geval is. Vrouwen scoren met name minder vaak dan mannen gunstig op het hebben van betaald werk, inkomen en vertrouwen in anderen, al zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen minder groot dan tussen de verschillen naar andere kenmerken.

Verdeling van het aantal indicatoren met een gunstige uitkomst per bevolkingsgroep

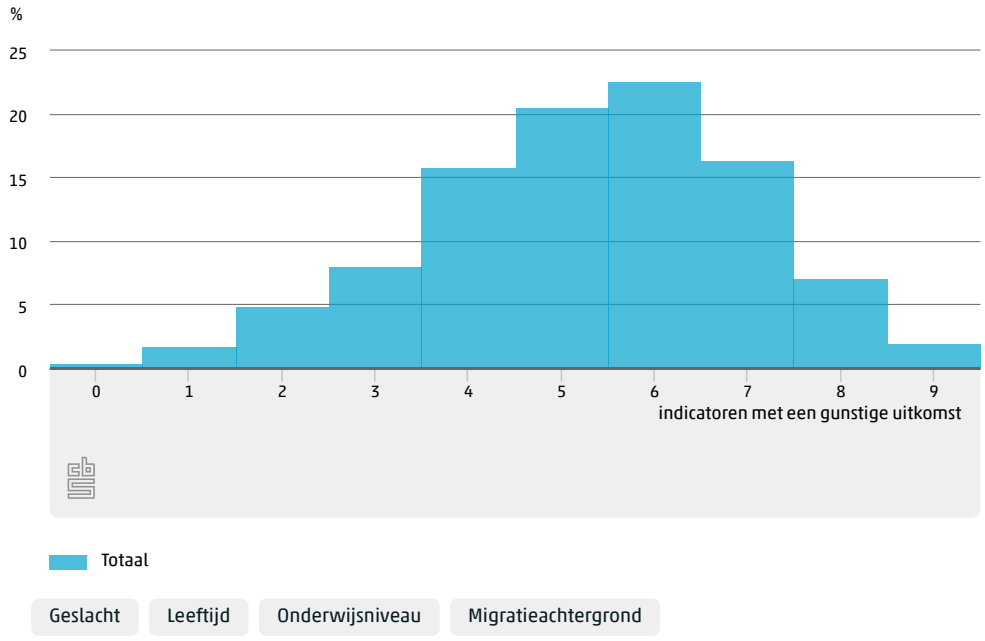

Verdeling van het aantal indicatoren met een ongunstige uitkomst per bevolkingsgroep

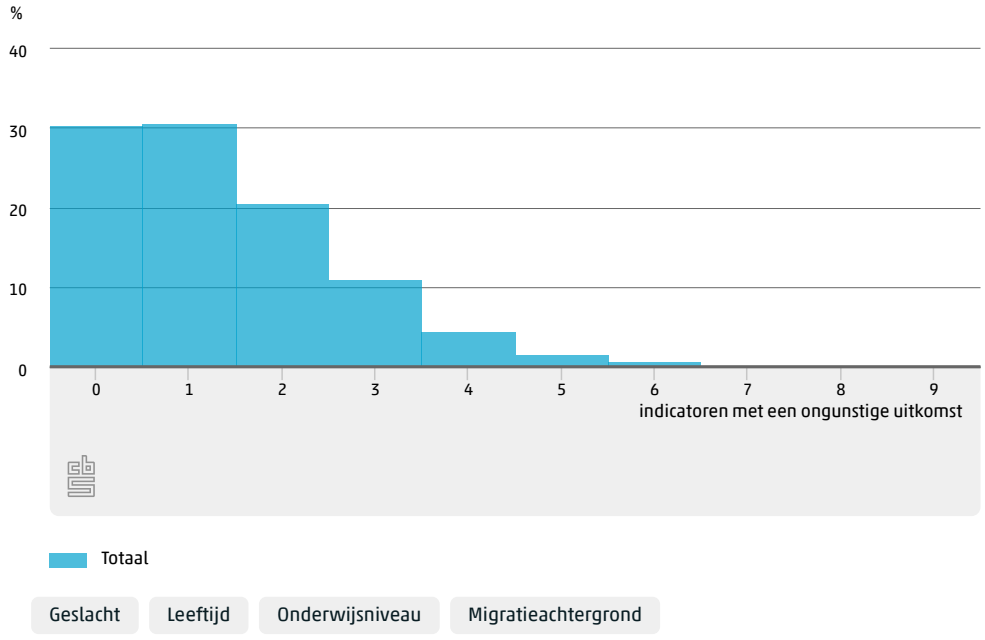

De kenmerken van de bevolking die in dit hoofdstuk worden beschreven hangen deels met elkaar samen. Zo zijn bijvoorbeeld mensen met een niet-westerse migratieachtergrond doorgaans relatief jong en ook vaker laagopgeleid, en zijn ouderen vaker laagopgeleid in vergelijking met de totale bevolking. Als we rekening houden met onderlinge samenhang van kenmerken blijkt onderwijsniveau het meest van belang voor het aantal indicatoren waarop mensen een gunstige of ongunstige uitkomst hebben. Daarna volgen migratieachtergrond en

leeftijd. Migratieachtergrond hangt daarbij iets sterker samen met het aantal ongunstige indicatoren en leeftijd met het aantal gunstige indicatoren. Geslacht is het minst van belang.

Niet alleen de kenmerken van de bevolking, ook de indicatoren hangen deels met elkaar samen. Inkomen en vermogen correleren bijvoorbeeld, maar ook de ervaren gezondheid en het al dan niet hebben van betaald werk hangen samen. Als we rekening houden met de onderlinge samenhang tussen indicatoren blijkt gezondheid het meest bepalend voor het aantal gunstige uitkomsten. Vervolgens is het hebben van betaald werk van belang en hangt daarna de tevredenheid met de woning ook sterk samen met het aantal gunstige uitkomsten. Gezondheid en het hebben van werk zijn eveneens de meest bepalende indicatoren voor het aantal ongunstige uitkomsten. Als derde is ook het vertrouwen in anderen van belang voor het aantal ongunstige uitkomsten.

Voor verschillende bevolkingsgroepen zijn specifieke indicatoren relatief meer of minder van belang in het aantal (on)gunstige uitkomsten dan gemiddeld. Voor 45-minners is de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd bepalender voor het aantal gunstige uitkomsten dan voor andere leeftijdsgroepen en de tevredenheid met de woning juist iets minder. Voor 75-plussers is dit het geval voor vermogen, dat sterker dan in andere leeftijdsgroepen samenhangt met het aantal gunstige uitkomsten en het al dan niet hebben van betaald werk juist minder sterk.

Waar gezondheid en het hebben van werk gemiddeld de meest bepalende indicatoren zijn voor het aantal ongunstige uitkomsten, is voor 75-plussers het hebben van werk relatief minder van belang. Daarnaast hangt voor 25- tot 65-jarigen de tevredenheid met de woning vaker dan bij andere leeftijdsgroepen samen met het aantal ongunstige factoren. Voor bevolkingsgroepen met een migratieachtergrond is de tevredenheid met de woning ook relatief bepalender voor het aantal ongunstige uitkomsten dan voor mensen zonder migratieachtergrond.

Veranderingen tussen 2019 en 2021

Door een aanpassing in de selectie van de indicatoren en de bijgestelde afbakening van de boven- en onderkant van de verdeling, zijn cumulatiecijfers uit eerdere edities van deze monitor niet een op een vergelijkbaar met de cijfers uit deze editie. Om de ontwikkeling in stapeling wel inzichtelijk te maken, is de nieuwe indicatorselectie en afbakening ook toegepast op de data uit referentiejaar 2019. Hieruit is op te maken dat 1 procentpunt meer personen in de bovenkant van de verdeling vallen (25,7 procent in 2021 tegen 24,7 procent in 2019). De groep aan de onderkant is 1,8 procentpunt kleiner geworden.

Als we kijken naar de ontwikkeling voor de verschillende leeftijdsgroepen, dan zien we dat het deel van de 18- tot 45-jarigen in de bovenkant van de verdeling 1 à 2 procentpunt kleiner is geworden. Voor 18- tot 35-jarigen is ook het aandeel mensen aan onderkant van de verdeling gedaald, waarmee een grotere groep dan in 2019 in het midden van de verdeling valt. Onder de 45- tot 75-jarigen is juist de bovenkant van de verdeling gegroeid, met 3 à 4 procentpunt.
In deze leeftijdsgroep vallen minder mensen in de onderkant van de verdeling, waarbij met name de daling van 4 procentpunt voor de groep van 55 tot 75 jaar opvalt.

Bij de verschillende onderwijsniveaus zien we dat de ontwikkeling relatief ongunstig was voor hoogopgeleiden: minder van hen zitten in de bovenkant van de verdeling in 2021. Deze groep had echter wel een goede uitgangpositie. Het aandeel middelbaar opgeleiden in de onderkant van de verdeling is gedaald met 2 procentpunt, terwijl de middengroep vergelijkbaar is toegenomen. Het aandeel laagopgeleiden in de onderkant van de verdeling is eveneens gedaald (1 procentpunt), maar in deze groep staat daar een groei van de bovenkant tegenover. Hoewel de verschillen in het voorkomen van stapeling van (on)gunstige uitkomsten naar

opleidingsniveau groot blijven, zijn de laag- en middelbaaropgeleiden wel iets dichter naar de hoogopgeleiden geschoven.

Bij migratieachtergrond valt op dat in 2021 beduidend meer mensen met een niet-westerse achtergrond in het midden van de verdeling vallen (8 procentpunt). Dit komt omdat in deze groep zowel de onderkant van de verdeling beduidend kleiner is geworden – met 5 procentpunt – en het aandeel mensen in de bovenkant ook gedaald is, met 3 procentpunt. Voor mensen met een westerse migratieachtergrond is een vergelijkbare verschuiving richting de middengroep te zien, maar van kleinere omvang. Voor mensen met een Nederlandse achtergrond is de bovenkant van de verdeling in 2021 met 2 procentpunt toegenomen ten opzichte van 2019.

Ontwikkeling stapeling (on)gunstige uitkomsten tussen 2019 en 2021

	Bovenkant	Midden	Onderkant
Totaal	1,0%	0,9%	-1,8%
Mannen	0,0%	0,4%	-0,4%
Vrouwen	1,9%	1,4%	-3,3%
18-24	-1,7%	2,9%	-1,1%
25-34	-0,6%	2,0%	-1,4%
35-44	-1,9%	1,3%	0,6%
45-54	4,7%	-3,3%	-1,3%
55-64	2,7%	1,2%	-3,9%
65-74	2,8%	1,4%	-4,2%
75+	-0,3%	1,3%	-0,9%
Laag	1,1%	0,2%	-1,3%
Middelbaar	0,1%	1,7%	-1,8%
Hoog	-1,5%	1,2%	0,3%
Nederlands	1,8%	-0,5%	-1,2%
Westers	-0,5%	3,4%	-2,9%
Niet-westers	-2,6%	7,8%	-5,2%

1 Voor het onderwijsniveau is gebruik gemaakt van de Standaard Onderwijsindeling 2016 in drie niveaus. Laag onderwijsniveau omvat groep 1 t/m 8 van het (speciaal) basisonderwijs, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, alle leerwegen van het vmbo en de entree-opleiding (mbo 1). Middelbaar onderwijsniveau omvat de bovenbouw van havo/vwo, de basisberoepsopleiding (mbo 2), de vakopleiding (mbo 3) en de middenkader- en specialistenopleidingen (mbo 4). Hoog onderwijsniveau omvat de associate degree, de hbo- en wo-bachelor, de hbo- en wo-masters en wo-doctorsopleidingen.

2 Meer informatie over (de afbakening van) migratieachtergrond is hier te vinden: https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen?tab=p#id=persoon-met-een-migratieachtergrond- .Het CBS heeft in februari 2022 een nieuwe indeling naar herkomst geïntroduceerd. Deze nieuwe indeling wordt de komende tijd geleidelijk verwerkt in de CBS-statistieken en publicaties. In de Monitor Brede Welvaart 2022 wordt nog gebruik gemaakt van de oude indeling in migratieachtergrond (Nederland, westerse migratieachtergrond, niet-westerse migratieachtergrond). Meer informatie over de nieuwe indeling is hier te vinden: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst.

3 Bij de indicatoren over materiele welvaart (inkomen en vermogen) is er sprake van een relatief gunstig/ongunstige ontwikkeling al de ontwikkeling van een groep 2 of meer procentpunten afwijkt van de ontwikkeling van het totaal.

4 Diener, E en E. Suh, 1997, Measuring Quality of Life: Economic, Social and Subjective Indicators. Social Indicators Research, 40 (1–2), blz. 189–216.

5 Beuningen, J. van, en M. Akkermans, 2020, Regionale verschillen in geluksbeleving en tevredenheid met het leven in 2013–2019. Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

6 http://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82634NED/table?dl=64927

7 De tevredenheid met het leven wordt gemeten op een schaal van 1-10, waarbij een score van 7 of hoger als 'tevreden' wordt gezien. Een score van 4 of lager wordt gezien als 'ontevreden' (zie Beuningen, J. van, K. van der Houwen en L. Moonen, 2014, Measuring well-being. An analysis of different response scales. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire).

8 Omdat deze indicatoren worden gemeten op het niveau van huishoudens, wordt hier gekeken naar de kenmerken van de hoofdkostwinner van het huishouden. Daarom worden er ook hier geen cijfers voor mannen en vrouwen apart weergegeven.

9 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2019/50/armoede-en-sociale-uitsluiting-2019

10 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2020/24/materiele-welvaart-in-nederland-2020

11 Om een goed vergelijk mogelijk te maken zijn hierbij de cijfers over 2019 uitgedrukt in prijzen van 2020.

12 Bezittingen zijn financiële bezittingen (banktegoeden en effecten), onroerend goed, aanmerkelijk belang en ondernemingsvermogen. Schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning, studieschulden en consumptief krediet. Medio 2021 is een verbeterslag doorgevoerd waarbij onder meer de meting van het aanmerkelijk belang in vennootschappen is verbeterd. Ook zijn nu de opgebouwde tegoeden in spaar- en beleggingshypotheken in het vermogen verdisconteerd. De verbeterslag is teruggelegd in de tijd (tot 2011). In deze en navolgende edities wordt verslag gedaan van de gereviseerde vermogensspecificaties. Aanspraken op pensioen of lijfrente zijn ook als vermogen te beschouwen. Omdat een huishouden niet vrij kan beschikken over deze aanspraken zijn deze niet in de vermogensdefinitie opgenomen.

13 Om een goed vergelijk mogelijk te maken zijn hierbij de cijfers over 2019 uitgedrukt in prijzen van 2020.

14 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/11/gezondheid-relaties-en-werk-belangrijker-voor-geluk-dan-geld

15 https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83005NED/table?dl=64763

16 https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83005NED/table?dl=64763

17 https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83005NED/table?dl=64763

18 Bij het bepalen van het onderwijsniveau is voor personen van 25 jaar of ouder uitgegaan van het hoogst behaalde onderwijsniveau. Bij personen van 15 tot en met 24 jaar is het gebaseerd op het hoogst gevolgde onderwijsniveau. Voor 12 tot en met 14 jarigen is het onderwijsniveau niet goed te bepalen en is het niveau daarom op 'onbekend' gezet. Voor kinderen tot 12 jaar is het onderwijsniveau gebaseerd op het hoogst behaalde niveau van de ouder(s)/verzorger(s).

19 De cijfers over ervaren gezondheid hebben betrekking op mensen in particuliere huishoudens. Personen in instellingen zijn niet betrokken in het achterliggende onderzoek. Dat geldt dus ook voor de 75-plussers. Van alle Nederlanders woonde 98,5 procent in 2021 in een particulier huishouden. Onder 75-plussers was dat 92,8 procent.

20 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/17/de-arbeidsmarkt-in-cijfers-2021

21 Als gevolg van een herontwerp van het bronnonderzoek kan niet voor alle groepen een vergelijking gemaakt worden tussen 2019 en 2021.

22 Mensen van wie het onderwijsniveau onbekend is zijn hierbij meegeteld bij de groep laagopgeleiden.

23 Voor de tevredenheid met het werk zijn geen cijfers voor de totale groep werkenden (inclusief zelfstandigen) beschikbaar.

24 Beuningen, J. van, 2018, Woning en woonomgeving gerelateerd aan tevredenheid met het leven. Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

25 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/38/huurders-minder-tevreden-met-woning; https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84571NED/table?dl=33032

26 Schmeets, H., en J. Exel, 2020, Vertrouwen, maatschappelijk onbehagen en pessimisme. Statistische trends; Schmeets, H., 2018, Participatie op de kaart. Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/11/vertrouwen-in-europa-en-politiek-stijgt

27 OECD, 2017, OECD Guidelines on Measuring Trust. OECD Publishing, Parijs.

28 Schmeets, H. en J. Arends, 2020, Vrijwilligerswerk en welzijn. Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

29 https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82378NED/table?dl=66B75

30 Lamet, W. en K. Wittebrood, 2009, Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

31 https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/09/veiligheidsmonitor-2021

32 Door een herontwerp in de bronenquête (Veiligheidsmonitor) zijn de cijfers van 2021 en 2019 niet zomaar te vergelijken. Voor het totaalcijfer over traditioneel slachtofferschap is voor het jaar 2019 een omrekenfactor berekend, waardoor het cijfer te vergelijken is met dat van 2021. Voor de verdelingsanalyse in deze monitor Brede Welvaart is die omrekenfactor ook toegepast op de 2019-cijfers van alle deelgroepen. Er is dus niet voor alle deelgroepen een eigen omrekenfactor bepaald.

33 OECD, 2017, How's life? 2017: Measuring Well-being. OECD Publishing, Parijs; WHO, 2018, How air pollution is destroying our health. World Health Organization. (geraadpleegd op 4-2-2020).

34 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/37/meer-mensen-vinden-milieu-sterk-vervuild

35 De waarneming liep van maart tot en met mei.

36 Bij personen jonger dan 16 jaar is het onderwijsniveau gebaseerd op dat van de ouder(s)/verzorger(s).

4. Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) in de Nederlandse context

Inleiding

Hier wordt de informatie over SDG's uit het kernhoofdstuk Brede-welvaarttrends verder uitgediept, waarbij de SDG-indicatoren per dashboard in vier categorieën gegroepeerd zijn:

- **middelen** die worden ingezet en de daardoor ontstane **mogelijkheden,**
- het **gebruik** van die mogelijkheden,
- de **uitkomsten** van het gebruik, en
- de **beleving** daarvan door burgers.

Deze indeling is gebaseerd op theoretische literatuur, in het bijzonder de combinatie van concepten uit beleidsontwikkeling en beleidsevaluatie met de pijlers onder het CES-meetsysteem. Zoals eerder opgemerkt, geven sommige indicatoren aanleiding tot discussie over de effecten ervan op de brede welvaart, vooral bij middelen en mogelijkheden. Dit kan echter alleen worden bepaald in het beleidsdebat. De selectie van indicatoren naar type is niet gebaseerd op een causaal model van het betreffende thema. De selectie geeft alleen een gebalanceerd en beknopt overzicht van de basisinformatie over een thema.

De figuur hieronder geeft per SDG een overzicht van de trends van alle gemeten indicatoren naar type indicator. Het is een verdieping van de figuur in de samenvatting aan het begin van deze publicatie. De kleuren hebben daarbij dezelfde betekenis: groen wijst op een trend die in richting van het doel beweegt, en rood op een trend die juist van het doel af beweegt. Enkele voorbeelden:

- Relatief veel trends van SDG 2 kleuren groen en dit komt vooral door de indicatoren voor gebruik. De indicatoren voor middelen en mogelijkheden kleuren echter rood. Of hier sprake is van mogelijke disbalans zou onderzocht kunnen worden.
- Voor SDG 9 dashboard 1 (infrastructuur en mobiliteit) valt op dat het beeld gemengd is. Vrijwel alle typen indicatoren kennen rode, groene of neutrale trends.
- Voor SDG 15 (leven op het land) valt op dat de middelen en mogelijkheden en de uitkomsten veelal afnemen. Bij gebruik is er een indicator die trendmatig toeneemt (groen).
- Bij SDG 16 dashboard 2 (instituties) zijn middelen en mogelijkheden, gebruik en uitkomsten veelal rood tot neutraal, terwijl de subjectieve beleving een groene trend heeft.

Trends van gemeten indicatoren per SDG^{plus} naar type indicator

8.2. Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

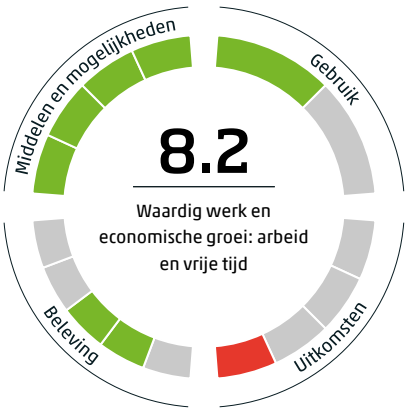

10.1. Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

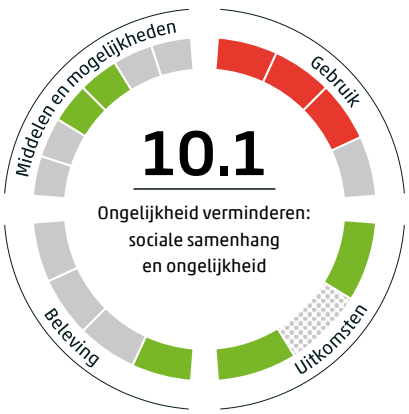

9.1. Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

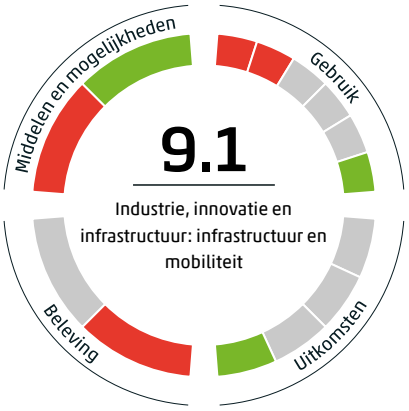

10.2. Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

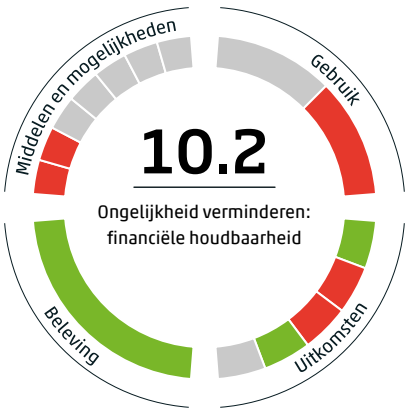

9.2. Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

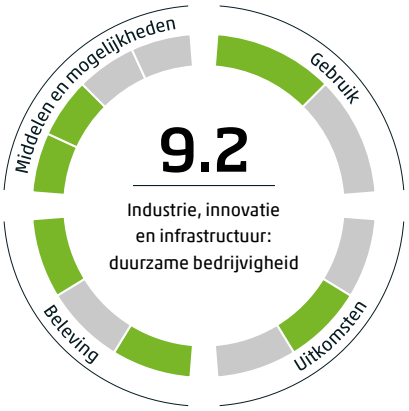

11.1. Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

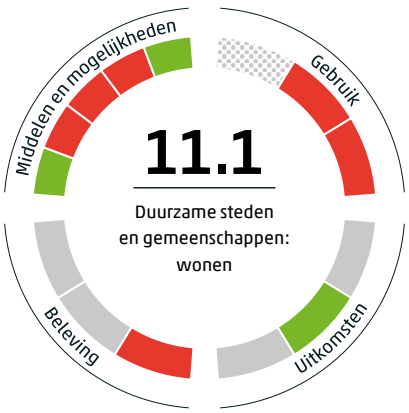

9.3. Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

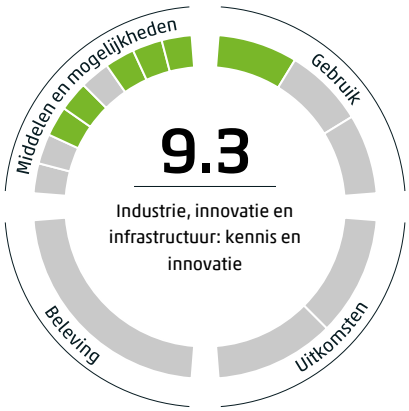

11.2. Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

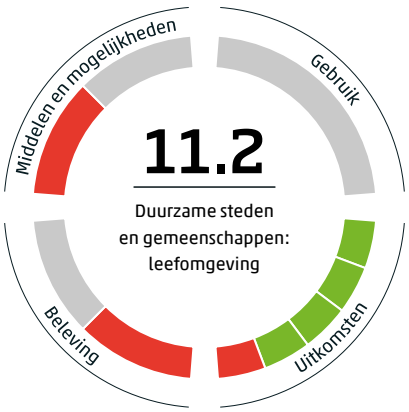

12. Verantwoorde consumptie en productie

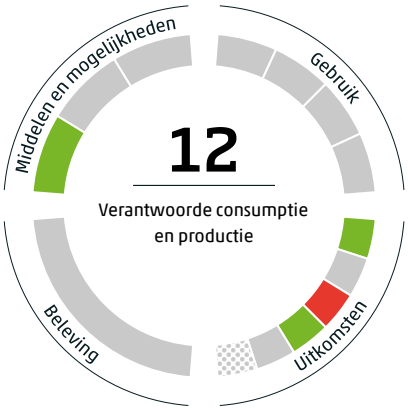

13. Klimaatactie

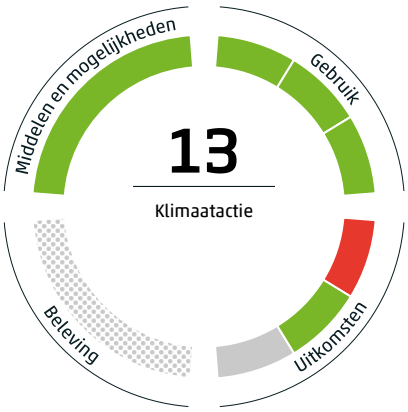

14. Leven in het water

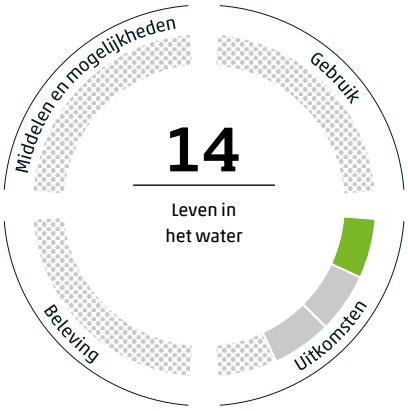

15. Leven op het land

16.1. Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

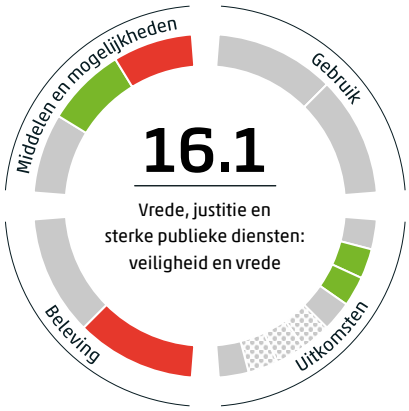

16.2. Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

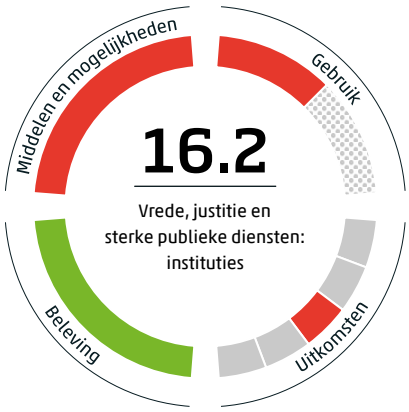

SDG 1 Geen armoede

SDG 1 is gericht op de afname van alle vormen van armoede, zowel de financiële aspecten als de impact van armoede op het leven. De SDG-agenda vraagt speciale aandacht voor sociale bescherming, gelijke economische rechten en weerbaarheid van arme en kwetsbare groepen. Omdat armoede in Nederland van een andere orde is dan in de armste landen van de wereld, zijn voor de Nederlandse context indicatoren toegevoegd. Het beleid in Nederland richt zich op het voorkomen en tegengaan van armoede en problematische schulden, met speciale aandacht voor kinderen die in armoede leven.[1] Deze armoedeproblematiek is door de coronacrisis extra actueel.
Het dashboard laat zien hoe de inkomens in Nederland zich ontwikkelen, hoe groot het risico op inkomensarmoede of sociale uitsluiting is en in hoeverre mensen financiële zorgen hebben. Voor de materiële welvaart van personen wordt het (gestandaardiseerd) besteedbaar inkomen van het huishouden gebruikt. Dit inkomen is de basis voor hun bestedingen, besparingen, ontsparingen en beleggingen. Bij huishoudens met een laag besteedbaar inkomen in combinatie met weinig vermogen is er een verhoogde kans op armoede. Als mensen in zo'n huishouden naast weinig inkomen ernstige financiële beperkingen hebben of niet of weinig werken, lopen ze ook het risico van sociale uitsluiting. Naast besteedbaar inkomen, kijkt het dashboard ook naar de bestaanszekerheid die mensen ervaren.
Bij enkele indicatoren wordt de eenheid jaarlijks aangepast, de bedragen worden in de Monitor Brede Welvaart & de SDG's 2022 uitgedrukt in constante prijzen met basisjaar 2020.

De ontwikkeling van de brede welvaart op basis van de trends in dit dashboard is positief. Alle indicatoren duiden op stijgende dan wel stabiele brede welvaart. Er zijn echter nog weinig cijfers over 2021 beschikbaar, omdat inkomensgegevens grotendeels gebaseerd zijn op belastingaangiftes. De effecten van de coronacrisis op inkomen, vermogen en schulden worden dan ook pas op langere termijn goed zichtbaar. Bij SDG 1 wijzen de posities binnen de EU dezelfde kant op: bij bijna alle indicatoren die vergeleken konden worden, heeft Nederland een plaats in de Europese voorhoede.

SDG 1 Geen armoede

Middelen en mogelijkheden

€ 32 400 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2020) in 2020 ↑

5e van 26 in EU in 2020

Gemiddeld besteedbaar inkomen

€ 28 600 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2020) in 2020 ↑

5e van 26 in EU in 2020

Mediaan besteedbaar inkomen

2,2% verandering van koopkracht in 2020

Mediane koopkracht

€ 64 600 per huishouden (prijzen 2020) in 2020 ↑

Mediaan vermogen van huishoudens

Uitkomsten

16,1% van de bevolking in 2020

6e van 26 in EU in 2020

Risico op armoede of sociale uitsluiting

30 van elke 10 000 inwoners (18-64) hadden geen woonruimte in 2021

Daklozen [A)]

13,4% van de bevolking leeft onder Europese armoedegrens (60% mediane inkomen) in 2020

7e van 26 in EU in 2020

Relatieve armoede

17,6% verschil tussen armoedegrens en mediane inkomen armen in 2020

8e van 26 in EU in 2020

Armoedekloof

3,1% van de huishoudens heeft een langdurig laag inkomen in 2020

Huishoudens met een langdurig laag inkomen

6,9% maakt deel uit van een gezin met laag inkomen in 2020 ↓

Minderjarigen met armoederisico

7,9% van alle huishoudens heeft problematische schulden op 1 januari in 2020

Geregistreerde problematische schulden

Beleving

22,5% van de bevolking van 18+ maakt zich veel zorgen in 2021 ↓

Zorgen over financiële toekomst

Middelen en mogelijkheden hebben betrekking op de financiële middelen die mensen tot hun beschikking hebben en de eventuele ondersteuning daarbij. Hier is het beeld positief, met drie stijgende middellangetermijntrends over de periode 2014–2021 en hoge posities vergeleken met andere EU-landen.

Het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden steeg in 2020 verder, naar 32,4 duizend euro. De mediaan van het besteedbaar inkomen ging ook omhoog maar komt lager uit (28,6 duizend euro) dan het gemiddelde omdat de zeer hoge inkomens het gemiddelde omhoog trekken. Nederland heeft bij beide indicatoren een hoge positie op de Europese ranglijst.
Bij de mediane (jaar-op-jaar) koopkrachtverandering verandert de trend niet noemenswaardig. De 2,2 procent groei in 2020, was wel de sterkste sinds 2016. Vooral werknemers gingen erop vooruit: een groot deel van hun cao-loonafspraken was al gemaakt voor het uitbreken van de coronacrisis en geldig tijdens de pandemie. (Steun)maatregelen van de overheid droegen eveneens bij aan de gunstige koopkrachtontwikkeling. Voor 2021 zijn nog geen cijfers over de mediane koopkracht beschikbaar. Voorlopige cijfers over het reëel beschikbaar inkomen van de huishoudens in 2021 zijn er al wel, deze wijzen op een toename van 2,6 procent.

Niet alleen bij de inkomens, maar ook bij het vermogen is de langjarige trend stijgend. De almaar stijgende huizenprijzen zijn een belangrijke motor hierachter. Het mediane vermogen van Nederlandse huishoudens was op 1 januari 2020 64,6 duizend euro. Met andere woorden de helft van de huishoudens heeft minder dan dit bedrag aan vermogen opgebouwd, de andere helft meer.

Gebruik betreft het gebruik van verschillende vormen van financiële ondersteuning. Er zijn voor deze categorie geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Uitkomsten hebben hier betrekking op het aandeel mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting. Slechts één trend laat een significante verandering zien. Waar Nederland internationaal vergeleken kan worden is de positie doorgaans hoog. Het aantal daklozen per 10 duizend inwoners in dezelfde leeftijdscategorie (18–64 jaar) is recent niet toegenomen. Hier zet de stijgende trend in de periode 2013–2020 niet door. Veilige en betaalbare zelfstandige woonruimte wordt gezien als een basisbehoefte. In januari 2021 sliepen van elke 10 duizend inwoners van 18–64 jaar er dertig op straat, in laagdrempelige opvang of tijdelijk bij familie of vrienden. Vooral mannen lopen het risico dakloos te worden. Overigens worden daklozen van 65 jaar of ouder hier niet meegeteld omdat zij niet voorkomen in de bronnen die het CBS gebruikt.

Iets meer dan 900 duizend mensen leefden in 2020 in een huishouden onder de lage-inkomensgrens. Zo'n 376 duizend huishoudens hadden al ten minste vier jaar achtereen een laag inkomen (3,1 procent). Ondanks de coronacrisis en de economische krimp hoefden in 2020 relatief minder huishoudens dan in 2019 langdurig rond te komen van een laag inkomen, mogelijk vanwege de steunpakketten van de overheid. In 2020 woonden 221 duizend kinderen tot 18 jaar in een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, het laagste aantal in 25 jaar. Dit komt neer op 6,9 procent van alle kinderen, gemiddeld twee per schoolklas. Bij ruim 95 duizend kinderen (3,1 procent) moest het gezin al vier jaar of langer rondkomen van een laag inkomen.

Volgens Eurostat liep 16,1 procent van de Nederlandse bevolking in 2020 risico op armoede of sociale uitsluiting, 0,4 procentpunt minder dan in 2019. Met dit percentage steekt Nederland gunstig af tegen andere landen in de EU. De relatieve armoede, het deel van de bevolking met een inkomen beneden de Europese armoedegrens, is tussen 2019 en 2020 met 0,2 procentpunt toegenomen, naar 13,4 procent. Nederland stond in 2020 op de zevende plaats binnen de EU-27, nog net in de bovenste groep. De armoedekloof – hoever het mediane inkomen onder de Europese armoedegrens ligt – was in 2020 (17,6 procent) iets groter dan in 2019 (17,1 procent). Hier heeft Nederland in de EU een middenpositie met een achtste plek. Een flink deel van de huishoudens (7,9 procent) kampte in 2020 met geregistreerde problematische schulden.
De trend is stabiel.

Beleving gaat over de ervaren bestaanszekerheid. Het percentage mensen dat zegt zich veel zorgen te maken over hun financiële toekomst kwam in 2021 uit op 22,5. Het aandeel daalt weliswaar, maar is nog steeds aanzienlijk.

SDG 2 Geen honger

SDG 2 heeft tot doel honger te beëindigen, voedselzekerheid te garanderen en betere voeding en duurzame landbouw te stimuleren. Omdat in Nederland ondervoeding en voedselonzekerheid niet vaak voorkomen, kijkt dit dashboard meer naar hoe wij voedsel produceren: hoe duurzaam doen we dat? En welk impact heeft dat op de leefomgeving? Het dashboard bevat ook een aspect dat officieel in SDG 12 (verantwoorde consumptie en productie) hoort: voedselverspilling.

Het Nederlandse beleid dekt alle targets van SDG 2 en is primair opgesteld door het ministerie van LNV met raakvlakken met gezondheidsbeleid (VWS), innovatiebeleid (EZK) en visserijbeleid (IenW).[2] De belangrijkste inzet richt zich op het voedselbeleid en de kringlooplandbouw. Volgens het Nationaal Programma Landbouwbodems (NPL) moet in 2030 alle Nederlandse landbouwgrond duurzaam worden beheerd, zodat de bodem optimaal kan functioneren en de kwaliteit optimaal is en blijft voor volgende generaties. Dit is overigens ook van belang voor SDG 15 (leven op het land).[3]

Het beeld bij de trends in Nederland is overwegend positief, met uitzondering van de middelen en mogelijkheden waar beide trends rood kleuren. Bij de positie in de EU is het beeld minder gunstig; daar staat Nederland vaak in de achterhoede.
Nederland lijkt achter te blijven met meer duurzame productievormen. Boeren gebruiken bijvoorbeeld relatief weinig landbouwgrond voor biologische landbouw en de teelt van eiwitrijke gewassen. Verder hebben we meer landbouwdieren per hectare cultuurgrond dan alle andere EU-landen. Twee trends zijn bij SDG 2 in een positieve richting gekeerd: bij veestapeldichtheid en bij weidegang van melkvee zijn de neutrale trends omgeslagen naar groen. Bij de productie van de landbouw daarentegen slaat de trend om van neutraal naar rood.

SDG 2 Geen honger

Middelen en mogelijkheden

43,6% van de totale oppervlakte in 2021 ↓

14e van 27 in EU in 2018

Cultuurgrond (akkerbouw, tuinbouw, veehouderij)

€ 169 miljoen (prijzen 2010) per 1000 arbeidsjaren in 2021 ↓

2e van 27 in EU in 2021

Productie landbouw

Gebruik

3,41 grootvee-eenheden per hectare cultuurgrond in 2021 ↓

27e van 27 in EU in 2016

Veestapeldichtheid

4,0% van het totaal areaal cultuurgrond in 2020 ↑

21e van 25 in EU in 2020

Biologische landbouw

0,5% van het totaal areaal cultuurgrond in 2021 ↑

18e van 22 in EU in 2020

Eiwitrijke gewassen

369,3 kg afzet per miljoen euro landbouwproductievolume in 2020 ↓

3e van 18 in EU in 2020

Chemische gewasbeschermingsmiddelen

74,0% van melkvee heeft weidegang in 2020 ↑

Weidegang van melkvee

0,063 gram per kilogram levend gewicht vee in 2020 ↓

Antibioticagebruik veehouderij

Uitkomsten

85% fosforafvoer via gewassen t.o.v. totale aanvoer fosfor in 2021

11e van 14 in EU in 2019

Benutting fosfor cultuurgrond A)

59% stikstofafvoer via gewassen t.o.v. totale aanvoer stikstof in 2021

11e van 14 in EU in 2019

Benutting stikstof cultuurgrond A)

3% van het totaal bestedingen aan voeding in 2020 ↑

Marktaandeel biologisch voedsel

34,0% van het verkochte vlees heeft een duurzaamheidskenmerk in 2020 ↑

Vlees met duurzaamheidskenmerk

123 kilogram per inwoner in 2018

Voedselverspilling

Middelen en mogelijkheden betreffen de hoeveelheid land en arbeid die beschikbaar zijn voor voedselproductie. Beide indicatoren hebben een dalende, rode, trend. Het areaal cultuurgrond was in 2021 gelijk aan 43,6 procent van de totale oppervlakte (land en water) van Nederland. Ook de productiewaarde van de landbouw loopt terug, hoewel Nederland met 169 miljoen euro (prijzen 2010) per duizend arbeidsjaren na Denemarken wel op de tweede plaats in de EU staat. Nederland is een grote exporteur van landbouwproducten: in 2021 was de waarde van de landbouwexport voor het eerst meer dan 100 miljard euro. De Nederlandse economie verdiende naar schatting 46 miljard euro aan de export van deze producten, waarbij sierteeltproducten en vlees(producten) het meest opbrachten.

Gebruik betreft hoe – en hoe duurzaam – voedsel geproduceerd wordt. Hier ontwikkelen alle zes de trends zich gunstig, maar staat Nederland internationaal soms op een zeer lage positie. De arealen met biologische landbouw en eiwitrijke gewassen groeiden verder, naar 4,0 en 0,5 procent van het totale areaal cultuurgrond in respectievelijk 2020 en 2021. Door biologische landbouw en de teelt van gewassen als peulvruchten en sojabonen, komt er meer diervriendelijk, milieuvriendelijk en vleesvervangend voedsel ter beschikking. Het areaal is wel bescheiden vergeleken met andere EU-landen. Het laatste Europees vergelijkbare cijfer over de veestapeldichtheid dateert alweer uit 2016; in dat jaar had Nederland de hoogste veestapeldichtheid van Europa. Hoewel dit leidt tot hogere voedselproductie, wordt het in de context van duurzame productie en brede welvaart (dierenwelzijn en druk op het milieu) toch primair als negatief geduid. In 2020 ging 74 procent van de melkkoeien de weide in, dit is 5 procentpunt meer dan in 2015 en 2016. De trend is omgeslagen van neutraal naar stijgend. Boeren met melkvee gebruiken bijna de helft van de totale oppervlakte cultuurgrond in Nederland.

Per miljoen euro aan landbouwproductievolume lijken boeren minder chemische bestrijdingsmiddelen in te zetten. De afzet daalt trendmatig, al werd in 2020 nog altijd 369 kilo per miljoen euro aan landbouwproductievolume verkocht. In EU-perspectief is dit weinig en presteert Nederland dus beter dan veel andere EU-landen. Door de grootschalige productie van de landbouw in Nederland levert het gebruik van bestrijdingsmiddelen wel milieuschade op. In verhouding tot het gebruikte landbouwareaal komt Nederland er bij het gebruik van bestrijdingsmiddelen slechter uit dan per verdiende euro.

Na een piek in 2007 is het gebruik van antibiotica in de Nederlandse veehouderij sterk gedaald. Ook hier kleurt de trend groen. Het op grote schaal (of onzorgvuldig) toedienen van antibiotica kan leiden tot resistente bacteriën, met gevolgen voor de gezondheid van zowel dier als mens. De voorgenomen reductie van 70 procent in 2020 ten opzichte van 2009 is inmiddels gehaald. In vervolg daarop zijn door overheid en veehouderij samen sectorspecifieke reductiedoelen gesteld voor 2024.

Uitkomsten beschrijven de betaalbaarheid van voedsel en de impact van voedselproductie op de leefomgeving en het dierenwelzijn. Het effect op het lokale milieu en de waterkwaliteit is gerelateerd aan onder andere de benuttingspercentages van stikstof en fosfor. Van de totale stikstofaanvoer via meststoffen in 2021 is ruim 59 procent opgenomen door gewassen. Dit betekent dat er ruim 40 procent meer mest wordt uitgereden dan landbouwgewassen nodig hebben. Wat niet wordt opgenomen verdampt of blijft achter in de bodem, waarna het uitspoelt naar grond- en oppervlaktewater. Het benuttingspercentage van fosfor lag met bijna 85 procent een stuk hoger dan dat van stikstof; hier komt evenwicht in zicht. Benuttingscijfers zijn niet voorhanden voor bijna de helft van de EU-landen, maar van de landen waarmee wel vergeleken kan worden, staat Nederland zowel bij fosfor als bij stikstof in de achterhoede.

Consumenten kopen steeds vaker duurzame voedingsproducten. Zowel het marktaandeel van biologisch voedsel (3 procent in 2020) als het aandeel van vlees met een duurzaamheidskenmerk (34 procent van het verkochte vlees in 2020) heeft een stijgende trend, zo blijkt uit de Monitor Duurzaam Voedsel van de WUR. De bestedingen aan biologisch voedsel in supermarkten, speciaalzaken voor duurzame voeding en bij horeca en catering waren in 2020 wel iets lager dan een jaar eerder.

In de SDG-agenda wordt voor 2030 toegewerkt naar een halvering van de voedselverspilling ten opzichte van 2015. De meest recente cijfers voor Nederland (2018) komen uit de Monitor voedselverspilling, eveneens gepubliceerd door de WUR, en schatten de voedselverspilling op minimaal 96 en maximaal 149 kilo per persoon. De hoeveelheid verspild voedsel lijkt, afgaand op de afval- en veevoerstatistieken, niet af te nemen. De trend stijgt of daalt niet significant.

Beleving betreft tevredenheid met de kwaliteit en het aanbod van voedsel en tevredenheid met de leefomgeving en het dierenwelzijn. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 3 Goede gezondheid en welzijn

SDG 3 wil dat iedereen de kans heeft in zo goed mogelijke gezondheid te leven, door behandeling van ziektes en psychische problemen en preventie van voortijdige sterfte. Daarnaast moeten onderzoek en vaccinatie in 2030 een einde hebben gemaakt aan epidemieën van bekende besmettelijke ziekten. Aandachtspunten zijn verder verslavingspreventie en -zorg, verkeersdoden en geboorteplanning.

Het Nationaal Preventieakkoord bevat maatregelen op het gebied van roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik. Bij preventie en behandeling van verslaving zet Nederland in op het voorkomen van gebruik (en op de bestrijding van vaak met gebruik samengaande criminaliteit). Zie voor meer informatie over de beleidsinzet.[4]

Wat de volksgezondheid en de gezondheidszorg betreft, waren 2020 en 2021 zware jaren. De komst van COVID-19, een besmettelijke ziekte veroorzaakt door een nieuw coronavirus, leidde tot een groot aantal ziekenhuisopnames, en veel langdurige zorg op intensive care. De reguliere zorg werd noodgedwongen uitgesteld en afgeschaald. Ook in de verpleeg- en verzorgingstehuizen was de druk groot, vooral aan het begin van de pandemie. Uit de doodsoorzaakverklaringen blijkt COVID-19 in 2020 de oorzaak van 12 procent van de sterfgevallen. In 2021 was dit iets minder, maar nog altijd 11 procent. Of deze mensen al kampten met een zwakke gezondheid kan worden afgeleid uit het gebruik van zorg vanuit de Wet Langdurige Zorg (Wlz). In 2021 ging het volgens een eerste inschatting om 46 procent van de aan corona overleden patiënten; in 2020 was 58 procent van de overledenen aan COVID-19 een Wlz-zorggebruiker.

Deze recente ontwikkelingen wegen uiteraard mee in de uitkomsten, maar de Monitor Brede Welvaart & de SDG's, en daarmee ook het dashboard van SDG 3, richt zich vooral op de middellange termijn, de periode 2014–2021. Van de indicatoren die een duidelijke trendmatige ontwikkeling laten zien, bewegen er drie in de richting van de doelen en een van de doelen af. Kijkend naar de positie in de EU, blijkt Nederland voor zeven indicatoren een hoge en dus gunstige plaats in te nemen. Slechts bij één indicator, de vaccinatiegraad voor mazelen, is er een positie in de achterhoede.

SDG 3 Goede gezondheid en welzijn

Middelen en mogelijkheden

11,2% van het bruto binnenlands product in 2020

Uitgaven gezondheidszorg

van 16 in EU in 2020

104,9 gewerkte uren per inwoner in 2021 ↑

Gewerkte uren in de zorg

van 17 in EU in 2020

Gebruik

50,8% van de bevolking van 20+ heeft overgewicht in 2021

Overgewicht

van 27 in EU in 2019

8,2 liters pure alcohol per inwoner (15+) in 2019

Alcoholgebruik

van 21 in EU in 2019

19,4% van de bevolking van 12+ rookt in 2021 ↓

Roken

van 17 in EU in 2019

93,6% van de kinderen van 2 jaar is gevaccineerd (BMR) in 2020

Vaccinatiegraad mazelen

van 22 in EU in 2018

Uitkomsten

4,7% van de bevolking heeft diabetesmedicatie in 2020

Diabetesmedicatie

5,3 dagen in 2020

Gemiddelde verpleegduur van klinische opnamen A)

van 19 in EU in 2019

65,4 jaren bij geboorte in 2021

Gezonde levensverwachting mannen A)

van 27 in EU in 2019

65,1 jaren bij geboorte in 2021

Gezonde levensverwachting vrouwen A)

van 27 in EU in 2019

34,5% van de wachttijden specialistische zorg is langer dan Treeknorm in 2020

Wachttijden specialistische zorg B)

2,9 per 1 000 levend geboren kinderen in 2020

Neonatale sterfte

van 23 in EU in 2019

10,5 per 100 000 inwoners in 2020

Zelfdoding

van 26 in EU in 2018

4,3% ervaart ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren in 2021 ↓

Ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen

van 26 in EU in 2020

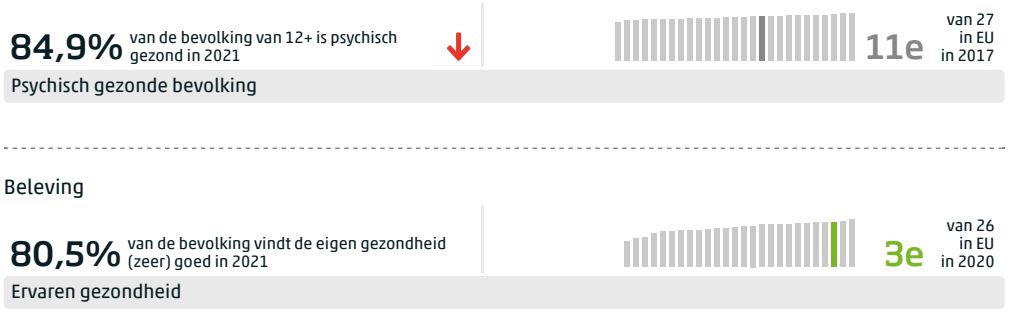

Middelen en mogelijkheden betreffen de middelen die worden ingezet om het zorgstelsel te onderhouden en te verbeteren. De uitgaven aan gezondheidszorg als percentage van het bbp piekten in 2020 onder invloed van de coronacrisis. In 2021 werden er in de zorg – zowel de gezondheidszorg (cure) als verzorging en welzijn (care) – duidelijk meer uren gewerkt per inwoner (104,9) dan in 2020 (102,0). Deze stijgende trend wordt in de context van SDG 3 gezien als welvaart verhogend voor de individuele burger die zorg ontvangt. Nederland heeft hiermee binnen de EU-27 een hoge positie op de ranglijst.

Gebruik betreft gedrag dat van invloed is op gezondheid en het gebruik dat mensen maken van de zorg. Overgewicht, alcoholgebruik en roken zijn drie belangrijke leefstijlindicaties. In 2014, het begin van de trendperiode, had voor het eerst meer dan de helft van de bevolking van 20 jaar en ouder (50,3 procent) een BMI van 25 of meer, en was dus te zwaar.[5] In 2021 was dit 50,8 procent. De trend is omgeslagen van stijgend naar neutraal. Vergeleken met andere landen valt het overgewicht overigens mee: Nederland staat in 2019 vijfde in de EU. De positie bij het relatief lage alcoholgebruik (vierde van 21 EU-landen in 2019) is ook betrekkelijk gunstig. Het percentage rokers blijft dalen: in 2021 rookte 19,4 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder, tegen 24,2 procent aan het begin van de trendperiode.

De vaccinatiegraad voor mazelen is een indicator voor het gebruik van het zorgaanbod. Hier slaat de trend om van dalend naar neutraal, maar de WHO-norm van 95 procent, nodig om mazelen uit te roeien, wordt in Nederland niet gehaald. Van de kinderen die zijn geboren in 2018 was in 2020 – op tweejarige leeftijd – 93,6 procent ingeënt. De vaccinatiegraad is laag vergeleken met andere EU-landen (15e van 22 landen in 2018). Cijfers over vaccinatie van kinderen geboren in 2019 – die in 2021 twee jaar werden – zijn nog niet beschikbaar. Hoewel het rijksvaccinatieprogramma de afgelopen twee jaar doorging, rekent het RIVM op een lichte afname bij de vaccinatie van baby's geboren tijdens de pandemie.

Uitkomsten gaan over de fysieke en psychische gezondheid van de bevolking in samenhang met de kwaliteit van de zorg. Diabetes is in Nederland een van de meest voorkomende chronische ziekten en bovendien verantwoordelijk voor een forse ziektelast. In 2020 gebruikte 4,7 procent van de bevolking diabetesmedicatie, de middellangetermijntrend stijgt of daalt niet significant. De gemiddelde verpleegduur bij ziekenhuisopname is in Nederland korter dan in alle andere EU-landen. Met 5,3 dagen in 2020 was de gemiddelde ligduur in het eerste jaar van de coronapandemie iets langer dan in 2019 (5,2 dagen). Voor de indicator wachttijden voor poliklinische zorg kon geen trend berekend worden, omdat de cijfers uit een andere bron (de Nederlandse Zorgautoriteit) komen dan eerdere cijfers. In 2020 lag de wachttijd tussen de eerste afspraak en de start van de behandeling in 34,5 procent van de gevallen boven de 'Treeknorm' van maximaal vier weken. Het is aannemelijk dat door corona uitgestelde reguliere zorg de wachttijden heeft opgestuwd en dat de werkdruk in de zorg het rapporteren heeft beïnvloed.

Ten opzichte van 2019, het laatste jaar voor de coronapandemie, was de levensverwachting voor mannen in 2021 negen maanden korter, en voor vrouwen zeven maanden korter. Na eerdere perioden met hoge sterfte, zoals de tijdens Spaanse griep en de Tweede Wereldoorlog, was de levensverwachting betrekkelijk snel weer terug op het oude niveau. De coronapandemie zal de al jaren stijgende lijn in de levensverwachting – ondanks de daling in 2020 en 2021 – naar verwachting uiteindelijk niet nadelig beïnvloeden.[6] Het is niet alleen belangrijk hoe oud mensen worden, maar ook hoe lang ze in goede gezondheid verkeren. De gezonde levensverwachting combineert sterftekansen en ongezondheid. Dat kan op verschillende manieren; hier gebruiken we de levensverwachting (bij geboorte) in als goed of zeer goed ervaren gezondheid.

Hoewel de sterfte in 2020 en 2021 hoger was, bleken mensen hun eigen gezondheid – vooral in 2020 – relatief hoog te waarderen. Door deze combinatie kwam de gezonde levensverwachting in 2021 bij mannen uit op 65,4 en bij vrouwen op 65,1 jaren, iets lager dan in 2020. Nederlandse mannen en vrouwen nemen in Europa een middenpositie in. De cijfers voor de internationale vergelijking gebruiken een iets andere definitie van de gezonde levensverwachting dan de cijfers voor de trend in Nederland: bij de internationale vergelijking gaat het om de levensverwachting zonder beperkingen.

In 2021 kampte 4,3 procent van de bevolking van 16 jaar en ouder met ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren als gevolg van langdurige gezondheidsklachten. Het gaat daarbij om beperkingen die al een half jaar of langer duren. Het aandeel wordt kleiner, en is in vergelijking met andere EU-landen bescheiden. Een aanzienlijk deel van mensen die COVID hebben gehad blijkt nog lang daarna klachten te houden. Of deze long-COVID- of post-COVID-klachten in de toekomst gaan leiden tot een toename van de groep mensen met ernstige beperkingen valt op dit moment niet goed te zeggen.

De psychische gesteldheid van de bevolking wordt in zijn meest extreme vorm weergegeven door de ontwikkeling van het aantal zelfdodingen. Hier slaat de dalende (groene) trend om naar een neutrale. Het aantal zelfdodingen is stabiel: ongeveer 10,5 per 100 duizend inwoners. In 2020 maakten 1 229 mannen en 596 vrouwen een einde aan hun leven, gemiddeld vijf zelfdodingen per dag. Een tweede indicator voor mentale gezondheid is het aandeel van de ‘psychisch gezonde bevolking’. Hiervoor worden de vijf vragen van de Mental Health Inventory gebruikt, die ingaan op hoe men zich voelde in de voorafgaande vier weken. Het cijfer voor 2021, het tweede jaar van de coronapandemie, laat een opmerkelijke verslechtering zien (–3,2 procentpunt): van de bevolking van 12 jaar en ouder behaalde 84,9 procent een MHI-5-score van 60 of meer. Deze groep wordt als psychisch gezond beschouwd. De al dalende trend van deze indicator zet versterkt door. Nederland verkeert binnen de EU in de middengroep (in 2017).

Beleving betreft de tevredenheid met zowel de eigen gezondheid als het Nederlandse zorgstelsel. Het aandeel van de bevolking dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed ervaart steeg van 78,7 procent in 2019 naar 81,5 procent in 2020. In 2021 was dit weer iets minder (80,5 procent), maar nog altijd meer dan voor de coronapandemie. De trend stijgt of daalt niet noemenswaardig. Nederland neemt bij deze indicator binnen Europa een relatief hoge positie in.

SDG 4 Kwaliteitsonderwijs

Het doel van SDG 4 is dat iedereen toegang heeft tot goed onderwijs. Passende en toegankelijke scholing is voor alle leeftijdsgroepen en in alle levensfasen van belang, van kleuter- en basisonderwijs tot beroeps- en hoger onderwijs, en daarna via 'leven lang ontwikkelen'. Vaardigheden van leerlingen en de bevolking als geheel worden voor een groot deel bepaald door de kwaliteit van het genoten onderwijs. Bovendien zorgt onderwijs ervoor dat de bevolking nu en in de toekomst over de goede vaardigheden beschikt om te functioneren in een kennisintensieve omgeving en volwaardig mee te draaien in de maatschappij.

In Nederland is het beleid gericht op het waarborgen en verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en het scheppen van kansen voor jongeren via onderwijs, training of werk. Er zijn ook maatregelen genomen op het gebied van 'leven lang ontwikkelen' (eerder ook wel 'leven lang leren' genoemd). Het ministerie van OCW is verantwoordelijk voor het meeste beleid op het gebied van SDG 4, maar SZW, BZK en VWS hebben ook beleidsvoornemens geformuleerd.[7]

De trends in het dashboard wijzen merendeels op een stabiele of stijgende brede welvaart. Waar genoeg datapunten beschikbaar zijn om een trend te bepalen voor de periode 2014–2021, is deze bij vier indicatoren gunstig en bij één ongunstig. Op de EU-ranglijst heeft Nederland bij zeven indicatoren een positie in de kopgroep. Er zijn drie trendomslagen: twee verbeteringen en één verslechtering vanuit de optiek van de SDG-agenda.

SDG 4 Kwaliteitsonderwijs

Middelen en mogelijkheden

5,3% van het bruto binnenlands product in 2020 — 11e van 25 in EU in 2020
Overheidsuitgaven aan onderwijs

43,8 gewerkte uren per inwoner in 2021 ↑ — 18e van 25 in EU in 2020
Gewerkte uren in het onderwijs

Gebruik

97,2% van de kinderen van 4 jaar tot de leerplichtige leeftijd participeert in vroegschoolse educatie in 2019 — 7e van 27 in EU in 2019
Participatie in voorschoolse educatie

7,0% van de bevolking van 18-24 jaar in 2020 ↓ — 7e van 27 in EU in 2020
Voortijdige schoolverlaters

18,8% van de bevolking van 25-64 jaar volgde onderwijs in de afgelopen 4 weken in 2020 — 4e van 27 in EU in 2020
Leven lang ontwikkelen

Uitkomsten

37,9% van de bevolking van 15-74 jaar heeft een middelbare opleiding in 2021 ↓

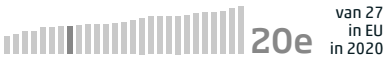

Middelbaaropgeleide bevolking

35,5% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2021 ↑

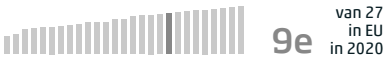

Hoogopgeleide bevolking

47,1% van de leerlingen in groep 8 heeft streefniveau behaald in 2019

Rekenvaardigheden leerlingen [B)]

77,9% van de leerlingen in groep 8 heeft streefniveau behaald in 2019

Leesvaardigheden leerlingen [B)]

284,0 gemiddelde PIAAC-score (16-64 jaar) in 2012

Taalvaardigheid bevolking [B)]

280,3 gemiddelde PIAAC-score (16-64 jaar) in 2012

Rekenvaardigheid bevolking [B)]

79,0% van de bevolking (16-74) heeft tenminste digitale vaardigheden op basisniveau in 2019

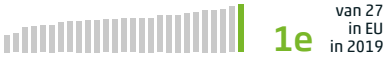

Digitale vaardigheden

Beleving

84,8% van de bevolking van 18+ dat tevreden is in 2021 ↑

Tevredenheid met opleidingskansen

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang en betaalbaarheid van onderwijs. Bij de overheidsuitgaven aan onderwijs als percentage van het bbp (5,3 procent in 2020) was er een positieve trendomslag: van dalend naar neutraal. Dit is positief voor de brede welvaart van de mensen die onderwijs krijgen, en Nederland neemt hiermee binnen de EU een middenpositie in. Eveneens gunstig vanuit het oogpunt van brede welvaart en het behalen van de SDG's is de stijgende trend bij gewerkte uren in het onderwijs: tot bijna 44 uur per inwoner in 2021. Ook hier neemt Nederland binnen de EU een middenpositie in.

Gebruik heeft betrekking op de deelname aan het onderwijs. In 2019 nam 97,2 procent van de kinderen in de leeftijdsgroep vanaf vier jaar tot het begin van de leerplicht deel aan onderwijs (vroegschoolse educatie). Dit percentage is hoog en de voorheen dalende trend is nu stabiel, Nederland neemt binnen de EU-27 een zevende plek in. Bij het voorkomen dat kinderen voortijdig met school stoppen verkeert Nederland ook in de voorste groep van de EU, bovendien is de trend hier gunstig (dalend). In 2020 verliet 7,0 procent van de jongeren van 18–24 jaar het onderwijs voortijdig, dus zonder startkwalificatie (ten minste havo, vwo, of mbo niveau 2). Het betreft de totale groep voortijdig schoolverlaters van 18–24 jaar, en deelname aan zowel het door de overheid bekostigde als het niet-bekostigde onderwijs. Wat deelname aan 'leven lang ontwikkelen' betreft, is er een omslag van een stijgende trend naar een neutrale. De coronamaatregelen kunnen de mogelijkheden voor mensen om zich te blijven ontwikkelen geremd hebben. Ook hier heeft Nederland binnen de EU een hoge positie.

Uitkomsten betreffen het hoogst behaalde onderwijsniveau en het niveau van specifieke vaardigheden. Van de bevolking van 15–74 jaar was in 2021 35,5 procent hoogopgeleid, en de trend is opwaarts. Dit kan zorgen voor krapte op de arbeidsmarkt, als functies waar een beroeps- of vakopleiding vereist is moeilijk te vervullen zijn. De tegenhanger is dan ook het teruglopende aandeel van middelbaar opgeleiden, de enige indicator met een rode trend. Binnen Europa neemt Nederland met het onderwijsniveau een middenpositie in. Hierbij past wel een kanttekening: hoewel alle EU-landen rapporteren volgens dezelfde internationale classificatie (ISCED), verschillen de onderwijssystemen sterk van land tot land. Bij de interpretatie van de uitkomsten moet dan ook rekening gehouden worden met verschil in beleid en organisatie.

Het is moeilijk een goed beeld te krijgen van de vaardigheden van leerlingen en van de bevolking in het algemeen. Omdat steeds andere toetsen worden afgenomen was het bijvoorbeeld lang lastig zicht te krijgen op de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen in groep 8. De Inspectie van het Onderwijs publiceerde daarom over schooljaar 2018/'19 een nulmeting om onder meer te zien of leerlingen aan het eind van hun basisschooltijd goed genoeg kunnen lezen en rekenen. Hierbij werd voor het eerst naar de resultaten van alle vijf eindtoetsen gekeken. Als gevolg van de coronacrisis werd in 2020 echter geen eindtoets afgenomen. Scholen waren tijdens de coronapandemie geregeld gesloten en thuisonderwijs was de norm. Het is moeilijk de impact van het wegvallen van fysiek onderwijs op de leerresultaten te meten. De nulmeting heeft daarom nog geen vervolg gekregen. Om de internationale positie te kunnen bepalen voor lees- en rekenvaardigheid maakt de monitor gebruik van het driejaarlijkse PISA-onderzoek onder 15-jarigen in de OESO-landen.
De wiskundevaardigheden van 15-jarigen zijn groot vergeleken met leerlingen in andere EU-landen.

Het is ook lastig zicht te krijgen op de vaardigheden van de volwassen bevolking. Om deze te toetsen houdt de OESO eens in de tien jaar het zogenoemde PIAAC-onderzoek. In 2018 is een nieuwe ronde gestart; de resultaten daarvan worden op zijn vroegst in 2023 verwacht.
De PIAAC-indicator wordt in het dashboard getoond, maar is dus niet recent (2012). Ten tijde van de laatste meting waren de Nederlandse scores met betrekking tot taal- en rekenvaardigheid van volwassenen hoog, met een tweede en derde plaats van 16 EU-landen. Digitale vaardigheden tot slot zijn in een kennisintensieve economie onmisbaar; op dit punt voert Nederland in 2019 de Europese ranglijst aan.

Beleving heeft betrekking op hoe mensen onderwijs en opleidingskansen ervaren.
De tevredenheid met de opleidingskansen was niet eerder zo groot als in 2021. Bijna 85 procent van de volwassen bevolking was hier content over, en de trend is stijgend. Mogelijk speelt de huidige krapte op de arbeidsmarkt hierbij ook een rol, en zorgen werkgevers voor extra scholingsfaciliteiten voor hun werknemers.

SDG 5 Gendergelijkheid

Volgens SDG 5 moeten mannen en vrouwen gelijk behandeld worden en een gelijkwaardige positie in de samenleving hebben. Hiervoor moet een eind komen aan achterstand van vooral vrouwen en meisjes op allerlei terreinen, waaronder dwang en geweld, werk en zorg, maar ook invloed in het openbare leven.

Het Nederlandse beleid dekt SDG 5 grotendeels. De belangrijkste beleidsinzet krijgt vorm via de Emancipatienota, de aanpak van huiselijk geweld en maatregelen om zorgtaken gelijker te kunnen verdelen. De meeste beleidsvoornemens en -maatregelen op het gebied van SDG 5 zijn opgesteld door de ministeries van OCW en VWS. Het beleid op het terrein van inclusie en non-discriminatie dekt ook bepaalde aspecten van SDG 10.[8]

De Emancipatiemonitor van het CBS en het SCP bevat de resultaten van tweejaarlijks onderzoek naar de emancipatie van vrouwen in Nederland.

Van de meeste indicatoren in dit dashboard is de trend groen: acht van de dertien indicatoren ontwikkelen zich in de richting van een toename van brede welvaart en het behalen van de SDG-targets. Bij de internationale positie van Nederland is het beeld meer gemengd. Bij drie indicatoren staan we bij de top drie, bij twee indicatoren staan we in de achterhoede.

Vanaf verslagjaar 2021 gebruikt het CBS een nieuwe meetmethode voor de beroepsbevolking, om zo werklozen en werkenden beter in beeld te brengen. Volgens de nieuwe methode zijn beide groepen toegenomen. Het was niet mogelijk om alle onderliggende verdelingen van de beroepsbevolking, waaronder die naar geslacht, te corrigeren voor deze nieuwe methode. Daarom is de trendberekening bij sommige indicatoren in het dashboard van SDG 5 nog gebaseerd op de niet-herziene reeks tot en met 2020. Het cijfer voor 2021 kan niet goed met de bestaande reeks vergeleken worden, maar wordt wel genoemd in de tekst. Zodra drie verslagjaren beschikbaar zijn volgens de nieuwe methode zodat een trend berekend kan worden, zal ook daar worden overgestapt op de herziene reeksen.

SDG 5 Gendergelijkheid

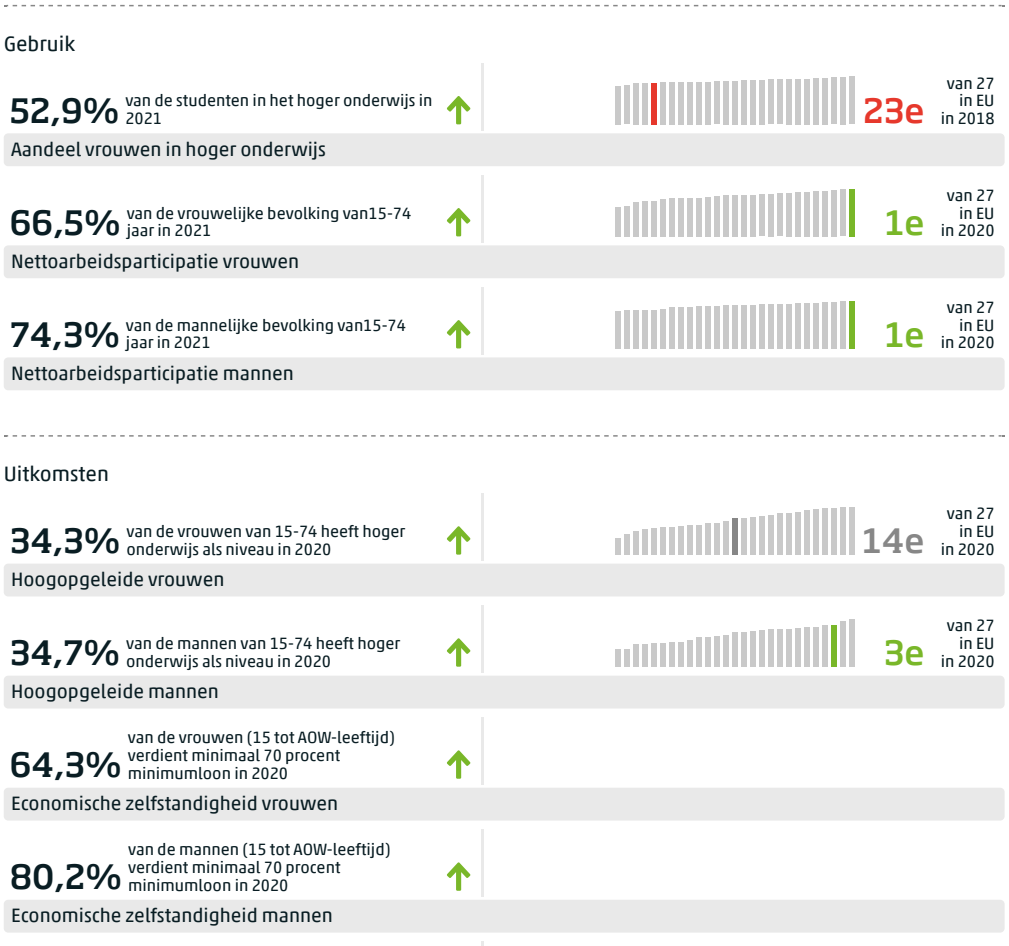

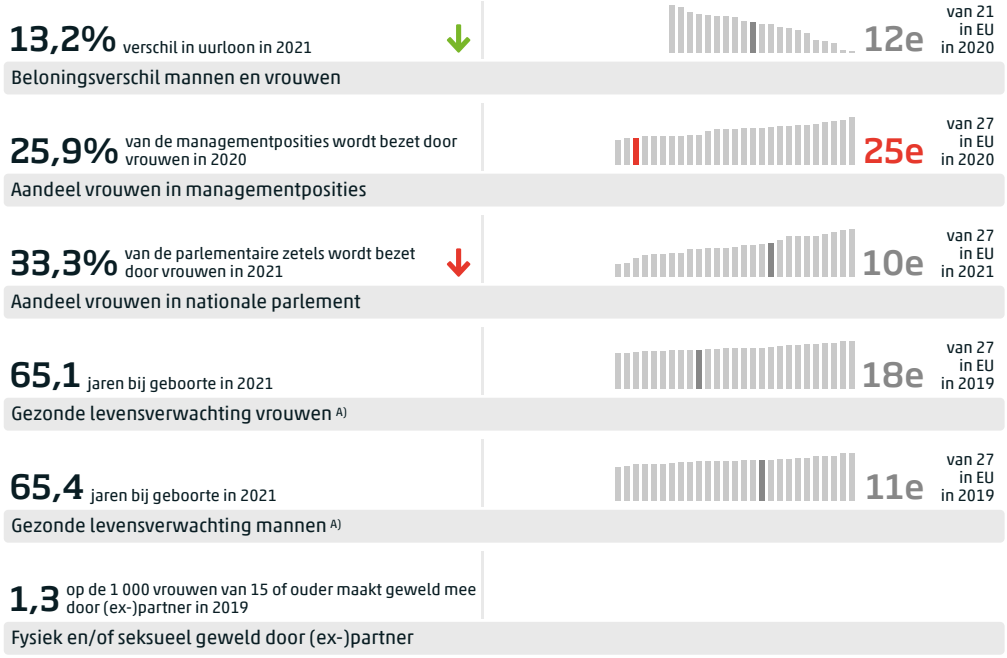

Middelen en mogelijkheden gaan over rechten en vrijheden van mannen en vrouwen en de mogelijkheid deze te gebruiken. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Gebruik betreft de mate waarin vrouwen en mannen maatschappelijk en economisch participeren. Omdat er wereldwijd achterstanden zijn bij vrouwen in het hoger onderwijs, gaat de SDG-agenda uit van hoe hoger het aandeel vrouwen hoe beter. In het Nederlandse hoger onderwijs was in het studiejaar 2021/'22 het merendeel (52,9 procent) van de studenten vrouw. De trend is bovendien stijgend. In de meeste andere Europese landen ligt het percentage vrouwelijke studenten zelfs nog wat hoger dan in Nederland. Er is geen achterstand van vrouwen op dit punt. Als er binnen de EU al sprake is van een achterstand, dan is dat bij de mannen. Ook de nettoarbeidsparticipatie (het aandeel werkenden in de leeftijd van 15–74 jaar) neemt bij zowel mannen als vrouwen trendmatig toe. Wel liep de arbeidsdeelname in coronajaar 2020 terug ten opzichte van 2019. In 2021 lag de participatie van mannen (74,3 procent) nog 7,8 procentpunt boven die van vrouwen (66,5 procent). Het verschil is in de periode 2014–2021 wel kleiner geworden. Met de hoge percentages ging Nederland in 2020 aan kop in de EU.

Uitkomsten betreffen de effecten van participatie en arbeidsduur op gendergelijkheid. De indicatoren met betrekking tot opleidingsniveau en economische zelfstandigheid ontwikkelen zich gunstig vanuit het oogpunt van brede welvaart. De trends kleuren groen. Mannen zijn vaker economisch zelfstandig dan vrouwen, maar het percentage vrouwen dat met werk minstens het bijstandsniveau verdient en daarmee economisch zelfstandig is, is sinds het begin van de trendperiode (2014) wel harder gegroeid dan dat bij mannen. Het gaat hier, anders dan bij arbeidsparticipatie, om mannen en vrouwen van 15 jaar tot de AOW-leeftijd, exclusief scholieren en studenten. Dankzij de inhaalslag is het verschil in economische zelfstandigheid teruggelopen van ruim 20 procentpunt in 2014 naar minder dan 16 procentpunt in 2020.

Het verschil in bruto-uurloon tussen mannen en vrouwen wordt ook geleidelijk kleiner. Het uurloonverschil is sinds 2014 met 2,9 procentpunt afgenomen naar 13,2 procent in 2021, waarmee Nederland binnen de EU een middenpositie inneemt. Het lagere uurloon van

vrouwen is voor een deel toe te schrijven aan andere verschillen met hun mannelijke collega's: in leeftijd, in deeltijd werken, het beroepsniveau, en het al dan niet leidinggeven.
Het loonverschil in Nederland is in de loop der jaren onder andere afgenomen doordat vrouwelijke werknemers steeds hoger opgeleid zijn.

Bij zowel vrouwen als mannen neemt het percentage hoogopgeleiden toe. Het aandeel is bij vrouwen vrijwel gelijk aan dat bij de mannen. Toch hebben Nederlandse vrouwen internationaal een positie in de middengroep: in de andere EU-landen is het percentage hoogopgeleide vrouwen nog hoger. Met het aandeel hoogopgeleide mannen staat Nederland juist in de Europese voorhoede.

Bij vrouwen in leidinggevende functies is de trend omgeslagen van opwaarts (groen) naar neutraal. Vergeleken met andere EU-landen is het aandeel vrouwen dat deze posities bezet laag, getuige de 25e plaats in 2020. Vanwege de mogelijke breuk in de tijdreeks als gevolg van de nieuwe meetmethode bij de beroepsbevolking is de trend gebaseerd op de oude meting. Volgens de nieuwe meting bezetten vrouwen in 2021 25,4 procent van de posities in het hogere management en middenkader.

Het aandeel vrouwelijke volksvertegenwoordigers neemt af, de trend kleurt rood.
Op 1 februari 2021, de peildatum van het onderzoek, was een derde van de Tweede Kamerleden vrouw. Dit zorgde voor een middenpositie binnen de EU. Na de verkiezingen op 17 maart 2021 gingen overigens 59 van de 150 zetels in de Tweede Kamer naar vrouwen.

De gezonde levensverwachting – de levensverwachting in als goed of zeer goed ervaren gezondheid – is voor vrouwen (65,1 jaar) en mannen (65,4 jaar) redelijk vergelijkbaar. Hier speelt de gezondheidsparadox: de totale levensverwachting van vrouwen is hoger dan die van mannen. Dat is op zich mooi voor vrouwen, maar betekent wel dat zij een iets groter deel van hun leven doorbrengen in minder goede gezondheid. Vergeleken met vrouwen in andere EU-landen bevinden Nederlanders zich in de middengroep. Daarbij hebben de cijfers voor de internationale vergelijking een iets andere definitie dan de cijfers die voor de trend in Nederland gebruikt zijn: bij de internationale vergelijking gaat het over de levensverwachting zonder beperkingen.

Bij het streven naar sociale veiligheid voor alle burgers is minder intimidatie en geweld tegen vrouwen een van de speerpunten van deze SDG. Fysiek en/of seksueel geweld door de huidige of ex-partner is hier een aspect van. In 2019 gaven 1,3 op de duizend vrouwen van 15 jaar of ouder aan slachtoffer te zijn geweest van fysiek of seksueel geweld door de huidige of ex-partner. In 2014, aan het begin van de trendperiode, ging het nog om 2,2 op de duizend vrouwen. De Veiligheidsmonitor, waar dit cijfer aan ontleend is, heeft in 2021 een geheel nieuwe opzet gekregen. De uitvraag naar geweld is nu heel anders dan voorheen en de uitkomsten zijn dus onvergelijkbaar met die uit eerdere edities. Het 2021 cijfer volgens de vernieuwde uitvraag (2,4 op de duizend vrouwen) staat dan ook niet in het dashboard en de trend is nog bepaald met de oude reeks.

Beleving gaat om de persoonlijke ervaring van gender(on)gelijkheid. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 6 Schoon water en sanitair

Toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen en duurzaam beheer van water vormen de kern van SDG 6. Vrijwel iedereen in Nederland heeft toegang tot schoon drinkwater en goed sanitair. Het dashboard omvat wel indicatoren over de betaalbaarheid van drinkwater. De vraag naar drinkwater is tijdens de afgelopen droge en hete zomers gestegen. Ook de groeiende bevolking en de behoefte aan meer woningen, en daarmee meer aansluitingen, zorgen voor meer vraag. Omdat er weinig opties zijn om meer water te winnen, concurreren drinkwaterbedrijven steeds vaker met de belangen van natuur, landbouw en klimaatactie. Naar mate droge zomers vaker voorkomen, kan de leveringszekerheid van drinkwater op termijn onder druk komen. De focus van dit dashboard ligt op waterkwaliteit en de efficiëntie van watergebruik. Minder schadelijke lozingen, hergebruik van water en een lager watergebruik moeten de waterkwaliteit verhogen en waterschaarste tegengaan. Lozingen van vervuilende stoffen, direct of via de bodem, beïnvloeden de kwaliteit van binnenwateren en het grondwater. Waterzuivering helpt de gevolgen van vervuiling tegen te gaan en verbetert de kwaliteit. Zuiniger zijn met water, ten slotte, vermindert de druk op zoetwaterbronnen bij groeiende economische activiteit.

Het beleid voor SDG 6 is geformuleerd door met name de ministeries van IenW en LNV, maar er zijn ook bijdragen van BZ, BZK en VWS. De inzet is hoofdzakelijk gericht op het geïntegreerd zoetwaterbeheer om de beschikbaarheid van water zeker te stellen, en op het tegengaan van watervervuiling.[9]

De trendmatige ontwikkeling in Nederland duidt bij SDG 6 in het algemeen op een stijgende of stabiele brede welvaart. Er zijn drie uitzonderingen: de toenemende onttrekking van grondwater, de achteruitgang van diersoorten die kenmerkend zijn voor zoetwaternatuur, en de verslechterende chemische waterkwaliteit. Een vergelijking met andere EU-landen is hier voor maar een paar indicatoren mogelijk, en die geeft aan dat Nederland doorgaans in de middengroep staat.

SDG 6 Schoon water en sanitair

Middelen en mogelijkheden

€ 1,17 per m³ (lopende prijzen) in 2020 ↓
Productiekosten drinkwaterbedrijf

€ 1,61 per m³ drinkwater in 2020
Prijs van drinkwater (eindafnemers)

Gebruik

85% van alle stikstof in het afvalwater wordt verwijderd in 2020
Zuiveringsrendement stikstof stedelijk afvalwater

88% van alle fosfor in het afvalwater wordt verwijderd in 2020 ↑
Zuiveringsrendement fosfor stedelijk afvalwater

409 m³ per inwoner in 2020

16e van 19 in EU in 2018

Onttrekking zoet oppervlaktewater

67 m³ per inwoner in 2020

10e van 20 in EU in 2018

Onttrekking grondwater

€ 85 toegevoegde waarde per m³ (prijzen 2015) in 2020

9e van 19 in EU in 2018

Waterproductiviteit

Uitkomsten

15,8% zoetwater onttrokken aan totaal beschikbare zoetwaterbronnen in 2020

13e van 27 in EU in 2018

Niveau van water-stress

155 index (trend 1990=100) in 2020

Fauna van zoetwater en moeras

3,6% van het oppervlaktewater voldoet aan de norm in 2020

Oppervlaktewater van goede biologische kwaliteit

5,1% van het oppervlaktewater voldoet aan de norm in 2020

Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit

4,5 kilo per inwoner in 2019

Stikstofemissie naar oppervlaktewater

72,7% heeft de kwalificatie 'uitstekend' in 2021

17e van 25 in EU in 2020

Kwaliteit van zwemwater binnenwateren

Beleving

8,7 score op schaal 1-10 (10= volledig tevreden) in 2019

Klanttevredenheid drinkwater [B)]

Middelen en mogelijkheden betreffen de middelen waarmee huishoudens worden voorzien van schoon en betaalbaar drinkwater. De drinkwatervoorziening is in Nederland zeer goed geregeld. De drinkwaterbedrijven zijn erin geslaagd hun kosten omlaag te brengen (van 1,24 euro per kubieke meter in 2014 naar 1,17 euro in 2020). Naast deze dalende trend staat een stabiele trend bij de gemiddelde prijs voor gebruikers van drinkwater, die ook kosten voor grondwaterheffing, precario, belasting op leidingwater en btw omvat. Eindgebruikers betaalden in 2020, net als aan het begin van de trendperiode in 2014, gemiddeld een bedrag van 1,61 euro per kubieke meter.

Gebruik betreft de zuivering van afvalwater, de onttrekking van water aan het milieu en de efficiëntie van watergebruik (waterproductiviteit). Bij de trends is het beeld gemengd. Het zuiveringsrendement voor stikstof en fosfor bij de zuivering van stedelijk afvalwater was in 2020 respectievelijk 85 en 88 procent. Deze hoge percentages zijn een maat voor de efficiëntie van de waterzuivering. Bij fosfor neemt het percentage zelfs nog verder toe, bij

stikstof is de voorheen stijgende trend omgeslagen in een neutrale, maar ook daar is nog ruimte voor lichte verbetering.

Zowel huishoudens als bedrijven gebruiken water. Als de totale onttrekking van zoetwater wordt omgeslagen over het aantal inwoners, is er in 2020 per inwoner 409 kubieke meter zoet oppervlaktewater gewonnen. In 2014, aan het begin van de trendperiode, was dit 502 kubieke meter. De voorheen dalende trend is inmiddels omgeslagen naar een neutrale. Vergeleken met andere EU-landen onttrekt Nederland per inwoner veel zoet oppervlaktewater, mede omdat ons land veel koelwater-intensieve bedrijven telt. Dat koelwater komt na lozing overigens weer beschikbaar voor gebruik. Voor economische activiteiten en verbruik door huishoudens wordt ook grondwater onttrokken. De hoeveelheid onttrokken grondwater was, omgeslagen per inwoner, in 2018, 2019 en 2020 veel groter dan in de jaren ervoor. Vooral de droge zomer van 2018 leidde tot flink meer waterverbruik door de landbouw en drinkwaterbedrijven; de trend is stijgend (rood). De waterproductiviteit – een maatstaf voor efficiëntie van het watergebruik door het bedrijfsleven – is tussen 2014 en 2020 flink verbeterd, van 67 euro toegevoegde waarde per kubieke meter (in prijzen 2015) naar 85 euro. Nederland heeft qua waterproductiviteit binnen de EU een positie in de middengroep.

Uitkomsten hebben bij deze SDG betrekking op de kwaliteit van het oppervlaktewater en de duurzaamheid van watergebruik. De trends duiden op gelijkblijvende of zelfs dalende brede welvaart. Bij het niveau van waterstress (hoeveel water onttrokken wordt) is de voorheen neerwaartse (groene) trend omgeslagen in een neutrale. Het gaat hier om de verhouding tussen het zoetwater dat wordt onttrokken en de beschikbare hernieuwbare zoetwaterbronnen. Bij diersoorten die typerend zijn voor zoete wateren en moerassen is vanaf 2014 (na een lange periode van gestage stijging) sprake van een afname. De oorzaken van deze daling zijn divers en per soortgroep verschillend. De waterkwaliteit is kennelijk nog lang niet overal voldoende voor deze specifieke diersoorten. Ook verdroging kan een rol spelen.

De biologische waterkwaliteit (voor algen, waterplanten, vissen en macrofauna) en de chemische waterkwaliteit (op basis van 53 chemische stoffen of groepen van stoffen) worden in dit dashboard beoordeeld conform de Europese Kaderrichtlijn Water. In de Natuurlijk Kapitaalrekeningen rekent het CBS de data over aantallen waterlichamen om naar het percentage oppervlaktewater met een goede kwaliteit. Heel veel kleine waterlichamen voldoen namelijk op zich wel, maar qua totaaloppervlak voldoet maar een relatief klein deel van het Nederlandse water. Dit laat onverlet dat veel soorten van de macrofauna en waterplanten zich juist in de kleine beekjes en slootjes bevinden. In 2020 had 3,6 procent van het oppervlaktewater een goede biologische kwaliteit en voldeed 5,1 procent aan de normen voor chemische kwaliteit. De trend in chemische kwaliteit is dalend: in 2015, het eerste jaar van de meting, was het nog 10,4 procent.

De kwaliteit van het zwemwater in het binnenland is goed, in 2021 had bijna driekwart (72,7 procent) van het binnenwater de kwalificatie ‘uitstekend’. Deze indicator is zijdelings ook relevant voor de productie van drinkwater omdat in Nederland naast grondwater vooral ook oppervlaktewater onttrokken wordt voor drinkwaterproductie.

Beleving betreft tevredenheid over het drinkwater. In 2019 gaven klanten van waterleidingbedrijven hun water het rapportcijfer 8,7, hoger dan ooit. Deze tevredenheid wordt echter maar eens in de drie jaar gemeten, waardoor er niet genoeg datapunten zijn in de periode 2014–2021 om de trend te kunnen vaststellen.

SDG 7 Betaalbare en duurzame energie

SDG 7 focust op energiezekerheid, verduurzaming en energie-efficiëntie, onderwerpen die behoren tot de belangrijkste in het maatschappelijke en politieke debat van de afgelopen jaren en die met de oplopende geopolitieke spanningen zeer actueel zijn. Het beleid voor SDG 7 is voornamelijk opgesteld door het ministerie van EZK. Het energiebeleid wordt vormgegeven in de context van het Klimaatakkoord: het Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan bevat het beleid in de periode 2021–2030 (zie ook SDG 13). Daarnaast zijn er ook beleidsdoelen geformuleerd en initiatieven ontplooid door BZK, LNV, IenW en BZ vanuit de innovatie-agenda, omgevingsbeleid en landbouwbeleid.[10] Inmiddels is een minister aangesteld die specifiek de regie heeft over het beleid rond klimaat en energie, en is een Klimaatfonds ingesteld om economie en samenleving te verduurzamen. Ook zeer relevant voor Nederland is het zich steeds sterker ontwikkelende energiebeleid vanuit de Europese Unie.

In Nederland is de energiezekerheid altijd groot geweest. Naar mate de gaswinning in Groningen verder afgebouwd werd, raakte Nederland echter steeds afhankelijker van ingevoerde energie. Bijna 70 procent van de energie komt inmiddels uit het buitenland, wat ons land kwetsbaar maakt bij geopolitieke spanningen. Een goede verstandhouding met de belangrijkste landen van herkomst (Rusland, Midden-Oosten) is niet vanzelfsprekend.

De indicatoren in SDG 7 zijn vooral gericht op hernieuwbare energie en energie-efficiëntie.

Verbranding van fossiele brandstoffen door elektriciteitscentrales, de industrie, auto's, woningen en andere gebouwen gaat gepaard met veel uitstoot van broeikasgassen (zie ook SDG 13 Klimaatactie). De ontwikkeling en het gebruik van technologieën voor energiebesparing en hernieuwbare energiebronnen zijn een belangrijk middel om het energieverbruik en de afhankelijkheid van (ingevoerde) fossiele brandstoffen te verminderen. Dit heeft een positief effect op zowel de huidige als de toekomstige brede welvaart. In de praktijk betekent verduurzaming in veel gevallen een overstap naar elektrische installaties, waarvoor elektriciteit nodig is.

De trendmatige ontwikkelingen (2014–2021) bij SDG 7, duiden merendeels op een beweging in de richting van de doelen van de SDG-agenda en stijgende of stabiele brede welvaart. Gunstig vanuit dit perspectief is de groei van de investeringen in hernieuwbare energie en energiebesparingen als percentage van het bbp. Ook het toenemen van het opgesteld vermogen voor hernieuwbare elektriciteit, het gestegen gebruik van hernieuwbare energie en de afnemende energie-intensiteit van de economie betekenen in dit kader goed nieuws. Er zijn wel zorgen over de leveringszekerheid van energie: de eigen minerale reserves nemen af en de afhankelijkheid van invoer van energie is sterk toegenomen. Deze trends kleuren rood.
In vergelijking met de andere EU-landen verkeert Nederland bij een deel van de indicatoren in de middengroep of (ver) in de achterhoede.

SDG 7 Betaalbare en duurzame energie

Middelen en mogelijkheden

1,4% van het bruto binnenlands product in 2019 ↑
Investeringen hernieuwbare energie en besparingen

0,6% van de totale werkgelegenheid in 2020
Werkgelegenheid duurzame energiesector A)

0,4 terajoules per inwoner in 2021 ↓

10e van 12 in EU in 2020
Fossiele energiereserves A)

1 255,5 megawatt elektrisch vermogen per miljoen inwoners in 2021 ↑

11e van 27 in EU in 2020
Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit

68,5% van de energie komt uit import in 2020 ↑

19e van 27 in EU in 2020
Afhankelijkheid van energie-invoer

3,5% van de totale consumptieve uitgaven (lopende prijzen) in 2021

5e van 26 in EU in 2020
Uitgaven aan energie door huishoudens A)

Gebruik

4 035 kilogram olie-equivalenten per inwoner in 2020

23e van 27 in EU in 2020
Totaal energieverbruik

115,0 kilogram olie-equivalenten per 1 000 euro bbp (prijzen 2015) in 2020 ↓

10e van 27 in EU in 2020
Energie-intensiteit van de economie

Uitkomsten

3,1 ton per inwoner in 2021
Verbruik van aardolieproducten

10,8 ton per inwoner in 2021

27e van 27 in EU in 2020
Invoer fossiele energiedragers A)

21 minuten geen stroom als gevolg van storing per aansluiting in 2020
Stroomstoringen

11,5% van het totale eindverbruik energie in 2020 ↑

23e van 27 in EU in 2020
Hernieuwbare energie

Middelen en mogelijkheden betreffen de beschikbaarheid en betaalbaarheid van energie en, vooral voor Nederland relevant, investeringen in duurzame energievoorziening. De trend van investeringen in hernieuwbare energie en energiebesparing is opwaarts. In 2019 ging het om

1,4 procent van het bbp, tegen 1,0 procent aan het begin van de trendperiode in 2014. De duurzame-energiesector was in 2020 goed voor 0,6 procent van de totale werkgelegenheid, het aandeel is vrijwel gelijk aan dat in 2014.

Het in Nederland opgestelde vermogen voor hernieuwbare elektriciteit is in de trendperiode toegenomen van 231 megawatt per miljoen inwoners in 2014 naar 1 256 megawatt in 2021. De stijging is onder meer het gevolg van uitbreiding van het windmolenpark op land en voor de kust. Maar ook het elektrisch vermogen van installaties om zonnestroom op te wekken groeide fors. Met een 11e positie van 27 EU-landen bezette Nederland in 2020 een middenpositie binnen de EU. Het gaat bij deze indicator overigens om het opgestelde vermogen, en niet om de daadwerkelijke opwekking van energie. Met name bij zonne-energie blijft de opgewekte energie duidelijk achter bij het potentiële vermogen.

Naast groene trends zijn er bij de categorie middelen en mogelijkheden ook twee rode. Omdat de huidige energievoorziening in Nederland nog grotendeels gebaseerd is op fossiele brandstoffen, is het belangrijk dat er voldoende fossiele energiereserves zijn. De reserves die vanuit economisch en maatschappelijk oogpunt als winbaar beschouwd worden, liepen in 2021 verder terug, en de trend kleurt dan ook rood. Voorlopig hebben we gas nodig: vrijwel alle Nederlandse huishoudens zijn aangesloten op gas, en daarbij heeft Nederland afgesproken gas voor Duitse huishoudens te leveren. Gezien de bodemgesteldheid en omwille van de veiligheid van de inwoners, moet de gaswinning in Groningen afgebouwd worden. Vanuit oogpunt van klimaatdoelstellingen is dit minder het geval, omdat – gegeven de behoefte – Gronings gas een relatief betere CO_2-footprint heeft dan bijvoorbeeld Russisch gas of vloeibaar gas uit de Verenigde Staten. Omdat de gasbehoefte er nog is maar de eigen reserves dalen, stijgt de afhankelijkheid van de invoer, wat kwetsbaar maakt voor geopolitieke spanningen, zeker omdat er weinig mogelijkheden zijn voor Europa om het Russische gas te vervangen door gas uit andere landen. Ook deze indicator duidt op kwetsbaarheid en heeft een rode trend. In 2020 werd al bijna 70 procent van de energie geïmporteerd, terwijl dit aan het begin van de trendperiode, in 2014, nog een derde was. Nederland staat in de EU-middengroep, met een 19e positie van 27 landen. In de hele EU is deze kwetsbaarheid overigens groot: de gasmarkt in de EU is sterk verweven en landen hebben afgesproken elkaar te helpen bij schaarste. De energieafhankelijkheid van de EU als geheel is daarmee ook een factor van betekenis.

Als indicator voor de betaalbaarheid van energie kijken we naar wat huishoudens aan hun energierekening uitgeven als percentage van hun totale consumptieve uitgaven. Onder invloed van de sterk gestegen energieprijzen nam dit in 2021 toe naar 3,5 procent. De trend is neutraal. De energieprijzen stegen onder invloed van geopolitieke spanningen in de laatste maanden van 2021 en aan het begin van 2022 flink door, en zorgden voor een hoge inflatie. Betaalbaarheid van energie is dan ook een groot punt van zorg. De eigen Nederlandse gasvoorraden in het Groninger veld zijn niet goed meer winbaar, de gas- en olievoorraden in Europa zijn relatief laag en de mogelijkheden tot extra import gering. Deze krapte op de Europese markt drijft de prijzen op. Elektriciteit was in 2021 gemiddeld 22,2 procent duurder dan een jaar eerder (maar was in 2020 door een grote korting op de energiebelasting nog 39,6 procent goedkoper dan het jaar ervoor). Gas was gemiddeld 16,7 procent duurder, na een stijging van 2,6 procent in 2020. Voor zowel elektriciteit als gas valt de prijsstijging toe te schrijven aan de stijging van de variabele leveringstarieven. Ook benzine (16,2 procent) en diesel (18,5 procent) waren in 2021 duurder, na prijsdalingen in 2020.

Gebruik betreft de hoeveelheid energie die wordt gebruikt en bespaard. Bij het totale energieverbruik is er een trendomslag van dalend naar neutraal. Nederland bezet een plek in de achterhoede in de vergelijking met andere EU-landen. Hier speelt de productiestructuur mee: Nederland maakt energie-intensieve producten als basismetaal en basischemicaliën, die vervolgens in andere landen verder worden verwerkt.

Positief is de trendmatige afname van de energie-intensiteit, een maat voor de energie-efficiëntie van de economie: hoeveel energie wordt verbruikt in verhouding tot de omvang van de economie. Hier spelen zowel een verandering van de productiestructuur (verschuiving van maakindustrie naar diensteneconomie) als een verbetering van de energie-efficiëntie (bijvoorbeeld door energiebesparing en isolatie) een rol. Nederland bezette in 2020 binnen de EU een positie in de middengroep. Bij deze internationale vergelijking past wel de kanttekening dat de samenstelling van de economische activiteiten en het energieverbruik in de bijbehorende productieprocessen van land tot land sterk verschilt.

Uitkomsten betreffen de duurzaamheid en verspilling van energie. De langjarige trend bij de invoer van fossiele energiedragers stijgt of daalt niet significant, maar Nederland staat als belangrijkste importeur van fossiele brandstoffen in 2020 helemaal onderaan de EU-ranglijst. Vanuit het perspectief van duurzaamheid wordt veel invoer namelijk als negatief getypeerd. Een groot deel van deze invoer wordt overigens wel weer uitgevoerd.

Het aandeel hernieuwbare energie groeit gestaag: van 5,4 procent aan het begin van de trendperiode in 2014 naar 11,5 procent in 2020. Als doel voor het Europese en nationale beleid voor hernieuwbare energie geldt 14 procent in 2020. Om aan de doelstelling te voldoen mogen landen onderling een administratieve overdracht toepassen. Nederland heeft hiervan gebruik gemaakt en in 2020 het verschil tussen de gerealiseerde 11,5 en de gewenste 14 procent verrekend met Denemarken, waar het verbruik van hernieuwbare energie hoger is dan de afgesproken doelstelling. Ook na deze verrekening verkeert Nederland echter binnen de EU nog in de onderste regionen, met een 23e plaats in 2020. Vergeleken met andere landen, zoals Duitsland, is de Nederlandse overheid lang terughoudend geweest met het financieel stimuleren van hernieuwbare energie. Bovendien kunnen we in Nederland weinig gebruik maken van waterkracht en gebruiken huishoudens hier relatief weinig hout voor verwarming.

Onder meer vanwege de energietransitie neemt de vraag naar elektriciteit in de toekomst naar verwachting fors toe. Hierbij is een goed functionerend stroomnetwerk essentieel voor het functioneren van de samenleving. De aan het dashboard toegevoegde indicator stroomstoringen geeft een indicatie van de betrouwbaarheid en leveringszekerheid van elektriciteit. Al met al blijkt deze in Nederland zeer groot: in 2020 hadden huishoudens en zakelijke gebruikers gemiddeld 21 minuten geen stroom als gevolg van storingen. De trend is neutraal.

Beleving betreft de tevredenheid met de prijs en beschikbaarheid van energiebronnen. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren

De doelstelling van SDG 8 is tweeledig. Het eerste dashboard van SDG 8 gaat in op het duurzamer en efficiënter maken van economische groei, met aandacht voor innovatie, ondernemerschap en milieu. Het volume van het bbp is een maat voor de omvang van de economie; het kan worden berekend vanuit de productie, de inkomens of de bestedingen. Een toename van het bbp zorgt op korte termijn doorgaans voor meer materiële welvaart: een hoger mediaan besteedbaar inkomen en hogere individuele consumptie. Er is wel een keerzijde: economische activiteiten kunnen op lange termijn schadelijk zijn voor de brede welvaart, de leefomgeving en het welbevinden. Voor de productie van goederen en diensten is

input nodig van kapitaal, arbeid en grondstoffen. Worden deze duurzaam en productief ingezet? En hoe worden de winsten en inkomens verdeeld worden over burgers en bedrijven? Al deze factoren bepalen samen hoe efficiënt en duurzaam economische groei is. Het tweede aspect van SDG 8, zorgen dat iedereen waardig werk heeft, wordt behandeld in een apart dashboard.

Het Nederlandse beleid voor SDG 8 is voornamelijk opgesteld door het ministerie van SZW. Daarnaast zijn beleidsmaatregelen en voornemens geformuleerd door tal van andere departementen.[11] Zo is in 2019 de Groeistrategie gelanceerd met het oog op economische groei en het verhogen van het verdienvermogen. Een ander belangrijk beleidsvoornemen betreft het Programma Circulaire Economie 2050, dat getrokken wordt door IenW, met bijdragen vanuit LNV (kringlooplandbouw) en EZK (verduurzaming van de Nederlandse basisindustrie).

Bij vijf van de vijftien indicatoren in dit dasboard, waaronder het bbp per capita (in constante prijzen 2015), is de middellangetermijntrend (2014–2021) stijgend en groen. Deze ontwikkeling wordt geassocieerd met een hogere brede welvaart en een beweging in de richting van de SDG-doelen. Er zijn bij dit dashboard geen trendomslagen, en geen indicatoren met een trend die duidt op verminderde welvaart. De Nederlandse economie kromp in 2020 fors onder invloed van de coronamaatregelen, maar vergeleken met andere EU-landen bleef de schade binnen de perken. In 2021 herstelde de economie zich, en was het bbp per hoofd van de bevolking vrijwel terug op het niveau van 2019. In de internationale vergelijking heeft Nederland bij zes indicatoren een score in de Europese voorhoede, terwijl het bij één indicator een positie onderaan de ranglijst inneemt. Deze laatste, investeringen in materiële vaste activa, is een belangrijke indicator voor de toekomstige brede welvaart.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren

Middelen en mogelijkheden

17,0% van het bruto binnenlands product in 2021 ↑ — 13e van 16 in EU in 2020
Bruto investeringen in materiële vaste activa

785,1 gewerkte uren per inwoner per jaar in 2021 ↑ — 16e van 27 in EU in 2020
Gewerkte uren

€ 28 600 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2020) in 2020 ↑ — 5e van 26 in EU in 2020
Mediaan besteedbaar inkomen

Gebruik

€ 50 bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2021 — 7e van 27 in EU in 2020
Arbeidsproductiviteit

€ 152 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020 — 7e van 12 in EU in 2020
Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

€ 11,10 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020 — 6e van 12 in EU in 2020
Kenniskapitaalgoederenvoorraad

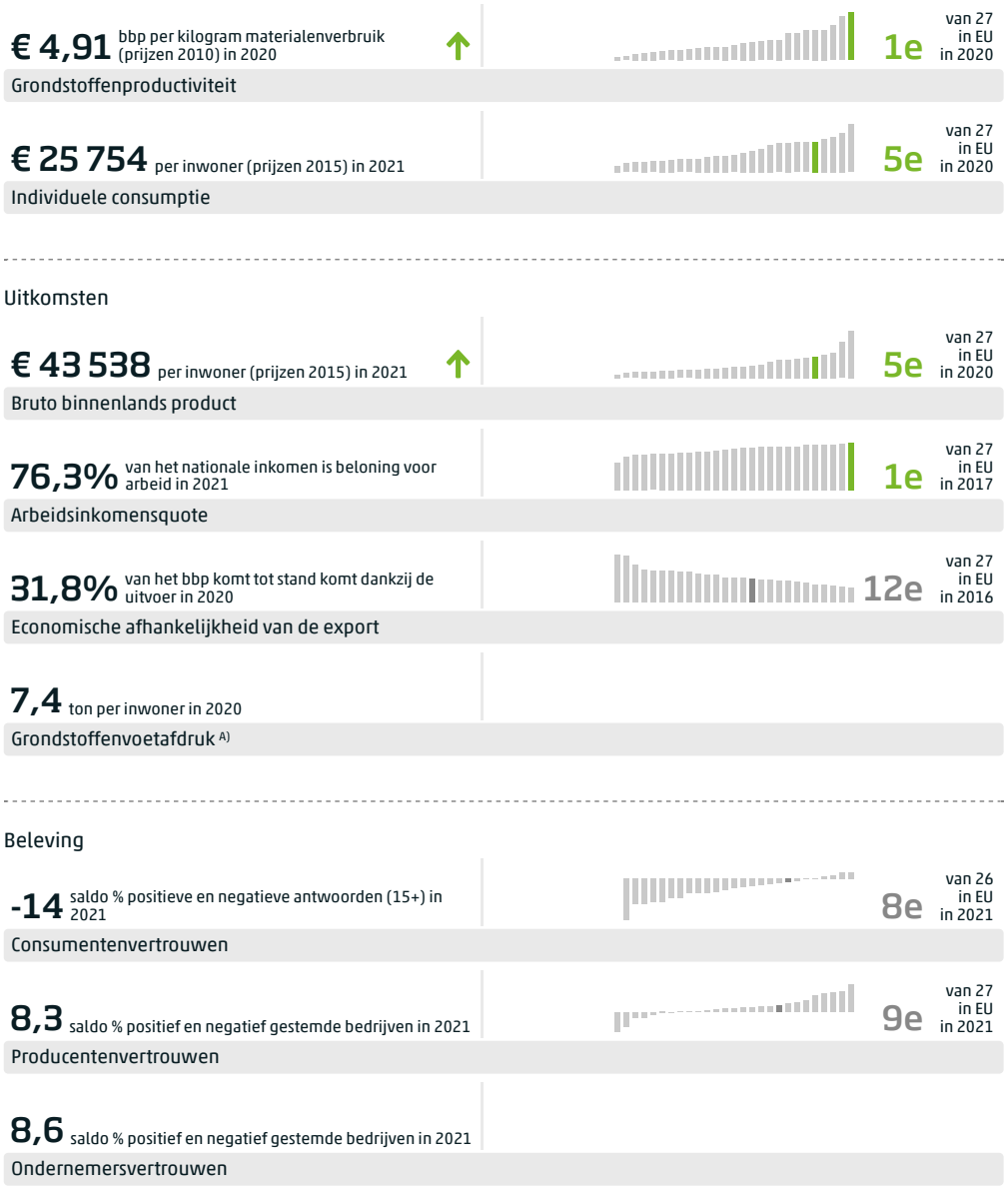

Middelen en mogelijkheden betreffen de hoeveelheid arbeid, kapitaal en kennis die wordt ingezet bij de productie van goederen en diensten, en de mogelijkheid deze productie uiteindelijk te (ver)kopen voor consumptie of anderszins. De trends in dit deel van het dashboard kleuren groen: het aantal gewerkte uren, de investeringen in materiële activa en het mediaan besteedbaar inkomen stijgen. Bij de internationale positie loopt het beeld uiteen: qua gewerkte uren per inwoner neemt Nederland een middenpositie in, en bij het mediaan besteedbaar inkomen staat Nederland juist bovenin de ranglijst. Dat de Nederlandse investeringen in materiële vaste activa achterlopen is een aandachtspunt, omdat het een belangrijke indicator is voor de toekomstige materiële welvaart.

Gebruik betreft de productiviteit en duurzaamheid van de inzet van productiefactoren, en consumptie. Deze zijn mede af te lezen uit een aantal economische ratio's.
De arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per gewerkt uur), grondstoffenproductiviteit en de individuele consumptie zijn relatief hoog vergeleken met andere EU-landen.
Bij grondstoffenproductiviteit gaat Nederland aan kop. Van alle EU-landen wordt hier al het meest efficiënt omgegaan met de verbruikte grondstoffen, en de efficiëntie verbetert nog verder gezien de stijgende trend.

Uitkomsten hebben betrekking op het tempo, de efficiëntie en de houdbaarheid van economische groei. In 2021 volgde economisch herstel, nadat het totale volume van het bbp in het eerste coronajaar 3,8 procent was gekrompen. Het bbp per inwoner kromp toen zelfs iets meer, met 4,3 procent. Met een bbp-stijging van 4,8 procent (voor de monitor wordt de eerste jaarraming gebruikt) werd de achteruitgang van het bbp in een jaar tijd volledig goedgemaakt. Ook het bbp per hoofd van de bevolking kwam in 2021 met een toename van 4,2 procent weer vrijwel terug op het pre-corona niveau. De middellangetermijntrend van het bbp per inwoner blijft stijgend. Bovendien heeft Nederland een hoge positie op de Europese ranglijst. Bijna een derde van het bbp komt tot stand dankzij de uitvoer naar andere landen, dit aandeel stijgt of daalt niet significant.

Als aandeel van de beloning van arbeid (werknemers en zelfstandigen) in het totale verdiende inkomen, geeft de arbeidsinkomensquote (aiq) een beeld van de verdeling van winsten en beloning in de economie. Voor werkenden is een hogere aiq gunstig. Volgens de definitie gehanteerd door het CBS, het CPB en DNB kwam de aiq in 2021 uit op 76,3 procent. De hier gegeven positie ten opzichte van andere landen is alleen indicatief; de vergelijking is lastig omdat er veel definitieverschillen zijn. De aiq van Nederland lijkt evenwel relatief hoog te zijn (cijfers 2017). De grondstoffenvoetafdruk ten slotte, kwam in 2020 uit op 7,4 ton per inwoner. De trend is stabiel. Het CBS werkt momenteel aan het verbeteren van de methoden om deze en andere voetafdrukken te berekenen.

Beleving gaat om vertrouwen van consumenten en producenten. Hierbij speelt de conjuncturele ontwikkeling een rol, maar ook het gevoerde beleid is van invloed: door de coronamaatregelen gedupeerde ondernemers werden bijvoorbeeld tijdens de pandemie geholpen met steunpakketten. Het sentiment onder consumenten kan sterk wisselen. In 2020 daalde het consumentenvertrouwen fors, het jaargemiddelde kwam uit op –20. In de eerste helft van 2021 volgde echter herstel, en in de zomer hielden optimisten en pessimisten elkaar weer bijna in evenwicht. Daarna verslechterde de stemming, zodanig dat het jaargemiddelde op –14 uitkwam. Ook het vertrouwen van industriële producenten maakte na de eerste coronamaatregelen aanvankelijk een duikvlucht, maar in de maanden na april 2020 nam de somberheid gestaag af. Het jaarcijfer voor 2020 kwam uit op –7,6. De stemming in de industrie was daarmee veel minder somber dan bijvoorbeeld ten tijde van de kredietcrisis. In 2021 waren de ondernemers weer overwegend positief, het jaargemiddelde kwam uit op 8,3. De derde stemmingsindicator, het sentiment onder alle ondernemers in het niet-financiële bedrijfsleven, herstelde zich in 2021 eveneens van de omslag een jaar eerder, met 8,6 tegen –13,5. Binnen de EU stonden Nederlandse producenten en consumenten met deze jaargemiddelden in 2021 in de middengroep.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

De doelstelling van SDG 8 is tweeledig. Duurzamer en efficiënter economische groei met aandacht voor innovatie, ondernemerschap en milieu is behandeld in het eerste dashboard van SDG 8. Het tweede aspect van deze SDG is het realiseren van waardig werk en goede arbeidsomstandigheden voor iedereen, vooral voor kwetsbare groepen. Passend en zinvol werk is belangrijk: mensen verdienen er geld mee, nemen deel aan de samenleving en krijgen meer eigenwaarde. Voor veel mensen is het een uitdaging een baan te vinden en te houden, en daarmee voldoende te verdienen om rond te komen. Daarnaast zijn goede arbeidsomstandigheden, relevante en interessante werkzaamheden en een goede werk-privébalans belangrijk. Vrije tijd is ook belangrijk in dit opzicht, denk hierbij aan ontspanning, sociale contacten en persoonlijke ontwikkeling.

Het Nederlandse beleid voor SDG 8 wordt grotendeels gemaakt bij het ministerie van SZW. Daarnaast dragen ook de departementen BZK, EZK, OCW, VWS, SZW, JenV, LNV, IenW en BZ bij.[12] Naast de Groeistrategie die economische groei en het verhogen van de verdienvermogen betreft, worden diverse maatregelen ingezet om waardig werk voor iedereen te realiseren en mensen te ondersteunen die niet in staat zijn om zelf regie over hun loopbaan te nemen.

In overleg met experts binnen en buiten het CBS, zijn twee indicatoren toegevoegd aan dit dashboard. Ten eerste de indicator zelf beslissen in het werk, die aangeeft hoeveel werknemers van 15–74 jaar regelmatig zelf kunnen beslissen hoe ze hun werk uitvoeren. De tweede nieuwe indicator geeft een beeld van werknemers met een flexibele arbeidsrelatie.

Het beeld bij dit dashboard is positief. Zeven indicatoren laten over de middellange termijn (2014–2021) een trendmatige verbetering van de welvaart en een beweging richting de SDG-doelen zien, terwijl slechts één indicator (psychische vermoeidheid door werk) zich ongunstig ontwikkelt. Ook de posities op de Europese ranglijst zijn veelal hoog. Alleen met het relatief lage aantal gewerkte uren en het hoge percentage flexwerkers verkeert Nederland vanuit het perspectief van brede welvaart in de achterhoede van de EU.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

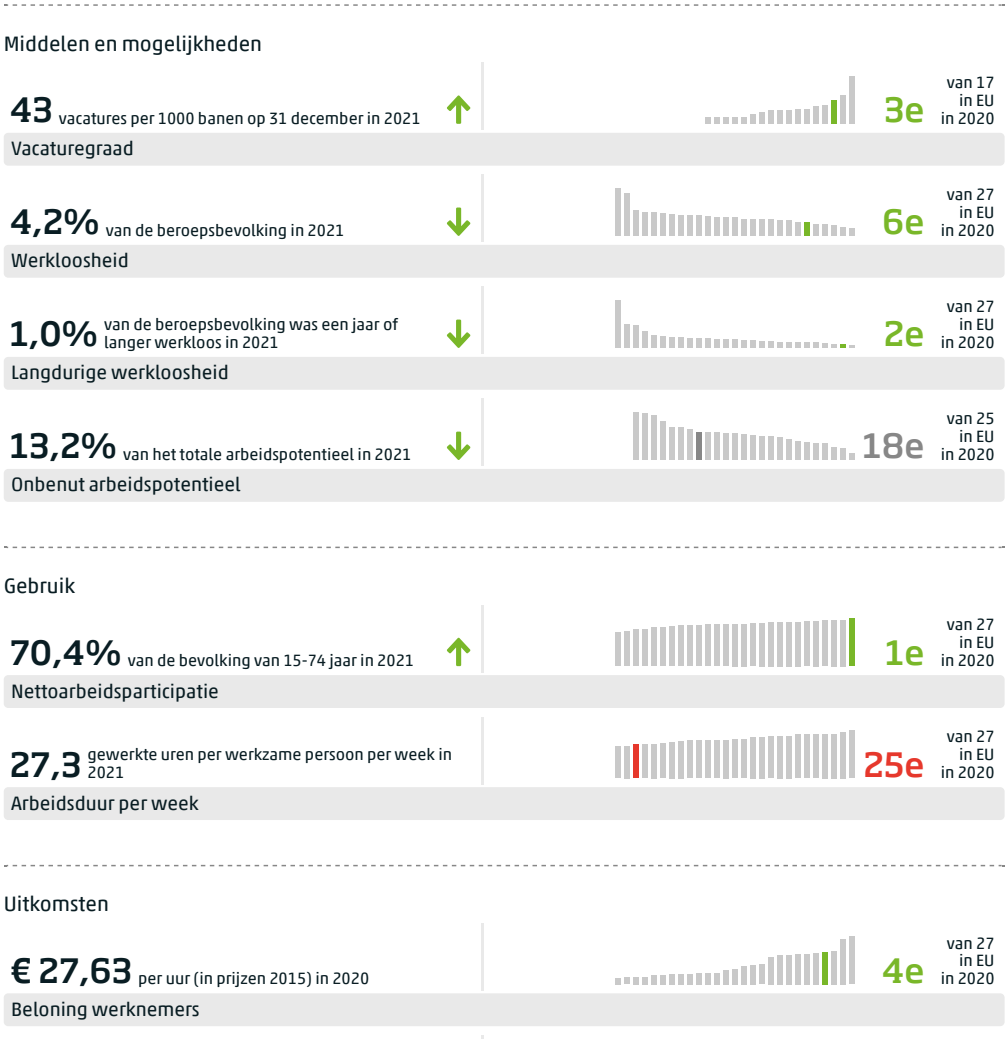

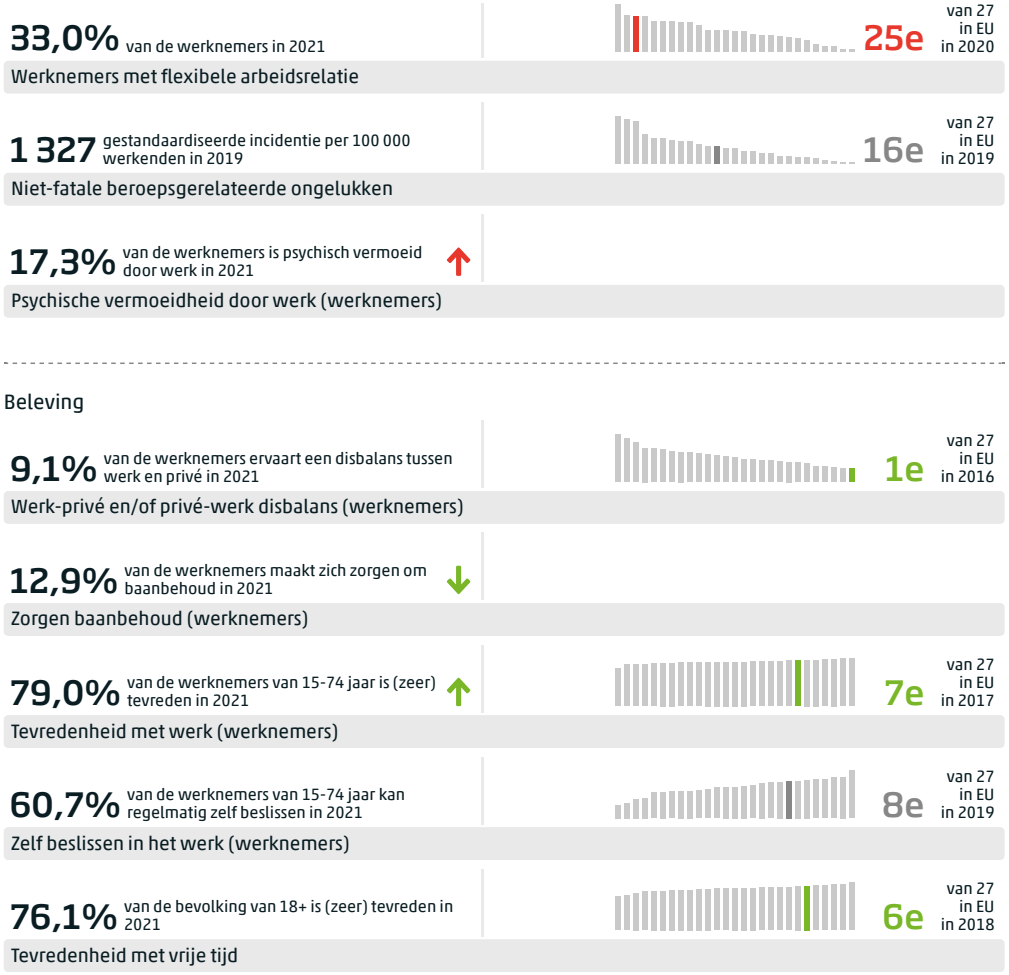

Middelen en mogelijkheden betreffen mogelijkheden voor deelname aan de arbeidsmarkt, en het aantal beschikbare banen. De middellangetermijntrends (2014–2021) in dit deel van het dashboard ontwikkelen zich allemaal positief. Een hoge vacaturegraad is positief voor werkzoekenden: aan het eind van 2021 waren er per duizend banen 43 vacatures, de hoogste stand sinds 1997. Door de aanhoudende vacaturegroei en een verdere daling van de werkloosheid, is de spanning op de arbeidsmarkt wel toegenomen. Het CBS gebruikt sinds begin 2022 een nieuwe meetmethode voor de cijfers over de beroepsbevolking. Hiermee worden zowel werklozen als werkenden beter in beeld gebracht. De werkloosheid is in 2021 gedaald, naar 4,2 procent van de beroepsbevolking. Ook langdurige werkloosheid komt steeds minder vaak voor: 1,0 procent van de beroepsbevolking was in 2021 een jaar of langer werkloos. Van het arbeidspotentieel bleef in 2021 13,2 procent onbenut. Dit zijn mensen zonder betaald werk die zouden kunnen werken, personen met betaald werk die recent naar werk hebben gezocht en/of direct aan de slag kunnen, en personen met betaald werk die meer uren willen werken en daarvoor per direct beschikbaar zijn. Aan het begin van de trendperiode, in 2014, ging het nog om 21,6 procent van het totale arbeidspotentieel van 15–74-jarigen.

Hoewel de werkloosheid in 2021 in alle EU-landen daalde, is de werkloosheid in Nederland nog altijd relatief laag. We zakten met de herziene, hogere, cijfers over de beroepsbevolking iets in de lijst van landen met het laagste werkloosheidspercentage, maar behoren nog steeds tot de kopgroep. Ook de langdurige werkloosheid is relatief laag: er zijn voor Nederlandse werkzoekenden relatief veel vacatures.

Gebruik betreft de nettoarbeidsparticipatie. In 2021 was 70,4 procent van alle 15–74-jarigen aan het werk. Dit is meer dan in 2020, toen de nettoarbeidsparticipatie voor het eerst in lange tijd afnam (69,6 procent). Tussen maart en mei 2020, net na het uitbreken van de coronacrisis, was de afname van het aantal werkenden en de arbeidsparticipatie uitzonderlijk groot, maar later in het jaar herstelde zich dit weer. Nederland heeft de hoogste nettoarbeidsparticipatie van de EU, en de trend is stijgend (groen). De gemiddelde arbeidsduur komt in 2020 uit op 27,3 gewerkte uren per werkende per week; dit is laag vergeleken met andere Europese landen. De materiële welvaart zou kunnen toenemen als mensen meer uren gaan werken. Er is wel een positief (tweede-orde) effect van dit relatief lage aantal gewerkte uren, namelijk dat er tijd en aandacht overblijft voor bijvoorbeeld mensen die een zorgtaak hebben of hun vrije tijd nodig hebben voor andere activiteiten.

Uitkomsten betreffen de opbrengsten van werk, arbeidsomstandigheden en veiligheid op het werk. Na correctie voor koopkracht, is het gemiddelde Nederlandse uurloon hoog vergeleken met andere EU-lidstaten. Volgens cijfers van het CBS en TNO was 17,3 procent van de werknemers in 2021 een paar keer per maand of vaker psychisch vermoeid door het werk. Na een piek in 2018 liep het percentage in 2019 iets terug. In 2020 volgde een relatief sterke afname, maar in 2021 keerde het aandeel dus weer terug naar het hoge niveau van 2018. De middellangetermijntrend is opwaarts en daarmee rood. Een nieuwe indicator in het dashboard is het percentage werknemers dat een tijdelijk arbeidscontract heeft óf een flexibel aantal uren per week werkt. Deze groep werknemers heeft minder inkomenszekerheid, wat van invloed kan zijn bij het nemen van grote beslissingen als het kopen van een huis of gezinsuitbreiding. In 2021 werkte 33 procent van de werknemers op deze basis. Een hoog aandeel wordt gezien als ongunstig voor de brede welvaart van de betrokken werknemers, en Nederland staat daarmee dan ook in de staartgroep van de EU. Voor ondernemers is een zekere mate van flexibiliteit op de arbeidsmarkt overigens wel gunstig, maar dit tweede-orde-effect wordt in het perspectief van dit dashboard niet meegenomen.

Beleving betreft de vraag of mensen tevreden zijn met hun arbeidsomstandigheden, hun werk en hun vrije tijd, en of ze zich zorgen maken over werk en financiën. Met de toenemende krapte op de arbeidsmarkt daalt de trend bij het percentage werknemers dat zich zorgen maakt om baanbehoud. Het aandeel werknemers dat vindt dat werk en privé niet in balans zijn, nam in 2020 af tot 7,6 procent. In 2021 steeg het percentage flink, naar 9,1, maar deze groep is nog altijd kleiner dan voor de uitbraak van de coronapandemie (9,7 procent in 2019). In hoeverre thuiswerken, minder reistijd, thuisonderwijs van kinderen of krappe behuizing de uitkomsten hebben beïnvloed valt hierbij niet te zeggen. In geen enkel EU-land is deze groep zo klein als in Nederland. Ook de tevredenheid van werknemers met hun werk is groot vergeleken met andere landen. Van elke vijf werknemers zijn er vier zeer content en de trend is stijgend. De tevredenheid met vrije tijd is eveneens groot. Nederlanders horen ook hier tot de Europese voorhoede.

SDG 9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

Deze veelomvattende SDG bevat drie hoofdcomponenten: infrastructuur en mobiliteit, industrie en duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. Hier bespreken we de eerste invalshoek: een toegankelijke infrastructuur en mobiliteit voor iedereen. De tweede en derde componenten komen aan bod in dashboards SDG 9.2 en SDG 9.3.

Naast de fysieke infrastructuur – die al sterk ontwikkeld is in Nederland – gaat dashboard 9.1 ook over de mobiliteit van personen en vrachtvervoer. Mobiliteit en infrastructuur stellen mensen in staat zich te verplaatsen, bijvoorbeeld van en naar het werk, goederen te vervoeren, contacten te onderhouden en hun vrije tijd in te vullen. Dit alles heeft echter ook nadelige effecten voor samenleving en milieu: mensen staan soms lang in de file, de verkeersveiligheid neemt af en de druk op het milieu wordt groter.

Het beleid met betrekking tot infrastructuur en mobiliteit ligt op het terrein van verschillende ministeries, maar de meeste maatregelen zijn afkomstig van IenW en EZK.[13] De schets Mobiliteit naar 2040 streeft naar een veilig, robuust en duurzaam mobiliteitssysteem, met minimale negatieve invloed op de leefomgeving, zoals minder geluidshinder, luchtvervuiling en energiegebruik. De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) zet in op optimale bereikbaarheid van steden en economische kerngebieden. Bewust kiezen voor combinaties van lopen, fietsen, openbaar vervoer (ov) en minder autogebruik draagt bij aan een gezonde leefomgeving en een gezonde leefstijl en daarmee aan brede welvaart.

Bij dit dashboard zijn enkele aanpassingen gedaan aan de indicatoren. Zo wordt nu het onderzoek Onderweg in Nederland (ODiN) gebruikt bij het berekenen van de indicatoren over reizigerskilometers afgelegd per fiets, auto en ov. Waar voorgaande edities alleen naar de trein is gekeken, zijn nu alle vormen van ov (trein, bus, tram en metro) meegenomen.

De uitbraak van corona en de daaropvolgende maatregelen hadden in 2020 en 2021 grote gevolgen voor de mobiliteit. Lang was het advies om zoveel mogelijk thuis te werken, in de eigen omgeving te blijven en weinig bezoek te ontvangen. In een deel van 2021 gold ook een avondklok. De files en luchtvervuiling namen af, de tevredenheid over woon-werkreistijd nam toe. De indicatoren van het mobiliteitsdashboard bij SDG 9 laten een gemengd beeld zien. Bij de trend ontwikkelen vier indicatoren zich richting verminderde brede welvaart, terwijl drie zich juist gunstig ontwikkelen. Bij twee indicatoren staat Nederland in de Europese voorhoede, bij drie juist achteraan. Er zijn geen omslagen in de trend over de periode 2014–2021 vergeleken met die over 2013–2020. Er zijn nog te weinig cijfers voor 2021 beschikbaar om een compleet beeld te geven.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

Middelen en mogelijkheden

2,3% van het bruto binnenlands product in 2021 ↓
Investeringen in grond-, weg- en waterbouw

4,20 kilometer per km² landoppervlakte in 2020 ↑
Netdichtheid openbare wegen

Gebruik

90,5 volume t.o.v. bbp, index (2010=100) in 2019 ↓

15e van 27 in EU in 2019
Personenmobiliteit

96,4 volume t.o.v. bbp, index (2010=100) in 2019 ↓

9e van 27 in EU in 2019
Vrachtvervoer

89,1% van het totaal aantal reizigerskilometers met auto en ov in 2020

4e van 27 in EU in 2019
Autogebruik

10,9% van het totaal aantal reizigerskilometers met auto en ov in 2020

24e van 27 in EU in 2019
Openbaar vervoergebruik

961,7 reizigerskilometer per inwoner van 6 jaar en ouder in 2020
Fietsgebruik

8,1% van het totaal aantal personenauto's in 2021 ↑
Elektrische personenauto's

Uitkomsten

1,36 voertuigverliesuren per inwoner in 2020
Tijdverlies door files en vertraging

35,0 verkeersdoden per miljoen inwoners in 2020

4e van 27 in EU in 2019
Doden in het verkeer

1 798,3 kilogram per inwoner in 2021
CO_2-uitstoot binnenlands verkeer en vervoer [A)]

519,3 kilogram per inwoner in 2021 ↓

25e van 27 in EU in 2020
CO_2-uitstoot nationale luchtvaartmaatschappijen [A)]

Beleving

27,4% van de huishoudens ervaart geluidshinder in 2021 ↑

24e van 25 in EU in 2020
Geluidshinder verkeer en buren

85,0% van de werkende bevolking van 18-74 is tevreden in 2021
Tevredenheid reistijd woon-werkverkeer

Middelen en mogelijkheden gaan over de beschikbare middelen voor onderhoud en ontwikkeling van de infrastructuur en de mogelijkheden die dit biedt voor mobiliteit van personen en goederen. De dichtheid van het openbare wegennet neemt trendmatig toe, wat gunstig is voor de bereikbaarheid. Een vitale schakel voor bereikbaarheid is verder goed en toegankelijk openbaar vervoer, maar hiervoor is nog geen passende indicator gevonden.
Het aandeel van de investeringen in grond-, weg- en waterbouw in het bbp kwam in 2021 uit op 2,3 procent. De trend is neerwaarts (rood).

Gebruik beschrijft de vervoersbewegingen met verschillende vervoermiddelen. Het is duidelijk dat de maatregelen om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan de mobiliteit ernstig hebben beperkt. In 2021 reisden er bijvoorbeeld meer luchtvaartpassagiers van en naar de vijf belangrijkste luchthavens in Nederland dan in 2020, maar nog altijd veel minder dan in 2019. Ook op de weg was het tijdens de pandemie rustiger: veel mensen werkten thuis en beperkten het bezoek aan anderen.
Er is een trendmatige afname in de verhouding tussen het volume van personenmobiliteit en het bbp. Ook bij het vrachtvervoer is de trend neerwaarts. Dit betekent dat het vervoer in kilometers minder snel toenam dan de groei van de economie (de cijfers lopen tot en met 2019). Dit wordt in het kader van mobiliteit als negatief gezien voor brede welvaart.

Binnen Nederland gebruikten mensen in het coronajaar 2020 veel minder vaak de auto en het ov. Als we kijken naar het totaalaantal reizigerskilometers afgelegd met auto en ov samen, zien we dat het aandeel ov hierin daalde van 17,5 procent in 2019 naar 10,9 procent in 2020. Hoewel mensen dus verhoudingsgewijs vaker in de auto stapten, reden ze in absolute zin minder kilometers in 2020 dan in 2019. Op de fiets (al dan niet elektrisch) leggen inwoners van zes jaar en ouder ook nog een kleine duizend kilometer per jaar af. In Europa hoort Nederland bij de koplopers als het om het aandeel van de auto gaat in de reizigerskilometers afgelegd met auto en ov, maar in de achterhoede als gekeken wordt naar het aandeel van alle vormen van ov. Overigens reizen Nederlanders relatief meer per trein dan andere Europeanen.

De overheid stimuleert elektrisch autorijden en autorijden op waterstof, waarmee zuiniger en schoner kan worden gereden dan met een conventionele auto. Het aandeel hybride- en elektrische auto's in het totale aantal auto's is flink toegenomen: van 2,0 procent eind 2014 naar 8,1 procent eind 2021. Hoewel elektrische voertuigen schoner zijn in gebruik, wordt bij de productie van deze auto's wel beslag gelegd op grondstoffen als lithium en kobalt, die zeldzaam zijn en niet altijd onder goede arbeidsomstandigheden gewonnen worden.

Uitkomsten betreffen de effecten van het verkeer en vervoer, zoals files en vertragingen, ongelukken, vervuiling en geluidshinder. De CO_2-uitstoot van de Nederlandse luchtvaartmaatschappijen in kilo per inwoner, daalt trendmatig, maar is wel relatief hoog vergeleken met die van nationale maatschappijen van andere EU-landen. In coronajaar 2020 werd het vliegverkeer vanaf maart ernstig beperkt en kwam het in april zelfs vrijwel tot stilstand. De CO_2-emissies van de Nederlandse luchtvaartmaatschappijen daalden dat jaar met bijna veertig procent. In 2021 herstelde de luchtvaart zich en nam ook de uitstoot weer toe, maar per saldo was de CO_2-uitstoot van Nederlandse maatschappijen, omgeslagen per inwoner, in 2021 nog altijd een kwart lager dan in 2019.

Ook het verkeer op het hoofdwegennet was in 2020 door coronamaatregelen fors minder, met minder files en vertraging tot gevolg. In 2020 vielen er in het verkeer 35 doden per miljoen inwoners, tegen 38 in 2019. Met het relatief lage aantal dodelijke verkeersslachtoffers vergeleken met andere EU-landen heeft Nederland in 2019 een vierde positie.

Beleving betreft geluidshinder en de tevredenheid met de woon-werkreistijd. Een toenemend deel van de huishoudens kampt met geluidsoverlast van verkeer of buren: in 2021 had meer

dan een kwart (27,4 procent) hier last van. De trend is opwaarts en rood en binnen de EU was het in 2020 alleen in Malta hoger. Mensen waren natuurlijk door de coronamaatregelen meer thuis dan in eerdere jaren, maar het is niet vast te stellen of ze meer last hadden van de buren, of juist van het verkeersgeluid. De tevredenheid van de Nederlandse bevolking met de reistijd naar het werk was niet eerder zo groot als in 2021: 85,0 procent. Het vele thuiswerken en de relatieve rust op de weg en in het ov zullen hieraan bijgedragen hebben.

SDG 9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

Deze veelomvattende SDG bevat drie hoofdcomponenten: infrastructuur en mobiliteit, duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. Dit tweede dashboard voor SDG 9 beschrijft de versterking en verduurzaming van het bedrijfsleven en de toegang van kleine bedrijven tot hoogwaardige markten en tot financiering. De SDG-agenda bevat relevante indicatoren voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) en bedrijvigheid in ontwikkelde landen als Nederland. Mvo raakt overigens ook andere SDG's: toegang tot krediet voor kleine bedrijven, aandacht voor werknemers, duurzame productieprocessen, en inclusieve en duurzame waardeketens, ook over landsgrenzen heen. In een ontwikkelde economie als die van Nederland zijn vooral de relaties tussen bedrijven en werknemers, de rol van het midden- en kleinbedrijf (mkb) en de grote bedrijven, en duurzame productieprocessen en producten van belang. Sommige onderwerpen uit de SDG-agenda zijn voor Nederland minder relevant, bijvoorbeeld het vergroten van het aandeel van de industrie in de economie.

Verschillende ministeries zijn verantwoordelijk voor het beleid rond dit deel van SDG 9, waarbij de focus meer ligt op duurzaamheid en inclusiviteit. De meeste beleidsmaatregelen zijn afkomstig van de ministeries van IenW en EZK. [14]

Het beeld bij dit dashboard is tamelijk rooskleurig. Bij zes van de twaalf indicatoren beweegt de trend in de richting van de doelen voor 2030 en een hogere brede welvaart. In de andere gevallen is de trend stabiel. Nederland heeft daarbij posities in de bovenste en middengroep van de EU.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

Middelen en mogelijkheden

5,2% ervaart toegang tot financiering als belangrijkste probleem in 2021 ↓
3e van 26 in EU in 2021
Toegang mkb tot krediet

2,5% van het bbp in lopende prijzen in 2021 ↑
10e van 23 in EU in 2018
Toegevoegde waarde milieusector A)

1,9% van de totale werkgelegenheid in 2021
Werkgelegenheid milieusector A)

88% van de top-100 bedrijven publiceert een mvo-jaarverslag in 2020
6e van 19 in EU in 2020
Mvo jaarverslagen bedrijven

Gebruik

115,0 kilogram olie-equivalenten per 1 000 euro bbp (prijzen 2015) in 2020 ↓

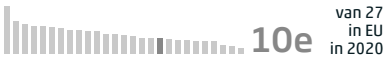

van 27 in EU in 2020

Energie-intensiteit van de economie

9 505 kilogram per inwoner in 2019

van 27 in EU in 2020

Binnenlands materialenverbruik

Uitkomsten

62,7% van de toegevoegde waarde van de niet-financiële sector in 2020

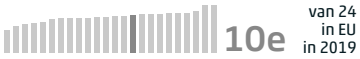

van 24 in EU in 2019

Toegevoegde waarde mkb

0,27 kilogram CO_2-equivalenten per euro bbp (prijzen 2015) in 2021 ↓

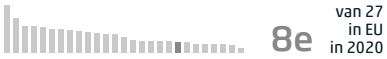

van 27 in EU in 2020

Broeikasgasintensiteit van de economie [A)]

76,3% van het nationale inkomen is beloning voor arbeid in 2021

van 27 in EU in 2017

Arbeidsinkomensquote

Beleving

76,9% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2021 ↑

van 27 in EU in 2015

Tevredenheid met arbeidsomstandigheden (werknemers)

39,2% van de bevolking van 15+ heeft (tamelijk of heel) veel vertrouwen in 2021

Vertrouwen in grote bedrijven

48,7% van de bevolking van 15+ heeft (tamelijk of heel) veel vertrouwen in 2021 ↑

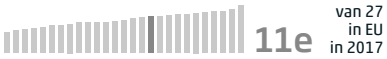

van 27 in EU in 2017

Vertrouwen in banken

Middelen en mogelijkheden betreffen de mogelijkheden voor bedrijven om hun productieprocessen, energieverbruik en waardeketens duurzaam te maken. Twee van de vier indicatoren ontwikkelen zich gunstig vanuit het oogpunt van brede welvaart. In 2021 noemde 5,2 procent van de mkb-ondernemers toegang tot financiering als grootste belemmering voor de bedrijfsvoering, tegen 14,1 procent aan het begin van de trendperiode (2014). In de EU behoort Nederland met dit lage percentage tot de kopgroep. Het belang van bedrijven actief op het gebied van milieubescherming en beheer van natuurlijke hulpbronnen neemt gestaag toe. In 2021 bedroeg de toegevoegde waarde van deze milieusector 2,5 procent van het bbp, en de trend is opwaarts. De milieusector is inmiddels goed voor 1,9 procent van de totale werkgelegenheid.

Van de qua omzet honderd grootste bedrijven in Nederland publiceerden er 88 in 2020 een duurzaamheidsverslag. Bij de vorige meting, in 2017, waren dit er volgens KPMG 82 van de 100.

Gebruik heeft betrekking op de inspanning van bedrijven om hun productieprocessen, energieverbruik en waardeketens duurzaam te maken. De energie-intensiteit van de economie – een maat voor de efficiëntie van energiegebruik – daalt trendmatig. De trend van het binnenlands materialenverbruik is stabiel – ruim 9 500 kilo per inwoner in 2019; Nederland staat met dit relatief lage verbruik in de kopgroep van de EU-ranglijst.

Uitkomsten hebben betrekking op de feitelijke duurzaamheid van productieprocessen en waardeketens. Het Nederlandse bedrijfsleven bestaat grotendeels uit middelgrote en kleine bedrijven (tot 250 medewerkers). Met de ruim 60 procent van de toegevoegde waarde van de gehele niet-financiële sector die zij in 2020 genereerden, heeft Nederland binnen Europa een middenpositie. De broeikasgasintensiteit van de economie daalt trendmatig: per eenheid productie worden minder broeikasgassen uitgestoten. Dit duidt op een voortgaande verbetering van de milieu-efficiëntie van de economie. Hoewel Nederland bij de arbeidsinkomensquote (aiq) bovenaan de EU-ranglijst staat, is dit slechts indicatief: een vergelijking met andere landen is lastig vanwege definitieverschillen.

Beleving geeft een beeld van hoe tevreden werkenden zijn met de arbeidsomstandigheden en hoeveel vertrouwen mensen hebben in banken en grote bedrijven. In 2020 steeg het percentage mensen dat veel vertrouwen heeft in grote bedrijven met 1,6 procentpunt, naar 39,1 procent. In 2021 bleef het vertrouwen vrijwel gelijk. Het vertrouwen in banken nam zowel in 2020 als 2021 flink toe, met 5,1 respectievelijk 2,1 procentpunt. Hier is de trend stijgend. Volgens cijfers van het CBS en TNO is ruim driekwart van de werknemers tevreden met de arbeidsomstandigheden. Met een toename van telkens 2 procentpunt steeg de tevredenheid vooral in 2019 en 2020 aanzienlijk. Uit de laatste cijfers over andere landen, voor 2015, blijkt dat de tevredenheid met de arbeidsomstandigheden in Nederland groot is.

SDG 9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

Deze brede SDG omvat drie hoofdcomponenten: infrastructuur en mobiliteit, duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. Dit derde dashboard bij SDG 9 focust op kennis, die essentieel is om economische prestaties te verbeteren en grote maatschappelijke problemen op te lossen. Kennis kan worden omgezet in nieuwe technologieën en processen waarmee producten en productieprocessen beter en duurzamer kunnen worden. Daarnaast heeft kennis sociaal-culturele en intrinsieke waarde. In dit verband is het belangrijk dat overheid en bedrijfsleven investeren in kennis, dat ICT en andere technologie uitgebreid worden en dat de kenniskapitaalgoederenvoorraad toeneemt. Toegang tot het internet is essentieel voor de toegang tot kennis.

De meeste beleidsmaatregelen voor SDG 9 komen voor rekening van de ministeries van IenW en EZK.[15] Het beeld bij dit dashboard is overwegend positief: bij alle indicatoren stijgt de trend of is die stabiel. Ook de positie op de EU-ranglijst is doorgaans tamelijk gunstig. Nederland staat slechts bij één indicator in de achterhoede: de bruto-investeringen in materiële vaste activa.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

Middelen en mogelijkheden

2,3% van het bruto binnenlands product in 2020
Uitgaven aan R&D

8e van 27 in EU in 2020

0,8% van het bruto binnenlands product in 2020
Publieke uitgaven aan R&D

11e van 27 in EU in 2020

1,5% van het bruto binnenlands product in 2020 ↑
Private uitgaven aan R&D

9e van 27 in EU in 2020

17,0% van het bruto binnenlands product in 2021 ↑
Bruto investeringen in materiële vaste activa

13e van 16 in EU in 2020

3,7% van het bruto binnenlands product in 2021
Investeringen in ICT

5e van 15 in EU in 2020

4,1 gewerkte uren per inwoner in 2021 ↑
Gewerkte uren in speur- en ontwikkelingswerk A)

6e van 16 in EU in 2020

99% van de huishoudens in 2021 ↑
Breedband internetverbinding

1e van 26 in EU in 2021

99% van de huishoudens in 2021 ↑
Toegang tot internet

1e van 26 in EU in 2021

Gebruik

3 584 publicaties per miljoen inwoners in 2020 ↑
Wetenschappelijke publicaties

5e van 27 in EU in 2020

229 PCT-patentaanvragen per miljoen inwoners in 2020
Octrooien

5e van 27 in EU in 2020

37% van bedrijven met meer dan 10 werknemers in 2018
Technologisch innoverende bedrijven

17e van 27 in EU in 2018

Uitkomsten

€ 152 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020
Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

7e van 12 in EU in 2020

€ 11,10 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020
Kenniskapitaalgoederenvoorraad

6e van 12 in EU in 2020

Beleving

7,4 score op schaal 1-10 (10= alle vertrouwen) in 2021
Vertrouwen in de wetenschap

Middelen en mogelijkheden betreffen het geld, de menskracht en de infrastructuur voor het ontwikkelen, delen en toepassen van kennis en innovatie. Vijf van de acht indicatoren bewegen zich in de richting van de doelen. De bruto-investeringen in materiële vaste activa – vooral investeringen in machines en werktuigen – kwamen in 2021 uit op 17,0 procent van het bbp. Vergeleken met andere EU-landen is dit laag (13e van 16 EU-landen in 2020). Het aantal gewerkte uren in speur- en ontwikkelingswerk heeft eveneens een opwaartse trend, net als de toegang van huishoudens tot internet. Nederland voert de Europese ranglijst aan bij breedbandinternetverbinding en toegang tot internet: in 2021 beschikte vrijwel de hele bevolking van twaalf en ouder over deze voorzieningen.

Bedrijven, instellingen en het hoger onderwijs gaven in 2020 samen bijna 18,4 miljard euro uit aan research en development (R&D) met eigen en ingehuurd personeel. De R&D-intensiteit (R&D-uitgaven als percentage van het bbp) was 2,3 procent. Bij de totale en de publieke uitgaven is de trend stabiel; bij het private deel van de R&D-uitgaven (1,5 procent van het bbp) is die stijgend. Qua positie bevindt Nederland zich in 2020 bij deze drie indicatoren in de middengroep van de EU.

Gebruik betreft de geproduceerde kennis, de ingevoerde innovaties en de gevormde kennisnetwerken. De trend in het aantal wetenschappelijke publicaties is stijgend. In 2020 lag het aantal publicaties per miljoen inwoners bijna 500 hoger dan in 2014, het begin van de trendperiode. Ruim een derde van de Nederlandse bedrijven met meer dan tien werknemers werd in 2018 als technologisch innoverend gezien. Hoewel het aantal PCT-patentaanvragen per miljoen inwoners recent wat terugliep, is de trend in de periode 2014–2021 nog neutraal. Met de aantallen wetenschappelijke publicaties en octrooien per miljoen inwoners staat Nederland in de bovenste groep van de Europese ranglijst.

Uitkomsten hebben betrekking op de mate waarin nieuwe technologieën en kennis worden ingebed in de kapitaalgoederenvoorraad. De kapitaalgoederenvoorraad (machines, werktuigen en andere productiemiddelen) wordt berekend per gewerkt uur. Zowel de fysieke kapitaalgoederenvoorraad als de kenniskapitaalgoederenvoorraad heeft een neutrale trend. Nederland heeft voor beide een middenpositie tussen de elf andere EU-landen waarmee in 2020 vergeleken kon worden.

Beleving heeft betrekking op het vertrouwen van mensen in wetenschap en innovatie. Het vertrouwen in de wetenschap wordt eens in de drie jaar gemeten door het Rathenau Instituut en uitgedrukt op een schaal van 1 (geen enkel vertrouwen) tot 10 (volledig vertrouwen). Het gemiddelde vertrouwen in de wetenschap steeg van 7,1 in 2018 naar 7,4 in 2021. De trend is neutraal. In 2021 bevatte de enquête ook vragen over de impact van het coronavirus op het vertrouwen in de wetenschap. Bijna een kwart van de respondenten gaf aan dat hun vertrouwen is toegenomen, vooral door de snelle ontwikkeling van vaccins. Bij 16 procent zorgde de snelheid waarmee vaccins beschikbaar kwamen juist voor een afname van het vertrouwen.

SDG 10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

Minder ongelijkheid binnen en tussen landen is het doel van SDG 10. Meer sociale en economische gelijkheid versterkt de sociale samenhang binnen een land, en verbetert daarmee de kansen voor en inclusie van iedereen. Dit eerste dashboard van SDG 10 is gericht op sociale samenhang, inclusie en gelijkheid. Sociale samenhang is onontbeerlijk voor het goed

functioneren van een samenleving. De sociale infrastructuur – familie, buren, vrienden, verenigingen en hulp en ondersteuning – vormt hiervan de basis. Mensen moeten mee kunnen doen, zodat ze zich deel van een groep kunnen voelen. Migratie verdient hierbij bijzondere aandacht. De financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens komen aan bod in het tweede SDG 10-dashboard.

Het inkomensbeleid in Nederland is er traditioneel op gericht een evenwichtige inkomensverdeling te bewerkstelligen. Daartoe wordt het inkomen van huishoudens – uit werk en vermogen – herverdeeld door het heffen van premies en belasting aan de ene kant, en het verstrekken van uitkeringen aan de andere. Bekijken we welvaart breder dan alleen inkomen, dan is het beleid niet zo structureel en samenhangend. In Nederland is het verbod op discriminatie vastgelegd in zowel de Grondwet als de Algemene Wet Gelijke Behandeling. Het meeste beleid op het gebied van SDG 10 is opgesteld door de ministeries van SZW, FIN, VWS, OCW en BZK. Daarnaast zijn ook beleidsvoornemens geformuleerd door de departementen van EZK, LNV en BZ.[16]

Het beeld bij dit dashboard is gemengd. Veel indicatoren vertonen een stabiele of trend of gaan richting meer brede welvaart en de SDG-doelen, maar er bewegen ook trends van het doel af: contact met familie, verenigingsleven en vrijwilligerswerk. De tijd die wordt besteed aan sociale contacten loopt dus terug. Deze daling is zichtbaar over een langere periode en waarschijnlijk in de coronajaren 2020 en 2021 versterkt onder invloed van de maatregelen. Waar voor de indicatoren in het dashboard een vergelijking is met andere Europese landen, doet Nederland het op het terrein van sociale samenhang en ongelijkheid gemiddeld tot goed.

SDG 10 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

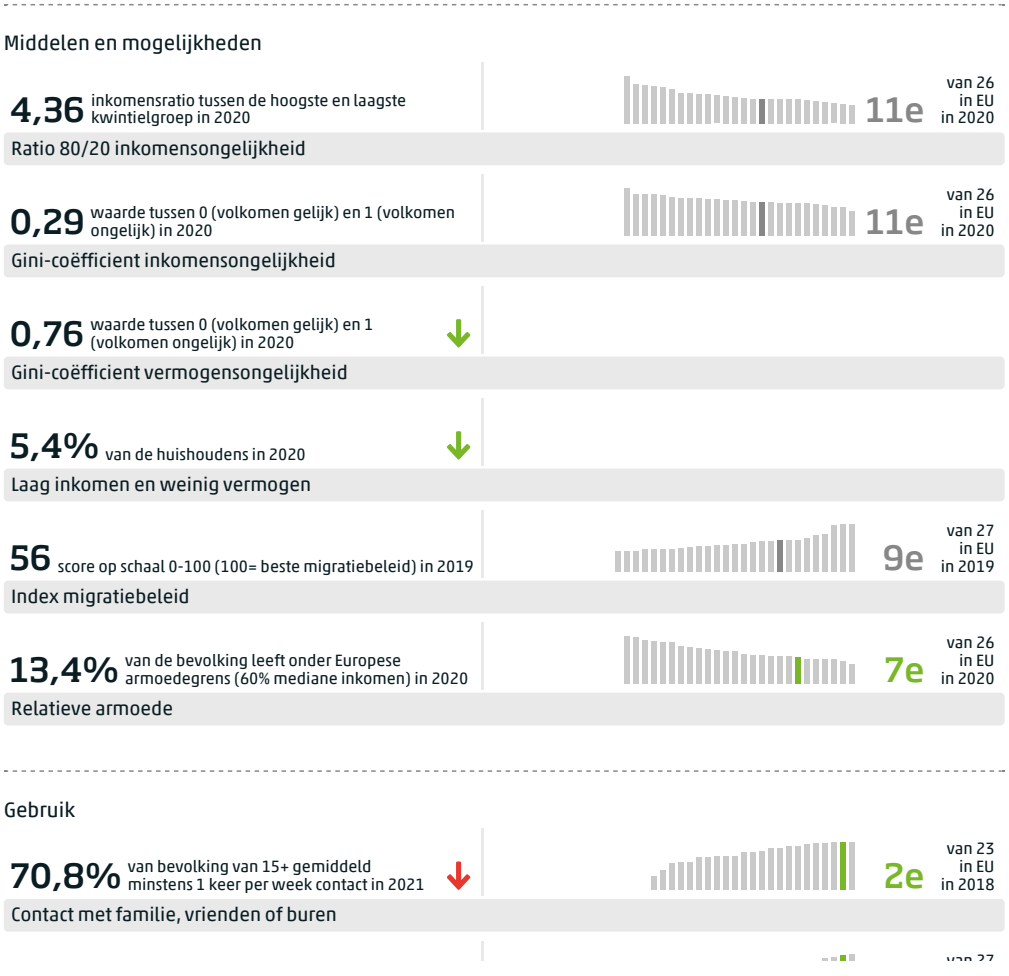

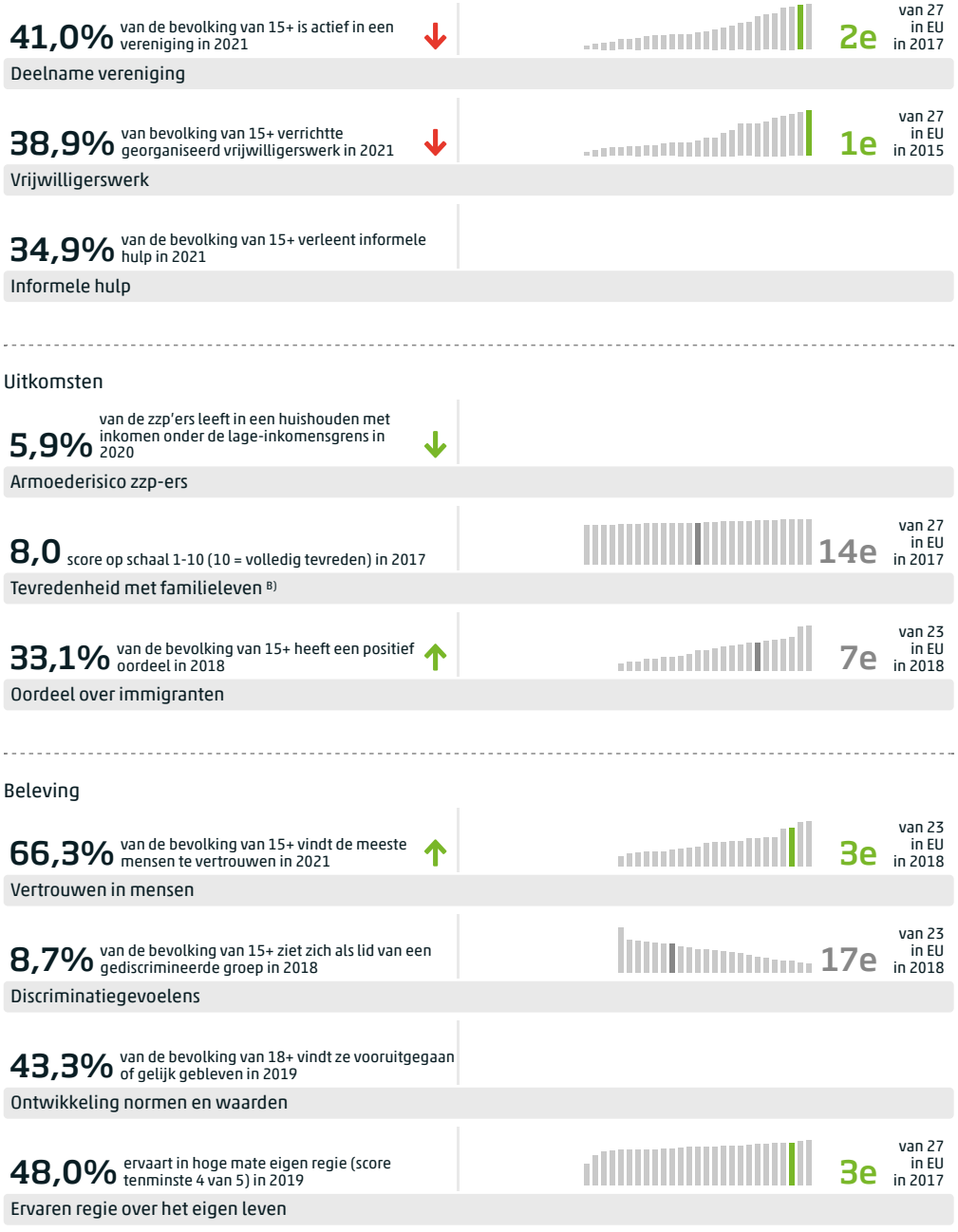

Middelen en mogelijkheden gaan in principe over sociaal kapitaal, sociale structuren en inkomens- en vermogensongelijkheid. Er zijn bij deze categorie alleen indicatoren opgenomen voor materiële ongelijkheid.

Op persoonsniveau was de som van alle inkomens in de groep met de bovenste twintig procent in 2020 bijna 4,4 keer zo groot als de som van de onderste twintig procent van de inkomens. De trend van deze zogenoemde 80/20 ratio is stabiel. De inkomensongelijkheid werd recentelijk groter doordat directeuren-grootaandeelhouders profiteerden van gunstige fiscale maatregelen. Nederland is daardoor gezakt naar een positie in de middengroep van de EU. De Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid is gebaseerd op het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van het huishouden. De waarde ligt tussen 0 en 1: hoe dichter bij nul, hoe gelijker de inkomens verdeeld zijn. In 2020 kwam de Gini-coëfficiënt uit op 0,29, ook hier is de trend stabiel en heeft Nederland een positie in de middengroep. Een laag inkomen kan volwaardige deelname aan de samenleving in de weg staan: 13,4 procent van de

bevolking leeft onder de Europese armoedegrens (60 procent van het mediane inkomen). Binnen de EU heeft Nederland hiermee een zevende positie van 26 landen in 2020.

Bij beide indicatoren over de vermogenspositie van huishoudens is de trend groen. Huishoudens met een laag inkomen en weinig of geen vermogen om dit te compenseren zijn kwetsbaar. Hun aandeel is verder afgenomen, naar 5,4 procent in 2020. De Gini-coëfficiënt voor vermogensongelijkheid ligt ook tussen 0 en 1, en ook hier hoe dichter bij nul, hoe gelijker het vermogen verdeeld is. Deze Gini-coëfficiënt kwam in 2020 uit op 0,76, een relatief hoge waarde. De stijging van de huizenprijzen heeft de vermogensongelijkheid tussen huishoudens verkleind. Voor de lagere en middeninkomens vormt een eigen huis het belangrijkste vermogensbestanddeel. Bij rijkeren maken andere vermogensbestanddelen, die minder hard in waarde stijgen, een groter deel van hun vermogen uit.

Gebruik betreft sociale interacties en deelname aan de samenleving via organisaties en verenigingen, en vrijwilligerswerk. Hier kleuren drie van de vier trends rood, maar heeft Nederland internationaal een zeer hoge positie. Zeven van de tien Nederlanders hadden in 2021 minstens één keer per week contact met familie, vrienden of buren. Daarnaast nam 41 procent van de bevolking minstens een keer per maand deel aan activiteiten van een vereniging, en verrichtte bijna 39 procent georganiseerd vrijwilligerswerk. Sociale samenhang leunt ten slotte ook op hulp aan anderen buiten het eigen huishouden, zoals mantelzorg. Een op de drie Nederlanders verleende in 2021 een vorm van informele hulp; dit aandeel is stabiel.

Uitkomsten hebben betrekking op armoederisico, de mate van sociale samenhang en op uitsluiting en discriminatie. Anders dan mensen in loondienst, zijn zzp-ers zelf verantwoordelijk voor inkomensverzekeringen zoals arbeidsongeschiktheids- en pensioenvoorzieningen. Veel van hen verdienen echter niet genoeg om deze voorzieningen te betalen. In 2020 leefde 5,9 procent van de zzp-ers in een huishouden onder de lage-inkomensgrens. De trend is wel dalend. Bij de huidige krapte op de arbeidsmarkt kan het voor zzp-ers die weinig verdienen aantrekkelijk zijn weer (parttime) in loondienst te treden. Ter vergelijking: van de werknemers leeft 1,2 procent in een huishouden dat onder de armoedegrens zit. Hoewel werknemers in loondienst een aanzienlijk lager risico lopen op armoede, is deze groep wel veel groter dan de groep zzp-ers.

In 2018, het laatste jaar waarvoor cijfers beschikbaar zijn, oordeelde een derde van de Nederlanders positief over immigranten, de trend is stijgend. Tussen de 23 EU-landen waarvoor dit cijfer beschikbaar is, neemt Nederland een zevende plek in.

Beleving betreft het vertrouwen van mensen in elkaar, gevoelens van gedeelde normen en waarden en sociale uitsluiting. In Nederland is het vertrouwen in andere mensen groot vergeleken met andere EU-landen, en de trend is opwaarts. Desalniettemin beschouwde 8,7 procent van de bevolking zichzelf in 2018 als onderdeel van een gediscrimineerde groep. Hiermee plaatst Nederland zich in de middengroep van de EU. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau was ruim 43 procent van de bevolking in 2019 van mening dat de normen en waarden gelijk waren gebleven of vooruit waren gegaan. De trend is stabiel. Bijna de helft van de Nederlanders voelde in 2019 een grote mate van vrijheid om zelf te beslissen hoe ze hun leven inrichten. Vergeleken met de 26 andere EU-landen is dit aandeel vrij groot (derde positie). Voor deze laatste twee indicatoren zijn geen recentere cijfers beschikbaar omdat het statistische veldwerk vanwege corona moest worden uitgesteld.

SDG 10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

SDG 10 streeft naar het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen. Voor de Nederlandse beleidscontext zijn zoveel indicatoren toegevoegd, dat we een tweede dashboard voor deze SDG hebben gemaakt. Dit onderdeel behandelt de financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens.

Zowel collectief als individueel worden schulden en vermogens opgebouwd. De financiële verplichtingen van de overheid en die van de huishoudens hebben effect op de brede welvaart van volgende generaties. Financiële systemen kunnen kwetsbaar blijken als ze worden geconfronteerd met vergrijzing, economische crises, geopolitieke spanningen of globalisering, maar ook met afnemende solidariteit tussen generaties en tussen bevolkingsgroepen.
Het beeld bij dit dashboard is minder rooskleurig met vijf rode en drie groene trends. Bij slechts één indicator (groene druk) heeft Nederland binnen de EU een positie in de bovenste groep.

SDG 10 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

Middelen en mogelijkheden

33,7% ratio 65 plussers t.o.v. bevolking 20-64 jaar in 2021 ↑
Grijze druk
13e van 27 in EU in 2020

36,4% ratio bevolking van 0-19 jaar t.o.v. bevolking van 20-64 jaar in 2021 ↓
Groene druk
7e van 27 in EU in 2020

9,9% van de beloning van werknemers in 2020
Pensioenpremies

€ 154 100 (fictief) vermogen per huishouden (prijzen 2019) in 2020
Raming gemiddelde pensioenvermogen A)

114,3% van verplichtingen pensioenfondsen is gedekt op 31 december in 2021
Actuele dekkingsgraad pensioenfondsen

8,0% van het bruto binnenlands product in 2020
Overheidsuitgaven aan volksgezondheid
19e van 25 in EU in 2020

17,4% van het bruto binnenlands product in 2020
Overheidsuitgaven aan sociale bescherming
11e van 25 in EU in 2020

Gebruik

51% van het inkomen uit werk is te verwachten pensioen uit werk in 2020
Pensioenaanspraken
12e van 26 in EU in 2020

60,4 per 100 actieve deelnemers in pensioenfondsen in 2020 ↑
Pensioengerechtigden

Uitkomsten

52,1% van het bruto binnenlands product in 2021 ↓

van 27 in EU in 2020

Schuld van de overheid

€ 102 452 per huishouden (lopende prijzen) in 2020 ↑

van 24 in EU in 2020

Gemiddelde schuld per huishouden

€ 191 900 per huishouden met hypotheekschuld (lopende prijzen) in 2020 ↑

Gemiddelde hypotheekschuld huishoudens

€ 61 946 per huishouden (lopende prijzen) in 2020 ↑

van 27 in EU in 2020

Chartaal geld en deposito's van huishoudens

89,80 ratio hypotheekschuld t.o.v. woningwaarde in 2018

Loan-to-value ratio starters

Beleving

22,5% van de bevolking van 18+ maakt zich veel zorgen in 2021 ↓

Zorgen over financiële toekomst

Middelen en mogelijkheden betreffen de duurzame financiering van de welvaartstaat en de opbouw van pensioenen en vermogens, zonder druk te leggen op toekomstige generaties. De demografische druk geeft inzicht in de verhouding tussen het werkende en het niet-werkende deel van de bevolking. De toenemende grijze druk (verhouding tussen 65-plussers en 20–64-jarigen) en dalende groene druk (verhouding tussen jongeren onder de 20 en 20–64-jarigen) zijn ongunstig voor houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn. Nederland bevindt zich binnen de EU bij groene druk wel in de bovenste groep.

Pensioenvermogen opgebouwd via pensioenfondsen is niet vrij beschikbaar en niet overdraagbaar, maar draagt wel bij aan de financiële zekerheid van huishoudens op lange termijn. Het CBS heeft op basis van onder meer de levensverwachting en een verwacht rendement op de ingelegde pensioenpremies een inschatting gemaakt van de omvang van dit pensioenvermogen. Na correctie voor inflatie en uitgedrukt in constante prijzen (van 2019) was dit in 2020 gemiddeld 154 duizend euro per huishouden.

Nederlandse werknemers bouwen doorgaans pensioen op via hun werkgever, die dit vervolgens inlegt bij een pensioenfonds. De dekkingsgraad – de verhouding van bezittingen (pensioenvermogen) en verplichtingen (pensioenaanspraken van alle deelnemers) – geeft een indicatie of fondsen in staat zijn huidige en toekomstige pensioenen uit te keren. De financiële positie van de pensioenfondsen is in 2021 sterk verbeterd. De actuele dekkingsgraad kwam in het vierde kwartaal van 2021 uit op 114,3 procent, tegen 100,3 procent eind 2020. De overheid hanteert in het kader van het toezicht op de pensioenfondsen een minimumbeleidsdekkingsgraad, gerelateerd aan het gemiddelde van twaalf maandelijkse dekkingsgraden. Pensioenfondsen die hieronder komen moeten een herstelplan uitvoeren om hun dekking te verbeteren. De beleidsdekkingsgraad verbeterde volgens de Nederlandsche Bank eveneens sterk, van 95 procent in 2020 naar 108,2 procent eind 2021.

Gebruik betreft de onttrekking van middelen uit opgebouwde vermogens. Tegenover elke honderd deelnemers die in 2020 bij pensioenfondsen pensioenrechten opbouwden, stonden zo'n 60 personen die een uitkering van een pensioenfonds ontvingen. De trend van deze indicator is stijgend. Niet alle werkenden bouwen pensioen op bij een pensioenfonds. Het aantal zelfstandigen neemt toe, en anders dan werknemers in loondienst zijn zij zelf verantwoordelijk voor hun pensioenvoorziening. Een deel van deze groep bouwt in de praktijk weinig of geen pensioen op, wat een extra risico vormt voor de toekomstige brede welvaart. Het te verwachten pensioen uit werk (geschat met het mediane brutopensioeninkomen van personen van 65–74 jaar) kwam in 2020 uit op 51 procent van het inkomen uit werk (benaderd door het mediane bruto-inkomen uit werk van 50–59-jarigen). Het gaat alleen om pensioen opgebouwd tijdens het werkzame leven, dus zonder de AOW.

Uitkomsten betreffen de opgebouwde schulden en de duurzaamheid van financiële stelsels. Nederlandse huishoudens hadden in 2020 gemiddeld ruim een ton aan schuld. De trend is stijgend en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22e van 24 landen). Huishoudens met een lening voor een woning hadden in 2020 gemiddeld een hypotheekschuld van bijna 192 duizend euro. De hoogte van de hypotheekschuld heeft eveneens een stijgende trend. Tegenover de schulden staat het spaargeld van huishoudens en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning. Voor spaargeld is de trend stijgend; Nederland neemt in 2020 met gemiddeld bijna 62 duizend euro per huishouden een middenpositie in binnen Europa.

De overheidsfinanciën stonden er aan het begin van de pandemie relatief goed voor, maar coronaregelingen als NOW en TOZO lieten de uitgaven in 2020 sterk oplopen. Er kwam bovendien minder geld in de staatskas door het verlenen van uitstel van betaling van belastingen, een andere coronasteunmaatregel van het kabinet. Al met al nam de schuld in één jaar met 40 miljard euro toe, naar 435 miljard euro. De schuldquote kwam in 2020 op 54,3 procent van het bbp. In 2021 waren er nog volop coronasteunmaatregelen, maar herstelde de economie ook krachtig. De overheidsschuld liep terug naar 52,1 procent van het bbp, duidelijk onder de formele Europese norm van maximaal 60 procent van het bbp. De Europese Commissie heeft de begrotingsregels overigens tijdelijk losgelaten in verband met de kosten die lidstaten maakten voor het bestrijden van de coronapandemie.

Beleving heeft betrekking op onzekerheid over en vertrouwen in de toekomst. Het percentage mensen dat zegt zich veel zorgen te maken over zijn of haar financiële toekomst nam opmerkelijk genoeg ook in 2020 en 2021 af. Deze positieve ontwikkeling laat onverlet dat het percentage nog altijd hoog is: bijna een op de vijf volwassenen had in 2021 veel financiële zorgen.

SDG 11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

SDG 11 is gericht op duurzaam wonen en leven in steden en gemeenschappen. De focus van dit dashboard ligt op adequate huisvesting. Een groot deel van het leven speelt zich af in en rond onze woning en daarom verhoogt goede, passende, veilige en betaalbare woonruimte de brede welvaart. Waar mensen komen te wonen hangt af van waar ze werken of studeren, waar hun vrienden en familie wonen, maar zeker ook van waar geschikte en betaalbare woningen beschikbaar zijn. Door betere mogelijkheden om vanuit huis te werken, lijkt de reisafstand naar het werk inmiddels wat minder bepalend. Beweging op de woningmarkt is belangrijk voor starters en doorstromers. Verder heeft ook de beleving van het woongenot en de woonlasten een duidelijk effect op brede welvaart.

Voor alle targets van SDG 11 is beleid geformuleerd. Hierbij zijn gezien de reikwijdte en variëteit aan subdoelen verschillende ministeries betrokken (BZK, EZK, IenW, LNV, OCW, VWS en BZ).[17] Nieuw is de ministerspost voor Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening in het kabinet Rutte IV, met als speerpunten de Nationale Woon-en Bouwagenda en het Programma Woningbouw. Beleid dat samenhangt met de Omgevingswet, het erfgoed, bereikbaarheid (zie ook SDG 9), de (Europese) Agenda Stad, de City Deals en de Regio Deals gaat verhoudingsgewijs meer over de leefomgeving, zie daarvoor het tweede dashboard van SDG 11.

Voor het thema wonen is het beeld niet rooskleurig, met zes opwaartse trends die een vermindering van de brede welvaart met zich meebrengen. Hier staan drie trends tegenover die de brede welvaart verhogen en die bewegen in de richting van de SDG-doelen.
De internationale positie van Nederland laat een mix zien van hoge en lage scores. Nederland presteert binnen de EU goed als het gaat om tevredenheid met de woonomgeving, ervaren woonlasten en de woonruimte die ter beschikking staat. Met de woonquote (het aandeel van de woonkosten in het besteedbaar inkomen) en de prijsontwikkeling van uitgaven aan koopwoningen verkeert Nederland echter in de staartgroep van de EU. Vergeleken met de andere EU-landen ervaart verder een relatief groot deel van de Nederlanders overlast van de buren of van verkeersgeluid.

SDG 11 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

Middelen en mogelijkheden

457 woningen per 1 000 inwoners in 2021 ↑
Aantal beschikbare woningen

113,6 HICP Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (2015=100) in 2021 ↑

18e van 27 in EU in 2021
Werkelijke woninghuur

140,9 prijsindex (2015=100) in 2021 ↑

23e van 26 in EU in 2020
Prijsindex uitgaven aanschaf en bezit koopwoningen

1,06 mediane ratio in 2021 ↑
Mediane ratio verkoopprijs/vraagprijs [A]

22,3% van het besteedbaar inkomen in 2020 ↓

22e van 26 in EU in 2020
Totale woonquote (huur en koop)

Gebruik

15,5% van de huurders betaalt te weinig huur t.o.v. het inkomen in 2018
Goedkope scheefhuur [B]

4,8% van de bevolking woont te klein in 2020 ↑

3e van 26 in EU in 2020
Te klein behuisd

€ 191 900 per huishouden met hypotheekschuld (lopende prijzen) in 2020 ↑
Gemiddelde hypotheekschuld huishoudens

Uitkomsten

Beleving

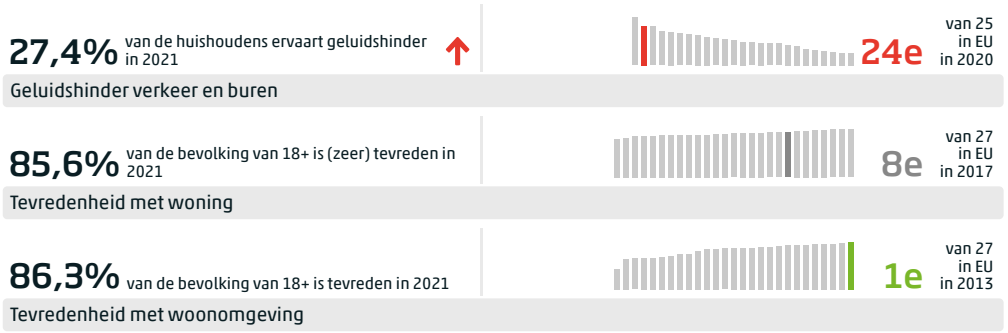

Middelen en mogelijkheden betreffen de voorraad en de betaalbaarheid van koop- en huurwoningen. Er is steeds minder dynamiek op de koopwoningmarkt. De vraag is groot: de rente is lang laag geweest en het is ook voor beleggers aantrekkelijk om in woningen te investeren en vervolgens te verhuren. Na een hoogtepunt in 2008 daalden de prijzen van bestaande koopwoningen tot een dieptepunt in 2013. Sindsdien stijgen de prijzen: de prijsindex bestaande koopwoningen bereikte in 2021 het hoogste niveau sinds de meting in 1995 begon. Een bestaande koopwoning was in 2021 gemiddeld 15,2 procent duurder dan een jaar eerder, en deze prijsstijging was bijna twee keer zo groot als die in 2020. In navolging van het teruglopende aanbod nemen ook de transacties af: in 2021 wisselden ruim 226 duizend koopwoningen van eigenaar, vier procent minder dan een jaar eerder. Ook tijdens de kredietcrisis liepen de verkopen hard terug. Toen was de vraag gering als gevolg van een vertrouwenscrisis, bij de huidige daling is de vraag juist groot, maar is er onvoldoende aanbod van passende woningen.

De woningvoorraad groeide in 2021 met 1,0 procent naar meer dan 8 miljoen woningen. Het aantal beschikbare woningen per duizend inwoners kwam uit op 457 en de trend is stijgend. Ondanks de toename is er spanning op de woningmarkt, want de woningvoorraad voorziet niet in de totale behoefte. Er werden in 2021 bijna 69 duizend nieuwbouwwoningen opgeleverd, minder dan in 2019 en 2020, maar meer dan het gemiddelde in de jaren 2012–2018.
De woningvoorraad verandert verder nog door sloop, splitsing of samenvoeging van woningen en door transformatie van bestaande gebouwen. Dit laatste gebeurt bijvoorbeeld als bedrijfspanden worden omgebouwd tot wooneenheden. Het aantal vergunningen voor nieuwbouw is een indicator voor wat er in de nabije toekomst aan woningen gebouwd zal worden: de gemiddelde doorlooptijd vanaf vergunningverlening tot oplevering is namelijk circa twee jaar. Onder invloed van de stikstof- en pfas-problematiek was het aantal afgegeven bouwvergunningen in 2019 relatief laag. In 2020 werd een bouwvergunning afgegeven voor 67 duizend nieuwbouwwoningen en in 2021 voor 75 duizend, dat is respectievelijk 16 en

11 procent meer dan een jaar eerder.

De betaalbaarheid van woningen wordt gemeten aan de hand van zowel de prijsontwikkeling van de woninghuur als van de kosten van de aanschaf en het bezit van koopwoningen. Hier zijn de trends rood. De woninghuur stijgt trendmatig, al was de toename over 2021 (1,8 procent) wat minder groot dan in voorgaande jaren omdat de huurstijging voor de zittende bewoners tijdens de coronapandemie tijdelijk begrensd werd. Met de prijsindex voor woninghuur staat Nederland bij de vergelijking met andere EU-landen in de middengroep. Ook de kosten voor aanschaf en bezit van koopwoningen en de mediane ratio tussen de vraagprijs en de verkoopprijs stijgen trendmatig. Na een situatie van evenwicht tussen de mediane verkoopprijs en de mediane vraagprijs in 2019 en 2020, lag de mediane verkoopprijs in 2021 voor het eerst – en met een ratio van 1,057 meteen ruimschoots – boven de mediane vraagprijs. Nederland hoort tot de landen in de EU met de grootste stijging van de transactieprijzen voor nieuwe en bestaande koopwoningen. De prijsindex voor uitgaven aan en bezit van een koopwoning is dan ook relatief hoog vergeleken met andere EU-landen en Nederland staat onderin de ranglijst. De woonquote – het percentage van hun inkomen dat huishoudens uitgeven aan huisvesting – is hoog in vergelijking met andere EU-landen (22e plaats van 26 landen in 2020). Het aandeel heeft wel een dalende trend, wat positief is vanuit het perspectief van de SDG-agenda.

Gebruik gaat over de woningen waarin mensen wonen en over de kans op doorstroming naar een andere woning. Er zijn twee vormen van scheefhuur: financieel (woonlasten niet passend bij het inkomen) en fysiek (woonruimte niet passend bij de huishoudensgrootte). In 2018 woonde 15,5 procent van de huishoudens in een sociale huurwoning met een huur die in verhouding tot het inkomen te laag was (goedkope scheefhuur). Er kan geen trend berekend worden, maar in 2018 was het aandeel 1 procentpunt lager dan in 2015.

De krapte op de woningmarkt bemoeilijkt het vinden van betaalbare passende huisvesting. Bijna vijf procent van de bevolking leefde in 2020 in een woning met te weinig kamers. Dit percentage neemt trendmatig toe, al is het nog altijd laag vergeleken met andere EU-landen. Huishoudens met een hypotheek hadden in 2020 een gemiddelde hypotheekschuld van bijna 192 duizend euro, ruim 7 duizend euro meer dan aan het begin van de trendperiode in 2014. Dit betreft de volledige woningschuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden voor de aflossing van de hypotheek via kapitaalverzekeringen, spaar-, beleggingshypotheken enz. kunnen niet worden waargenomen en zijn dus niet in mindering gebracht. Ook hier is de trend opwaarts.

Uitkomsten betreffen de kwaliteit van de woning, de woonomgeving en ervaren woonlasten. De kwaliteit van woningen is over het algemeen goed: 85,5 procent van de Nederlandse bevolking woonde in 2021 in een woning zonder ernstige gebreken als een lekkend dak, rottende kozijnen of vochtige muren, of problemen met vloeren en funderingen. Door zeven procent van de bevolking worden de woonlasten als erg zwaar ervaren, maar dit aandeel neemt af. Het percentage is het laagste van de EU.

Beleving heeft betrekking op de tevredenheid van mensen met hun woning en hun woonomgeving. De tevredenheid met de woning nam in 2021 met 1,9 procentpunt af, terwijl de tevredenheid met de woonomgeving licht steeg (0,4 procentpunt). Per saldo lijkt de tevredenheid van de volwassen bevolking met zowel de woning (85,6 procent) als de woonomgeving (86,3 procent) groot. In het dichtbevolkte Nederland zegt echter meer dan een kwart van de bevolking last te hebben van geluidshinder van buren of verkeer. Vergeleken met andere EU-landen is dit percentage hoog, en de trend is stijgend.

SDG 11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

SDG 11 heeft niet alleen betrekking op wonen (dashboard 11.1), maar ook op de omgeving waarin gewoond en geleefd wordt. Gezien de grote druk op de schaarse beschikbare ruimte: hoe houden we de lokale leefomgeving veilig, betaalbaar, toegankelijk en duurzaam?

Bij het beleid voor SDG 11 zijn veel verschillende ministeries betrokken: BZK, EZK, IenW, LNV, OCW, VWS en BZ.[18] Er zijn ook duidelijke raakvlakken met andere SDG's, zoals 6 (Water en sanitair), 9 (Industrie, innovatie en Infrastructuur) en 13 (Klimaatactie). De overheid werkt aan de Nationale Omgevingsvisie om vraagstukken met gevolgen voor de fysieke leefomgeving als verstedelijking, verduurzaming en klimaatadaptatie in samenhang aan te pakken. Hierbij hoort de Nationale Omgevingswet, die alle huidige wetten over de leefomgeving bundelt, maar waarvan de invoering vooralsnog is uitgesteld. Verder zijn hier het erfgoedbeleid, mobiliteitsbeleid, de (Europese) Agenda Stad rond vraagstukken als snelle verstedelijking en de impact van verstedelijking op het milieu, de City Deals en de Regio Deals van belang. Weerbaarheid tegen verschillende rampen is terug te vinden in het beleid op integraal waterbeheer en bij klimaatadaptatie.

In dit tweede dashboard van SDG 11 ligt de focus op de omgevingsfactoren: de hoeveelheid ruimte per persoon, afvalverwerking, en overheidsuitgaven voor het milieu. Andere indicatoren betreffen stedelijke fijnstofconcentraties en slachtoffers van misdaad. Een nieuwe indicator in dit dashboard is het rapportcijfer dat men geeft voor de sociale cohesie in de woonbuurt. De binding met de eigen woonomgeving wordt daarbij afgeleid uit het aantal en de aard van de contacten met andere buurtbewoners, de tevredenheid met de bevolkingssamenstelling en de mate waarin men zich thuis voelt in de buurt.

Vier van de tien indicatoren in dit dashboard ontwikkelen zich in de richting van de doelen. Bij drie beweegt de trend van de doelen af. Nederland hoort binnen de EU doorgaans tot de middengroep of zelfs achterhoede.

SDG 11 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

Uitkomsten

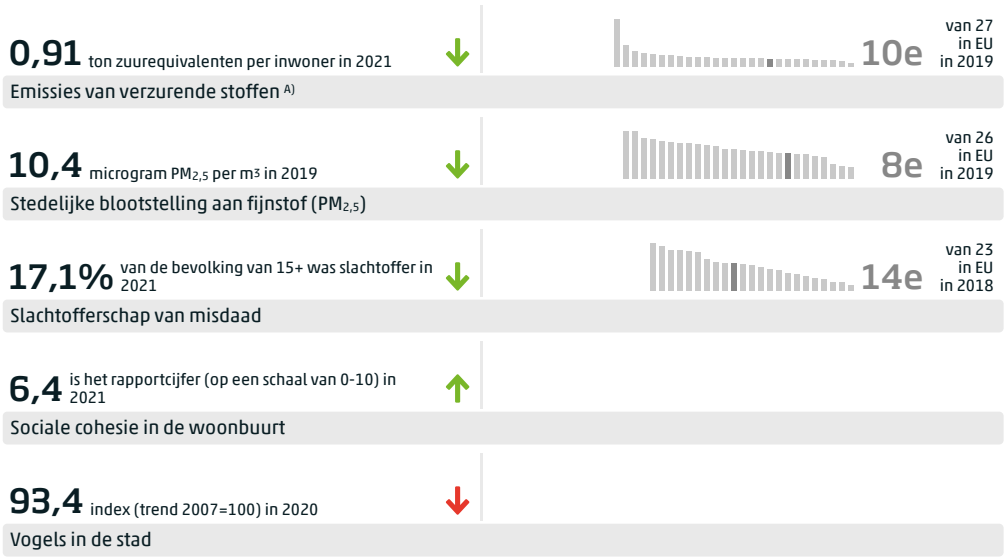

Beleving

Middelen en mogelijkheden betreffen de beschikbare ruimte en de uitgaven aan de bescherming van de kwaliteit van de leefomgeving. Omdat de bevolking van Nederland blijft toenemen, wordt de totale ruimte per inwoner steeds kleiner. In 2021 was er per inwoner gemiddeld 91 vierkante meter minder ruimte dan aan het begin van de trendperiode in 2014. Naar de toegankelijkheid of aantrekkelijkheid van de beschikbare ruimte is dan nog niet gekeken, maar wel is duidelijk dat de groene en blauwe ruimte per inwoner ook trendmatig afneemt. Nederland is het op een na dichtstbevolkte land van de EU: alleen op Malta hebben mensen minder ruimte ter beschikking. De overheidsuitgaven aan milieubescherming zijn redelijk constant: 1,5 procent van het bbp in 2020. Nederland geeft verhoudingsgewijs veel uit aan milieubescherming, waarmee het binnen de EU bij de kopgroep hoort. Het CBS onderzoekt momenteel in het kader van de Natuurlijk Kapitaalrekeningen de relatie tussen de inrichting van de leefomgeving en brede welvaart, zie het rapport Natuurlijk kapitaal en brede welvaart in Nederland - leefomgeving in verandering.

Gebruik gaat over hoe mensen hun leefomgeving gebruiken. In 2020 haalden gemeenten gemiddeld 583 kilo afval per inwoner op, flinke meer dan in 2019 (553 kilo per persoon). Onder invloed van de coronamaatregelen waren mensen meer thuis en lieten zij ook meer producten thuisbezorgen, wat veel verpakkingsafval met zich meebracht. Binnen Europa neemt Nederland een middenpositie in. Mogelijke verschillen in de soorten afval die gemeentelijke diensten in verschillende landen ophalen, kunnen de ranking overigens beïnvloeden.

Uitkomsten hebben betrekking op de kwaliteit en veiligheid van de leefomgeving. Er zijn per inwoner steeds minder emissies van verzurende stoffen (zwaveloxide, stikstofoxide en ammonia), de trend is neerwaarts. Vanaf 2020 zijn er nieuwe EU-regels voor het bepalen van de

emissieplafonds en de toetsing van de emissies aan deze plafonds (EU-richtlijn Nationale Emissieplafonds). Ook gunstig is de gestage en trendmatige afname van de stedelijke achtergrondconcentratie van fijnstof. Fijnstof is een verzamelbegrip voor zwevende deeltjes in de lucht. Deze monitor bevat de fijnere fractie van fijnstof, namelijk $PM_{2,5}$ (deeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 micrometer).

Een ander gewaardeerd aspect van de leefomgeving is de aanwezigheid van natuur. De indicator stadsvogels is een maatstaf voor natuur in de stad. Sommige vogelsoorten voelen zich meer thuis tussen mensen en bebouwing dan in het buitengebied. Met de vogelsoorten die kenmerkend zijn voor de bebouwde omgeving, gaat het niet goed. De populatie van 83 voor de stad kenmerkende inheemse broedvogelsoorten die zijn aangetroffen in het Meetnet Urbane Soorten (MUS) is sinds het startjaar van de index in 2007 ruim vijf procent achteruitgegaan. Dit wijst erop dat de stedelijke omgeving als broedplek voor deze vogels minder geschikt wordt.

De veiligheid in de leefomgeving lijkt toe te nemen: steeds minder Nederlanders geven aan slachtoffer van een misdaad te zijn geweest, en de trend is neerwaarts. In 2021 ging het om 17,1 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder. In 2014 was dat nog bijna 29 procent. Deze cijfers zijn afkomstig uit de Veiligheidsmonitor 2021. Door wijzigingen in de vraagstelling en onderzoeksopzet zijn de uitkomsten van de Veiligheidsmonitor 2021 niet zonder meer te vergelijken met die van de eerdere edities. Hier hebben we gebruik gemaakt van cijfers uit de vernieuwde Veiligheidsmonitor die voor deze wijziging gecorrigeerd zijn.

Een nieuwe indicator in dit dashboard is het rapportcijfer dat bewoners geven voor de sociale cohesie in hun woonbuurt. De binding met de eigen woonomgeving wordt daarbij afgeleid uit het aantal en de aard van de contacten met andere buurtbewoners, de tevredenheid met de bevolkingssamenstelling en de mate waarin men zich thuis voelt in de buurt. In 2021 waardeerden mensen de sociale cohesie in hun woonbuurt met het rapportcijfer 6,4. De tevredenheid heeft een stijgende trend.

Beleving gaat over hoe mensen hun leefomgeving ervaren. In 2021 voelde 2,0 procent van de inwoners zich vaak niet veilig in de eigen buurt, de trend is omgeslagen van dalend naar neutraal. In vergelijking met andere EU-landen heeft een groot deel van de huishoudens hinder van geluidsoverlast door buren en verkeer. Hier is de trend stijgend.

SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie

SDG 12 concentreert zich op de transitie naar een circulaire economie: hoe gaan we efficiënter gebruikmaken van grondstoffen, meer hergebruiken en afval verminderen? Bedrijven, overheid en consumenten worden aangespoord om bewuste keuzes te maken om de druk op het milieu te verlagen en de minder afhankelijk te zijn van grondstoffen. Zo beperken we de negatieve gevolgen van ons consumptie voor volgende generaties.

Het Nederlandse beleid dekt alle onderdelen van SDG 12 en is voornamelijk afkomstig van de ministeries van IenW, EZK en LNV, met stukken vanuit BZK en BZ.[19] Het rijksbrede programma Circulaire Economie 2050 wordt getrokken door IenW, met bijdragen van LNV (kringlooplandbouw) en EZK (verduurzaming basisindustrie). Daarnaast is er het regio- en stedenbeleid (LNV, BZK), draagt de rijksoverheid zelf bij via het beleid op maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI) en wordt het bedrijfsleven aangemoedigd om op een maatschappelijk verantwoorde manier te ondernemen (mvo). Er zijn belangrijke

dwarsverbanden tussen SDG 12 en met name SDG's 2, 6, 7, 13 en 15. Om hier meer zicht op te krijgen heeft het CBS aanvullend onderzoek gedaan.[20]

De trends van de indicatoren in dit dashboard laten een stabiele tot stijgende welvaart zien, met uitzondering van de afnemende trend voor gerecycled bedrijfsafval. Bij toegevoegde waarde van de milieusector, grondstoffenproductiviteit en recycling van gemeentelijk afval beweegt de trend zich in de richting van de doelen van de SDG-agenda. Ook binnen de EU presteert Nederland tamelijk goed, met vier posities in de Europese voorhoede. Alleen bij de hoeveelheid gevaarlijk afval neemt Nederland een zeer lage positie in.

SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie

Middelen en mogelijkheden

2,5% van het bbp in lopende prijzen in 2021 ↑
Toegevoegde waarde milieusector A)

10e van 23 in EU in 2018

1,9% van de totale werkgelegenheid in 2021
Werkgelegenheid milieusector A)

88% van de top-100 bedrijven publiceert een mvo-jaarverslag in 2020
Mvo jaarverslagen bedrijven

6e van 19 in EU in 2020

Gebruik

9 505 kilogram per inwoner in 2019
Binnenlands materialenverbruik

3e van 27 in EU in 2020

1 399 kilogram per inwoner in 2020
Bedrijfsafval

583 kilogram per inwoner in 2020
Gemeentelijk afval

15e van 23 in EU in 2020

299 kilogram per inwoner in 2018
Gevaarlijk afval

21e van 27 in EU in 2018

Uitkomsten

€ 4,91 bbp per kilogram materialenverbruik (prijzen 2010) in 2020 ↑
Grondstoffenproductiviteit

1e van 27 in EU in 2020

7,4 ton per inwoner in 2020
Grondstoffenvoetafdruk A)

73,9% van het totaal aan bedrijfsafval dat verwerkt wordt in 2020 ↓
Recycling van bedrijfsafval

56,8% van het totaal aan gemeentelijk afval dat verwerkt wordt in 2020 ↑
Recycling van gemeentelijk afval

3e van 22 in EU in 2020

63,9% van het totaal aan gevaarlijk afval dat verwerkt wordt in 2018

7e van 25 in EU in 2018

Recycling van gevaarlijk afval

0,6 hectare per inwoner in 2017

Landvoetafdruk [B)]

Beleving

15,9% van de bevolking van 16+ ervaart problemen in 2021

18e van 25 in EU in 2020

Milieuproblemen

Middelen en mogelijkheden gaan over de mogelijkheden om duurzaam te produceren en consumeren. Bijna negentig van de honderd bedrijven in Nederland met de hoogste omzet publiceerden in 2020 een duurzaamheidsjaarverslag. Daarnaast wordt het belang van de milieusector in de economie groter. Bedrijven in deze sector produceren goederen en verlenen diensten op het gebied van milieubescherming en het beheer van natuurlijke hulpbronnen. De trend in hun toegevoegde waarde is opwaarts: in 2021 ging het om 2,5 procent van het bbp. De trend van de werkgelegenheid in de milieusector is neutraal: 1,9 procent van de totale werkgelegenheid in 2021. In internationaal opzicht nam Nederland (in 2018) nog wel een middenpositie in qua toegevoegde waarde van de milieusector.

Gebruik betreft de hoeveelheid verbruikte grondstoffen en andere materialen en gegenereerde afval. De overheid wil het gebruik van abiotische grondstoffen tussen 2014 en 2030 halveren, en streeft naar een volledig circulaire economie in 2050. Omdat het grondstoffenverbruik echter niet snel genoeg lijkt te dalen om abiotische grondstoffen te halveren voor 2030, vraagt het Planbureau voor de Leefomgeving om meer en concretere maatregelen. Met de relatief lage hoeveelheid binnenlands materialenverbruik stond Nederland in 2019 op de derde plaats binnen de EU. Een ander beleidsdoel is de ontkoppeling van afvalproductie en de economie. Dit houdt in dat economische groei gepaard gaat met relatief – of zelfs absoluut – minder afval. De trend van de hoeveelheid gemeentelijk afval per inwoner is neutraal. Wel steeg het van ruim 550 kilo per inwoner in 2019 tot 583 kilo in 2020. Mensen waren tijdens de coronapandemie vaker en langer thuis en bestelden meer online, wat tot meer verpakkingsafval leidde. Ook bij de hoeveelheden bedrijfsafval en gevaarlijk afval per inwoner blijft de trend neutraal. In 2020 produceerde Nederland omgerekend per inwoner 1 399 kilo bedrijfsafval en in 2018 bijna 300 kilo gevaarlijk afval. De hoeveelheid bedrijfsafval is recent wel afgenomen. Bij gevaarlijk afval staat Nederland met een 21e positie laag op de EU-ranglijst (2018). Bij gemeentelijk afval staat Nederland in de middengroep.

Uitkomsten gaan over efficiëntie van grondstoffengebruik en hergebruik van afval. Nederlandse producenten gaan steeds efficiënter om met grondstoffen: de trend van de grondstoffenproductiviteit is groen en Nederland voert in 2020 de EU-ranglijst aan. Bij de grondstoffenvoetafdruk – de totale hoeveelheid gebruikte grondstoffen per inwoner – is de trend neutraal. Het CBS werkt momenteel met andere instanties samen om deze en andere voetafdrukken beter te kunnen berekenen.

Tussen 2012 en 2022 moet de hoeveelheid afval die niet wordt gerecycled, gecomposteerd of in energie omgezet zijn gehalveerd. In 2020 werd 73,9 procent van het bedrijfsafval opnieuw gebruikt, waarbij meestal recyclingbedrijven of handelaren in afval- en schroot worden ingeschakeld. Dit percentage omvat ook nuttige toepassingen van bedrijfsafval als funderingsmateriaal voor wegverharding of als afdekmateriaal op stortplaatsen, maar niet het

gebruik als (secundaire) brandstof met energieterugwinning. De trend slaat om van neutraal naar dalend.

Het hergebruik- en composteerpercentage van het gemeentelijk afval heeft juist een stijgende trend. In 2020 bedroeg het aandeel 56,8 procent. Van het gevaarlijk afval werd in 2018 bijna twee derde apart ingezameld. Nederland heeft bij de gescheiden inzameling van gemeentelijk afval en bij recycling van gevaarlijk afval al een aantal jaren een hoge Europese ranking.

De landvoetafdruk is een maatstaf voor het landgebruik ten behoeve van Nederlandse consumptie: hoeveel land in de wereld is nodig om te voorzien in de Nederlandse consumptie door burgers en overheid? Bij een groeiende bevolking en toenemende welvaart kan bijvoorbeeld de vraag naar biobrandstoffen toenemen. Of zullen meer natuurlijke gebieden worden ontgonnen, als bestaande landbouwgrond onbruikbaar wordt door erosie, verzilting, verstedelijking of woestijnvorming. Dit met achteruitgang van de biodiversiteit tot gevolg. Het meest recente jaar waarvoor deze voetafdruk beschikbaar is, is 2017: 0,6 hectare per inwoner. Voor deze indicator kan geen trend berekend worden voor de periode 2014–2021.

Beleving betreft de zorgen van mensen over vervuiling, verspilling, grondstoffenverbruik en andere aspecten van duurzaamheid. In 2021 ervoer 15,9 procent van de volwassen bevolking hinder van afval, verontreiniging of andere milieuproblemen. De overlast was duidelijk groter dan in 2020 (14,3 procent).

SDG 13 Klimaatactie

Hoe gaan we klimaatverandering tegen? Daar probeert SDG 13 antwoord op te geven, door doelen te stellen voor weerbaarheid en klimaatadaptatie, nationaal klimaatbeleid, en middelen om bewustwording en draagvlak te creëren voor de klimaatmaatregelen.
In Nederland wordt het beleid voorbereid bij de ministeries van IenW en EZK[21] en centreert het zich om het Klimaatakkoord en de daaruit voortvloeiende Klimaatwet. Daarnaast is er het Deltaprogramma, dat Nederland moet beschermen tegen overstromingen en de gevolgen van extreem weer. De komst van een minister voor Klimaat en Energie in het kabinet Rutte IV, voor het eerst in de geschiedenis, weerspiegelt de urgentie van het klimaatprobleem. Het beleid rond klimaatactie hangt nauw samen met de inzet op hernieuwbare energie (SDG 7), circulariteit (SDG 12), kringlooplandbouw (SDG 2), industrie, infrastructuur en mobiliteit (SDG 9), stedelijke ontwikkeling (SDG 11) en water (SDG 6).

In dit dashboard ligt de focus op de vermindering van uitstoot van broeikasgassen, waarbij energiebesparing en hernieuwbare energie (zie SDG 7) ook een rol spelen. Nederlandse huishoudens en bedrijven veroorzaken ook indirect uitstoot van broeikasgassen in andere landen: denk aan goederen en diensten die in het buitenland geproduceerd worden en ingevoerd worden voor consumptie in Nederland. Hoewel de trends over de periode 2014–2021 een overwegend positief beeld geven, heeft Nederland binnen de EU bij meerdere indicatoren een plek in de achterhoede. Alleen bij de cumulatieve CO_2-emissies ontwikkelt de trend zich ongunstig vanuit het perspectief van brede welvaart. Deze indicator geeft het gemiddelde aan van de CO_2 die per inwoner per jaar in Nederland aan de atmosfeer is toegevoegd sinds het begin van de industriële revolutie.

SDG 13 Klimaatactie

Middelen en mogelijkheden

0,4% van het bruto binnenlands product in lopende prijzen in 2021 ↑

Overheidsuitgaven aan klimaatmitigatie A)

Gebruik

9,6 ton CO_2-equivalenten per inwoner in 2021 ↓

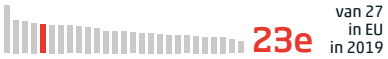

van 27 in EU in 2019

Broeikasgasemissies (IPCC) per inwoner

-23,9% verandering ten opzichte van het basisjaar 1990 in 2021 ↓

van 27 in EU in 2019

Reductie broeikasgasemissies (IPCC definitie) A)

-19,0% verandering ten opzichte van het basisjaar 2005 in 2020 ↓

van 27 in EU in 2020

Reductie CO_2-emissies ETS sectoren

Uitkomsten

7,7 ton CO_2 per inwoner sinds 1860 in 2021 ↑

van 16 in EU in 2019

Cumulatieve CO_2-emissies A)

0,27 kilogram CO_2-equivalenten per euro bbp (prijzen 2015) in 2021 ↓

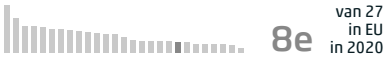

van 27 in EU in 2020

Broeikasgasintensiteit van de economie A)

15,3 ton CO_2-equivalenten per inwoner in 2021

Broeikasgasvoetafdruk A)

Beleving

75,9% van de bevolking van 18+ maakt zich enige zorgen of veel zorgen in 2020

van 17 in EU in 2016

Zorg over klimaatverandering B)

Middelen en mogelijkheden hebben betrekking op de middelen die in Nederland worden ingezet om klimaatverandering tegen te gaan en de gevolgen ervan te ondervangen. De trend van de overheidsuitgaven gerelateerd aan het verminderen van de Nederlandse impact op het klimaat (klimaatmitigatie) is stijgend, wat de brede welvaart vergroot. In 2021 ging het om 0,4 procent van het bbp.

Gebruik betreft de manieren waarop Nederland klimaatverandering tegengaat.
De Nederlandse bijdrage aan het mondiaal afgesproken doel – de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2°C en het liefst tot 1,5°C – kreeg vorm in het Klimaatakkoord van juni 2019. De nationale klimaatdoelen voor 2030 en 2050 zijn vastgelegd in de Klimaatwet, die oorspronkelijk stelde dat de uitstoot van broeikasgassen in 2030 49 procent lager moet zijn dan in 1990. Aanvankelijk was dit ambitieuzer dan de 40 procent die voor Europa gold, maar in 2020 besloot de EU de 2030-reductiedoelstelling voor Europa te verhogen naar 55 procent. Nu heeft de Nederlandse regering ook het 2030-doel aangescherpt: in het Coalitieakkoord van 2021

streeft Nederland, net als de EU, naar minstens 55 procent reductie. Zekerheidshalve richt het Nederlandse beleid zich op circa 60 procent reductie. Het Coalitieakkoord stelt ook dat Nederland in 2050 klimaatneutraal moet zijn.

In 2020 was de broeikasgasuitstoot 25,5 procent lager dan in 1990, zo blijkt uit berekeningen van het CBS en RIVM/Emissieregistratie. De Urgenda-doelstelling – minimaal 25 procent afname tussen 1990 en 2020 – was daarmee net gehaald, vooral doordat elektriciteitscentrales minder kolen gebruikten en mensen zich minder verplaatsten tijdens de coronacrisis. De afname na 1990 is met name bereikt door een halvering van de uitstoot van methaan en lachgas. In 2021 steeg de uitstoot echter weer: in de eerste helft van het jaar was het kouder dan een jaar eerder en stookten mensen meer. Dit leidde tot meer uitstoot, vooral door meer aardgasverbruik in de bebouwde omgeving. De totale afname van de broeikasgasuitstoot ten opzichte van 1990 was in 2021 volgens een eerste raming 23,9 procent.

Trendmatig neemt de uitstoot van broeikasgassen per inwoner af. Volgens de eerste voorlopige berekeningen van CBS en Emissieregistratie ging het in 2021 om 9,6 ton CO_2-equivalenten per inwoner. Deze trenddaling is positief vanuit oogpunt van brede welvaart, maar vergeleken met andere EU-landen is de uitstoot in Nederland nog altijd hoog (23^e positie van 27 landen in 2019).

Bedrijven met de hoogste uitstoot van broeikasgassen zijn verplicht deel te nemen aan het emissiehandelssysteem (EU ETS). Met dit systeem wil de EU de uitstoot van broeikasgassen verminderen conform de afspraken in het Kyoto Protocol. Houders van emissierechten mogen een vastgestelde hoeveelheid broeikasgassen uitstoten. Het ETS kent geen nationale doelstellingen, alleen een totaaldoelstelling voor de uitstoot van betreffende sectoren: in 2020 moet deze uitstoot 21 procent lager zijn dan in 2005. In 2020 was de ETS-reductie voor de hele EU-27 43 procent, waarmee de EU-doelstelling ruimschoots is behaald. Nederland was in 2020, na Cyprus, de hekkensluiter in Europa met een reductie van 19 procent.

Uitkomsten betreffen alle Nederlandse bijdragen aan de mondiale uitstoot van broeikasgassen. De indicator cumulatieve CO_2-emissies wordt berekend door, vanaf 1860, jaarlijks de som te nemen van de CO_2-uitstoot gedeeld door de som van het inwonertal. De hoeveelheid opgebouwde CO_2-emissies stijgt gestaag, omdat per inwoner nu meer wordt uitgestoten dan in het verleden. De cumulatieve CO_2-emissies geven een indicatie van het Nederlandse aandeel in de wereldwijde historische CO_2-uitstoot. En dat is relatief hoog: Nederland heeft een 13^e positie van 16 EU-landen waarvoor de cijfers beschikbaar waren in 2019. Bij de broeikasgasintensiteit van de economie – een maat voor de hoeveelheid uitstoot per euro bbp – daalt de trend, hetgeen positief is voor de brede welvaart.

De broeikasgasvoetafdruk geeft aan hoeveel broeikasgassen uitgestoten worden ten behoeve van de Nederlandse consumptie. Het omvat de uitstoot van CO_2, methaan en distikstofoxide veroorzaakt door economische activiteiten in Nederland, plus de uitstoot van deze stoffen in het buitenland tijdens de productie van goederen die door Nederland worden ingevoerd. Uitstoot in Nederland veroorzaakt door de productie van goederen die uitgevoerd worden, worden hiervan afgetrokken. De broeikasgasafdruk kwam in 2021 uit op 15,3 ton CO_2-equivalenten per inwoner.

Beleving betreft de zorgen over het klimaat en de mate waarin mensen klimaatverandering als een probleem zien. Volgens CBS-onderzoek maakte in 2020 ruim driekwart van de bevolking van 18 jaar en ouder zich enige of veel zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor toekomstige generaties. De European Social Survey van 2016 heeft hier ook eenmalig een vraag over gesteld. Toen zei ook ruim driekwart van de Nederlandse bevolking zich zorgen te maken over klimaatverandering en de effecten daarvan. Nederland scoorde daarmee gemiddeld binnen de 17 EU-landen waar het onderzoek gehouden is.

SDG 14 Leven in het water

SDG 14 richt zich op de bescherming van zeeën en oceanen, en op duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen. Zeewater bedekt ongeveer driekwart van de planeet en vormt het grootste ecosysteem ter wereld. De toenemende negatieve effecten van klimaatverandering, overbevissing en vervuiling vormen een bedreiging voor de intrinsieke waarde van het ecosysteem zelf en voor het gebruik dat ervan gemaakt wordt. Dit dashboard besteedt aandacht aan het waterkwaliteit van en de duurzaamheid van de visserij in de Noordzee.

Hoewel er veel meetgegevens zijn over de verschillende mariene wateren van Nederland (een deel van de Noordzee, de Waddenzee en de zeearmen), zijn er nog weinig onomstreden samenvattende indicatoren die vaak en tijdig genoeg worden gemeten om hier opgenomen te worden. Omdat weinig EU-landen grenzen aan de Noordzee is het ook niet goed mogelijk een internationale vergelijking te maken. Het CBS en Rijkswaterstaat doen momenteel samen onderzoek naar het natuurlijk kapitaal van de Noordzee, voornamelijk naar de ecosysteemdiensten die de Noordzee levert. Dit onderzoek kijkt ook expliciet naar de biodiversiteit en milieukwaliteit van het gebied, en de druk hierop. Daarnaast is een pilotproject van start gegaan om data over het Waddenzeegebied te inventariseren, eveneens met het doel om de milieukwaliteit en biodiversiteit in dit gebied in indicatoren te vatten.

Beleidsmaatregelen voor SDG 14 zijn afkomstig van de departementen IenW en LNV.[22]
De Beleidsnota Noordzee 2016–2021 bevat het overkoepelende beleid voor de Noordzee, waaraan veel internationale afspraken gekoppeld zijn. Er zijn veel dwarsverbanden met andere SDG's: 2, 7, 12, 13 en 15; zo richt het Akkoord voor de Noordzee zich op transities (natuur, voedsel, energie). Het Europese visserijbeleid richt zich vooral op verduurzaming van de sector. Het Kustpact is van belang voor klimaatadaptatie en het zwerfvuilbeleid raakt circulariteit. Voor de Waddenzee geldt de Ontwerp Agenda voor het Waddengebied 2050.

SDG 14 Leven in het water

Uitkomsten

59,8 score op schaal 0-100 (100= volledig schoon) in 2021 ↑

19e van 22 in EU in 2021

Clean water index

4 van 6 soorten consumptievis zijn boven de duurzaamheidsgrens in 2021

Voorraden vis

82,2% heeft de kwalificatie 'uitstekend' in 2021

15e van 22 in EU in 2020

Kwaliteit van zwemwater kustwateren

65,7 index (trend 1990=100) in 2015

Trend fauna Noordzee [B)]

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang van het zeegebied en de middelen die worden ingezet om het te onderhouden en beschermen. Hoewel een groot deel van de Nederlandse zeewateren beschermd gebied is, vinden er nog veel activiteiten plaats. Omdat verschillende vormen van bescherming en gebruik elkaar overlappen, is de bescherming niet overal volledig doorgevoerd en is het nog niet mogelijk een eenduidig beeld van de ontwikkelingen te geven.

Gebruik geeft aan hoe we de zee gebruiken voor economische activiteiten en recreatie en hoe we de natuur daar beschermen. De Nederlandse zeewateren worden intensief gebruikt voor scheepvaart, visserij en recreatie. Daarnaast worden in steeds meer delen van de Noordzee windmolenparken aangelegd en experimenten met andere vormen van duurzame energie gedaan. Voor deze verschillende vormen van gebruik zijn nog geen indicatoren bekend die een beeld geven voor het gehele Nederlandse zeegebied en die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Uitkomsten gaan over de kwaliteit van het zeewater en het natuurlijke leven in en rondom de Nederlandse zeegebieden. Visbestanden vormen een natuurlijke hulpbron, die door meerdere landen geëxploiteerd wordt. Het Europese visserijbeleid is gericht op een duurzaam en evenwichtig gebruik en het voorkomen van overbevissing, door middel van vangstlimieten. De monitor toont de stand van zes belangrijke commerciële vissoorten, waarbij de huidige visstand vergeleken wordt met de duurzame visstand (de visstand die nodig is voor het behouden van een gezonde populatie). De trend is stabiel. In 2021 waren de populaties van haring, schol, schelvis en na lange tijd ook weer van tong volgens ICES (International Council for the Exploration of the Sea) groot genoeg om van een duurzame visstand te spreken; voor kabeljauw en voor het eerst in jaren ook voor koolvis was dat niet het geval.

In 2020 was 82,2 procent van het zwemwater langs de Nederlandse kust van uitstekende kwaliteit, de trend is stabiel. Nederland staat hiermee onderin de middengroep van de Europese ranglijst. Bij de meer algemene 'Clean Water Index' wijkt de score nogal af van die in eerdere jaren. Dit komt door een revisie van de Ocean Health Index, de basis van de Clean Water Index; de uitkomsten zijn nu gebaseerd op andere data en methoden. De trend in de periode 2014–2021 is stijgend: de waterkwaliteit verbetert.
Een maatstaf voor biodiversiteit van water en bodemleven, inclusief zeevogels, is de Trend fauna Noordzee. Het meest recente cijfer is voor 2015, en er kan geen trend berekend worden voor de periode 2014–2021. In de periode 1990–2015 was de gemiddelde populatie-omvang van dieren in de Noordzee met bijna een derde achteruitgegaan. Van de in totaal 140 soorten in deze indicator namen er 57 significant in aantal af en 35 toe. Vooral van de bodemfaunasoorten – met 85 soorten de grootste groep in deze indicator – nam het aantal af. Deze indicator wordt slechts incidenteel geactualiseerd, maar in 2022 wordt een update verwacht en dan is te zien of de biodiversiteit van de diepe Noordzee verder onder druk staat.

Beleving heeft betrekking op de zorgen van mensen over de vervuiling van en het leven in zee. Ook voor deze categorie zijn geen indicatoren beschikbaar.

SDG 15 Leven op het land

SDG 15 betreft bescherming, herstel en duurzaam beheer van alle vormen van leven op het land. Bescherming en herstel van ecosystemen en biodiversiteit versterken de weerbaarheid tegen toenemende bevolkingsdruk, intensivering van landgebruik en klimaatverandering. Gezonde ecosystemen staan aan de basis van processen die grote invloed hebben op de brede welvaart, zoals de beschikbaarheid van schoon water en schone lucht, de aanwezigheid van insecten voor bestuiving en de mogelijkheden voor ontspanning, recreatie en educatie. Natuur heeft een intrinsieke waarde voor de brede welvaart 'hier en nu' en voor toekomstige generaties. Het is tegelijkertijd een kritieke factor: als ecosystemen eenmaal verwoest zijn, kan de schade onherstelbaar blijken.

Het beleid voor SDG 15 wordt vooral gemaakt op de departementen IenW en LNV, op onderdelen samen met BZ.[23] In het Klimaatakkoord staan doelen voor broeikasgasreductie voor landbouw en landgebruik. Deze doelen raken overigens ook SDG 13. Het Nationaal Programma Landbouwbodems (NPL) stelt dat in 2030 alle Nederlandse landbouwgrond duurzaam moet worden beheerd, zodat de bodem optimaal kan functioneren en de kwaliteit zo hoog mogelijk is en blijft voor volgende generaties. Duurzaam beheerde bodems zijn ook van belang voor SDG 2.

De trends in dit dashboard zijn overwegend neerwaarts of neutraal. Een daling van de welvaart is zichtbaar bij indicatoren voor de beschikbare ruimte en de biodiversiteit. Bij de internationale vergelijking staat Nederland in de helft van de gevallen in de achterhoede. Wel zijn de uitgaven voor milieu en milieubescherming vergeleken met andere EU-landen relatief hoog.

SDG 15 Leven op het land

Middelen en mogelijkheden

1,5% van het bruto binnenlands product in 2020
Overheidsuitgaven aan milieubescherming

2e van 25 in EU in 2020

2,5% van het bruto binnenlands product in 2021
Totale milieu-uitgaven [A)]

4e van 27 in EU in 2018

2 377 m² per inwoner in 2021 ↓
Oppervlakte per persoon

26e van 27 in EU in 2018

907,3 m² groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2020 ↓
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [D)]

14,9% van het totale landoppervlak in 2017
Natuur- en bosgebieden [B)]

26e van 27 in EU in 2018

Gebruik

20,7% van het totale landoppervlak in 2020

Beheerde landnatuur in NNN

5 kilogram fosfor per hectare cultuurgrond in 2021

13e van 14 in EU in 2019

Fosforoverschot A)

172 kilogram stikstof per hectare cultuurgrond in 2021

14e van 14 in EU in 2019

Stikstofoverschot A)

Uitkomsten

71,4% van de landnatuur kampt met stikstofoverschrijding grens in 2018

Stikstofdepositie en landnatuur

60,8% van de soorten is niet-bedreigd in 2021

Rode Lijst Indicator A)

60,8 index (2000=100) in 2020

5e van 15 in EU in 2018

Vogels boerenland

82 index (trend 1990=100) in 2020

Fauna van het land

Beleving

15,9% van de bevolking van 16+ ervaart problemen in 2021

18e van 25 in EU in 2020

Milieuproblemen

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang van de natuurlijke ruimte en de middelen voor herstel en bescherming. In 2020 bedroegen de overheidsuitgaven aan milieubescherming 1,5 procent van het bbp, veel vergeleken met andere EU-landen. Ook de totale milieu-uitgaven (milieukosten en investeringen van overheden en bedrijfsleven) zijn relatief hoog vergeleken met die in de andere EU-landen.

De bevolking groeit door en daarmee neemt de beschikbare oppervlakte per persoon verder af, de trend is rood. Binnen de EU hebben alleen de inwoners van Malta per persoon minder land en water ter beschikking. Nog geen 15 procent van het Nederlandse landoppervlak is bedekt met natuur en bos, waarmee Nederland vrijwel onderaan de EU-ranglijst staat. Er zijn niet genoeg data om voor de periode 2014–2021 om een trend te kunnen bepalen.

De 'groen-blauwe' ruimte per inwoner, exclusief reguliere landbouw, is afgenomen naar 907 vierkante meter in 2020. Deze indicator uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen van het CBS heeft een dalende trend. Het totale areaal van deze ruimte laat tussen 2015 en 2020 wel een kleine toename zien, maar het inwonertal groeit ook. Steeds meer boeren passen een vorm van natuurbeheer toe op hun akkers en graslanden, maar deze groei maskeert de afname van landschapselementen als heggen, bomenrijen, hagen, en ook bos in Nederland. De indicator groen-blauwe ruimte is exclusief de Noordzee en de reguliere landbouw omdat deze door hun

oppervlak zo zouden domineren dat de ontwikkeling bij alle andere landschapseenheden niet meer zichtbaar zou zijn. Het is ook niet representatief voor de beschikbare ruimte per inwoner om het gehele Nederlandse deel van de Noordzee mee te rekenen. Het oppervlak van de Waddenzee en het IJsselmeer is wel meegeteld, dit verklaart het relatief hoge aantal vierkante meters per inwoner.

Gebruik betreft de bescherming en benutting van de natuurlijke ruimte en haar ecosystemen en de druk op het natuurlijke systeem door menselijke activiteiten. Natuur wordt in Nederland beschermd binnen het Natuur Netwerk Nederland (NNN). Dit betreft zowel bestaande als nieuw aan te leggen natuur in nationale parken en Natura 2000-gebiedenen en terrein aangekocht voor natuurontwikkeling. Eind 2020 besloeg het NNN-areaal 20,7 procent van het landoppervlak. Het areaal neemt trendmatig toe, in lijn met de afspraak van de provincies om eind 2027 80 000 hectare nieuwe natuur ingericht hebben. Om het doel daadwerkelijk te halen hebben Rijk en provincie inmiddels een taskforce 'Versnelling inrichting restopgave 80 000 ha extra natuur' ingesteld. Er resteert nu nog een opgave van 35 000 ha nog concreet in te plannen NNN, zie het rapport Natuurlijk kapitaal en brede welvaart in Nederland - leefomgeving in verandering.

Een teveel aan fosfor en stikstof, vooral afkomstig uit de landbouw, heeft negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en ecosystemen zoals heide, bos en duinen. Deze cijfers zijn slechts voor de helft van de EU-landen beschikbaar, maar daar behoorde Nederland zowel bij het fosfor- als bij het stikstofoverschot in 2019 tot de hekkensluiters van de EU.

Uitkomsten hebben betrekking op de kwaliteit van ecosystemen en biodiversiteit. Nederland is het tweede landbouwexportland ter wereld. De hoge productie die hiervoor nodig is heeft een keerzijde: een zeer hoge depositie van stikstof. Als er meer stikstof neerslaat dan de natuurlijke begroeiing aankan, spreken we van een overschrijding van de kritische depositiewaarde: de natuur wordt dan in haar voortbestaan bedreigd en specifieke soorten zullen verdwijnen. Naarmate de overschrijding groter is en langer duurt, nemen de nadelige effecten toe.
In Nederland werd de kritische depositiewaarde bij ruim 71 procent van alle landnatuur overschreden, een zeer hoog percentage. De trend is neutraal en laat dus geen verbetering zien. De beschikbare cijfers dateren overigens uit 2018, RIVM en WUR publiceren naar verwachting medio 2022 nieuwe data.

De indicator voor boerenlandvogels (weide-, akker- en erfvogels) geldt als maatstaf voor de kwaliteit van het agrarisch gebied. Hier duidt de trendmatige daling op sterk verslechterde leefomstandigheden voor deze soorten: de index was in 2020 bijna veertig procent lager dan in het startjaar (2000). De ganzenpopulatie floreert overigens wel, maar deze vogels hebben een veel bredere verspreiding dan alleen het boerenland. Voor de biodiversiteit gebruiken we hier verder de rode-lijstindicator. Die geeft aan dat 60,8 procent van de soorten (verdeeld over zeven soortgroepen dieren en hogere planten) in Nederland niet wordt bedreigd. De trend is ook hier rood: het aandeel bedreigde soorten neemt toe. Met de fauna van het land gaat het ook niet goed: de trend is hier eveneens rood. In 2020 lag deze index 18 procent onder het niveau van het basisjaar 1990.

Beleving gaat over de beleving van de kwaliteit van de natuurlijke ruimte en zorgen over vervuiling en de verdwijning van soorten. In 2021 ervoer 15,9 procent van de volwassen bevolking hinder van afval, verontreiniging of andere milieuproblemen. De trend is neutraal, maar de overlast was duidelijk groter dan in 2020 (14,3 procent). Binnen Europa neemt Nederland een middenpositie in.

SDG 16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

Een vreedzame en veilige samenleving is het hoofdonderwerp van SDG 16. Naast vrede en veiligheid dekken de doelen hier ook instituties. Dit eerste dashboard (16.1) gaat over veiligheid en vrede; instituties komen aan bod in een tweede dashboard bij deze SDG (16.2). Voor veiligheid en vrede moeten alle vormen van geweld en de sterfte die daarvan het gevolg is teruggedrongen worden. Speciale aandacht gaat uit naar geweld tegen kinderen en naar georganiseerde misdaad. In een veilige samenleving heeft iedereen toegang tot het rechtssysteem, en wordt corruptie tegengegaan. Het ervaren van onveiligheid – met de daarmee samengaande gevoelens van kwetsbaarheid en onzekerheid – kan een grote impact hebben op het persoonlijke leven. (On)veiligheid heeft daarom, zowel objectief als subjectief, effect op de brede welvaart 'hier en nu'.

Het leger, de politie en justitie hebben de taak om de veiligheid te vergroten en te handhaven, preventief en via het rechtssysteem. Vertrouwen van burgers in deze instanties kan het gevoel van veiligheid vergroten.

Het Nederlandse beleid dekt SDG 16 grotendeels. De meeste beleidsmaatregelen en -voornemens zijn opgesteld door de ministeries van JenV en BZK, maar ook de departementen SZW, VWS, OCW en BZ hebben beleid geformuleerd voor onderdelen van deze SDG.
De belangrijkste inzet vindt plaats in het kader van het beleid op veiligheid en tegen ondermijning. Daarnaast is er aandacht voor rechtstoegang.[24]

Het dashboard bevat een nieuwe indicator: vermoedens van kindermishandeling. Verder wijken de cijfers in dit dashboard soms af van die in vorige edities van de Monitor Brede Welvaart & de SDG's. Door wijzigingen in de vraagstellingen en de onderzoeksopzet zijn de uitkomsten van de Veiligheidsmonitor 2021 niet zonder meer te vergelijken met die van de eerdere edities. Het beeld bij dit dashboard is voor de trendmatige ontwikkelingen tamelijk positief: de meeste indicatoren wijzen op een stabiele of toenemende welvaart. Alleen bij de operationele sterkte van de politie en het vertrouwen in de rechtsstaat beweegt de trend van het doel af. Bij drie indicatoren neemt Nederland binnen de EU een koppositie in, alleen met de minderjarige verdachten staat Nederland achterin de EU-ranglijst. Een internationale vergelijking is overigens niet mogelijk voor alle indicatoren in dit dashboard.

SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

Middelen en mogelijkheden

2,0% van het bruto binnenlands product in 2020 — **12e** van 25 in EU in 2020
Overheidsuitgaven aan openbare orde en veiligheid

1,3% van het bruto binnenlands product in 2020 ↑ — **13e** van 25 in EU in 2020
Overheidsuitgaven aan landsverdediging

290 politiebeambten per 100 000 inwoners in 2020 ↓ — **18e** van 24 in EU in 2019
Politiebeambten

Gebruik

67 gedetineerden per 100 000 inwoners in 2019

4e van 26 in EU in 2019

Gedetineerden

10,5% van alle verdachten in 2020

19e van 22 in EU in 2019

Minderjarige verdachten

Uitkomsten

0,6 sterfgevallen per 100 000 inwoners in 2020

5e van 27 in EU in 2019

Sterfte door moord of doodslag

43,2 misdrijven per 100 000 inwoners in 2021

Geregistreerde misdrijven

17,1% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2021

14e van 23 in EU in 2018

Slachtofferschap van misdaad

13,0% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2019

Slachtofferschap van cybercrime

5,8 gemelde slachtoffers per 100 000 inwoners in 2020

Slachtoffers mensenhandel [C)]

11,0% van de vrouwen van 12-24 jaar heeft te maken met seksueel geweld in 2017

Seksueel geweld tegen jonge vrouwen [B)]

2,0% van de mannen van 12-24 jaar heeft te maken met seksueel geweld in 2017

Seksueel geweld tegen jonge mannen [B)]

349,0 meldingen bij Veilig Thuis per 100 000 inwoners 2021

Vermoedens van kindermishandeling

Beleving

1,76 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

6e van 27 in EU in 2020

Vertrouwen in de rechtsstaat

2,0% van de bevolking van 15+ voelt zich vaak onveilig in 2021

Vaak onveilig voelen in de buurt

Middelen en mogelijkheden zijn in deze context middelen die worden ingezet om een eerlijke rechtsgang en de nationale veiligheid te garanderen. Bij de overheidsuitgaven aan openbare orde en veiligheid is de trend stabiel. Bij de uitgaven aan landsverdediging is de trend stijgend, hoewel het aandeel, 1,3 procent, nog duidelijk onder de 2 procent ligt waar binnen de NAVO naar wordt gestreefd. Het kabinet maakt momenteel geld vrij om in 2024 op 1,85 procent van het bbp uit te komen.

De operationele sterkte van de politie – het aantal politiebeambten per inwoner – neemt trendmatig af. Het aantal agenten dat direct contact heeft met burgers en/of direct bijdraagt aan kerntaken is na een piek van 307 vte per 100 duizend inwoners in 2012 en 2013 afgenomen naar 290 vte in 2020. Nederland neemt in 2019 bij alle drie indicatoren een middenpositie in binnen de EU-27.

Gebruik betreft voor deze SDG het aantal mensen dat in aanraking komt met of een beroep doet op justitie. Internationaal gezien zitten er relatief weinig mensen in gevangenissen, penitentiaire en tuchtinstellingen. In 2019 steeg het aantal naar 67 per 100 duizend inwoners. Het percentage minderjarigen onder de verdachten die in beeld zijn gekomen bij de politie, is vergeleken met andere EU-landen juist hoog (Nederland staat 19e van 22 landen in 2019). Het percentage schommelt al jaren rond de 10 à 11 procent.

Uitkomsten betreffen gepleegde misdrijven en slachtoffers daarvan. Steeds minder Nederlanders geven aan slachtoffer te zijn geweest van criminaliteit zoals geweld, inbraak, diefstal en vernieling: 17,1 procent van de bevolking van 15 jaar of ouder in 2021. Dit was in 2014, aan het begin van de trendperiode nog 28,8 procent. De politie registreerde dan ook minder van deze misdrijven: 43,2 misdrijven per 100 duizend inwoners in 2021, tegen 60,9 in 2014. Bij beide indicatoren is de trend neerwaarts. Nederland heeft bij het slachtofferschap van misdaad een middenpositie binnen de EU. Een deel van de criminaliteit blijft overigens buiten beeld van registraties. Zo wordt niet altijd aangifte gedaan, maar van land tot land kan het ook verschillen welke delicten worden geregistreerd.

De neutrale trend in de cijfers over slachtoffers van cybercriminaliteit is nog gebaseerd op de Veiligheidsmonitor oude stijl. In 2019 was 13 procent van de bevolking slachtoffer van cybercrime (digitale vormen van identiteitsfraude, koop- en verkoopfraude, hacken en cyberpesten). De Veiligheidsmonitor 2021 heeft een nieuwe, meer uitgebreide meting gedaan naar slachtofferschap van online criminaliteit, die laat zien dat in 2021 16,9 procent van de bevolking slachtoffer was van online criminaliteit. Door de nieuwe opzet kan dit cijfer niet worden vergeleken met de uitkomsten voor eerdere jaren.
Mensenhandel is een delict waar moeilijk zicht op is te krijgen. De opgenomen data zijn van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en betreffen geregistreerde slachtoffers. De kwaliteit van de cijfers is onvoldoende voor het bepalen van een trend. Het aantal lag in 2020 duidelijk onder dat van de piek in 2019. De pandemie speelde hier waarschijnlijk een rol: reizen was maar beperkt mogelijk, en ook de opsporingsdiensten ondervonden hinder van de maatregelen. Daarnaast is in 2019 regelgeving gewijzigd, waardoor slachtoffers ontmoedigd kunnen zijn zich te melden. Het WODC, het kennisinstituut voor het ministerie van Justitie en Veiligheid, liet de universiteiten van Tilburg en Utrecht onderzoek doen naar mensenhandel. Zij ramen het aantal slachtoffers op zo'n vijf duizend, en daarmee zijn er dus aanwijzingen dat maar een relatief klein deel van de slachtoffers in beeld komt bij instanties.

Bij de laatste meting van het Rutgers Kenniscentrum Seksualiteit in 2017 was het aandeel jonge mannen dat slachtoffer was van seksueel grensoverschrijdend gedrag 2 procentpunt lager dan in 2012, dit is een halvering. Bij de jonge vrouwen daalde het percentage van 17 in 2012 naar 11 in 2017. De meetfrequentie van deze indicator is te laag om een trend te bepalen. Ook zijn er geen internationale gegevens beschikbaar.

Een nieuwe indicator in het dashboard betreft het aantal meldingen over (vermoedens van) kindermishandeling bij de 26 Veilig Thuis-organisaties in Nederland. Het ging in 2021 om 349 meldingen per 100 duizend inwoners. Bij één melding kunnen meerdere kinderen betrokken zijn, en kunnen naast vermoedens van kindermishandeling ook vermoedens over andere vormen van huiselijk geweld zijn geuit.

Beleving heeft betrekking op het vertrouwen in justitie en politie en het gevoel van veiligheid. Het vertrouwen in de rechtstaat is een van de zes aspecten van deugdelijk bestuur die de Wereldbank meet door middel van de Worldwide Governance Indicators. Hoewel de trend dalend is, hebben Nederlanders nog altijd veel vertrouwen in het rechtssysteem, waaronder de politie en de rechtbanken. Alleen in de Scandinavische landen, Luxemburg en Oostenrijk is het vertrouwen groter. Het percentage mensen dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt daalt niet langer trendmatig.

SDG 16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

Naast veiligheid en vrede (zie vorige dashboard) heeft SDG 16 ook betrekking op instituties. Het gaat daarbij om verantwoording en transparantie op elk niveau, met inclusieve en representatieve besluitvorming. Ook publieke toegang tot informatie en bescherming van fundamentele vrijheden zijn belangrijke doelen binnen SDG 16. Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instituties zijn essentieel voor het ontwikkelen en behouden van brede welvaart: de kwaliteit van deze instellingen bepaalt mede de samenhang en effectiviteit van beleid. In een open en democratische samenleving is het ook belangrijk dat instituties verantwoording afleggen; als burgers vertrouwen hebben in de overheid zullen ze makkelijker meedoen in de maatschappij.

In dit tweede dashboard van SDG 16 zijn relatief veel extra indicatoren toegevoegd in de Nederlandse beleidscontext. Het meeste beleid op het gebied van SDG 16 is opgesteld door de ministeries van JenV en BZK, maar ook de departementen SZW, VWS, OCW en BZ hebben beleid voor onderdelen van SDG 16 geformuleerd. Voor instituties betreft dit in het bijzonder de openheid van de overheid en toegankelijkheid van overheidsdiensten.[25]

Het beeld bij dit dashboard is voor de trendmatige ontwikkelingen minder gunstig, met drie rode tegen één groene trend; wel is er een trendomslag die een verbetering aangeeft (bij inspraak en verantwoordingsplicht: van rood naar grijs). Vergeleken met andere Europese landen scoort Nederland op het gebied van deze SDG echter erg goed: met vrijwel alle indicatoren staat Nederland bovenin de EU-ranglijst.

SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

Middelen en mogelijkheden

4,1% van het bruto binnenlands product in 2020 ↓

22e van 25 in EU in 2020

Overheidsuitgaven aan algemeen overheidsbestuur

Gebruik

75,6% van de werknemers valt onder een cao in 2019 ↓

8e van 16 in EU in 2018

Dekking van de collectieve arbeidsovereenkomsten

78,7% van de stemgerechtigden is gaan stemmen in 2021

6e van 27 in EU in 2021

Opkomst parlementsverkiezingen [B)]

Uitkomsten

1,75 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

4e van 27 in EU in 2020

Kwaliteit van overheidsregelgeving

1,85 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

3e van 27 in EU in 2020

Effectiviteit van overheidsbestuur

82 score op schaal 0-100 (100 = niet corrupt) in 2021 ↓

4e van 27 in EU in 2021

Corruptie perceptie index

1,53 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

2e van 27 in EU in 2020

Inspraak en verantwoordingsplicht

3,5 dagen in 2019

1e van 27 in EU in 2019

Tijd vereist om een bedrijf te starten

Beleving

66,9% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2021 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

Middelen en mogelijkheden zijn middelen die de overheid heeft om haar taken uit te voeren en diensten te verlenen aan burgers. De uitgaven van de overheid aan algemeen bestuur als percentage van het bbp zijn verder teruggelopen: 4,1 procent in 2020, 1 procentpunt minder dan aan het begin van de trendperiode in 2014. De trend kleurt rood: minder middelen voor de overheid wordt bij deze SDG gezien als negatief voor de brede welvaart en het behalen van de doelen. Europees gezien staat Nederland in achterhoede (22^{e} van 25 EU-landen in 2020).

Gebruik is hier het gebruik door burgers van diensten van de overheid en maatschappelijke organisaties. Actieve deelname van burgers in de samenleving is essentieel voor het functioneren van een democratie. Een indicator om dit te meten is de dekkingsgraad van de collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). Deze dekkingsgraad is gerelateerd aan het aantal vakbondsleden, maar ook aan de rechtsgeldigheid van een cao voor andere bedrijven en werknemers in een sector. Het aandeel werknemers dat valt onder een cao daalt trendmatig, naar 75,6 procent in 2019. Aan het begin van de trendperiode, in 2014, was dit nog 85,9 procent. Een meer directe indicator voor actieve participatie is de opkomst bij parlementsverkiezingen. In 2021 was deze opkomst 78,7 procent, iets minder dan de 81,9 procent in 2017. Het is moeilijk te zeggen of coronamaatregelen een effect hadden op de opkomst in 2021. Er kon op drie dagen gestemd worden en 70-plussers mochten hun stem per post uitbrengen. Vergeleken met andere Europese landen is de opkomst hoog en Nederland staat dan ook in de kopgroep. Van alle landen wordt de opkomst genomen in het laatste jaar waarin parlementsverkiezingen plaatsvonden. (In sommige landen is er een opkomst- of stemplicht die niet wordt afgedwongen.)

Uitkomsten betreffen de kwaliteit van publieke dienstverlening, de openheid en efficiëntie van de overheid en inspraak van burgers. Nederland staat bovenin de EU-ranglijst bij alle vijf indicatoren in deze categorie. De trends zijn overwegend neutraal, met uitzondering van die van de Corruptie Perceptie Index. Volgens de hoge notering in deze index van Transparency

International in 2021 – vierde in de EU en achtste van de in totaal 180 landen – kan de Nederlandse publieke sector in hoge mate (score 82 van maximaal 100 punten) als vrij van corruptie beschouwd worden. Hier is echter wel een dalende trend. Transparency International maakt zich wel zorgen over het opschorten of ontbreken van procedures rond inspraak en verantwoordingsplicht bij het nemen van COVID-19-maatregelen wereldwijd. Als maatstaf voor de efficiëntie van de overheid gebruiken we hier het aantal dagen dat minimaal nodig is om legaal een bedrijf te starten. Dit kan in Nederland in drie en een halve dag (2019), waarmee Nederland samen met Denemarken en Estland koploper is binnen de EU. De dalende trend die Nederland tot vorig jaar had bij inspraak en verantwoordingsplicht is veranderd in een stabiele.

Beleving betreft hier de vraag of burgers vertrouwen hebben in de overheid. Het vertrouwen in instituties (percentage dat 6 of hoger aangeeft op een schaal van 0–10) is vergeleken met andere Europese landen groot en neemt trendmatig toe. In 2021 gaf 66,9 procent van de bevolking aan vertrouwen te hebben in de instituties politie, Tweede Kamer en rechters. Dit is weliswaar minder dan in 2020 (69,5 procent), maar van 2019 op 2020 was het aandeel dat vertrouwen heeft ook heel fors toegenomen (van 63,1 naar 69,5 procent). Het vertrouwen is dus nog altijd een stuk groter dan in 2019, voor de coronacrisis.

SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

De zeventiende en laatste SDG heeft een wat ander karakter dan de overige zestien. De focus ligt hier op de vorming en behoud van partnerschappen, om zo de andere doelstellingen te helpen bereiken. (Internationale) samenwerking is onmisbaar om de capaciteit en middelen vrij te maken om de duurzame-ontwikkelingsagenda uit te voeren. Dit vereist samenhangend beleid, een coöperatieve omgeving en de bereidheid tot aangaan van nieuwe mondiale partnerschappen. Het gaat er bij SDG 17 om welk effect ontwikkelingen in Nederland op andere landen hebben; op basis hiervan worden de kleuren groen, grijs en rood in het dashboard toegekend.

Helaas zijn voor de meeste subdoelen van SDG 17 geen goed meetbare indicatoren voorhanden. Zo is een aantal doelen gericht op de ontwikkeling van beleidsinstrumenten om de duurzame ontwikkeling in andere landen te ondersteunen. Voor deze doelen worden geen statistische indicatoren gebruikt, maar moeten landen aangegeven of deze beleidsinstrumenten in hun land bestaan. Overal ter wereld worstelen statistische bureaus met de vraag hoe SDG 17 beter meetbaar te maken. Het CBS is met het Ministerie van Buitenlandse Zaken in gesprek om te kijken hoe we deze SDG voor Nederland met aanvullende indicatoren beter in kaart kunnen brengen. SDG 17 kan dan ook niet op eenzelfde manier worden beschreven als de andere SDG's.

Het Nederlandse beleid dekt het grootste deel van SDG 17. Het is – net als dit doel – grotendeels onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid, in het bijzonder het beleid voor buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking. Het grootste deel van het beleid is dan ook opgesteld door het ministerie van BZ. Daarnaast zijn er bijdragen van de departementen BZK en FIN. Nederland werkt ook in Europees verband samen om SDG's te halen, zowel buiten als binnen Europa. Nederland zet in de EU met name in op internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) en beleidscoherentie voor (duurzame) ontwikkeling.[26]

Voor deze SDG meet het CBS momenteel slechts vier indicatoren, voor een klein aantal subdoelen. Daardoor is er geen indeling naar middelen en mogelijkheden, gebruik, uitkomsten

en beleving, en kan ook geen algemeen beeld gegeven worden van de richting van deze SDG. Daarom geven we hier alleen de beschrijving van trends en posities voor de vier individuele indicatoren.

SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

Algemeen

Bij ontwikkelingshulp en overdrachten (de lonen en salarissen van niet-ingezetenen als percentage van het bruto nationaal inkomen) staat Nederland vrij hoog op de EU-ranglijst: 0,6 procent van het Nederlandse bni ging naar ontwikkelingshulp in 2020, en de overdrachten hadden een waarde van 1,5 procent van het bbp. Beide indicatoren worden hier in de context van de SDG-agenda gepresenteerd. Meer uitgaven wordt vanuit dit perspectief geïnterpreteerd als stijgende welvaart in de landen die de hulp of overdrachten ontvangen.

Bij het percentage overdrachten past een flinke kanttekening in verband met een aantal meetproblemen. De overdrachten van lonen en salarissen van niet-ingezetenen bevatten mogelijk ook geldstromen van particuliere beleggers. Tot de landen met het hoogste percentage overdrachten behoren Luxemburg en, in mindere mate, Malta en Cyprus. Fiscale voordelen kunnen ook van invloed zijn. Verder kunnen niet-ingezetenen die langer dan twaalf maanden in een land wonen moeilijk onderscheiden worden, en worden overdrachten via niet-officiële instanties niet gemeten. In hoeverre deze meetproblemen de cijfers beïnvloeden is niet duidelijk, omdat het betaalverkeer per land sterk verschilt.

Bij de totale invoer uit de LDC's is de trend stijgend en staat Nederland bovenin de Europese ranglijst. Dit laatste is niet verbazingwekkend omdat Nederland met zijn grote zeehavens traditioneel intensieve handelsrelaties met de allerarmste landen onderhoudt. De betekenis van de handelsstromen voor Nederland kan overigens overschat zijn doordat de cijfers ook wederuitvoer omvatten. Bij wederuitvoer gaat het om goederen die hier worden ingevoerd en vervolgens in (vrijwel) onbewerkte staat weer uitgevoerd. Het is technisch lastig deze wederuitvoer uit de totale invoercijfers te halen.

Er komen steeds meer studenten uit landen buiten de Europese Economische Ruimte (EER, oftewel de 27 EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein) in Nederland studeren. Relatief fors meer studenten uit niet-EER-landen stonden op 1 oktober voor het eerst ingeschreven voor een universitaire bachelor- of masteropleiding (groene trend). In 2014, aan het begin van de trendperiode, ging het om 9,9 procent, in 2021 was dit 14,4 procent.

Uitgaande van kennisoverdracht aan andere landen worden de toename van Engelstalige studieprogramma's en van het aantal internationale studenten beschouwd als gunstig voor de brede welvaart elders in de wereld. De brede welvaartseffecten kunnen daarnaast ook voor Nederland positief zijn: hoogopgeleide buitenlandse studenten die in Nederland blijven en werken zullen bijdragen aan de Nederlandse economie.

1 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
2 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
3 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
4 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
5 De BMI (Body Mass Index) is een internationaal gebruikte maat die een inschatting geeft van hoe gezond je lichaamsgewicht is. De BMI zelf is het lichaamsgewicht in kilo's gedeeld het kwadraat van de lichaamslengte in meters.
6 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/44/prognose-levensverwachting-65-jarigen-20-93-jaar-in-2027#:~:text=Invloed%20corona&text=Ook%20in%202021%20zijn%20er,er%20geen%20corona%20was%20geweest.
7 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
8 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
9 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
10 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
11 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
12 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
13 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
14 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
15 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
16 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
17 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
18 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
19 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
20 https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2022/circulaire-economie-en-de-sustainable-development-goals
21 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
22 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
23 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
24 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
25 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--
26 https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2021/07/vijf-jaar-implementatie-sdg-s-in-nederland--2016-2020--

5. Schokbestendigheid

Hier wordt de informatie over de schokbestendigheid van de brede welvaart uit het kernhoofdstuk Brede-welvaarttrends verder uitgediept. De brede welvaart kan op de langere termijn onder druk komen te staan vanwege grote (externe) schokken die de samenleving kunnen ontwrichten. In welke mate is Nederland in staat om op de korte termijn een grote schok op te vangen? De financiële crisis van 2008, de coronapandemie en de oorlog in Oekraïne zijn voorbeelden van dergelijke grote schokken. Ze tonen de kwetsbaarheid van onze manier van leven en de grenzen aan de houdbaarheid van de brede welvaart op de langere termijn. Schokken van deze omvang raken alle dimensies van de brede welvaart. Het gaat hier nadrukkelijk niet om de effecten van de huidige schok, maar om de mate waarin Nederland is voorbereid op een volgende schok.

Wat is een schok?

Een schok is in de context van brede welvaart een onregelmatige gebeurtenis met gevolgen voor hele bevolkingen (OECD, 2014). Voorbeelden zijn oorlogen, natuurrampen, financiële crises en pandemieën. Dergelijke schokken vinden plaats op de relatief korte termijn, hebben meestal een externe oorzaak, zijn onregelmatig en tot op zekere hoogte onvoorspelbaar. Het gaat hier dus niet om (middel)langetermijntrends en transities. Het gaat ook niet om regelmatige schommelingen, zoals griepgolven, conjunctuurschommelingen of jaarlijkse overstromingen; die zijn ingebakken in de grote systemen – biosfeer, samenleving, economie – en deze systemen hebben zich daaraan aangepast.

Wat is schokbestendigheid?

Schokbestendigheid is het vermogen van een samenleving, systeem of stelsel om de kansen op een schok te verkleinen, om een schok te absorberen op het moment dat die zich voordoet, om snel te herstellen, en om zich eventueel structureel aan te passen aan de nieuwe situatie na de schok.[1]

Thema's

Schokbestendigheid van de brede welvaart wordt verdeeld in zes onderling samenhangende thema's:

1. **Levensonderhoud van huishoudens**: Hebben huishoudens de buffers om in het geval van een schok in hun levensonderhoud te kunnen voorzien? Hebben ze spaargeld, een baan en een woning? Zijn ze goed geïnformeerd en hebben ze de kennis om met een schok om te gaan?
2. **Omvang van kwetsbare groepen**: Hoe groot zijn bepaalde kwetsbare groepen die in het geval van een schok als eerste de gevolgen ondervinden? Bijvoorbeeld huishoudens met een laag inkomen en weinig vermogen, werklozen en mensen met een slechte gezondheid.
3. **Robuustheid van biosfeer, samenleving en economie**: Hoe robuust zijn de grote systemen biosfeer, samenleving en economie, en waar zijn ze kwetsbaar? Hier gaat het om de vier kapitalen: natuurlijk kapitaal (biosfeer), sociaal kapitaal (samenleving) en menselijk en

economisch kapitaal (economie). Dit thema is verdeeld in drie subthema's:
   a. Robuustheid van biosfeer.
   b. Robuustheid van samenleving.
   c. Robuustheid van economie.
4. **Grensoverschrijdende afhankelijkheden**: Hoe afhankelijk is Nederland van andere landen? Denk bijvoorbeeld aan de invoer van niet-hernieuwbare hulpbronnen als olie en gas.
5. **Slagkracht van de overheid**: Hoe daadkrachtig is de overheid? Is het bestuur effectief? Heeft de overheid financiële mogelijkheden om noodmaatregelen te nemen?
6. **Kritieke systemen**: Hoe schokbestendig zijn de systemen die essentieel zijn voor het bereiken van gewenste uitkomsten en het behalen van de Sustainable Development Goals? We noemen een systeem kritiek als uitval daarvan kan leiden tot de uitval van andere systemen die essentieel zijn voor de drie grote systemen of die een maatschappelijke functie hebben die te belangrijk is om te mogen falen. Dit thema is verdeeld in drie deelthema's:
   a. Uitval van het systeem leidt tot uitval van een of meerdere andere systemen.
   b. Het systeem is essentieel voor het functioneren van (een van) de drie grote systemen (biosfeer, samenleving, economie).
   c. Het systeem vervult een essentiële maatschappelijke functie die te belangrijk is om te mogen falen.

Interpretatie

Schokbestendigheid is geen absoluut begrip. Er zijn geen specifieke (Nederlandse) kritieke grenzen of standaarden waar indicatorwaarden tegen kunnen worden afgezet. Bijvoorbeeld, monocultuur maakt de landbouw kwetsbaar, maar hoeveel monocultuur is aanvaardbaar en hoeveel is te veel? Met het dichtdraaien van de gaskraan is Nederland sterker afhankelijk geworden van de import van aardgas, maar bij welk percentage importafhankelijkheid moeten we ons zorgen gaan maken? Dit zijn normatieve vraagstukken waar het CBS geen uitspraken over doet.

Het is de vraag of ecologische, sociale en economische systemen gelijkwaardig zijn: lang stond het belang van de economie voorop. In het denken over 'Beyond GDP' – waarin wordt gezocht naar bredere maatstaven voor welvaart, welzijn en duurzaamheid – worden ecologie, samenleving en economie gezien als onderling verbonden systemen (Hoekstra, 2019). Het denken over 'planetary boundaries'[2] en duurzaamheid stelt dat er een hiërarchie is waarin ecologische systemen de basis vormen voor sociale systemen, en de economie op haar beurt afhankelijk is van het functioneren van ecologische en sociale systemen. Als het fundament niet deugt, dan storten de daarop steunende lagen vroeg of laat ook in. Het belang van de biosfeer als het fundament waarop samenleving en economie rusten wordt ook zichtbaar in de eerste figuur in hoofdstuk 1.

De rol van de monitor is om deze vraagstukken te voorzien van feitelijke informatie over ontwikkelingen. De interpretatie van cijfers over schokbestendigheid is dan ook alleen feitelijk, zonder bespiegelingen over kritieke grenzen of standaarden. Deze feitelijke observaties gaan alleen over het heden. Hoe goed Nederland in de toekomst een schok zal kunnen absorberen, daarvan herstellen, en zich eventueel aanpassen kan alleen indirect worden gemeten door te kijken naar de huidige staat van de relevante factoren.

De indicatoren laten niet het absolute niveau van de schokbestendigheid van de brede welvaart zien. Het dashboard laat zien of de indicatoren voor de zes aspecten van schokbestendigheid

zich ontwikkelen in de richting van een hogere of lagere schokbestendigheid en of Nederland in vergelijking met andere EU-landen meer of minder schokbestendig is.

De vergelijking van de positie met het buitenland is indicatief. Het dashboard is opgesteld vanuit een Nederlands perspectief. Voor andere landen zou schokbestendigheid met andere indicatoren gemeten kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan culturele aspecten van sociale cohesie of aan de rol van religie in een samenleving.

Resultaten

Deze paragraaf beschrijft op hoofdlijnen de ontwikkeling en relatieve staat van de schokbestendigheid van de brede welvaart. Het dashboard bevat een beperkte selectie van kernindicatoren die het complexe fenomeen schokbestendigheid beschrijven. Het dashboard helpt om mogelijke zwakke plekken te identificeren, mochten zich in de toekomst schokken voordoen zoals de financiële crisis van 2008 of de coronapandemie. Hoe meer indicatoren op 'groen' staan, hoe beter de samenleving in staat moet zijn om een dergelijke schok op te vangen.

Schokbestendigheid van de brede welvaart 'hier en nu'

Twee thema's in de schokbestendigheid van de brede welvaart zijn gerelateerd aan de brede welvaart 'hier en nu'. Het thema 'levensonderhoud van huishoudens' meet in hoeverre huishoudens gemiddeld genomen de middelen hebben om een eventuele schok op te vangen. Hier kijken we naar het mediaan vermogen, het spaargeld bij banken in Nederland, de mate waarin mensen regie ervaren over het eigen leven, de ervaring van de eigen gezondheid en de arbeidsparticipatie. In het thema 'omvang van kwetsbare groepen' wordt specifiek gekeken naar bepaalde kwetsbare groepen die in het geval van een schok als eerste de gevolgen ondervinden: laagopgeleiden, werklozen, zzp-ers met armoederisico, mensen met een laag inkomen en gering vermogen, en mensen met langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen.

Het beeld is positief: de langjarige trends over de periode 2014–2021 van acht van de tien indicatoren laten een stijging van de brede welvaart zien. De andere twee indicatoren wijzen op een stabiele brede welvaart. Dit betekent dat huishoudens bij een eventuele schok beter in staat zijn om in hun levensonderhoud te kunnen blijven voorzien. Bovendien staat Nederland bij vijf van de zes indicatoren waarvoor internationaal kan worden vergeleken hoog op de EU-ranglijst.

Ook in het meest recente jaar is de schokbestendigheid van de brede welvaart 'hier en nu' verbeterd. Tussen 2020 en 2021 steeg het spaargeld van huishoudens met 3,4 procent en de laagopgeleide bevolking daalde met 0,9 procentpunt. Tussen 2019 en 2020 daalde het armoederisico van zzp-ers met 0,6 procentpunt (naar 5,9 procent) en het percentage van mensen met ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen met 0,4 procentpunt (naar 4,3 procent). In de laatste cijfers zijn mogelijke gevolgen van de coronacrisis nog niet zichtbaar. De omvang van kwetsbare groepen neemt weliswaar af, zowel trendmatig als in het meest recente jaar, maar is niet onbeduidend. Ruwweg 4 à 5 procent van de bevolking kan bij een schok in de problemen komen.

Schokbestendigheid van de brede welvaart 'hier en nu'

Levensonderhoud van huishoudens

48,0% ervaart in hoge mate eigen regie (score tenminste 4 van 5) in 2019

3e van 27 in EU in 2017

Ervaren regie over het eigen leven

€ 64 600 per huishouden (prijzen 2020) in 2020 ↑

Mediaan vermogen van huishoudens

€ 50 146 gemiddeld per huishouden in 2021 ↑

Spaargeld bij banken in Nederland

70,4% van de bevolking van 15-74 jaar in 2021 ↑

1e van 27 in EU in 2020

Nettoarbeidsparticipatie

80,5% van de bevolking vindt de eigen gezondheid (zeer) goed in 2021

3e van 26 in EU in 2020

Ervaren gezondheid

Omvang van kwetsbare groepen

5,4% van de huishoudens in 2020 ↓

Laag inkomen en weinig vermogen

26,6% van de bevolking van 15-74 jaar heeft een laag opleidingsniveau in 2021 ↓

21e van 27 in EU in 2020

Laagopgeleide bevolking

4,2% van de beroepsbevolking in 2021 ↓

6e van 27 in EU in 2020

Werkloosheid

5,9% van de zzp'ers leeft in een huishouden met inkomen onder de lage-inkomensgrens in 2020 ↓

Armoederisico zzp-ers

4,3% ervaart ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren in 2021 ↓

4e van 26 in EU in 2020

Ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen

Schokbestendigheid van de brede welvaart 'later'

De brede welvaart 'later' betreft hoeveel hulpbronnen wij op de lange termijn nalaten aan volgende generaties. De vraag is of de grote systemen die onze brede welvaart mogelijk maken – biosfeer, samenleving, economie – robuust genoeg zijn om grote (externe) schokken op te vangen. In dit verband wordt apart aandacht besteed aan de slagkracht van de overheid, een bijzonder belangrijk aspect in het geval van een schok die grote delen van de bevolking treft en de grote systemen bedreigt.

Bij zes van de dertien indicatoren in het dashboard voor brede welvaart 'later' stijgt de welvaart trendmatig. Bij vijf is sprake van stabiele trends. De dalende trend van de beschikbare groen-blauwe ruimte per inwoner en de afname in de meest recente jaren (2018–2020) laten zien dat de robuustheid van de biosfeer onder druk staat. De robuustheid van de samenleving is relatief hoog en stijgt trendmatig. Hoewel het vertrouwen in mensen in 2021 steeg met 3,3 procentpunten, nam het vertrouwen in instituties in hetzelfde jaar af met 2,6 procentpunten. De slagkracht van de overheid is relatief hoog. De schuld van de overheid daalde in 2020–2021 met 2,2 procentpunten naar 52,1 procent van het bbp. Het vertrouwen in de rechtstaat daalde echter trendmatig in de periode 2014–2021.

Schokbestendigheid van de brede welvaart 'later'

Robuustheid van biosfeer

907,3 m^2 groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2020 ↓

Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [1)]

71,4% van de landnatuur kampt met stikstofoverschrijding grens in 2018

Stikstofdepositie en landnatuur

11,5% van het totale eindverbruik energie in 2020 ↑ **23e** van 27 in EU in 2020

Hernieuwbare energie

Robuustheid van samenleving

66,3% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen in 2021 ↑ **3e** van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in mensen

8,7% van de bevolking van 15+ ziet zich als lid van een gediscrimineerde groep in 2018 **17e** van 23 in EU in 2018

Discriminatiegevoelens

66,9% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2021 ↑ **3e** van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

Robuustheid van economie

€ 152 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020 **7e** van 12 in EU in 2020

Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

€ 11,10 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020 **6e** van 12 in EU in 2020

Kenniskapitaalgoederenvoorraad

73,5% van de bevolking van 15-74 in 2021 ↑ **2e** van 27 in EU in 2020

Brutoarbeidsparticipatie

35,5% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2021 ↑ **9e** van 27 in EU in 2020

Hoogopgeleide bevolking

Slagkracht van de overheid

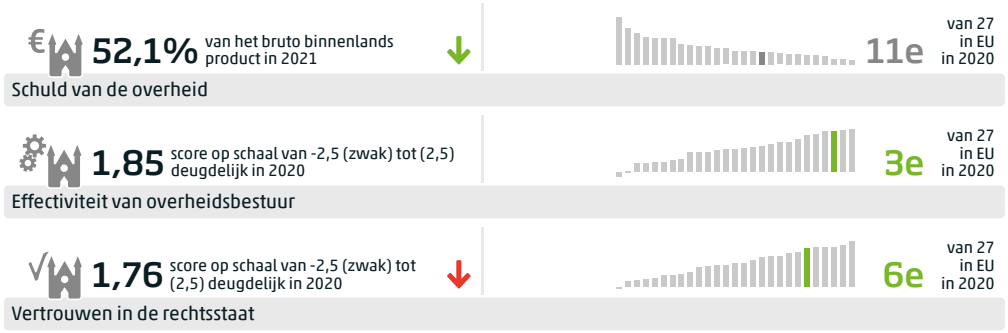

Deze editie van de monitor meet voor het eerst de schokbestendigheid van specifieke systemen die voor de brede welvaart als geheel of voor bepaalde SDG's van kritiek belang zijn.
We noemen een systeem kritiek als uitval daarvan kan leiden tot de uitval van andere systemen die essentieel zijn voor de biosfeer, samenleving en/of economie, of die een maatschappelijke functie hebben die te belangrijk is om te mogen falen.

Systemen waarvan de uitval kan leiden tot de uitval van andere systemen zijn energievoorziening, telecom, en informatie-infrastructuren. De energievoorziening is daarbij het meest kwetsbaar: de afhankelijkheid van energie-invoer stijgt trendmatig en is vergeleken met andere EU-landen hoog. Het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik neemt trendmatig toe, maar Nederland staat onderaan de EU-ranglijst (23e van de 27 EU-landen in 2020. Het aandeel van bedrijven dat ICT-veiligheidsincidenten ondervond is in het meest recente jaar afgenomen met 2 procentpunten naar 45 procent.

Essentieel voor de schokbestendigheid van biosfeer, samenleving en economie zijn ecosystemen, sociale relaties, en bedrijfsleven. De grote systemen zijn over het geheel genomen robuust. Sociale cohesie in de buurt (een indicator voor sociale relaties in iemands nabije omgeving) en vertrouwen in mensen (een meer algemene indicator) stijgen trendmatig. Het vertrouwen in nam ook mensen is ook 2021 toegenomen. Ook de robuustheid van het bedrijfsleven neemt toe: de mediane solvabiliteit van bedrijven was in 2020 51 procent en steeg trendmatig in de periode 2014–2021.

Systemen die een essentiële maatschappelijke functie vervullen zijn de financiële sector, de overheid, de zorg, het onderwijs, transport en de drinkwatervoorziening. In de financiële sector en de overheid neemt de schokbestendigheid toe. De Common Equity Tier 1 ratio (CET1) – een kernindicator voor de robuustheid van de financiële sector – laat een trendmatige verbetering zien, al staat Nederland in de middenmoot van de EU-ranglijst. Het vertrouwen in instituties is relatief hoog en neemt trendmatig toe, hoewel het in 2021 met 2,6 procentpunten afnam naar 66,9 procent. Ook de effectiviteit van overheidsbestuur is hoog in vergelijking met andere EU-landen. De schokbestendigheid van de zorg staat daarentegen onder druk. De vacaturegraad (het aantal vacatures per duizend banen) neemt trendmatig toe en Nederland stond in 2020 21e van de 25 landen op de EU-ranglijst. Bij een eventuele schok kan het moeilijk zijn om extra zorgpersoneel te vinden.

Schokbestendigheid van kritieke systemen

Kritieke systemen: Systeemfalen

21 minuten geen stroom als gevolg van storing per aansluiting in 2020

Stroomstoringen

68,5% van de energie komt uit import in 2020 ↑

19e van 27 in EU in 2020

Afhankelijkheid van energie-invoer

11,5% van het totale eindverbruik energie in 2020 ↑

23e van 27 in EU in 2020

Hernieuwbare energie

12% had te maken met een door kwaadwillenden veroorzaakt incident in 2020

ICT-veiligheidsincidenten in het bedrijfsleven

16% had te maken met een door kwaadwillenden veroorzaakt incident in 2020

ICT-veiligheidsincidenten in de informatie- en communicatiesector

Kritieke systemen: Essentieel voor de drie grote systemen

71,4% van de landnatuur kampt met stikstofoverschrijding grens in 2018

Stikstofdepositie en landnatuur

6,4 is het rapportcijfer (op een schaal van 0-10) in 2021 ↑

Sociale cohesie in de woonbuurt

66,3% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen in 2021 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in mensen

51% van het totale vermogen bestaat uit eigen vermogen in 2020 ↑

Mediane solvabiliteit van niet-financiële bedrijven

Kritieke systemen: Essentiële maatschappelijke functie

17,4% eigen vermogen ten opzichte van het totale risico dat Nederlandse banken lopen in 2020 ↑

14e van 26 in EU in 2020

Common equity Tier 1 ratio

66,9% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2021 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

1,85 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2020

3e van 27 in EU in 2020

Effectiviteit van overheidsbestuur

1,36 voertuigverliesuren per inwoner in 2020

Tijdverlies door files en vertraging

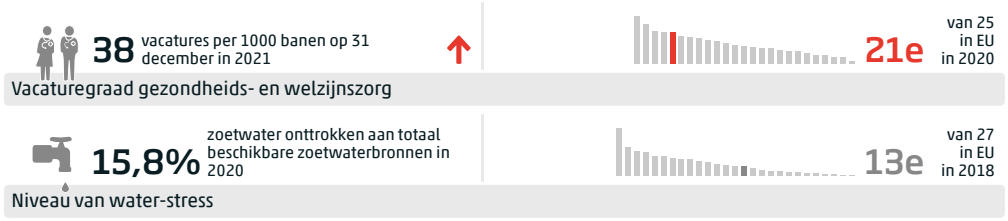

Schokbestendigheid van brede welvaart 'elders'

Afhankelijkheden van andere landen zijn een kwetsbaarheid voor de brede welvaart van Nederland. Voor de energievoorziening is Nederland inmiddels grotendeels afhankelijk van het buitenland. Daarnaast bevatten essentiële producten als computers en telefoons zeldzame en kostbare metalen, net als zonnepanelen en elektrische auto's. De vraag naar deze schaarse grondstoffen is groot. De brede welvaart 'elders' wordt kwetsbaar wanneer Nederland niet zelf over de benodigde grondstoffen beschikt en leveringszekerheid, bijvoorbeeld door geopolitieke spanningen, niet gegarandeerd is.

Het thema 'grensoverschrijdende afhankelijkheden' in het dashboard schokbestendigheid omvat de indicatoren afhankelijkheid van energie-invoer, economische afhankelijkheid van de export en de broeikasgasvoetafdruk. Nederland wordt steeds afhankelijker van de invoer van energie uit andere landen (de middellangetermijntrend is rood). Bijna 70 procent van de energie wordt inmiddels geïmporteerd. Sinds de start van de meting in 1995 was de kwetsbaarheid op dit punt niet eerder zo groot. Dit maakt Nederland kwetsbaar bij geopolitieke spanningen.

Schokbestendigheid van de brede welvaart 'elders'

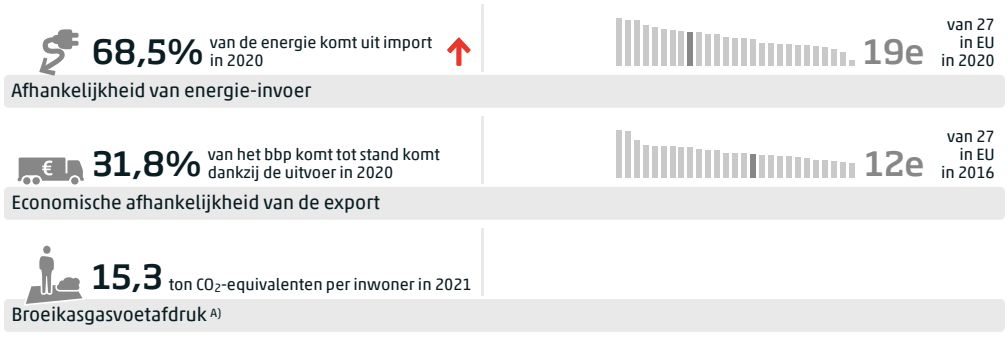

1 Bruneau, M., et al. (2003). A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities. Earthquake spectra, 19(4), 733–752;
Rose, A. (2007). Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. Environmental Hazards, 7(4), 383–398;
Rose, A. (2016). 'Measuring Economic Resilience to Disasters: An Overview', RGC (2016). Resource Guide on Resilience. Lausanne: EPFL International Risk Governance Center. v29-07-2016.

2 Rockström, J., et al. (2009). Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. Ecology and society, 14(2).

Afkortingen

%pt	procentpunt
aiq	arbeidsinkomensquote
aow	pensioenuitkering op grond van de Algemene Ouderdomswet
bbp	bruto binnenlands product
BHOS	buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking
BMI	body mass index
bni	bruto nationaal inkomen
BWT	brede-welvaarttrends
BZ	ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CES	Conference of European Statisticians
CET 1	Common Equity Tier 1 ratio
CH4	methaan (broeikasgas)
CO_2	kooldioxide (broeikasgas)
COPD	chronic obstructive pulmonary disease
COVID-19	besmettelijke ziekte die wordt veroorzaakt door het coronavirus SARSCoV-2
CPB	Centraal Planbureau
EC	Europese Commissie
EER	Europese Economische Ruimte
EMU	Europese Economische en Monetaire Unie
ETS	Emissions Trading System
EU	Europese Unie
EU2020	langetermijnstrategie van de Europese Unie
EU-27	27 lidstaten van de Europese Unie
EZK	ministerie van Economische Zaken en Klimaat
FIN	ministerie van Financiën
GALI	Global Activity Limitation Index
ha	hectare
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
HICP	Harmonised Index of Consumer Prices
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IenW	ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IMVO	internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
ISCED	International Standard Classification of Education
JenV	ministerie van Justitie en Veiligheid
kg	kilogram
LDC's	least developed countries
LNV	ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LPI	Living Planet Index
m2	vierkante meter

m3	kubieke meter
mbo-1	middelbaar beroepsonderwijs niveau 1
mbo-2	middelbaar beroepsonderwijs niveau 2
mbo-3	middelbaar beroepsonderwijs niveau 3
mbo-4	middelbaar beroepsonderwijs niveau 4
mkb	midden- en kleinbedrijf
mln	miljoen
Mton	megaton
mvo	maatschappelijk verantwoord ondernemen
N_2O	distikstof(mono)oxide (broeikasgas)
NEA	Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden
NL	Nederland
NNN	Natuur Netwerk Nederland
NOW	Tijdelijke Noodmaatregel voor Overbrugging voor Werkgelegenheid
OCW	ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PCT	Patent Cooperation Treaty
PFAS	poly- en perfluoralkylstoffen
PIAAC	Programme for the International Assessment of Adult Competencies
PISA	Programme for International Student Assessment
PJ	Petajoule
PM2,5	fijnstofdeeltjes tot 2,5 micrometer in omvang
p-waarde	maatstaf voor significantie van uitkomst
R&D	research and development
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SDG	Sustainable Development Goal
SZW	ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
TONK	Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten
TOZO	Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers
UN	United Nations
UNECE	United nations Economic Commission for Europe
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VN	Verenigde Naties
vte	voltijdsequivalent
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
VWS	ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WCED	World Commission on Environment and Development
WHO	World Health Organization
wo	wetenschappelijk onderwijs
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
zzp'er	zelfstandige zonder personeel